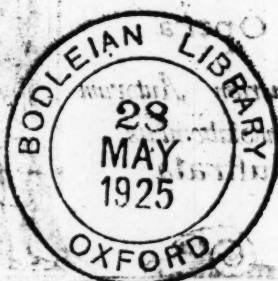

D. D. Granges sculp

PUBLIS
MIRGILL
MARONIS

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
VITA,

AUTORE
TIBERIO DONATO.

PUBLIUS VIRGILIUS MARO
parentibus modicis fuit, & præci-
puè patre Marone: quem quidam
opificem figulum; plures, Magi
cujusdam viatoris initio merce-
narium, mox ob industriam generum tradide-
runt: quem cum agricolationi rei que rusticæ &
gregibus præfecisset socer, sylvis coëmundis &
apibus curandis reulam auxit. Natus est, Cn.
Pompeio Magno, & M. Licinio Crasso, pri-
mum Coss. Iduum Octobrium die, in pago
qui Andes dicitur, qui est à Mantua non procul.

Prægnans mater Maia, cum somniasset eni-
xam se laureum ramum, quem compactum ter-
ræ coaluisse, & excrevisse ilico in speciem ma-
turæ arboris, refertæ variis pomis & floribus,
cerneret: sequenti luce cum marito rus propin-
quum petens, ex itinere divertit, atque in sub-
jecta fossiâ partu levata est. Ferunt, infantem,
ut fuit editus, nec vagisse, & aded miti vultu fu-
isse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ

P. VIRG. MAR. *Vita,*

jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem statum loco depacta, ita brevi coaluit, ut multò antè satas populos adæquât: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque consecrata est, summâ gravidarum & foetarum religione, suscipientium ibi & solventium vota.

Infantia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit: & XVII anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipso die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremonâ Mediolanum, & inde paulò post Neapolim transiit, ubi cum literis & Græcis & Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni curâ omnique studio indulgit Medicinæ & Mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque esset, se in urbem contulit: statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variòsque morbos incidentes equis curavit. At Augustus in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis, dari jussit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui omnium judicio spem portendebat virtutis & celeritatis immensæ. Hunc cum aspexisset Maro, magistro stabuli dixit, natum esse ex morbosa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuisse inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes jussit. Cum item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatèque futuram. Quo cognito, mandat iterum, Virgilio panes duplicari.

Dubitavit Augustus Octaviæne filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus

tratus est, quia canum & equi naturam parentisque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat, & solum rogat an sciat quisnam esset, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, (inquit Maro) te Cæsarem Augustum, & ferme æquam cum diis immortalibus potestatem habere scio, ut quem vis felicem facias. Eo animosum (respondit Cæsar) ut, si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam (ait Maro) interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Augustus, Putant alii me natum Octavio: quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens, Facile (inquit) si impune licentèrque, quæ sentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæsar jurejurando, nullum ejus dictum ægrè laturum: imò non nisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis Augusti infigens Maro, Facilius (ait) in cæteris animalibus qualitates parentum Mathematicis & Philosophis cognosci possunt: in homine nequaquam possibile est. Sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus, scire possim. Attentè expectabat Augustus quidnam diceret. At ille, Quantum ego rem intelligere possim, pistoris filius es, inquit. Obstupuerat Cæsar, & statim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius, Audi (inquit) quo pacto id conjicio. Cùm quædam enuntiârim prædixerimque quæ intelligi sciri que non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari jussisti, quod quidem aut pistoris, aut nati pistoris officium erat. Placuit Cæsari facetia. At deinceps, inquit, non à pistoris sed à rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

P. VIRG. MAR. Vita,

Corpore & staturâ fuit grandi, aquilino colore, facie rusticâ, valetudine variâ: nam plerumque ab stomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sæpius eiecit. Cibi vinique minimi. Fama est eum libidinis promioris in pueros fuisse: sed boni ita eum pueros amasse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem & Alexandrum, quem secundo Bucolicorum eclogâ Alexim appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non in eruditum dimisit: Alexandrum, grammaticum Cebetem verò & poëtam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, invitatum quidem se Vario ad communionem mulieris: verum se pertinacissimè recusasse. Cætera sanè vitâ, & ore & animo, tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgò appellaretur: ac, quando Romæ (quò rarissimè commeabat) videretur, in publico sectantes, demonstrantesque, subterfugeret in proximum tectum. Bonorum autem cujusdam exulantis offerente Augusto non sustinuit accipere. Possedit propè centies festerium ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquilis juxta hortos Meccenatianos: quanquam secessu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcunque Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat; quos jam grandis amisit: et quibus, patrem oculis captum; & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidi deflet. Inter cætera studia (ut suprà diximus) medicinæ quoque, ac maxime Mathematicæ operam dedit. Egit & causam unam omnino

nec amplius quàm semel. Sermone tardissimum ac penè indocto similem fuisse Melissus tradidit.

Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludi gladiatorii magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit,

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:

Nocte die tutum carpe viator iter.

Deinde Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras: & Culicem, cùm esset annorum quindecim; cujus materia talis est: Pastor fatigatus aestu, cùm sub arbore obdormisset, & serpens ad illum proreperet è palude, culex provocavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuò culicem contrivit, & visum serpentem interemit: ac sepulchrum culici statuit, & distichon fecit,

Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti

Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiã (de qua ambigitur) Ætnam. Et mox, cùm res Romanas inchoasset, offensus materiã, & nominum asperitate, ad Bucolica transit: maximè ut Asiniũ Pollionem, Alphenum Varium, & Cornelium Gallum celebraret: quia in distributione agrorum, qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumvirorum jussu, trans Padum dividebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mecœnatis edidit, cùm sibi vix dum noto opem tulisset adversus Claudii veterani milites, vel (ut alii putant) Arii centurionis violentiam: à quo in altercatione litis agrariæ parùm absuit quin occideretur. Novissimè autem Æneidem aggressus est, argumentum varium & multiplex, & quasi amborum Homeri carminum instar: præterea nominibus ac rebus Græcis Latinisque commune: & in quo (quod maximè studebat) Romanæ simul urbis & Au-

gusti origo contineretur. Cùm Georgica scriberet, traditur quotidie meditados manè plurimos versus dictare solitus, ac per totum diem retractando ad paucissimos redigere: non absurdè carmen se ursæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. *Æneida* prosâ prius oratione formatam, digestamque in XII libros, particulatim componere instituit, ut quidam tradunt. Alii ejus sententiæ sunt ut existiment eum, si diutius vixisset, quatuor & viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percursurum, Augusti verò gesta diligentissimè exequuturum: quippe qui dum scriberet, nequid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia levissimis verbis scripsit, quos per jocum pro tigillis vel zibicinibus interponi à se dicebat, ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Asinii Pollionis suasu, perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat: cujus favore, cùm veteranis Augusti militibus Cremonensium & Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Factâ enim distributione, suos Claudio seu Ario datos recuperavit. Hunc Pollionem maximè amavit Maro: & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Asinium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primò in amicitia Cæsaris Augusti fuit, postea in suspicionem conjurationis contra illum adductus, occisus est. Verùm usqueadeo hunc Gallum Virgilius amarat,

Autore TIB. DONATO.

amârat, ut quartus Georgicorum à mediis usque ad finem ejus laudem contineret: quem postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit. Georgica septennio Neapoli, Æneida partim in Sicilia, partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo successu edidit, ut in scena quoque per cantores crebrâ pronuntiatione recitarentur. Ac cùm Cicero quosdam versus audisset, & statim acri judicio intellexisset non communi venâ editos, iussit ab initio totam eclogam recitari: quam cùm accuratè pernotâisset, in fine ait,

MAGNÆ SPES ALTERA ROMÆ:

quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit.

Georgica, reverso ab Actiacâ victoria Augusto, atque reficiendarum virium causâ Atellæ commoranti, per continuum quatrimum legit, suscipiente Meccenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poetam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si & vocem posset, & os, & hypocrisim: eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare; sine illo inarescere, quasi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sextus Propertius non dubitârit sic prædicare,

Cedite Romani scriptores, cedite Graii:

Nescio quid majus nascitur Iliade.

Augustus verò, cùm jam fortè expeditione Cantabricâ abesset, & supplicibus atque minacibus per jocos literis efflagitaret, ut sibi de Æneide (ut ipsius verba sunt) vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret:

mitteret : negavit se facturum Virgilius. Cui tamen multò post, perfectâ demum materiâ, tres omnino libros recitavit : secundum videlicet, quartum & sextum. Sed hunc præcipuè ob Octaviam : quæ cùm recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *Tu Marcellus eris*, defecisse fertur : atque ægrè refocillata, dena sester tia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit & pluribus, sed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quò magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium, & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complèsse ex tempore : & huic *Misenum Solidem* adjecisse, *quo non præstantior alter*. Item huic, *Are ciere viros*, simili calore jactatum, subjunxisse, *Martémq; accendere cantu* : statimque sibi imperâsse ut utrumque volumini adscriberet. Bucolica Georgicæque emendavit.

Anno verò quinquagesimo secundo, ut ultimam manum *Æneïdi* imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, trienniòque continuo omnem operam limationi dare : ut in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed cùm aggreffus iter, Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, unâ cum Cæsare redire statuit. At cùm Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratiâ peteret, languorem natûs est : quem non intermissa navigatio auxit, itâ ut gravior inelies, tandem Brundisium adventarit : ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Qu. Lucretio, Coss. Qui cùm gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magnâ instantiâ petivit, crematurus *Æneïda* : quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamq;. Verùm Tucca & Varius monuerunt, id Augustum

gustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legavit, nequid adderent quod à se editum non esset; & versus etiam imperfectos, siqui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus ossa Neapolin transferri, ubi diu & suavissimè vixerat: ac extremâ valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon,

*Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa (prout statuerat) Neapolin fuere, sepultaque viâ Puteolanâ, intra lapidem secundum: suoque sepulchro id distichon quod fecerat inscriptum est. Hæredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altera parte: ex quarta Augustum: ex duodecima Mecænatem: ex reliqua L. Valerium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneïda post obitum (prout petiverat) jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententiâ crematu Æneïs digna visa fuit: de qua re Sulpitii Carthaginensis extant hujusmodi versus,

*Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca vetat, Variusque simul: Tu maxime Cæsar
Non finis, & Latia consulis historia.
Infelix gemino cecidit propè Pergamos igni,
Et penè est alio Troia cremata rogo.*

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est,

*Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnâq; doctiloqui morietur musa Maronis?*

Et paulò post,

*Sed legum servanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fieriq; jubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quàm*

P. VIRG. MAR. Vita,

*Quàm tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauferit una dies! Et ea quæ sequuntur.*

Nihil igitur autore Augusto Varius addidit, quod & Maro præceperat: sed summatim emendavit: ut qui versus etiam imperfectos, siqui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem, quòd omnia ferè apud eum hemistichia (præter illud, *Quem tibi jam Troia peperit*) sensum videntur habere perfectum. Nisus grammaticus audisse se à senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse; & qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse: etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus,

*Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egressus sylvis, vicina coegi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.*

Obrectatores Virgilio nunquam defuerunt: nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis, innotatus quidam rescripsit Antibucolica, duas modò Eclogas, sed insulissimè παραφράσας, quarum prioris initium est,

*Tityre si toga calda tibi est, quo tegmine fagis?
Sequentis,*

*Dic mihi Damata, cujû pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis, nostri sic rure loquuntur.
Alius, recitante eo ex Georgicis, Nudus ara, fere nudus: subjecit, habebis frigore febrem.*

Est & adversus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneïdomastix. M. Vipranus eum à Mecœnate suppositum, appellabat novæ ἡγεμονίας repertorem: dicebátque neq; tumidum esse, neque exilem; sed communibus verbis opus illud confecisse. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Perilius Faustinus furta. Sunt & Qu.

Octavii

Ostavi Aviti volumina, quibus annotatur, quos & unde versus transfulerit. Asconius Pedianus, libro quem contra obtrectatores Virgilio scripsit, pauca admodum ei objecta proponit: & potissimum, quod non recte historiam contexit, & quod pleraque ab Homero sumpsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait, cum non illi quoque eadem furta tentarent. Verum intellecturos, facilius esse Herculi clavam, quam Homero versum surripere. Et tamen destinasse secedere, ut omnia ad satietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pedianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuisse, & usqueadeo invidie expertem, ut siquid erudite dictum inspiceret alterius, non minus gauderet ac si suum fuisset: neminem vituperare: laudare bonos: eam humanitate esse, ut, nisi perversus, maxime quisque illum non diligeret modò, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac sibi. Illudque Euripidis antiquum sæpe usurpabat, τὰ πρὸ φίλων κοινὰ, communia esse amicorum omnia. Quare coevos omnes poetas ita adjunctos habuit, ut cum inter se plurimum invidia arderent, illum una omnes colebant, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser verò, quoniam Antonii partes sequutus est, illum non observasse dicitur. Cornificius ob perversam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeò contemptor fuit, ut cum quidam versus quosdam sibi adscriberent, eaque de re docti haberentur, non modò ægrè non ferebat, imò voluptuosum id sibi erat. Cum enim distichon, quod laudem felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valvisque non nominato autore infixisset (id erat hujusmodi,

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane:

Divisum imperium cum Jove Caesar habet.)

diu

diu quæritans Augustus cuiusnam hi versus essent, eorum autorem non inveniebat. Bathyllus verò, poëta quidem mediocris, tacentibus aliis, sibi adscripsit. Quamobrem donatus honoratusque à Cæsare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iisdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis*. Postulabat Augustus ut hi versus complerentur, quod cum frustra aliqui conati essent, Virgilius præposito disticho sic subjunxit,

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores.

Sic vos non vobis nidificatis aves.

Sic vos non vobis vellera fertis oves.

Sic vos non vobis mellificatis apes.

Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret: respondit se aurum colligere de stercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias sententias sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto quo pacto feliciter civitas gubernaretur, Si prudentiores, inquit, te monem tenuerint, & boni malis præponantur, itaque optimi suos habeant honores: nulli tamen aliorum iniusti quicquam fiat. At Mecænas, Quid, inquit, Virgili, satietatem homini non affert? Omnium rerum, respondit, aut similitudo, aut multitudo stomachum facit, præterintelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque ejus fortunam servare potest. Cui Maro, Si quanto honore ac divitiis aliis præstantior sit, tanto liberalitate & justitiâ alios superare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini esse patientiâ, ac nullam asperam adeò esse fortunam, quam prudenter patiando vir fortis non vincat. Quam sententiam in quinto *Æneidos* inseruit,

Nate

Autore TIB. DONATO.

*Nate Deâ, quò fata trahunt, retrahuntq; sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.*

Cùm quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias sibi narraret, Quam putas, inquit, esse hujusce malevolentiae causam? Nam neque unquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquit, Hesiodi sententiae non meministi, ubi ait, *Architectum architecto invidere, & poetam poetæ?* De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Majore enim curâ virtuti intendam: atque quò elegantior ego fiam, eò vehementius invidiâ rumpetur. Brat Augusto familiaris Filistus quidam, orator, & poësim mediocriter doctus, cui multiplex variûmque ingenium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignosceret (quod Socrates facere consuevit) sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis salibûsque vexabat. Quare ille sæpe aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verùm cùm Augusto audiente elinguem illum diceret, & causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: Tace (inquit) rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit, & Mecœnatem: & eâ tubâ, cùm volo, loquor, quæ ubique & diutissimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis. Augustus verò Filistum gravi vultu increpavit. Tunc Maro, Si tempus Cæsar (inquit) tacendi hic sciret, rarò loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, & an contentiõis finis utilis sit non novit, stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaquam Augustus summâ re-

rum

rum omnium potitus est, venit in mentem an
conduceret tyrannidem omittere, & omnem po-
testatem annuis consulibus, & Senatui Remp.
reddere: in qua re diversæ sententiæ consultos
habuit Mecœnatem & Agrippam. Agrippa enim
utile sibi fore, etiamsi honestum non esset, relin-
quere tyrannidem, longâ oratione contendit:
quod Mecœnas dehortari magnopere conaba-
tur. Quare Augusti animus & hinc ferebatur &
illinc. Erant enim diversæ sententiæ variis ra-
tionibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem an
conferat privato homini se in sua republica tyran-
num facere. Tum ille, Omnibus ferme (in-
quit) rempublicam occupantibus molesta ipsa
tyrannis fuit, & civibus, quia necesse erat pro-
pter odia subditorum, aut eorum injustitiam, in
magna suspicione magnôque timore vivere: sed si
cives justum aliquem scirent, quem amarent plu-
rimùm, civitati id utile esset, si in eo uno omnis
potestas foret. Quare si justitiam (quod modò
facis) omnibus in futurum, nullâ hominum factâ
compositione, distribues; dominari te & tibi con-
ducat, & orbi. Benevolentiam enim omnium itâ
haves, ut deum te & adorent & credant. Ejus sen-
tentiam sequurus Cæsar, principatum tenuit.
Audivit à Syrone præcepta Epicuri: cujus do-
ctrinæ socium habuit Varium. Quamvis diver-
sorum philosophorum opiniones libris suis inse-
ruisse de animo maximè videatur, ipse tamen fu-
it Academicus. Nam Platonis sententias omni-
bus aliis prætulit.

Nunc, quoniam de autore summatim dixi-
mus, de ipso jam carmine dicendum videtur:
quod bifariam tractari solet, hoc est, & ante
opus, & in ipso opere. Ante opus: titulus, causa,
intentio. Titulus, in quo quæritur cujus sit.
Causa, unde ortum sit, & quare hoc potissimùm
sibi adscribendum poëta præsumpserit. Inten-
tio,

do, in qua cognoscitur quid efficere conetur
poëta. In ipso opere sanè tria spectantur: Nu-
merus, ordo, explanatio. Quamvis igitur mul-
ta *ψευδῆγραφα*, id est, falsà incriptione sub alieno
nomine sunt prolata, ut Thyestes, tragedia
hujus poëtæ, quam Varius edidit pro sua, & a-
lia hujuscemodi: tamen Bucolica liquidò Vir-
giliū esse minimè dubitandum est: præsertim cū
ipse poëta, tanquam hoc metuens, in principio
Æneidos sua esse testatus sit: sic dicens,

*Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena,
& reliqua.* Idem in fine Georgici carminis,

*Carmina qui lusi pastorum, andáxq; juventa
Tityre te patula cecini sub tegmine fagi.*

Bucolica autem & dici, & rectè appellari, vel
hoc solum indicium suffecerit, quòd hoc eodem
nomine apud Theocritum censeantur. Verūm
ratio quoque demonstranda est. Tria sunt pa-
storum genera, quæ dignitatem in Bucolicis
habent: quorum qui minimi sunt, *αἰπόλοι* dicun-
tur à Græcis, iidem à nobis caprarii: paulò ho-
noriatores, qui *ποιμένες*, id est, opiliones, dicun-
tur: honestissimi & maximi, *βουκόλοι*, quos bu-
bulcos dicimus. Unde igitur magis decuit pasto-
rali carmini nomen imponi, quàm ab eo gradu
qui apud pastores excellentissimus invenitur?

Causa dupliciter inspicitur: ab origine car-
minis, & à voluntate scribentis. Originem au-
tem Bucolici carminis alii ob aliam causam fe-
runt. Sunt enim qui à Lacedæmoniis pastori-
bus Dianæ primū carmen hoc redditum dicant:
cū eidem deæ propter bellum, quod toti Græciæ
illo tempore Persæ inferebant, exhiberi per vir-
gines de more sacra non possent. Alii ab Oreste
circa Siciliam vago id genus carminis Dianæ
redditum loquuntur, per ipsum atque pastores:
quo tempore de Scythia cum Pylade fugerat,
surrepto numinis simulacro, & celato in fasce
ligno.

lignorum. Unde Fascelidem Dianam perhibent nuncupatam, apud cujus aras Orestes per sacerdotem ejusdem numinis Iphigeniam sororem suam à parricidio fuerat expiatus. Alii, Apollini Nomio, pastoralis scilicet deo, quæ tempestate Admeti boves paverat: Alii, Libero, Nympharum scilicet & Satyrorum & id genus numinum principi, quibus placet rusticum carmen. Alii, Mercurio Daphnidis patri, pastorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipsum poetam: Alii in honorem Panos scribi putant peculiariter, pastoralis Dei: Alii item in honorem Sileni, Sylvani, atq; Faunorum. Quæ cum omnia dicantur, illud erit probatissimum, Bucolicum carmen originem ducere à priscis temporibus, quibus vita pastoralis exercita erat: & ideo velut aurei seculi speciem in hujusmodi personarum simplicitate cognosci: & meritò Virgilium, processurum ad alia carmina, non aliunde cœpisse, nisi ab ea vita quæ prima in terris fuit. Nam postea rura culta, & ad postremum pro cultis & feracibus terris bella suscepta. Quod videtur Virgilius in ipso ordine operum suorum voluisse monstrare, cum pastores primò, deinde agricolas canit, & ad ultimum bellatores.

Restat ut, quæ causa voluntatem attulerit poetæ Bucolica potissimum scribendi, consideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti, & admiratione ejus illectus est: aut ordinem temporum est sequutus erga vitam humanam, ut supra diximus: aut tres modos eloquutionum, quos *χαλκίπτερος* Græci vocant: *ἰσχυρὸν*, qui tenuis; *ἀσπρὸν*, qui validus; *μέτριον*, qui moderatus intelligitur. Credibile erat, Virgilium, qui in omni genere prævaluerit, Bucolica primum, Georgica secundum, *Æneïda* tertium voluisse conscribere. Aut ideo potius primò Bucolica scripsit, ut in ejus-

ejusmodi carmine (quod & paulò liberius, & magis varium quàm cætera est) facultatem haberet captandæ Cæsaris indulgentiæ, recuperandæque agri, quem amiserat. Ob hanc causam, die tertio Iduum Martiarum, C. Cæsare interfecto, cum Augustum Cæsarem penè puerum veterani milites, non abnuente Senatu, sibi ducem constitissent, exorto civili bello, Cremonenses cum cæteris ejusdem studii, adversarios Augusti Cæsaris adjuverunt. Unde factum est ut cum victor Augustus in eorum agros veteranos deduci jussisset, non sufficiente agro Cremonensium, Mantuani quoque (in quibus erat Virgilius) maximam partem suorum finium perdidissent: eò quòd vicini Cremonensibus fuerant. Sed Virgilius, Augusti familiaritate suoque carmine fretus, centurioni Ario obfistere ausus est. Ille statim, ut miles, ad gladium manum admovit. Cumque se in fugam proripuisset poëta, non prius persequendi finis fuit, quàm se in fluvium Virgilius conjecisset. Sed postea Mecenate & Pollione & ipso Augusto faventibus, agros suos recepit.

Intentio libri, quam *enxodv* Græci vocant, imitatione Theocriti poëtæ constituitur, qui Siculus & Syracusanus fuit. Est etiam intentio, in laudem Cæsaris, & principum cæterorum, per quos in sedes suas rediit, omnia deduci. Unde ut & delectationem & utilitatem finis contineret, secundum præcepta cuncta confecit.

Quæri solet cur non plures quàm decem Eclogas conscripserit: quod nequaquam mirandum videbitur ei qui consideraverit ætatem scænarum pastoralium, quæ ultra hunc numerum non potest proferri: præsertim cum ipse poëta (circumspectior Theocrito, ut ipsa res indicat) videatur metuere nè illa Ecloga quæ Pollio inscribitur, minùs rustica videatur, cum ipsam sic præ-

præstruat ipse, dicens, *Sicelides Musa, paulò majora canamus.* Et item similiter in aliis duabus facit. Illud tenendum esse prædicimus in Bucolicis Virgilii, neque nusquam, neque ubique aliud figuratè dici, hoc est, per Allegoriam. Vix enim propter laudem Cæsaris, & amissos agros, hæc Virgilio conceduntur: cum Theocritus (quem hic noster totò studio imitari conatur) simpliciter omnino conscripserit.

Quod autem in ipso carmine tractari solet, est numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifestus est: nam decem sunt, ex quibus propriè Bucolicæ septem esse creduntur: nam tres ultimæ propriè Bucolicæ dici non debent, Pollio scilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conquestionem publicam, & privatam gratulationem de agro: & dicitur *Tityrus*. Secunda, amorem pueri: & dicitur *Alexis*. Tertia, certamen pastorum: & dicitur *Palamon*. Quarta, genethliacum: & dicitur *Pollio*. Quinta, epitaphium: & dicitur *Daphnis*. Sexta, metamorphosim: & dicitur *Varius*, aut *Silenus*. Septima, amores diversorum sexuum: & dicitur *Corydon*. Octava, pharmaceutiam: & dicitur *Damon*. Nona continet poëtæ conquestionem de amisso agro: & dicitur *Maris*. Decima, desiderium Gallie: & dicitur *Gallus*.

Quod ad ordinem spectat, illud scire debemus, in prima tantum & ultima Ecloga poëtam voluisse ordinem servare: quoniam in altera principium constituit, ut in Georgicis ait, *Tityre, te patula cecini sub tegmine fagi.* In altera ostendit finem: quippe qui dicat, *Extremum hunc Arenthusa mihi concede laborem.* Verum inter ipsas Eclogas pastoralem conscriptumque ordinem nullum esse, certissimum est. Sed sunt qui dicant initium Bucolici carminis non Tityrum esse: sed illam, *Prima Siracusio dignata est ludere versu.*

versu. Superest explanatio: ad quam antequam
veniamus, dixerim, tenue esse Bucolicum carmen,
& usque adeo ab heroico charactere distare, ut ver-
sus quoque hujus carminis suas quasdam cæsuras
habeant, & suis legibus distinguantur. Nam cum
tribus probetur metrum, cæsura, scansione, mo-
dificatione: non erit Bucolicus versus, nisi in quo
& pes primus partem orationis absolverit; & ter-
tius trochæus fuerit, & cæsura; & quartus pes da-
ctylus magis quam spondæus, partem orationis
terminaverit; quintus & sextus pes ex integris di-
ctionibus fuerit: quod Virgilius à Theocrito sæpe
servatum victus operis difficultate, neglexit: in so-
lo principio, incertum industriâ an casu, has cæ-
suras servavit. Nam *Tityre* dactylus partem ora-
tionis absolvit: *tu patu le recu* tertium trochæ-
um, quamvis de composita dictione conclusit:
bans sub, quartum spondæum pro dactylo. Cum
autem subjunxit, *tegmîne fagi*, terminatis parti-
bus orationis integrum comma perfecit. Cujus
rei diligentiam licet in Theocriti ferme omnibus
versibus admirari. Qui verò suprâ dicta acri ju-
dicio diligentérq; considerârit, facilè intelliget,
quæ in Georgicis intentio, quique finis fuerit,
nec minùs etiam in Æneïde. Poëmatici styli ge-
nera tria sunt: Aut enim activum, vel imitativum,
quod Græci *ὑποκρινόμενον* appellant: in quo perso-
næ loquentes introducuntur sine poëtæ interlo-
quutione: ut sunt Tragicæ & Comicæ; *ὑποκρινόμενον*
enim Græcè agere dicitur: quo genere scripta est
prima, *Tityre tu patula*: & nona, *Quò te Mæri*
pedes. Aut enarrativum, quod Græci *διηγημα-
τικόν* appellant: in quo poëta ipse loquitur sine in-
terpositione personæ: ut tres primi Georgicôn li-
bri: item Lucretii carmina. Aut commune, vel
mixtum, quod Græci *μικτόν* appellant, ubi &
poëta ipse loquitur, & introductæ personæ: ut
est Virgilii Æneïs.

PUBLII VIRGILII MARONIS BUCOLICA.

ECLOGA I.

TITYRUS.

ARGUMENTUM.

Cum Virgilius, cujus personam hinc sustinet Tityrus pastor, agrum vicinum Cremonæ amisisset, Romam venit: ubi cum sua eum carmina Mœcœnati commendassent, Mœcœnas autem Augusto, agrum recuperavit, Tityrum igitur felicem esse prædicat pastor Melibœus (sub cujus nomine cæteri quoque pastores Mantuani intelliguntur) & suam contra calamitatem deplorat, finibus suis à milite veterano pulsus. Ipse autem Tityrus se tanti beneficii autorem colere & semper culturum esse proficitur. Cæterum fingit se servum, qui libertatis desiderio Romam profectus sit, & eam tandem non nisi in senectute consequutus. Quidam tamen, Servium sequentes, *Fortunate senex*, intelligunt, qui fortunatus in senectute sit futurus.

^a Ut securi & oïosi solent.
^b In umbræ ut mox. Sic *Densas umbræ*. *fac. fagos: ut*
οὐρανὸν φη-
ρὸς.
^c Exulamus ut Græcè, *παρῖς δὲ*
φύγειν.
^d Otiosus: ut *respondetur*
hæc οἷα.

Melibœus, Tityrus.

M. *TITYRE, tu, patula^a recubans^b sub tegmine fagi, Sylvestrem tenui musam meditaris avena:*

*Nos patrie fines & dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu Tityre^d lentus in umbra*

A

For-

Formosam resonare doces Amaryllida sylvas.

T. O Melibœ, deus nobis hæc otia fecit.

Namq̃ erit ille mihi semper deus: illius aram

Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Ille meas errare boves (ut cernis) & ipsum

Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.

M. Non equidem invideo, miror magis: undiq̃ totius

usque adeo & turbatur agris. En! ipse capellas

Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, ducos:

Hic inter densas corylos modò namque gemellos,

Spem gregis (ah!) silicè in nuda connixa reliquit.

Sæpe malum hoc nobis (si mens non levis fuisset)

De cælo tactas memini prædicere quercus.

Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.

Sed tamen, iste deus qui sit, da Tityre nobis.

T. Urbem quam dicunt Romam, Melibœ, putavi

Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus

Pastores ovium teneros depellere sætus.

Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos

Noram: sic parvis componere magna solebam.

Verùm hæc tantum alias inter caput extulit urbes,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

M. Ecquæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?

T. Libertas: quæ sera, tamen respexit inertem,

Candidior postquam tondenti barba cadebat:

Respexit tamen, & longo post tempore venit,

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,

Nec spes libertatis erat, nec cura peculî.

Quamvis multa meis exiret victima sepiis,

Pinguis & ingrata premeretur caseus urbis (bat.

Non unquam gravis ære domum mihi dextra redi.

M. Mirabar quid mæsta deos Amarylli vocares,

Cui pendere sua patereris in arbore poma.

Tityrus hinc aberat: ipse te, Tityre, pinus,

Ipsi te fontes, ipsa hæc arbuta vocabant.

T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,

Nec

o Hinc otio

iam tranquil-

litatem. Qui-

dam tamen

expon. Hanc

libertatem.

f Augustus, a

me semper, ut

deus, coletur,

ob sua in me

beneficia.

g Imperfon-

turbæ sunt,

cumultus exci-

tantur: ex Lu-

cretio, Ancipiti

quoniam bello

turbatur utriq̃;

h Longè antè

prægredien-

tes, ita ut non

asseq̃.

i Absq̃ hic ver-

sus à multis

codicibus, &

nothus puta-

tur.

k Da pro dic:

ut accipe pro

audi.

l Depulso à

lacte portare.

m Georg. 4. si

parva licet cum-

po iere magnâ,

per parenthes.

n Sical. ecquis

& c. quid. Sed

leg. etiam,

Et qua.

o Ex quo in-

colui Romam,

Mantuâ reli-

ciâ.

p. Quamvis

enim.

q Apostrophe

ad urbem

Rom.

r Talis pro-

nom. repeti-

tio Ecl. 5.

s Arbutivæ

vires, id est,

arboribus ma-

ritatæ.

Eclog. I. TITURUS.

3

Nec tam^a presentes alibi cognoscere divos.

Hic illum vidi^a juvenem, Melibœ, quotannis

^a Bis senos cui nostra dies altaria fumant.

Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:

Pascite, ut antè, boves, pueri; ^a submitte tauros.

M. Fortunate^a senex, ergò tuarura maxebunt:

Et tibi magna satiss quamvis lapis omnia nudus,

Limosôque palus obducatur pascua juncos:

Non insueta graves^a tentabunt pabula factus,

Nec mala vicini pecoris contagia ledent.

Fortunate senex, hic inter^b flumina nota,

Et fontes^c sacros, a frigus captabis opacum.

Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes

Hybleis apibus florem depasta salicti,

Sæpe levi somnum suadebit inire susurro:

Hinc alta sub rupe canet^c frondator ad auras.

Nec tamen interea rauca, tua cura, palumbes,

Nec^c gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.

T. Antè leves ergò pascentur in æthere cervi,

Et freta destituent nudos in littore pisces:

Antè, pererratis^b amborum finibus exul

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim:

Quàm nostro illius labatur pectore vultus.

M. At nos hinc, alii^b sitientes ibimus Afros,

ⁱ Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxæ,

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

^k En unquam patrios longo post tempore fines,

Pauperis & tuguri congestum cespitem culmen,

Post aliquot, mea^l regna videns, mirabor^m aristas?

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus has segetes? en quò discordia cives

Perduxit miseros! en quòs consecimus agros!

Insere nunc Melibœ pyros, pone ordine vites:

Itemeæ, quondam felix pecus, ite capellæ.

Non ego vos posthac viridi projectus in antro

Dumosa pendere procul de rupe videbo.

Carmina nulla canam: non, me pascente, capellæ

A 2

Floren.

^a Propitios

^a Augustum.

^x Cui singulo-

rum mensium

calendis rem

divinam ta-

cio.

^y Jugo, ad-

arandum.

^z Vide argum.

^a Non tentabunt

ullo

morbo.

^b Padum &

Mincium.

^c Sacros Nal-

adibus nymphæ

ad umbras &

frigora capiunt,

Ecl. 2.

^c Arbusti pu-

tator.

ῥεσερ πρὺ-

ῥωv. Theocr.

^z ἀλλήλων.

^b διψήεις.

ⁱ Alii, ut vers.

præc.

^k Unquam nec

vel nunquam-

ne?

^l Quod mihi

est instar regni

m Ex aristis

messes, ex mes-

anni intellig.

Maturne.
Corguli.

Florentem cytisum & sulces carpebis amaras.
T. Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noctem
Fronde super viridis sunt nobis multa poma,
Castanea molles, & pressi copia lactis:
Et jam summa procal villarum culmina fumant,
Majoresq; cadunt altis de montibus umbrae.

E C L O G A II.

ALEXIS.

A R G U M E N T U M.

Corydon pastor, Alexidis pueri amore captus, nihil eorum praetermittit, quae ad puerilem animum demulcendum, mutuūque amorem conciliandum, possunt pertinere: verum, ubi se neque quarelis, neque blanditiis, aut munusculis quicquam proficere intelligit, tandem ad se rediens, demeritiamque suam agnoscens, ad intermissam rei familiaris curam sibi statim revertendum: ut assueti labore infelix sui amoris (qui se re ex otio nasci solet) tedium discutiat. Sub Corydone autem (si Donato credimus) Virgilium; sub Alexide Alexandrum intelligimus, Polionis puerum; quem ab eo postea dono accepit.

ΕΡΩΛΕΥ

dixit Moschus.

Quae profun-

debat non

condita versu,

& inclusa nu-

meris, ut hic

sunt: vel poti-

us, indigesta

& confusa.

Umbrosa

frigora, live

opacum

frigus.

At nunc me-

ridiano tem-

pore sol om-

nia torret:

quod arbusa

cicadis reso-

nantia osten-

dunt.

Formosum pastor Corydon^a ardebat Alexin,
Delicias domini: nec quid speraret habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat: ibi haec^b incondita solus
Montibus & sylvis studio jactabat inani.
O crudelis Alexi! Nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges?
Nunc etiam pecudes^c umbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
Thesylis & rapido fessis messoribus aestu
Allia serpyllumque, herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustris,
Sole sub ardenti resonant arbusa cicadis.
Nonne fuit satius tristes Amaryllidis iras
Atque superba pati fastidia? nonne Aenalcam?

Quamvis

Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.

O formose puer, nimium ne crede colori.

Alba^e ligustra cadunt, & vacinia nigra leguntur.

Despectus tibi sum, nec quis sim quæris, Alexi:

Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans:

Mille meæ & Siculis errant in montibus agna:

Læ mibi non æstate novum, non frigore desit.

Canto quæ solitæ, si quando armenta vocabat,

Amphion Dirceam in Æthiæo. Aracyntha.

Nec sum adeo informis: super me in littore vidi,

Cum placidum ventis staret mare: non ego Daphnin

Judice te metuam, si nunquam fallit imago.

O tantum libeat mecum tibi sordida rura

Atque humiles habitare casas, & figere i cervos,

Hædorumque gregem viridi compellere & hibisco!

Mecum nunc in sylvis imitaberis Pana canendo.

Pan primus calamos cera conjungere plures

Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.

Nec te pœnitet calamo trivisse labellum:

Hæc eadem ut scires, quid non faciebat Amyntas?

Est mibi disparibus septem compacta cicutis

Fistula, Damœtas dono mibi quam dedit olim:

Et dixit moriens, in Te nunc hæbet ista secundum.

Dixit Damœtas, invidit stultus Amyntas.

Præterea duo nec tuta mibi fallere reperti

Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,

Bina dieⁿ siccant ovis ubera: quos tibi servo.

Jam pridem à me illos abducere Thestylis orat:

Et faciet: quoniam sordent tibi munera nostra.

Huc ades o formose puer: tibi lilia plenis

Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais,

o Pallentes violas & summa papavera carpens,

Narcissum & florem jungit bene olentis anethi.

Tum casia atque alijs intexens suavis herbis,

Mollia luteola pingit vacinia cattha.

Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,

Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabit.

^e Ligustrorum flores.

^f Mora agræ-
Ris, hyacinthi.

^g Siculis, The-
ocriti imitati-
one dixit.

^h Attico. Luct-
in Scatium.

ⁱ Quidam in-
teli de furcis,
quibus casæ
sustentantur.
^k Ad hibiscum

^l Cannarum
internodiis.

^m Hypall. pro
Tu istam hæ-
bes secundus.

ⁿ Sugum

^o Albati

Flava, vel
mollia.

Rerum im-
peritus.

Unde appa-
ret noctem
appropinqua-
re. Aliud
enim ex alio
intelligitur.

Addam cerea pruna: & honos erit huic quoque pomis
Et vos o lauri carpam, & te proxima myrte:
Sic posita quoniam suaves misceris odores.

Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis:
Nec, si muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu! quid volui misero mihi floribus Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros. (vas,
Quem fugis (ab!) demens habitarent dii quoque syl-
Dardaniisque Paris. Pallas quas condidit arcus,
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia sylva.
Torva leana lupum sequitur, lupus ipse capellam
Florentem cytisum sequitur lasciva capella: (ptas.
Te Corydon, o Alexi: TRAHIT sua quemque volu-
Aspice: aratra iugo referunt suspensa iuven-
Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor: quis enim modus adhuc amoris?
Ab Corydon, Corydon! quae te dementia cepit?
Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. usus,
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indigis
Viminibus mollique paras detexere junco?
Invenies alium, si te hic fastidit Alexis.

ECLOGA III.

PALÆMON.

ARGUMENTUM.

Menalcas & Damoetas, pastores, mutuis primū inter
se convitiis certant: mox, interveniente Palæmone
iudice, Amœbei carminis lege disceptant ubi neu-
ter vincitur, sed uterque alteri, Palæmonis sententiā,
exæquatur.

Menalcas, Damoetas,
Palæmon.

Hæc verba,
Dic mihi, sunt
curiosus in-
terrogantis.

M. **D**ic mihi Damoeta, Cujum pecus? an
Melibæi?
D. Non, verum, Agonis: nuper mihi tradidit Agon.
M.

M. Infelix o semper oves pecus! ipse Neeram
 Dum sovet, ac, nè me sibi præferat illa, veretur
 Hic alienus oves custos bis mulget in hora;
 Et succus pecori, & lac subducitur agnis.
 D. Parcius ista viris tamen obijcienda memento.
 Novimus & qui te, transversa tuentibus^b hircis,
 Et quo (sed faciles Nymphæ risere)^c sacello.
 M. Tum credo, cùm me arbustum videre Myconis
 Atque mala vites incidere falce novellas.
 D. Aut hic ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcum
 Fregisti, & calamos: quæ tu, perversæ Menalca,
 Et cùm vidisti puero donata, dolebas
 Et si non aliquâ nocuisses, mortuus esses.
 M. Quid domini facient, audent cùm talia^d a fures?
 Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
 Excipere insidiis, multùm latrante^e lycisca?
 Et cùm clamarem, Quò nunc se proripit ille?
 Tityre coge pecus: tu post caretta latebas.
 D. An mihi cantando victus non redderet ille,
 Quem mea carminibus mervisset fistula caprum?
 Si nescis,^f meus ille caper fuit: & mihi Damon
 Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.
 M. Cantando g tu illum aut unquâ tibi fistula cera
 Functus fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
^h Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
 D. Vis ergo inter nos, quid possit uterque, vicissim
 Experiamur? ego hanc vitulam (nè sorte recuses,
 Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus)
 Depono: tu dic mecum quo pignore certes.
 M. De grege non ausim quicquam deponere tecum.
 Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
 Bisque die numerant ambo pecus, alter & hædos.
 Verùm, id quod multo tute ipse fatebere majus,
 (i Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
 Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:
^k Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
 Diffusos hedera vestit pallente corymbos.

^b al. hircus, de
 oculorum an-
 gulis.

^c Quia rure
 erant earum
 sacella.

^d Servi, vel
 Furaces servi.

^e Cane nat^{us}
 ex lupo & ca-
 ne.

^f Mihi debitus
 ob victoriam:
 meæ victoriæ
 præmium.

^g Itane tu
 indoctus do-
 ctum viceris?
^h Radente au-
 res: sonum in-
 gratum eden-
 te.

ⁱ Quoniam
 tam insanus es
 ut audeas me-
 cum certare,
 cui es omnino
 impar.

^k Hedera co-
 rymbis & vi-
 tis pampinis
 inter se mu-
 tuo nexu im-
 plicatis.

In medio duo signa, Canon & (quis fuit alter?)
 Descripsit radio totum qui gentibus orbem:
 Tempora qua messor, qua curvus arator haberet.
 Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
 D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
 Et molli circum est ansas amplexus acantho:
 Orpheaque in medio posuit, sylvasque sequentes.
 Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
 Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes.
 M. Nunquā hodie effugies: veniā quocumq; vocāris.
 Audiat hæc tantum vel qui venit (ecce) Palemon.
 Efficiam, post hæc nē quenquam voce laceffas.
 D. Quin age, si quid habes: in me mora non erit ulla,
 Nec quenquam fugio: tantum, vicine Palemon,
 Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas.
 P. Dicite: quandoquidē in molli consedimus verba:
 Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbor,
 Nunc frondent sylva, nunc formosissimus annus.
 Incipe Damoeta, tu deinde sequere Menalca.
 Alternis dicetis: amant alterna Camenæ.
 D. Ab fove principium Musa: foveis omnia plenat
 Ille^m colit terras, illi mea carmina cura. (me
 M. Et me Phœbus amat: Phæbo sua semper apud
 Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus.
 D. Malo me Galatea petit, lasciva puella,
 Et fugit ad salices, & se cupit antē videri.
 M. At mihi sese offert ultro meus ignis, Amyntas
 Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.
 D. Parta mee^o Veneri sunt munera: namq; notavi
 Ipse locum, ærie quo^o congeffere palumbes.
 M. Quod potui, puero sylvestri ex arbore lecta
 Aurca mala decem misi, cras altera mittam.
 D. O quoties, & que nobis Galatea loquuta est!
 Partem aliquam venti divūm referatis ad aures.
 M. Quid prodest quod me ipse animo non spernis A-
 Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo? (mynta,
 D. Phyllida mitte mihi (meus est natalis) Iota.

1 Pleonasmus
ex archaismo.

m Habitat:
quia ubique
est, ut Jovis
omnia plena.

u Ut supra,
Me tamen nō
nover.

u Amicæ meæ,
quæ mihi est
altera Venus.
P Congessere
nidamenta, ut
Plaut.

Cum

Eclog. III. PALAMON.

Cum ⁹ faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
M. Phyllida amo ante alias: nam me discedere ² fle-
et, longum formose vale, vale; inquit, Iola. (vit,
D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti: nobis Amaryllidis ire.
M. Dulce satis humor, ¹ depulsis arbutus hædis,
Lenta salix sacro pecori: mihi solus Amyntas.
D. ² Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, musa.
Pierides vitulam lectori pascite vestro. (rum,
M. Pollio & ipse facit nova carmina: pascite tau-
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
D. Qui te Pollio amat, veniat quo te quoque gaudet!
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum!
M. Qui Baviu non odit, amet tua carmina Mevi:
Atque idem ³ jungat vulpes, & mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite oves nimium procedere: non bene ripa
Credisur: ipse aries etiam nunc vellera siccet.
D. Tityre pascentes à flumine reice capellas:
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
M. Cogite oves pueri: si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis. (vo!
D. Eheu! quam pingui macer est mihi taurus in ² er-
Idem amor exitium est pecori pecorisque magistro.
M. ¹ His certe neq. amor causa est, vix ossibus hæret:
Nescio quis teneros ² oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic quibus in terris (& eris mihi magnus ² Apol-
Tres pateat cæli spatium non amplius ulnas. (lo)
M. Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.
P. Non nostrum inter vos tantas componere lites.
Et vitula tu dignus, & hic: & quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaro.
Claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

9 Sacra facta
am.
¹ Irà doluit
ut flectet.

¹ Depulsis à la
Ete, ut Eclog. 7.

² Alinius Pol-
lio, qui Virgi-
lio suos agros
ab Augusto
impetravit.

³ Jungat ara-
tro, aut currul.
Intel. irà deli-
ret ut hæc eri-
am faciat, quæ
sunt contra
naturam.

¹ al. Ardo. Sed
ervo legumine
pinguiscere
pecus Pl. &
Col. tradunt.
² An. Hi ceri
(neg; amor cau-
sa est) vix ossi-
bus hærent.
³ Oculum, qui
Græcè
βῶναρ &
⁴ Apollinis lo-
co te habebis
in solvendis
enigmatibus.

ECLOGA IIII.

POLLIO.

ARGUMENTUM.

Asinius Pollio, ductor Germanici exercitus, cum post captas Salonas, Dalmatiae civitatem, primo meruisset lauream, post etiam consulatum adeptus fuisset: eodem anno suscepit filium, quem à capta civitate Saloninum vocavit: cui nunc Virgilius Genethliacum dicit. Hæc Servius. Huc autem detorquet quæ Sibylla de futura aurei seculi felicitate cecinerat. Obiter tamen & Pollionis patris & ipsius etiam Augusti laudes admiscet. Nam quod dicit, Pacatumque r. p. v. o. de Augusto quidam intelligunt, qui à C. Jul. Cæs. fuit adoptatus: alii hoc quoque ad Saloninum referunt: & intelligunt principium magni anni, quem cecinit Sibylla, procedere consulatu Pollionis, quo ille puer nascitur: ut magni menses sint magni anni menses.

* Theocriteæ.

† Sicam, bucolica cantusque pastoritios, tale tamen sit carmen quod dignum sit consule Pollione.

* Astrææ.

‡ Nam puero nato R. A. ejusque præstigia nunc comprobantur.

* Bellorum civilium.

† Hecatas.

‡ De Sto.

§ De Sto.

de hominibus aurei seculi.

Sicelides Musæ, paulo majora canamus.
Non omnes arbuta juvant, humilesque myrica.

Si canimus sylvas, sylvæ sint consule dignæ.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.

Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna:

Jam nova progenies cælo demittitur alto.

Tu modò nascenti puero, quo ferrea primum

Desinet, ac toto surgit gens aurea mundo,

Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.

Teque adeò decus hoc ævi, te consule inibit,

Pollio, & incipient magni procedere menses.

Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,

Irrita perpetua solvent formidine terras.

Ille deùm vitam accipiet, divisque videbit

Permistos heroas, & ipse videbitur illis:

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

At tibi prima puer nullo munuscula cultu,

Errantes hederas passim cum bascare tellus,

Mistæque ridenti colocasia fundet acantho.

Ipsæ lætæ domum referent discentia capellæ

Ubera:

Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
 Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores;
 Occidet & serpens, & fallax herba veneni
 Occidet: Assyrium vulgò nascetur amomum.
 At simul & heroum laudes, & facta parentis
 Jam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus:
 Molli paulatim flavescent campus arista,
 Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
 Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
 Pauca tamen suberunt prisca vestigia fraudis,
 Quæ tentare Thetis ratibus, quæ cingere muris & Navigare
 Oppida, quæ jubeant telluri insindere sulcos.
 Alter erit tum Typhis, & altera quæ vehat Argo
 Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
 Atq; iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
 Hinc ubi jam firmata virum te secerit ætas,
 Cedet & ipse mari vector; nec nautica pinus
 Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
 Non rastros patietur humus, non vinea falcem
 Robustus quoque jam tantris iuga solvet arator.
 Nec varios discet mentiri lana colores:
 Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
 Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
 Sponte sua sandyx¹ pascentes vestiet agnos.
 Talia secla suis dixerunt curule fufis
 Concordes stabilifactorum numine Parcæ.
 Aggredere ô magnos (aderit jam tempus) honores,
 Chara deûm soboles, magnum¹ Jovis incrementum.
 Aspice convexa^m nutantem pondere mundum,
 Terrasq; tractusq; maris, cælumq; profundum:
 Aspice, venturo latentur ut omnia seculo.
 O mihi tam longæ maneas pars ultima vitæ,
 Spiritus & quantum sat erit tua dicere facta?
 Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
 Nec Linus: huic mater quamvis atq; huic pater ad-
 Orpheus Calliopea, Lino formosus Apollo. (sit:
 Pax etiam Arcadia mecum se iudice certet,

g Reverso au-
 reo & heroico
 seculo.

i Colore her-
 barum quæ & lu-
 tea dicitur.
 & Ovium pa-
 scentium lanæ
 sponte sua san-
 dydis colore
 imbuuntur.
 & Jovis alumnæ
 dotesq;.
 m Gravarum
 & inclinatorum
 praesentibus
 malis.

Pax

in Vel, quod
non visse pa-
rentes, Nec de-
us, Gr. Vido
Fab.

*Pan etiam Arcadia dicat se iudice visum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe parve puer: cui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubile est.*

ECLOGA V:

DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

Menalcas & Mopsus pastores Daphnidis amici sui mor-
tem defflent: alterque ejus epitaphium, alter apothe-
osin canit. Sunt qui per Daphnin, Cæsarem dictato-
rem intelligi putent, paulò antè quàm hæc scriberet
poëta, tribus & viginti vulneribus in curia confossum.
Alii Quintilium Varum accipiunt, in Germania
cum tribus legionibus cæsum. Alii Flaccum Maro-
nem intelligi malunt, Virgilii fratrem: de quo ex-
tat pervulgatum quidem illud, sed incerti auctoris, di-
scichon,

*Tristia fata tui dum flet in Daphnide Flacci
Dante Maro, fratrem diu immortalibus aquas*

Menalcas, Mopsus.

q. Periti, seu
gnari, tu in-
fandi c. l. ego
dicendi v.
b. Amores.
c. Cretenſis ſa-
gittarii peri-
ſſimi.
d. Codrus an-
nem fuit A-
then. rex, qui
cum milite
quodam La-
ced. (captatâ
jurgii occasio-
ne) jurgatus,
& ab eo inter-
fectus, locum
altro fecit
oraculo.

Me. **C**ur non Mopse (*boni quoniam conveni-
mus ambo,

*Tu calamos instare leves, ego dicere versus)
Hic corylis mistas inter consedimus ulmos?*

M. *Tu major: tibi me est equum parere Menalca,
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potiùs succedimus: aspice ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.*

Me. *Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.*

M. *Quid fidem certet Phœbum superare canendo?*

Me. *Incipe Mopse prior, siquos aut Phyllidibusignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.*

Incipes.

Incipit: pascentes servabit Tityrus hædos.

*M. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas.*

*Me. Lenta salix quantum pallenti cedit olive,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.*

*M. Sed tu desine plura puer: successimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli testes & flumina Nymphis:
Cum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.*

*Non ulli pastos illis egere diebus (nem
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neq. am-
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pavos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri sylvaq. loquuntur.*

**Daphnis & Armenias curru subungere tigres
Instituit: Daphnis thiasos inducere Baccho,
Et foliis lentas intessere mollibus hastas.*

*Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uva,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne & tuis: postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo.*

*Grandia sæpe quibus mandavimus ordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.*

*Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.*

*Spargite humum foliis: inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.*

Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen.

*Daphnis ego in sylvis, hinc usque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.*

Me. Tale tuum carmen nobis divine poëta,

*Quale, sopor fessis in gramine, quæ, per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.*

Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum.

Fortunate

*e De C. Cæsare, qui sacra
Bacchi ex
Arm. Romam
transtulit.
f Thyrsorum
periphrasis.*

*g Tu Cæsar
tuus Romanis.*

*h Facite ne
mora circa
fontes. Quia
heroum animæ
vel in fontibus
habitant,
vel in nemo-
ribus.*

*i Cæsar boni
populi opti-
mus imperator*

& Secundus.

De Daphni-
de, non de
Cæsare, qui
non est oc-
cisus puer.
m Lumen qui-
dam legunt.

sonant, Deus
deus ille, id
est, Daphnis.

Tibi ran-
quam Lari sa-
crificaturus.

Id est, Chias-
m Str. Plut.
Ath.

In sacris
quæ diceban-
tur ambarva-
lia.

Quum tu de-
us præstare
a liqua homi-
nibus cæperis,
obnoxios tibi
eos facies ad
q̃ oia solvenda

Fortunate puer, tu nunc eris & alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoq; Daph-
M. An quicquam nobis tali sit munere majus? (nū.
Et¹ puer ipse fuit cantari dignus, & ista
Jampridem Stimichon laudavit carmina nobis.
Me. Candidus insuetum miratur m̃ timen Olympi,
Sub pedibúsque videt nubes & sydera Daphnis.
Ergo alacris sylvas & cætera rura voluptas
Panæque pastoresque tenet, Dryadæque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis,
Ipsi læritia voces ad sydera jactant
Intonsi montes: ipsæ jam carmina rupes,
Ipsaⁿ sonant arbusa, Deus deus ille, Menalca.
Sis bonus & felixque tuis! en quatuor aras!
Ecce duas tibi, Daphni, duobusque altaria Phæbo!
Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos^o statuam tibi pinguis olivi:
Et multo in primis bilarans convivium Baccho,
(Ante focum, si frigus erit: si messis, in umbra.)
Vina novum fundam calathis² Arius nectar.
Cantabunt mihi Dametas & Lyctius ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alphefibeus.
Hæc tibi semper erunt, & cum solennia vota
Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.
Dum juga montis aper, stuvios dum piscis amabit;
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ
Semper honos, noménq; tuum, laudésq; manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.
M. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxofas inter decurrunt flumina valles.
Me. Hæc te nos fragili donabimus antè cicuta.

Eclog. VI. SILENUS. 15

*Hec nos, Formosum Corydon ardebat Alexin :
Hec eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
M. At tu sume pedum (quod me cùm saepe rogaret,
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari). Impetravit,
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.*

ECLOGA VI.

SILENUS.

ARGUMENTUM.

Silenum in hac Ecloga inducit, ebrium quidem illum, ut Bacchi educatorem decebat, sed tamen peritè secundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis canentem: idque in gratiam Quintilii Vari: qui (teste Donato) unà cum Virgilio, huic festæ sub Silone philosopho operam dedit. Cæterum, quoniam hæc bucolici carminis humilitati non satis conveniebant, statim ab initio veniam precatur: neque ita multum argumento illi immoratus, statim ad fabulas transit.

Prima^a Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit^b sylvas habitare Thalia.
Cùm canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves, & deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; super tibi erunt qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non injussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget; te nostræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla est
Quàm sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides: Chromis & Mnasyllus in antro
Silenum pueri somno vidēre jacentem,
Inflatum hesternis venas, ut semper, Iaccho.
^a Serta procul tantum capiti delapsa jacebant:
Et graviter attrita pendebat cantharus ansa.

^a Syracusanum poetam Theocriticum imitari.

^b Unde, Egrestis sylva in prin. Æn. c. Tenue, Humile. Transl. à lana quæ in tenuitatem deducitur.

^d Serta procul à capite ebrii & somno obruti jacebant, tantum capiti delapsa: alioqui illæsa & integra, non rupta.

Aggressi

¶ Videnti pro
Vigilanti
Don. in Eu-
nuch.

¶ Nam semidel
non facile pa-
tiuntur se vi-
deri.

¶ Saltare ad
modum rhy-
thmi & canti-
lenz.

¶ Ut coactæ
& collectæ
atomi p. m. i.
fuisent origo
ignis, aëris,
terrarum &
maris.
i Cæli. Vide
Plin. lib. 2. c. 3.

¶ Stupeant folis
ortum, & cad-
ant imbres
nubibus in al-
tum elevatis.

¶ Puerum, co-
mitem Hercu-
lis. Et Nautæ
pro Argonau-
tæ. Vide Or-
phei & Apoll.
Argon.

Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambos
Luserat) injiciunt ipsis ex vincula fertis.

Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle,
Ægle Naiadum pulcherrima, jamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula neccitis? inquit.

Solvite me pueri: SATIS est potuisse videri.

Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit: simul incipit ipse.

Tum verò & in numerum Faunosq; ferâsq; videres
Ludere, tum rigidis motare cacumina quercus.

Nec tantum Phæbo gaudet Parnassia rupes,
Nec tantum Rhodope miratur & Ismarus Orphea.

Namque canebat uti magnum per iræne coacta
Semina, terrarumq; animæq; marisq; fuissent,

Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse teneri mundi concreverit orbis.

Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.

Jamque novum terræ stupeant lucescere solem,
Altiùs atque cadant summatis nubibus imbres:

Incipiant sylvæ cum primùm surgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.

Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucasæsq; refert volucres furumq; Promethei.

His adjungit, Hylam nautæ quo fonte relictum
Clamassent: ut littus, Hyla Hyla, omne sonaret.

Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaën nivei solatur amore juvenci.

Ah virgo infelix! Quæ te dementia cepit?
Prærides implerunt falsis mugitibus agros:

At non tam turpes pecudum tamen ulla sequuta est
Concubitus: quamvis collo timuisset aratrum,

Et sæpe in levi quassisset cornua fronte.

Ah virgo infelix! Tu nunc in montibus erras:

Ille latus nivem molli fultus hyacintho

Illic sub nigra pallentes ruminat herbas:

*Aut aliquam in magno sequitur grege: claudite
Nymphæ*

Distæ, Nymphæ nemorum jam claudite saltus.

Siquâ fortè ferant oculis sese obvia nostris

Errabunda bovis vestigia: forsitan illum

Aut herba captum viridi, aut armenta sequutum,

Perducant aliqua stabula ad Gortynia vacca:

Tum canit Hesperidum miratam mala in puellam,

Tum Phaethontiadas musco^a circumdat amara

o Corticis, atque solo proceras erigit alnos.

Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum

Aonas in montes ut duxerit una sororum,

Utq; viro Phæbi chorus assurrexerit omnis:

Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,

Floribus atque apio crines ornatus amaro,

Dixerit, Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,

a Ascraeo quos antè seni: quibus ille solebat

Cantando rigidas deducere montibus ornos.

His tibi, Grynai nemoris dicatur origo:

Nequis sit lucus quo se plus jactet Apollo.

*Quid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fama sequen-
ta est*

Candida succinctam latrantibus inguina monstros,

i Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto

Ab timidos nautas canibus lacerasse marinis?

Aut ut mutatos Terei narraverit artus?

Quas illi Philomela dapes, quas dona parârit?

Quo cursu deserta petiverit, & quibus antè

Infelix sua tecta supervolitaverit alis?

Omnia quæ Phæbo quondam meditante beatus

Audiit, Eurotas, jussitque ediscere lauros,

Ille canit: pulsæ referunt ad sydera valles.

Cogere donec oves stabulis, numerumque referre

Jussit, & invito processit vespèr Olympo.

*in Puellam in-
tell. Atalan-
tam, his malis
ab Hippomene
deceptam.*

*o Circundas &
erigit, pro ca-
nit circunda-
tas, & canit
erectas.*

*o Corticis musco,
quidam expr.
Muscoso & la-
nuginoso cor-
tice.*

*p Permessi flu-
vii ex Heli-
cone monte
scaturientis,
circa quem
Musæ choreas
ducunt, Hef.
teste.*

*q Asc. Hesiod.
& Grynai. Gry-
næo Apollini
consecrati.*

*s Ulysses, à
Dulichio, una
ex Echinadi-
bus insulis.
i Laconicus
fluvius.*

*a Involupt.
Tantam affe-
rebat volupta-
tem Sileni
cantus, ut cœ-
lo quoque in-
gratus vespè-
ris adventus
fuerit.*

ECLOGA VII.

MELIBŒUS.

ARGUMENTUM.

Sumptum est Eclogæ hujus argumentum ex Bucolicis Theocriti. Inducit autem hic poëta Melibœum pastorem, referentem certamen Corydonis & Thyrsidis, cui, dum caprum, qui à grege deerraverat, quærere fortè intervenerat, accersitus à Daphnide, certaminis judice: quem secundum Corydonem pronunciat se innuit, cum ait ad finem Eclogæ,

Hac memini, & victum frustra contendere Thyrsin.

Corydon, Thyrsis.

Poëta sub persona MELIBŒI.

* Seridullâ, vel
Sibillum eden-
te, ad ventri
impulsum.

M. Fortè sub^a arguta confederat ilice Daphnida,
Compulerantque greges Corydon & Thyrsis
in unum:

† Ità periti,
ut Arcades ef-
fe putares.

Thyrsis oves, Corydon discentas lacte capellas.

Ambo florentes ætatibus, b Arcades ambo:

Et cantare pares, & respondere parati.

Huc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,

* Sic Theocr.

c Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego

ἄρ' ἔγωγε

Daphnida

dixit ἀντίπα

Aspicio: ille ubi me contrà videt, Ocyris, inquit,

τῶν αἰγῶν.

Huc ades ô Melibœe (caper tibi saluus & bædi)

Itidémque

Et, siquid cessare potes, requiesce sub umbra.

Horat. Ocyris

Huc ipsi potum venient per prata juvenci:

μυρτὸς κλάδιν,

Hic viridis tenera prætexit arundine ripas

capras.

Minciis, & que sacra resonant examina quercu.

*Quid facerem? neque ego Alcippen nec Phyllida
habebam,*

Depulsos à lacte domi quæ clauderet agnos:

Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.

d Meum seri-
um negotium.

Posthabui tamen illorum^d mea seria ludo.

Alternis igitur contendere versibus ambo

Cæpere, alternos Musæ meminisse volebant.

Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

C. Nymphæ,

Eclog. VII. MELIBŒUS. 19

C. *Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mibi car-* A Libethride
Quale meo Codro, concedite: (proxima Phœbi (men fonte ubi co-
Verfibus ille facit) aut, si non possumus omnes, iuntur.

Hic arguta & sacra pendeat fistula pinu.

f Consecrata
 matri deam.

T. *Pastores hedera crescentem ornate poetam*
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.

Aut si ultra placitum & laudârit, baccare frontem
Cingite, nè vati noceat mala lingua futuro.

g Quia vers.
 ab aliquib.
 laudari me-
 ruebant, &
 eam laudem
 vim fascini
 habere crede-
 bant.

C. *Setosæ caput hoc apri tibi Delia parvus*
Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi.

h Mycon, sub,
 offert.

Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.

i Vasquod Gr.
 dī vey.

T. *Sinum lactis, & hæc te liba Priape quotannis*
Expectare sat est: custos es pauperis horti.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si sætura gregem suppleverit, aureus esto.

C. *Nerine Galatea, thymo mibi dulcior Hyblæ,*
Candidior cynis, hedera formosior alba:

Cum primum pasti repetent præsepia tauri,
Siqua tui Corydonis habet te cura, venito.

T. *Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,*
Horridior rusco, projecta vilior alga,

Si mibi non hæc lux toto jam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite juvenci.

C. *Muscosi fontes, & somno mollior herba,*

Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solstitium pecori defendite: jam venit æstas

k pro, Et ar-
 bute quæ regis
 eos rarâ um-
 brâ.

Torrida, jam leto turgent in palmitæ gemmæ.
T. Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis

Semper, & assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
C. Stant & juniperi, & castaneæ hirsutæ:

l Plenæ sunt
 m Si sua sit
 ablativus, ita
 dicitur per
 synizesin, ut
 Suos ab Ennio,
 tanquam Sos.

Strata jacent passim sua quæq; sub arbore poma.
Omnia nunc ridet: at si formosus Alexis

Montibus his abeat, videas & flumina sicca.
T. Ares ager, virio moriens siccit aeris herba,

n Liber

^a Vitis nimio
actu exsiccatæ
folia amise-
runt.

^b Ut ~~q~~ta-
bētus di-
ctus Jupiter,
quasi descen-
sor.

^p Ex illo tem-
pore Cor. est
victor nobilis
supra omnes.
Sed rusticus
sententiam
implere non
potuit.

ⁿ Liber pampineas invidit collibus umbræ
Phyllidis adventu nostræ nemus omne vinebit,
Juppiter & læto descendet plurimus imbri.
C. Populus Alcide gratissima, vitis Iaccho,
Formosa myrtus Veneri, sua laurea Phæbo:
Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phæbi.
T. Fraxinus in sylvis pulcherrima, pinus in hortis
Populus in fluviiis, abies in montibus altis:
Sapius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in sylvis cedit tibi, pinus in hortis.
M. Hæc memini, & victū frustra contendere Thy-
^p Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis. (scilicet)

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

Dux sunt eclogæ hujus partes. In priorē, Damon pa-
stor, Nisæ puellæ amore captus, cum illa sibi Mo-
psum prætulisset, impatientiâ amoris in varias erum-
pit querelas. Posterior pars penè tota sumpta est
ex Theocriti ejusdem nominis idyllio, in quo vene-
fica quædam pharmacis & incantationibus animum
viri, à quo spernebatur, ad sui amorem conatur re-
vocare.

Damon, Alphefibeus.

^a Requiescere
coegerunt suos
cursus. Aut
certè, Requi-
erunt mutata
suos cursus.
^b Apostrophe
ad Augustum.

P Astorum musam, Damonis & Alphefibeï,
Immemor herbarum quos est mirata juventa
Certantes, quorum stupescit carmine lynces,
Et mutata suos ^a requierunt flumina cursus:
Damonis musam dicemus & Alphefibeï.
Tu ^b mihi seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris, en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?

A te

A te principium, tibi desinet: accipe * jussis
 Carmina coapta tuis, atq; hanc sine tempora circum
 Inter visitrices hederam tibi serpere lauros.

e Ut supra al-
 xit, Non injus-
 sa cano.

Frigida via caelo noctis decesserat umbra,
 Cum ros in tenera pecori gratissimus herba est:
 Incumbens tereti Damon sic coepit olive.

D. Nascere, aproq; diem veniens age Lucifer almū:

d Præveniens
 age diem.

Conjugis indigno Nisa deceptus amore

Queritur au-
 tem quod ami-
 cat quam vocat
 conjugem) na-
 pferit alteri, se
 contempro.

Dum queror, & divos, quanquam nil testibus illis

Proseci, extrema moriens tamen alloquor hora.

Incipe Menalios mecum mea tibia versus.

Mentulus argutumque nemus pinosq; loquentes
 Semper habet: semper pastorū ille audit amores,
 Panis qui primus calamos non passus inertes.

Incipe Menalios mecum mea tibia versus.

e Quorum sunt
 inimicissimae,

Mopse Nisa datur: quid non speremus amantes?

Jungentur jam gryphes * equis, & voque sequenti

Cum canibus timidi venient ad pocula dama.

Mopse, novas^e incide faces: tibi ducitur uxor.

f Faces nup-
 tiales incidun-
 tur cū in spi-
 cantur. i. in
 spicae simila-
 dinem inci-
 duntur ut faci-
 lius ardorem
 concipiant.

Sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus Oe-

Incipe Menalios mecum mea tibia versus. (tam.

g Tibi oritur.
 Stellæ enim
 ex altiss. mon-
 tibus oriri vi-
 dentur.

O digno conjuncta viro, dum despicias omnes,

Dūmque tibi est odio mea fistula, dūmq; capelle

Hirsutumque supercilium, prolixæque barba:

Nec curare deū credis mortalia quæquam.

Incipe Menalios mecum mea tibia versus.

h Postquam
 vidi, qualiter
 perii!

Sepibus in nostris parvam te roscida mala

(Nunc ego vester eram) vidi cum matre legenti:

Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:

Jam fragiles poteram à terra contingere ramos.

ως ἰδ' οὐ, ως
 ἐπεδ' οὐ.

b Ut vidi: ut perii! ut me malus abstulit error!

Incipe Menalios mecum mea tibia versus.

i Serō. Vel,
 Nunc tandem.

i Nunc scio quid sit amor: duris in colibus illum

Νῦν ἐγὼ

Ismar^o, aut Rhodope, dū^t extremi Garamantes:

ἰδ' ἐπ' ὄτα.

Nec nostri generis puerum nec sanguinis edunt.

k Quia savi &
 à consortio
 humanitatis
 remoti.

Incipe Menalios mecum mea tibia versus.

l Medeam,

Sævus amor docuit natorum sanguine^l matrem

Com.

*Commaculare manus: crudelis tu quoque mater,
 Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
 Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.
 Incipe Manalios mecum mea tibia versus.*

Omnia op-
 tat fieri contra
 naturam, ut
 istud est, quod
 illa pulcherri-
 ma turpissimo
 marito nupsit.

*Nunc & oves ultro fugiat lupus, aurea dura
 Mala ferant quercus, narcisso flore at alnus:
 Pinguia corticibus sudent electra myricæ:
 Certent & cycnis ulule: sit Tityrus Orpheus,
 Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion.*

Incipe Manalios mecum mea tibia versus.

Valeto.

*Omnia vel medium fiant mare: a vivite sylvae.
 Præceps aerii specula de montis in undas
 Deferar: extremū hoc munus morientis habeto.
 Desine Manalios, jam desine tibia versus.*

Quia diis ni-
 hil nisi singu-
 lare & excel-
 lens offerri
 debet. Unde
 eximiae ho-
 stia. Masculo
 autem thuri
 prima bonita-
 ris est gloria,
 teste Diosc.
 Ob vene-
 num.

Dum incan-
 tatur.
 Don. in Ter.
 legit, Triplici
 circumdata filo.
 Licia tamen
 discoloria qui-
 dam beneficiis
 adhibita tra-
 dunt ad alli-
 gandum & in-
 cantandum,
 vel ad solven-
 dum & ex-
 piandum.

Hæc ex limo
 imago: Hæc
 cera, hæc ima-
 go cerea.
 Pro, in Daph-
 nidem: vel,
 Supra Daphni-
 dis effigiem.

*Poë. Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphefibiæ.
 Dicite Pierides: N O N omnia possumus omnes.*

*Al. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta.
 Verbenasque adole pingues, & mascula thura,
 Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
 Experiar sensus: nihil hîc nisi carmina desunt.*

*Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnias
 Carmina vel cælo possunt deducere lunam:
 Carminibus Circe socios mutavit Ulyssæi:*

*p Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
 Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnias
 Terna tibi hæc primū triplici diversa colore
 Licia circundo: tæque hæc altaria circum
 Effigiem duco. NUMERO deus impare gaudet.*

*Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnias
 Necte tribus nodis ternos Amarylli colores: (Eto
 Necte Amarylli modò: & Veneris, dic, vincula ne-*

*Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnias
 Limus ut hic durefcit, & hæc ut cera liquefcit,
 Uno eodēque igni: sic nostro Daphnis amore
 Sparge molā, & fragiles incende bitumine lauros
 Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide
 laurum.*

Ducite

Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnin
Talis amor Daphnin, qualis, cum fessa juvencum
Per nemora, atque altos querendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva,

Perdita, nec seræ meminit decedere nocti :

Amore con-
fecta.

Talis amor teneat: nec sit mihi cura mederi.

Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnin

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,

x Vestes.

Pignora chara suis: quæ nunc ego limine in ipso,

y Loco sacre
Vestis.

Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.

Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnin

Has herbas atque hæc Ponto mihi lecta venena

Ipse dedit Mæris: nascuntur plurima Ponto.

His ego sæpe lupum fieri & se condere sylvis

Mærim, sæpe animas imis exire sepulcris,

Atque satas aliò vidi traducere messes.

Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnin

Fer cineres Amarylli foras, rivòque fluenti

Transq; caput jace: nè respexeris: his ego Daphnin

z Purgamentum
enim quibus
noxa quæpiam
expiabatur,
non respicie-
bant: nè ex
eorum aspectu
malum traher-
ent.

Aggrediar: nihil ille deos, nil carmina curat.

Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnin

Aspice, corripuit tremulis altaria flammis

Sponte sua (dum ferre moror) cinis ipse. Bonū sit.

Nescio quid certè est: & Hylæ in limine latrat.

Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

a Optat bo-
num esse even-
tum.

Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina, Daph-
nis.

ECLOGA IX.

MORRIS.

ARGUMENTUM.

Post Philippensem victoriam, cum in distributione ag-
rorum, qui triumvirorum jussu trans Padum divi-
debantur, sua quoque prædia Virgilius amisisset, Ro-
mam profectus, cum favore ingenii, tum præsertim
adjuvante Pollione, transpadanæ regionis præfecto,
possessiones suas recepit. Verum, ægrè id ferente
Anio, cui fortè Virgilii fundus in portionem cesserat,

rat, parum absuit quin ab irato milite interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus, præcepit procuratori ut Arrio usque ad reditum suum, quàm minimè posset detrimento suo, obsequeretur. Is igitur ex præcepto Mantuam proficiscitur, hædorum aliquot munusculum Arrio oblaturus. Mærin sublequitur Lycidas pastor, itineris ejus causam inquirens. Ibi nactus occasionem Mæris temporum illorum calamitatem desset. Deinde unà Mantuam euntes, itineris tedium variis sublevant cantilenis.

Fabius lib. 8. cap. 6. postquam dixit, allegoriam alius verbis, aliud sensu ostendere, ac etiam interim contrarium; & aliquot exempla protulit: subjungit, Sim translatione verò in Bucolicis, *Certè equidem audieram* (& quæ sequuntur, usque ad finem quarti versus). Hoc enim loco præter nomen cætera propriis decedunt verbis. Verùm non pastor Menalcas, sed Virgilius est intelligendus.

Lycidas, Mæris.

L. **Q**uò te Mæri pedes? an, quò via ducit, urbem?

M. O Lycida! vivi pervenimus, advena nostrum (Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agellum. Diceret, Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.

Nunc victi tristes (quoniam^a sors omnia versat) Hos illi (quod nec bene vertat!) mittimus hædorum.

L. Certè equidem audieram, quâ se subducere colle Incipiunt, mollique jugum demittere clivo, Usque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,

Omnia carminibus vestrum^b servasse Menalcam. M. Audieras, & fama fuit: sed carmina tantum Nostra valent Lycida tela inter Martia, quantum Chaonias dicunt aquila veniente columbas.

Quòd nisi me quacunque novas incidere lites Antè sinistra cava monuisset ab ilice cornix, Nec tuus hic Mæris, nec viveret ipse Menalcas. L. Heu! cadit in quenquam tantum scelus? bene tu Penè simul tecum solatia rapta, Menalca. (nobis Quæ

^a Non sors, sed sors, quidam legendum existimant.

^b pro Recuperasse. Menalcam autem esse Virgilium, docent Fabii verba, subjuncta argumento hujus eclogæ.

^c Quia parum absuit quin interficeretur. Vide argum.

Quis caneret Nymphas? quis humū florentibus her-
 Spargeret? aut viridi fontes induceret umbrā? (bis)
 Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
 Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras.
 Tityre, dum redeo (brevis est via) pasce capellas,
 Et potum pastas age Tityre, & inter agendum
 Occursare capro (cornu ferit ille) caveto.
 M. Immo hac quæ Varo necdum perfecta cane-
 bat, Vare, tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
 Mantua vā misera nimum vicina Cremona)
 Cantantes sublime ferent ad sydera cychi.
 L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos!
 Sic cytharo pastas distendent ubera vaccae!
 Incipe, si quid habes: & me fecere poetam
 Pierides: sunt & mihi carmina: me quoque dicunt
 Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
 Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
 Digna, sed argutos inter strepere anser olores.
 M. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipse vo-
 Si valeam meminisse: neque est ignobile carmen. (luto,
 Huc ades o Galatea: quis est nam ludus in undis?
 Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
 Fundit humus flores: hic candida populus antro
 Imminet, & lente texunt umbracula vites.
 Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.
 L. Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem
 Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
 M. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
 Ecce, Dionæi processit Cæsaris astrum:
 Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo
 Duceret apricis in collibus uva colorem.
 Insepe Daphni pyros, carpent tua poma nepotes.
 Omnia fert ætas, animum quoque: sæpe ego longos
 Cantando puerum memini me condere soles.
 Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mærin
 Jam fugit ipsas lupi Mærin videre priores.
 Sed tamen ista satis: referet tibi sæpe Menalcas.

B

L. ° Can-

d Quis humum
 sparsam si. h.
 caneret? aut
 fon. inducet
 umbrā? Estque
 simul hypalla-
 ge: umbra. n.
 fontibus in-
 ducitur.

e Vel quis can-
 neret quæ
 sublegi, &c.
 Amaryllide
 autem vocat
 Romam, ubi
 Ecl. i.

f Quis caneret

g Plurimum
 lactis repor-
 tent.

h Allasio &
 Anderem poe-
 tam, de quo &
 Cic. in Philip.

i Unde Græc.
 λεύκη,

k Ingentes, ut
 dicuntur flu-
 ctus furentes,
 sive undæ; &
 ipsum mare
 furere.

l Memini can-
 rum versuum,
 si versus ipsos
 tenerem. Hic
 .n. numeri
 sunt modi &
 cantus, non
 carmina.

Rhythmos in-
 terpr. Fab.

l. 9. c. 4.

m pro, aufert.
 Sic vel si sequi.
 n condere pro
 abscondere, i.
 ad occasum
 perducere.

• Tergiversando, causas ne-
tendo.

• Qui Mantu-
am condidisse
fertur.

• pro, decuti-
unt, amputant.

• Quamvis ea-
mus cantan-
tes, te levabo
hoc onere hoc-
dorum.

L. • *Causando nostros in longum ducis amores?*
Et nunc omne tibi stratum flet æquor, & omnes
(Aspice) ventosi ceciderunt marmuribus aura.
Hinc ad eam media est nobis via: namque sepulcrum
Incipit apparere p. Bianoris: hic ubi densas
Agricolæ stringunt frondes, hic Mæricanum.
Hic hædos deponere, tamen veniemus in urbem:
Aut si, nox pluviæ ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet usque (minus via lædet) eamus.
Cantantes: ut eamus, ego hoc te fasce levabo.
M. *Desine plura puer: & quod nunc instat, agamus.*
Carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

ECLOGA X.

GALLUS.

ARGUMENTUM.

Cornelius Gallus eximius poeta fuit, primusq; Ægypti præfectus: qui cum Cytheridem meretricem, Voluptatis libertam (quam poeta hic Lycridem vocat) perdit ad amaret, neque illa mutuo amoris responderet, sed, ipso spreto, Antonium in Galliam sequuta esset, ægerime repulsam tulisse creditur. Eum itaque hæc Ecloga consolatur Virgilius, sed ita ut à pastoralibus personis rusticisq; comparisonibus non recedat. Totum autem ferè hoc argumentum sumptum est à Thyrside Theocriti, ubi similem Daphnidis amorem exequitur.

• Fons Siciliæ.
Sic supra Mus-
sas Sicelidas
invocavit.

• Tethyos &
Oceanii filia,
quæ pro mari
pontitur.

• Echo quæ est
in sylvis, ut

αἶψά δ' αὖ-
τε βοῶσα.

• Ut pote me-
reticis, vel
simpl. Amore
quo perire il-
lum indignum
erat. Servius
exp. etiam
magnò.

E *Extremum hunc Arethusa mihi concede labori.*
Pauca meo Gallo (sed quæ legat ipsa Lycoria)
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo.
Sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam!
Incipe, sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simæ virgulta capelle.
Non canimus surdis, respondent omnia sylvæ.
Quæ nemora aut qui vos saltus habuere puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?

Nai

Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi
 ulla moram fecere, neque Aonie Aganippe.
 Illum etiam lauri, etiam flevère myrica.
 Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
 Menalus, & gelidi flevèrunt saxa Lycei:
 Stant & oves circum, nostri nec & pœnitent illas:
 Nec te pœniteat pecoris divine poeta.
 Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.
 Venit & upilio: tardi venère & bubulci:
 & Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
 Omnes, unde amor iste, rogant: tibi venit Apollo:
 Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris
 Pérq̃ nives alium pérq̃ horrida castra secuta est.
 Venit & agresti capitis Sylvanus^b honore,
 Florentes ferulas & grandia lilia quassans.
 Pan deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi
 Sanguineis ebuli baccis minióque rubentem.
 Et, Quis erit modus? inquit: amor non talia curat.
 Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
 Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capelle.
 Tristis at ille tamen, ⁱ Cantabitis Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestris: soli cantare periti
 Arcades: ó mihi tum quam molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores!
 Atque utinam ex vobis unus, vestrique x fuissem
 Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
 Certè sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumq̃ furor, (quid tum si fuscus Amyntas?
 Et nigra viola sunt, & vacinia nigra.)
 Mecum inter salices lenta sub vite jaceret:
 m Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes, hic mollia prata, n Lycori,
 Hic nemus: hic ipso tecum consumerer ævo.
 Nunc insanus amor duri me Martis in armis
 Tela inter media, atque adversos detinet hostes:
 Tu procul à patria (° nec sit mihi credere!) tantum
 Alpinas (ab dura!) nives & frigora Rheni

e Quidam enī
 pudet. Sic in
 sequen. pu-
 deat.

f Itā lege, non
 subulci. Et
 tardi, pro pi-
 gri accipe.
 Th. ec.

u³ δοῦ πῆ
 ῶται.

g Pinguis, suc-
 culentus.
 h De corona
 hoc dicit.

i Gallum hæc
 respondentem
 introducit.

Mavult autem
 Ser. Tamen
 cantabitis.

k Ut non in-
 ciderem in
 talem amo-
 rem.

l Amor quo
 insaniret.
 m Flores ex
 quibus fierent
 ferra.

n Ut incon-
 stans redit.
 statim ad eam:
 deinde ita lo-
 quitur quasi
 ibi sit ubi illa
 est.

o Quod uti-
 nam non cre-
 dam. Et tan-
 tum cum pro-
 cul. Itā s.
 Alii tantum
 jung. cum
 Credere.

¶ Carmina
Euphorionis,
a me facta
Latina, cantu
bucolico mo-
dulabor,

¶ Quæ sibi
proposuerat,
tanquam amo-
r is futura re-
media, statim
repudiat, ut
inutilia.
¶ Illum deum:
de quo dixit,
Aut dem ille,
&c.

¶ Allegoricè
aliud ad re-
nuem stylum,
seu humile
dicendi genus,
putant qui-
dam.
¶ Se tollit in
luminis auras,
ut alibi loqui-
tur.

*Me sine sola vides: ah! te nè frigora lædant!
Ab! tibi nè teneras glacies secet aspera plantas!
Ibo, & p Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
Certum est, in sylvis, inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.
Interea mistis lustrabo Mænala Nymphis,
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor lucosque sonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tanquam hæc sit nostri medicina furorū,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
¶ Jam neque Hamadryades rursus, nec carmina
Ipsa placent: ipsæ rursus concedite sylvæ. (nobis
Non illi nostri possunt mutare labores:
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniæque nives hyemis subeamus aquosæ:
Nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum versemus oves sub sydere Cancri.
OMNIA vincit amor: & nos cedamus amori.
Hæc sat erit, divæ, vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet, & gracili fuscillam textit hibisto,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra:
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbra.
Ite domum saturæ, venit hesperus, ite capellæ.*

PUBLII
VIRG. MAR.
GEORGICORUM
LIBER I.

ARGUMENTUM.

Virgilius, ut Theocriti in Bucolicis, sic Hesiodi in Georgicis imitator fuit. Hujus autem extat opus ad Persen fratrem, quod *ἑρπυλίου γεωργίας* inscripsit. Sed cum ita in hoc opere sibi imitandum proposuit, ut, quod ille brevius complexus est, hic fufius in quatuor libros digesserit. Nam, cum quatuor sint præcipua rustici operis capita, aratio, insitio sive plantatio, pastio, & mellatio: singula horum singulis libris exequitur. Postest autem & hic primus liber in quinque partes distinguui: quarum prima, agri colendi rationem ostendit: secunda, primam agriculturæ originem commemorat: tertia, rusticorum instrumenta, bona ex parte, enumerat: quarta, laboris rustici variâ distinguit tempora: quinta, tempestatum prognostica exequitur: indeque arreptâ occasione, ad prodigia, quæ Cæsaris mortem denunciârunt, digreditur. Quatuor primi versus habent propositionem quadripartitam: quæ horum quatuor librorum argumenta sigillatim exponit. Nam primo libro, de segetibus: secundo, de vitibus: (de quibus præcipue ibi agit, & de oleis) tertio, de re pecuaria: quarto, de apibus dicturum se promittit.

ALIUD ARGUMENTUM
MODESTINI jurisconsulti nobilissimi.

*Quid faciat lasas segetes: qua sydera seruet
Agricola, ut facilem terram proscindat aratri:
Semina quo jacienda modo: cultûsque locorum
Edocuit mensis magno olim sanore reddi.*

AD C. MECOENATEM.

Quid faciat ^a lasas segetes: ^b quo sydere terram
vertere, Mecenas, ulmisque adjungere vites

^a Pingues, vel
uberes.

^b Quo tempore
re observato
ex syderum
ortu & conspectu.

et al. parui, non
malic.

a Sol & Luna,
quorum motu
deserviuntur
aem.

Frumento
pingui, ab ef-
fectu.

Aquam.
pro, adeste.
ut dixit, ve-
stro si munere,
&c.

Attica tel-
lus.

Aristae.

Lyc. & Mae-
nal. montes.
Arcad. Panis
sacri.

Tegea op-
pidum ejus-
dem, Panis
dicatum.

Ohris.
Qua coro-
naris.

Id est, quae
ponte sua
proveniunt,
semine nobis
incognito. al.
non nullo.

Frugibus
quae sunt satæ.

Dominum,
arbitrum,
praesidem.

Veneris, à
qua es oriun-
dus.

Per coemp-
tionem, anti-
quum nuptia-
rum ritum.

Ut ad Jun-
ct. Jul. quorum
horæ civiles
sunt longiss.
accedat Au-
gustus.

Ingr. Virg.
& brachia
Scorpii.

Conveniat : quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcâ
Hinc canere incipiam. Vos, ô clarissima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum :
Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculâque inventis Acheloiâ miscuit uvis :
Et vos agrestium præsentia numina Fauni,
Ferte simul Faunisque pedem Dryadesque puellæ
Munera vestra cano : tunc ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune : & cultor nemorum, cui pingua Cæ
Tercentum nivei tondent dumeta juvenci.
Ipse nemus linquens patrium saltusque Lycei,
Pan ovium custos, tua si tibi Menala curæ,
Adsis ô Tegeæ favens : oleæq; Minerva
Inventrix : unciq; puer monstrator aratri :
Et teneram ab radice ferens Sylvane cupressum.
Diique deæq; omnes, studium quibus arva tueri :
Quique novas alitus non ullo semine fruges,
Quique satis largum cælo demittitis imbrem :
Tuncque aded, quem mox quæ sunt habitura deorum
Concilia incertum est : urbisne invisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Autorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto :
An deus immensi venias maris, ac tua nauta
Nupina sola colant, tibi serviat ultima Thule,
Tæque sibi generum Tethys & emat omnibus undis;
Anne novum tardis sydus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelâque sequentes
Panditur : Ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli iusta plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido :
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)

Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis:
 Ignarōsque viæ mecum miseratus agrestes,
 ⁊ Ingredere, & uotis^a jam nunc assuesce vocari.
 VERE novo, gelidus canis cū montibus humor
 Liquitur, & Zephyro putris se gleba resolvit:
 Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
 Ingemere, & sulco attritus splendere vomer.
 Illa^a seges demum votis respondet avari
 Agricola, his quæ salem, his frigora sensit:
 Illius immensæ ruperunt horrea messes.
 Ac prius ignotum ferro quàm scindimus aquor,
 Ventos & varium^b cœli prædiscere morem
 Cura sit, ac^c patrios cultūsque habitūsque locorum:
 Et quid quæquerat regio, & quid quæque recuset.
 Hic segetes, illic^d veniunt felicius uvæ:
 Arborei sietus alibi, atque injussa virescunt
 Gramina: nōne vides, croceos ut Tmolus odores,
 India mittit ebur, molles sua thura Sabæ?
 At^e Cbalybes nudi ferrum, virosque Pontus
 Castorea, Eliadum^f palmas Epiros equarum?
 Continuo has leges æternæque fœdera certis
 Imposuit natura locis, quo tempore primum
 Dencalion vacuum lapides jactavit in orbem:
 Unde homines nati, durum genus: ergo age, terræ
 Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
 Fortes invertant tauri, glebæque jacentes
 ⁊ Putrulentæ coquat^h maturis solibus æstas.
 At si non fuerit tellus fœcunda, ⁱ sub ipsum
 Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
 ⁊ Illic, officiant lætis nē frugibus herbæ;
 Hic, sterilem exiguus nē deferat humor^m arenam.
 Alternis idemⁿ tonsas cessare novales,
 Et segnem patiēre situ^o durescere campum.
 Aut ibi flava serēs mutato sydere sarra,
 Unde prius latum siliqua quassante legumen,
 Aut tennes fœtus^p viciæ tristisque lupini
 Sustuleris fragiles calamos, sylvæque sonantem.

⁊ Ingredere
 viam, dux fa-
 tutus.
 ⁊ Vivus adhuc.
 ut Horat.
 Præfenti tibi
 maturos largi-
 mur honores.
 ⁊ Laudat
 ἔδον τέλπα-
 πτολον, ver-
 ⁊ actum quarto
 sulco satum.
 ⁊ Aëris, syde-
 rum.
 ⁊ Unicuique
 patriæ seu re-
 gionis receptos.
 ⁊ Proveniunt.
 Huc pertinent
 hæc lib. 2. Nes
 vero terra ferre
 omnes omnia
 possunt.
 ⁊ Æschylo
 in Prom.
 σιδνεσί-
 κτορες.
 ⁊ Equas quæ
 palmam obti-
 neant in O-
 lymp. cert. a-
 pud Eliidem.
 ⁊ Ex magna
 siccitate.
 ⁊ Vehementer
 fervidis.
 ⁊ Perfringere
 levi aratione
 circa æquino-
 ctium autum-
 nū In pingui
 solo.
 ⁊ in tellure in-
 fœcunda.
 ⁊ Aridam ter-
 ram, quæ est
 sicut æstis.
 ⁊ Demessas.
 ⁊ Corroborari,
 vires recollig.
 ⁊ Viciâ & lu-
 pino pingue-
 scunt arva.
 Tristis pro
 amari.

q Soporifera
atque aded
mortifera.

7 Continua
feracitate ex-
haustos.

f Cujus inter-
missa aratio.

3 Oculos
meatus.

u Quod facile
penetrat.

7 Occatio eti-
am prodest ad
viam.

3. Estate plu-
viam, hyeme
siccitate op-
erate. Sic Cie.
Solstitium bru-
mæ opponit.
7 pro, hyber-
næ serenitate.
u De semine
cooperiundo
per liratio-
nem.

b jugo;

Urit enim lini campum seges, urit avena:
Urun't lethæo perfusa q papavera somno.
Sed tamen alternis facilis labori arida tantum
Nè saturare simo pingui pudeat sola, nève
Effictos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt sætibus arva,
Nec nulla interea est inarata gratia terra.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atq; levem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sic inde occultas vires, & pabula terra
Pinguia concipiunt, siue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor
Seu plures calor ille vias & caca relaxat
Spiramenta, novas veniat quâ succus in herbas:
Seu durat magis, & venas astringit hiantes:
Nè tenues pluvie, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum aded, raris glebas qui frangit inertes,
Vimineasq; trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo:
Et qui, procisso quæ suscitât equore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atq; imperat arvis.
Humida solstitia atque hyemes orate serenas
Agricola: 2 hyberno letissima pulvere farra,
Latus ager: nullo tantum se Atreia cultu
Jactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, jacto qui semine comminus arva
Insequitur, cumulosque ruit malè pinguis arena?
Deinde satis fluvium inducit, rivôsque sequentes:
Et cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
Ecce, b supercilio clivosi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arva.
Quid, qui, nè gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriam segetum tenera depascit in herba,
Cum primum sulcos æquant satia? quique paludis
Collectum

Collectum humorem bibula^c deducit arena?
 Presertim^d incertis si mensibus annis abundans
 Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
 Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ. (bores
 Nectamen (hæc cum sint hominumque boumq; la-
 Versando terram experti) nihil improbus anser,
 Strymoniaq; grues, & amaris^e intyba fibris
 Officiunt: aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse viam voluit: primusq; per artem
 Movit agros, curis acuens mortalia corda:
 Nec torpere gravi passus sua regna^f verno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
 Nec signare quidem aut partiri limite campum
 Fas erat: & in medium querebant: ipsaque tellus
 Omnia liberius nullo poscente ferebat.
 Ille malum virus serpentibus addidit atris:
 Prædarique lupos jussit, pontumque^h moveri:
 Mellaque decussit foliis, ignemque removit:
 Et passim rivis currentia vina repressit:
 Ut variis usus meditando extunderet artes
 Paulatim, & sulcis frumenti quæreretur herbam,
 Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
 * Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas:
 Navita tu: stellis numeros & nomina fecit,
 1 Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
 Tum^m laqueis captare feras, & fallere visco,
 Inventum: & magnos canibus circundare saltus.
 Atque alius latumⁿ funda jam verberat amnem,
 Alta petens, pelagoque alius trahit humida linea.
 Tum ferri rigor, atque^o arguta lamina ferra:
 (Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
 Tum variæ venere artes. LABOR omnia vincit
 Improbus, & duris urgens in rebus egestas.

Prima Ceres^p ferro mortales vertere terram
 Instituit, cum jam glandes atque arbuta sacra
 Desicerent sylvæ, & victum Dodona negaret.
 Mox & frumentis labor additus, ut mala culmos

^c Factisfulcis,
 quos elices vocant.

^d Veris & autumnis: quibus
 modò frigus,
 modò calor est.

^e Cichorea,
 cujus radix est
 amara.

^f Inertia

^g Aureo sæculo rerum
 omnium proventus sine la-
 bore, quarum etiam erat in-
 ter omnes communio.
^h Fluctibus agitari, ad au-
 gendam navigacionis dispo-
 sitionem.

ⁱ Hes. xpo.

^k Navigatione inventa.

^l P. Vergilian.
 Hy. Sucula.
 Arct. usam majorem.

^m De venatione: at fall. visco, de aucupio.
ⁿ f. genus regis.

^o stridula.

^p Vomere aratri: pro aratro. Vel lignibus.

¶ Ederet, con-
fumeret.

¶ Segnis, pro
infructuoso.

¶ Laboriosè
igitur terram.

¶ r. oportebit,
& sonitu ter.

av. sedaj. her-
bam pro ter-

ram.

¶ Reprimas &
coercebis um-

bras, ampu-

gando ramos
arb. segetibus

incumbentes.

¶ Agricolarum
instrumenta,

quæ appellat
aratra, ut.

Græci.

¶ Eleuf. m. Ce-
reris volubilia

plaustr.

¶ Vimineæ va-

læ, qualia Ce-

res. Celeo

monstravit.

¶ Curvaturam

aratri.

¶ Subigenda,
ut solidior

reddatur.

¶ Varia ani-

malia, quæ

valde perni-

ciosa sunt, ve-

lut illudentia

insciant.

¶ Efferet rubigo, & segnisque horreret in arvis
Carduus: intereunt segetes, subit aspera sylva,
I appaet, tribulique & intèrque nitentia culta
Infelix lolium & steriles dominantur avenæ.
Quid nisi & assiduus & terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, & ruris opaci.

Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem.
Hoc! magnum alterius frustra spectabis acervum,
Concussâque famem in sylvis solabere quercu.

Dicendum & quæ sint duris agrestibus arma,
Quis sine nec potuere seri nec surgere messes.
Vomis, & inflexi primùm grave robur aratri,
Tardâque & Eleusina matris volventia plaustra,
Tribulâque, trahetq, & iniquo pondere rastri:
¶ Virgea præterea Celei, vilisque supellex,

Arbutæ ærates, & mystica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò antè memor provisâ repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in sylvis magna vi flexa domatur
In & buxum, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Hic à stirpe pedes temo protentus in ostio:
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Ceditur & tilia antè iugo levis, altâque sagus,
Stivâque, quæ currus à tergo torqueat: nos:
Et suspensa focis & expleret robora fumus.

Possum multa tibi veterum præcepta reserre,
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenii aquanda cylindro,
Et^b vertenda manu, & creta solidanda tenaci,
Nè subeant herbæ, neu pulvere vitta fatiscat:
Tum & varia illudant pestes: sepe exiguus mus
Sub terris posuitque domos, atque borrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inventisque cavis buso, & quæ plurima terra
Monstra ferunt: populatq, ingentè sarris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cum se unx plurima sylvis

Inducet

Induet in florem, & ramos & durvabit olentes.
 Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
 Magnaque cum magno veniet tritura calor:
 At si luxuria foliorum exuberat umbra,
 • Nè quitquam pingues paleæ teret area culmos.
 Semina vidi equidem multos medicare serentes,
 Et nitro prius & nigra perfundere amurca:
 Grandior ut fœtus pliquis fallacibus esset,
 Et quamvis igni exiguo & properata maderent.
 Vidi lecta diu, & multo & spectata labore,
 Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
 Maxima quaque manu legeret: sic omnia fatis
 In pejus ruere, ac retro sublapsa referri:
 Non aliter quàm qui adverso vix flumine lembum
 Remigiis subigit, si brachia fortè remisit,
 • Atque illum in præceps prono rapit alveus amne.
 Præterea tam sunt Arcturi sydera nobis
 Hædorumque dies servandi, & lucidus Anguis,
 Quàm quibꝰ in patriam ventosa per equora vectis
 Pontus & ostriferi fauces tentantur Abydi.
 Libra x. die somnique parces ubi fecerit horas,
 • Et medium luci atque umbris jam dividet orbem:
 Exercete viri tauros, ferite ordea campis,
 Usque sub extremum brumę intratibilis imbrem.
 Necnon & linisægetem & Cereale papaver (tris,
 Tempus^m humo tegere: & jamdudũ incumbere ara-
 Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
 Vere fabis satio: tunc te quoque, medica, putres
 Accipiant sulci, & milio venit annua cura:
 Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
 • Taurus, & adverso cedens Canis occidit astro.
 At si triticeam in messem robustaque sarra
 Exercebis humum, solisque instabis aristis:
 • Antè tibi Eoa Atlantides abscondantur,
 Gnossiæque ardentis decedat stella corona,
 Debita quàm sulcis committas semina, quàmque
 • Invita properes anni spem credere terra.

d Multitudine
florum.

e Non pingues

f Cito coque-
rentur.

g Probata.

h Aque pro
Statim, teste
Gell.

i Ostris pluri-
ma ferentis.
k Arch. pro
diel.

l Equinocti-
um autumnale
intelligit. Seri
autem or deum
inter æquino-
ctium autumni
& brumam ju-
bet Plin.
m pro, serere.

n Cùm sol
Taurum ingre-
ditur, 15 cal.
Matus.
o Satio fru-
menti matu-
tino occasu
Vergiliarum.
p Quæ velut
coacta illam
sit receptura.

Multi

g Culmīs va-
nis & stipulis
frugem non
habentibus.
Legitur & cri-
stis.
h Egyptiacz.
Ovid. Et pere-
unt lentes, ad-
vena Nile, tua.

y Unde Græc.
διακον-
αέν.

z Duæ Zonæ
ætemperatæ.

a Zodiacus,
ζῳδιακὸν
κύκλον.

x Polus arcti-
cus: at illum,
antarcticum.

y Ad polum
arcticum.

z Ad polum
antarcticum.

a Varios even-
tus & pericula
Alii pro Tem-
pora.
b Mare.

c Quæ fieri
debeant diebus
pluviosis.
d Mature &
per otium fac-
ere quæ alio-
qui properè
facienda essent

Multi ante occasum Mææ cœpere: sed illos
Expectata seges ^q vanis elusit avenis.
Si verò viciamque seres vilemque faselum,
Nec ^r Pelusiacæ curam aspernabere lentis:
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
Quinque tenent cælum zonæ: quarum una corusco
Semper sole rubens, & ^t torrida semper ab igni:
Quam circum extrema dextra levâq; trahuntur
Cerulea glacie concretæ, atque imbris atris.
Has inter mediâque, ^e duæ mortalibus ægris
Munere concessæ divûm: & via secta per ambas,
^u Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhiphæâsq; arduus arcei
Consurgit, premitur Libya devexus in Austros.
^x Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesq; profundî.
Maximus ⁷ hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos
Arctas, Oceani metuentes æquore tingi.
^z Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis aurora, diemque reducit:
Nôsque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.
Hinc ^a tempestates dubio prædicere cœlo
Possumus: hinc mæsîsq; diem tempûsq; ferendi:
Et quando infidum remis impellere ^b marmor
Conveniat, quando armatas deducere classes,
Aut tempestivam sylvis evertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus,
Temporibusque parem diversis quattuor annum.
^c Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa forent quæ mox cœlo properanda sereno;
^d Maturare datuz: durum protrudit arator
Vomeris

Vomeris obtusi dentem, cavat arbore^c lintres :
Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

^c Fluviatiles
naviculas.

Exacuunt alii vallos furcasque bicornes,

Atque Amerina parant lenta retinacula viti.

Nunc facilis^f rubea texatur fiscina virga:

Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.

Quippe etiam festis quadam exercere diebus

^b Fas & jura sinunt: rivos^h deducere nulla

Religio vetuit: segeti prætendere sepem:

Insidias avibus moliri: incendere vepres:

Balantimque gregemⁱ fluvio mersare salubri.

Sæpe oleo tardi costas agitator aselli,

Vilibus aut onerat pomis: ^k lapidemque revertens

Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat.

Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna

Felices operum: quintam fuge: pallidus Orcus,

Eumenidèsq; satæ: tum partu terra nefanda

^l Cœumque Iapetumque creat, sævumque Typhoea,

Et conjuratos cœlum rescindere^m fratres.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Scilicet atq; Ossa frondosum involvere Olympum:

Ter Pater extructos disjecit fulmine montes.

Septima post decimam felix & ponere vites,

Et pressos domitare boves, & ⁿ licia tele

Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.

Multa adiò gelida melius se nocte dedere:

Aut cùm sole novo terras irrorat Eòus.

Nocte leves stipula melius, nocte arida prata

Tondentur: noctis lentius non deficit humor.

Et quidam seros hyberni ad luminis ignes

Pervigilat, ferroque faces^o inspicat acuto.

Interea longum cantu solata laborem

^p Arguto conjux percurrit pectine telas:

Aut ^q dulcis multi Vulcano decoquit^r humorem,

Et soliti undam^s tepidi despumat aheni.

At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,

Et medio tostas æstu terit area fruges.

^f A robo, ar-
bore vitili. At
Serv. à Rubis,
oppido Cam-
paniæ.

^g Divina &
humana jura.
^h pl. deducere.

ⁱ Ob scabiem
quæ tentantur

^k Molarem;

^l Gigantum
nomina.
^m Oetum &
Ephialtem.

ⁿ Felix & ad
ordicendam
telam.

^o In modum
spicarum in-
cidit, at faci-
lius flammam
conciplant.
^p Stridulo.
^q De fruti vel
sapæ. Plin.
^r Syl. ult. in
humorem ab-
sorbetur cum
principio ver-
seq.

^s Legitur &
srepidi: quod
sequitur Serv.

Nudus.

vtere & ara,
 celsità fere-
 no ut vel nu-
 dus esse possis.
 u Hyeme co-
 gitur esse igna-
 vus colonus &
 iners.
 x Oneraria,
 pressa ponde-
 re. Quidam
 expon. iactata
 tempestate
 vel scopulis
 illis.
 y Quæ matura
 cruoris colo-
 rem imitantur

3 Vigilanter
 providenda.

a Maturis.

b Secaret.

c Procella.

d In nimbis te-
 nebrosis. Qui-
 dam exp. de
 nubibus.

e Feritque
 fumus Ful-
 mina montes.
 Morat.

f Reperunt
 suas status.

g Resonant.

t Nudus ara, fere nudus: u hyems ignava colonus.
 Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
 Mutuâque inter se læti convivio curant.
 Invitat genialis hyems, curâsque resolvit
 Ceu x pressa cum jam portum tetigere carina,
 Puppibus & læti vanta imposuere coronas.
 Sed tamē & quernas glandes tunc stringere tempus,
 Et lauri baccas, oleamque, & cruentâque myrtas
 Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
 Aurilosque sequi lepores: tum sigere damas,
 Stuppea torquentem balearis verbera funde:
 Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudent.
 Quid tempestates autumnī & sydera dicam?
 Atque ubi jam breviorque dies, & mollior ætas,
 Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferū verū
 Spicea jam campis cum messis inharruit, & cum
 Frumenta in viridi stipula lætentia turgent?
 Sæpe ego, cum a flavis messorum induceret arvis
 Agricola, & fragili jam b stringeret ordea culmos,
 Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
 Quæ gravidam latè segetem ab radicibus imis
 Sublimè expulsam eruerent: ita turbine nigro
 Ferret & hyems culmūq; levem, stipulâsq; volantes.
 Sæpe etiam immensum cælo venit agmen aquarum,
 Et sædam glomerant tempestatem imbribus aëris.
 Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
 Et pluvia ingenti sata læta boumque labores
 Diluit: implentur fossæ, & cava flumina crescunt
 Cum sonitu: feruētque fretis spirantibus aquor.
 Ipse Pater, media d nimborum in nocte, corusca
 Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
 Terra tremis: fugere feræ, & mortalia corda
 Per gentes humilis stravit pavor: c ille flagranti
 Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejecit, f ingeminant Austri, & densissimus imber.
 Nunc nomora ingenti vento, nunc littoras plangunt.
 Hoc mequens, cæli menses & sydera ferva:

Frige-

Frigida Saturni sese quò stella receper,
Quos h' ignis cœli Cyllenius erret in orbes.

b Mercurii
stella.

IN PRIMIS venerare deos, atque annua magna
Sacra refer Cereri, latis¹ operatus in herbis,
Extrema sub casum hyemis, jam vere sereno.

i facta re di-
vinâ.

Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina :

k Delicatis-
sima.

Tunc somni dulces, densæq; in montibus¹ umbrae.

l Propter ar-
bores frondo-
scentes.

Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,

m Cui tu

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho :

lacte, melle,
vino sacrifici-
Postea descri-
bit ambarvale
sacrificium.

Térque novas circum felix eat hostia fruges,

n Orent ut
ampla melsis
domum fera-
tur.

Omnis quam chorus & socii comitentur ovantes,

o Quernâ co-
ronâ.

Et Cererem clamore vocent in tecta, neque antè

p Saltationes.

Falcem maturis quisquam supponat aristis,

Quàm Cereri torta redimitus tempora^o quercu

Det^p motus incompósitos, & carmina dicat.

Atque hæc ut certis possimus discere signis,

Æstusque, pluviasque, & agentes frigora ventos:

Ipsè Pater statuit quid^q menstrua Lupa moneret,

q Menstruam
cursum ha-
bens.

Quo signo^r caderent Austri, quid sepe videntes

r Desinere-
venti. Con-
trâ statim
pōn,

Agricolæ, propius stabulis armenta tenerent.

Ventis surgent-
ibus.

Continuò ventis surgentibus, aut freta ponti

Incipiunt agitata tumescere, & aridus. altis

Montibus audiri fragor, aut resonantia longè

Littora misceri, & nemorum increbescere murmur.

Jam sibi tum curvis malè temperat unda carinis,

Cùm medio celeres revolant ex aquore mergi,

Clamorémque ferunt ad littora; cùmque^t marine

s Sant enim
& fluviales.

In sicco ludunt fulicæ; notasque paludes

Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.

Sape etiam stellæ vento imminente videbis

g Seneca Sic
qua transverse
dicuntur stelle¹

Præcipientes cœlo labi, noctisque per umbras

Et cadentes,
prætervolant &
secant aera, &c.

Flammarum longos à tergo albescere tractus:

Sape levem palmam & frondes volitare caducas,

Aut summa nantes in aqua colludere plumas.

At Boreæ de parte trucis cùm fulminat, & cùm

Eurique Zephyriaque tonat domus: omnia plenis

Rura^u natant fossis, atque omnis navita ponto

u Inundantur.

Humida.

* Tot sunt & tam manifesta signa futurae pluviae noxiae, ut imprudentibus supervenire non possit. q. d. non providentibus.

γ Boves coelum olfactant. Plin.

2 Apud Nas. fabula de rusticis in ranas verſis.

α Plaut. Cure. Ecce autem bibit arcus: pluit credo hercle bodie. Vide Virr.

β Ex Arato.

ε Ad Asiam paludem.

δ Quod pluviae aquam ad corpus non admittant.

ε Testacea lucera.

ζ Prognostica serenitatis.

g Solis.

h Flocci.

2 Ab his dies Halcyonii, quibus & mare est tranquillum.

κ Pro Non, ut vers. 193. Vestitum nocturnum, serenitatis praesagium est. Plin.

λ Puro. Vide Cirim.

μ Alarum.

Humida vela legit: nunquā imprudentibus imber

Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis

Aëria fugere grues: aut ^γ bucula coelum

Suspiciens, patulis captavit naribus auras:

Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:

Et veterem in limo ^α ranae cecinere querelam.

Sapius & tectis penetralibus extulit ova

Angustum formica terens iter: & ^α bibit ingens

Arcus: & ^ε pastu decedens agmine magno

^β Corvorum increpuit densis exercitus alis.

Jam varias pelagi volucres, & qua ^ε Asia circum

Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,

Certatim largos humeris infundere rores,

Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas

Et studio ^α incassum videas gestire lavandi.

Tum cornix rauca pluviam vocat improba voce,

Et sola in sicca secum spatatur arena.

Nec nocturna quidem carpentes pensa puellae

Nescivere hyemem: ^ε testa cum ardente viderem

Scintillare oleum, & putres concreescere fungos.

^ζ Nec minus ex imbri soles & aperta serena

Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.

Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,

Nec ^β fratris radiis obnoxia surgere Luna,

^h Tenuia nec lanae per coelum vellera ferri.

Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt

Dilectae Thetidi ^λ Halcyones: non ore solutos

Immundi meminere sues jactare maniplos.

At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt:

Solis & occasum servans de culmine summo

^κ Nequisquam seros exercet nocturna cantus.

Apparet ^λ liquido sublimis in aëre Nisus,

Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo.

Quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,

Ecce inimicus atrox magno ^μ stridore per auras

Insequitur Nisus: quā se fert Nisus ad auras,

Ille levem fugiens raptim secat aethera pennis:

imber Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
 Aut quater ingeminant: & sæpe cubilibus altis,
 Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
 Inter se foliis strepitant: juvat imbris actis,
 Progeniem parvam dulcesque revivere nidos.
 Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
 Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
 Verùm ubi tempestas & cæli mobilis humor
 Mutavere vias: & Juppiter humidus Austris
 • Densat, erat quæ rara modò; & quæ densa, relax-
rcum Vertuntur species animorum, & pectora motus (at:
 Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
 Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris
 Et læta pecudes, & pavantes gutture corvi.
ndas Si verò solem ad rapidum lunasque & sequentes
 Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
 Hora, nec insidiis noctis capiere serena.
 Luna^r revertentes cùm primum colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,
 Maximus agricolis pelagòque parabitur imber.
 At si virgineum suffuderit ore ruborem,
 Ventus erit: vento semper rubet aurea Phæbe.
 Si ortu in quarto (namque is certissimus autor)
 Pura nec obtusis per cælum cornibus ibit:
 Totus & ille dies, & qui nascitur ab illo,
 Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt:
 Votæque servati solvent in littore nautæ
 • Glaucò, & Panopæa, & Inoo Melicertæ.
 Sol quoque & exorians, & cùm se condet in undas,
 Signa dabit: solem certissima signa sequuntur,
 Et quæ manè refert, & quæ^r surgentibus astris.
 " Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
 Conditus in nubem, & mediòque refugerit orbe:
 Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
 Arboribusq; satiq; Notus pecorìque sinister.
 Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
 Diversi erumpent radii: aut ubi pallida surget

Tithoni

n Aër: ut, sub
 Jove frigido.
 Hor.

In nubem
 cogitur aër,
 Æn. 5. Legitur
 de Densat, con-
 jug. 2.

Crocitant
 præ lætitiâ.

q Ordine. Est
 enim, vicissitu-
 do dierum &
 noctium: his
 luna, illis sol
 præsidet. Ita
 quidam.

Cum incipit
 renasci luna, &
 obscura sit,
 pluviam terræ
 de mari de-
 nunciat: si ru-
 biunda, ven-
 tos: si pura
 quarto die,
 serenitatem
 reliqui mensis.

f Diis mari-
 nis, qui dicun-
 tur littorales.

Nocte super-
 veniente.

n Sol oriens
 maculosus, est
 signum pluviae:
 ac interruptis
 obscurâ nube
 radiis, aut in
 ortu pallidis,
 grandinem
 denunciat.

x Nubibus ex
 parte occultat:
 te.

Signa ex coloribus solis occidentis.

Claritatem serenam afferente: ut Hom.

et opus ser-

tas.

a An serenitatem, an pluvias.

b Falsa esse signa quæ dat sol.

c Digressio in morrem.

Caesaris multis signis comitatus.

d Quod longior esset ille defectus.

e Bubones, aut striges.

f In Siculos fines.

g Undarum modo flammæ evomentem.

h Umbræ nocturnæ.

i Eburnea & ænea simulacra.

Tithoni croceum linquens aurora cubile.
 Heul malè tum mites descendit pampinus uvæ:
 Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
 Hoc etiam, & emenso cum jam decedet Olympo,
 Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
 Ipse in vultu varios errare colores.
 Cæruleus pluviæ denunciat, igneus Euros:
 Sin macule insipient rutilo immiscerier igni,
 Omnia tunc pariter vento nimbiisque videbis
 Fertere, non illa quisquam me nocte per altum
 Ire, neque à terra moneat convellere funem.
 At si, cum referetque diem condetque relatum,
 Lucidus orbis erit: frustra terreberè nimbis,
 Et ² claro sylvas cernes Aquilone moveri.
 Denique quid vesper serus vehat, unde serenas
 Ventus agat nubes, ^a quid cogitet humidus Auster,
 Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere ^b falsum
 Audeat? ille etiam cecos instare tumultus
 Sæpe monet, fraudemq; & operta tumescere bellas:
^c Ille etiam extincto miseratus Casare Romanis,
 Cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
 Impiæque æternam ^d timerunt secula noctem.
 Tempore quanquā illo tellus quoq; & æquora ponti,
 Obscæniq; canes importunaq; ^e volucres
 Signa dabant: quoties ^f Cyclopum effervère in agros
 Vidimus & undantem ruptis fornacibus Ætnam,
 Flammarumque globos liquefactaq; volvere saxa
 Armorum sonitum toto Germania cælo
 Audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.
 Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentes
 Ingens, & ^h simulacra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis: pecudésque locutæ:
 Infandum! p̄stunt amnes, terredq; debescunt,
 Et mæstum illacrymat templis ⁱ ebur, aerq; sudant.
 Proluit insano contorquens vortice sylvas
 Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
 Cum stabulū armenta tulit: nec tempora eodem

^k Tristibus

Tristibus aut extis fibra apparere minaces,
 Aut pnteis manare cruor cessavit, & alta
 Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
 Non aliàs cælo ceciderunt plura sereno
 Fulgura: nec¹ diri toties arsere cometa.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum videre Philippi:
 Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
 Emathiam & latos Æmi pinguescere campos.
 Scilicet & tempus veniet cùm finibus illis
 Agricola, incurvo terram molitus aratro,
 Exesa inveniet scabra rubigine pila:
 Aut gravibus rastris galeas pulsabit^o inanes,
 Grandiâque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 Dii patrii indigetes, & Romule, Vellâque mater,
 Quæ Thuscum Tiberim, & Romana palatia servas:
 Hunc saltem everso juvenem succurrere seclo
 Ne prohibete: satîs jampridem sanguine nostro
 Laomedontæ luimus perjuria Troiæ.
 Jampridem nobis cæli te regia Cæsar
 Invidet, atque hominum² queritur curare triump-
 phos.
 Quippe ubi fas versum atque nefas, tot bella per
 orbem,
 Tam multæ scelerum facies: non ullus aratro
 Dignus honos, squalent³ abductis arva colonis,
 Et curvæ rigidum falces constantur in enses.
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
 Arma ferunt, sævit toto Mars impius orbe.
 Ut cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt se in spatia: & frustra retinacula tendens
 Fectur equis auriga, neque audit currus habenas.

k Tristia por-
 tendentibus.

l Iram deo-
 rum minan-
 tes.
 m Eventus su-
 periorum
 præfagiorum
 bella civilia,
 quibus vindi-
 cata est il-
 Cæsaris ex-
 des.
 n Thessaliam.

o Vacuas capi-
 tibus.

p Quia Laome-
 don Apolli-
 nem & Nep-
 tunum pactâ
 mercede frau-
 davit.
 q Utpote te
 indignos.

r à sua agri-
 culture ad
 bellum.

s Currendo
 phis eorum
 cursus auge-
 tur.

PUBLII
VIRG. MAR:
GEORGICORUM
LIBER II.

ARGUMENTUM.

Absolutâ superiori libro primâ operis hujus parte, quæ est de cultura agri fativi, servato eodem ordine quem in operis initio proposuit, transit ad proximam rusticâ partem, quæ est de plantatione, seu insitione, quam Græci *φυτὸν* vocant. Atque aliarum quidam arborum fruticûmque curam aut omnino prætermittit, aut eatenus tantûm attingit, quatenus aut vitibus pedamenta aut vincula subministrare, aut ad similem aliquem rusticorum usum adhiberi possunt: fructiferarum autem arborum cultum, olearum præsertim & vitium, quæ duæ inter frugiferas procudibio principatum obtinent, toto ferè hoc libro diligentissimè exequitur. Finem verò hujus libri, quem admodum & trium reliquorum, liberiori quidem, non tamen ab argumento alienâ digressiunculâ concludit & quemadmodum ad finem superioris libri in morem Cæsaris, prodigiâque quæ necem ejus antecesserunt, digreditur; itâ & hîc ad ruris amœnitatem, vitæque rusticæ laudem, paulò fusiùs exspatiatur.

ALIUD MODESTINI
jurisconsulci argumentum.

*Hactenus arborum cultus, & sydera cœli :
Pampineas canit indè comas, collèsq; virentes,
Descriptâsq; loci vites, & dona Lyai,
Atque olea ramos pomorum ex ordine lectos.*

a Superioris
libri argum.
Quæ d. fac. lat.
se. quo sydere
terram Vertere.
b Gravidus
pampinis si-
milique uvis
autumnalibus.

Hactenus arborum cultus, & sydera cœli :
Nunc te, Bacche, canam, nec non sylvestria
Virgulta, & prolem tardè crescentis olive. (tecum
Huc pater ô Lenæ (tuis hîc omnia plena
Muneribus : tibi b pampineo gravidus autumnus
Floruit

Floret ager : spumat plenis vindemia^e labris)
Huc pater ð Lenæ veni : nudatâque musto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

Principio arboribus varia est natura creandis.

Namque aliæ nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, campôsque & flumina latè
Curva tenent : ut molle siler, lentæq; geniste,
Populus, & glauca^e canentia fronde salicta.

Pars autem posito surgunt de semine : ut altæ
Castaneæ, nemorûmque Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ & Graiis oracula quercus.

Pullulat ab radice aliis densissima sylva :

Ut cerasis, ulmisque : etiam Parnassii laurus

Parva sub ingenti matris^h se subjicit umbra.

Hos natura modos primûm dedit : his genus omne

Sylvarum fruticûmque vivet, nemorûmq; sacrorû.

Sunt alii quos ipse via sibi repperit usus.

Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum

Deposuit sulcis : hic stirpes obruit arvo,

Quadrifidâsque sudas, & acuto robore vallos.

Sylvarûmque aliæ^l pressos propaginis arcus

Expectant, & viva sua plantaria terra.

Nil radicis egent aliæ : summûmque putator

Hinc dubitat terræ referens mandare cacumen.

Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)

Truditur è sicco radix oleagina ligno.

Et sæpe alterius ramos impunè videmus

Vertere in alterius : mutatâque insita mala

Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.

Quare agite ð proprios generatim discite cultus

Agricolæ, fructûsque feros mollite colendo.

Nenⁿ segnes jaceant terræ, juvat Ismara Baccho

Conferere, atque olea magnum vestire Taburnum.

Tûque ades, inceptûmque unâ decurre laborem,

O decus, ð fama meritò pars maxima nostræ,

Mecenas : pelagôque volans da vela patenti.

Non ego cuncta meis amplecti versibus opto :

Non,

e Cypâ, sive
lacu.

d Calcans mor
cum uvas.

e Arbores nas
tura tribus mor
dis nascuntur :
sponte, aut semi
ne, aut radice.

Plin.
f Nam salix ab
una parte est
alba, ab altera
viridis.

g In Dodonæ
nemore.

h Crescit. Sig
Ecl. 10.

i Alii modi
artificiales : ut
avulsio stolo
rum.

k Casus docu
it defractus
serere ramos,
cûm pali de
fixi radices
egissent. Plin.
l Curvatâ in
terram arbo
re.

m Urgente
naturâ pro
creatur. Inchi
pit autem lo
qui de insi
tione.

n Infecundæ
Deinde quæ
vis montosa
&c aspera loca
tentari debere
culturâ, docet
o Virgilius
fiores modò
rerum decor
sit. Plin.

Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum,
Ferreæ vocæ: ades, & primi lege littoris oram.

¶ In facili &
in promtu
est terrarum
descriptio.

¶ Nascuntur,
Proveniunt.

¶ Deponent
naturalem

asperitatem.

¶ Cultum in-
feret in campo

spatioso.

¶ Matris um-
brâ enecatur.

Plin.

¶ Pro vite:
fructus pro ar-
bore.

¶ Multo labor-
re, à sequente

quod præce-
dit. Multâ &

assiduâ operâ

indigent ut

domentur.

¶ Veneræ,
Venerii (quæ

in Papho in-
sula coleba-
tur) dicatæ.

¶ Materies
navium futu-
ræ.

¶ Vide quod
annot. de

voce humorem,
in fine vers.

395. lit. præ-
ced.

¶ Pyrus in or-
num, arbor

glandifera in
ulmum inferi-
tur.

¶ Virgiliana
inoculatio

quærit sintum
in nodo gem-
mæ expulsi

corticis, gem-
mâque ex

alia arbore
includit.

Plin.

¶ Concorpo-
rari, Plin.

¶ In manibus terræ: non hîc te carmine fîcto,
Atque per ambages & longa exorsa tenebo.

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras;

Infœcunda quidem, sed lata & fortia surgunt.

Quippe solo natura subest: tamen hæc quoque

siquis

Inferat, aut serobibus mandet mutata subactis;

¶ Exuerint sylvestrem animum, cultûque frequen-

ti,

In quasunque voces artes, haud tarda sequentur.

Necnon & sterilis quæ stirpibus exit ab imis,

¶ Hoc faciet vacuos si sit digesta per agros:

Nunc altæ frondes & rami matris opacant:

Crescentique adimunt sætus, uruntque ferentem.

Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,

Tarda venit, seris factura nepotibus umbram:

Tomæque degenerant, succos oblita priores,

Et turpes avibus prædam fert uva racemos.

Scilicet omnibus est labor impendendus: & omnes

Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.

Sed truncis oleæ melius, propagine vites

Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.

Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens

Fraxinus, Herculeæq; arbos umbrosa corona,

Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma

Nascitur, & casus abies visura marinos.

Inferitur verò ex sætu nucis arbutus horrida:

Et steriles platani malos gessere valentes,

Castaneæ fagos: ornûsque incanuit albo

Flore pyri: glandemque sues fregere sub ulmis.

Nec modus inserere atque oculos imponere simplex:

Nam quæ se medio trudent de cortice gemmæ,

Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso

¶ Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen

Includunt, udòque docent inolescere libro.

¶ Aut

Aut rursum enodes trunci resecantur, & aliè
Finditur in solidum cuneis via: deinde seraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cælum ramis felicibus arbor,

Miratúrque novas frondes, & non sua poma.

Præterea genus haud unum nec fortibus ulmis,

Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparissis:

Nec pingues unam in faciem nascuntur olive,

Orbites, & radii, & amara pausta bacca:

Pomique, & Alcinoi sylvæ: nec surculus idem

Crustumis Syriisque pyris, gravibusque ^f volemis.

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,

Quam Methymneo carpit de palmite Lesbos.

Sunt Thasia vites, sunt & Mareotides alba:

Pinguibus hæc terris habiles, levioribus illæ.

Et passo Psythia utilior, tenuisque Lageos,

Tentatura pedes olim, vineturæque linguam,

Purpureæ Preciaq: & quo te carmine dicam

Rhetica? ^h nec cellis ideo contende Falernis.

Sunt & Aminæ vites, firmissima vina:

ⁱ Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phaneus:

Argitisque minori: cui non certaverit ulla,

Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.

Non ego te, mensis & diis accepta secundis,

Transferim, Rhodia, & tumidis Bumaste racemis.

Sed neq: quàm multæ species, nec nomina quæ sint;

Est numerus: neq: enim numero comprehendere refert:

Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem

Discere quàm multæ Zephyro turbentur arcæ:

Aut ubi navigiis violentior incidit Eurys,

Nosse quot loni veniant ad littora fluctus.

Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.

Fluminibus salices, crassisque paludibus alni

Nascuntur, steriles saxosis montibus orni,

Littora myrtetis lætissima: denique apertos

Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.

^l Aspice & extremis domitum cultoribus orbem,

Eoasque

^d Instio per
fissuram trunci

^e Partitio ge-
neris cujusque
in suas species.

^f Quæ volam-
manus imple-
ant. Catoni se-
mentina, &
mulca Plin.

^g Utilior ad
passum, id est,
vinum quod
fit ex uva passa
Lageos autem
à seporis colo-
re.

^h Vina Rheti-
cæ Falernis
tantum post-
habita à Vir-
gilio Plin.

ⁱ Mons pro
vino Lydio:
Phaneus
mons, pro vi-
no Chio: Ar-
gitis-uva, ab
Argib.

^k Latinis hæc
uva dicitur
Bumammia.
Plin.

Bumastus au-
tem Gr. iti-
dem ob simi-
litudinē nam-
mæ bovis.

^l Apostrophe
ad Mœcenæ-
tem.

Stigmata
habentes.

Exudare enim dicitur
ex cortice arboris
libani, ut apud nos gummi
ex quibusdam arboribus
Seres lanificio sylvarum
nobiles perfusam aqua de-
peccantes frondium can-
nitium. Plin.

Quamvis gens illa habeat
frenuos sagittarios.

Amaros. Huic major sapor
asperrius. Plin.

Tar. sep. amarum & acerbum, &c.

Et malefica verba, carmina
magica.

Exigit, Expellit.

Erat pro esset
Incoquant esculentis,
commendandi halitus gratia.
Plin.

Asthmaticis. India.

Lydia fluvius.

Italia non alunt monstra.

Copiosa.

Cujus aqua potata facit
candidos boves, de quibus
triumphantes sacrificabant.
Verna seris temperies etiam
hyeme.

Etasque domos Arabum, ^m piffosque Gelonos
Divise arboribus patrie: sola India nigrum
Fert habenum, solia est thurea virga Sabais.
Quid tibi odorato referam ^m sudantia ligno
Balsamique, & baccas semper frondentis acan-
thi?

Quid nemora Ethiopum molli canentia lana?
Velleraque ut solis depeccant tenuia ^o Seres?

Aut quos Oceano propior geris India lucos,
Extremi sinus orbis? ubi aera vincere summum
Arboris baud ulla jactu potuere sagittae:

Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris,
Media fert ^m tristes succos, tardumque saporem
Felicis malis quo non praesentius ullum

(Pocula siquando saeva infecere novercae,
Miscueruntque herbas, ^r & non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris ^r agit atra venena.

Ipsa ingens arbor, faciemque simillima lauros
Et, si non alium late jactaret odorem,

Laurus ^r erat: solia baud ulla labentia ventis
Flos apprimere tenax: animas ^r olentia Medici

Ora sovent illo, & senibus medicantur ^r anbeli.
Sed neque Medorum sylvae, dirissima terra,

Nec pulcher ^r Ganges, atque aura turbidus ^r Her-
mas

Laudibus Italiae certant: non Baetra neque Indi
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.

Hac loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere, satis immanis dentibus hydri:

Nec galeis densisque virum seges horruit hastis:
Sed ^b graviora fruges, & Bacchi Massicus humor

Implevere: tenent oleaeque armentaque lora.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert:

Hinc albi, ^c Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,

Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ^d ver assiduum, atque alienis mensibus aestas

Bis

e In anno

e Bis gravida pecudes, bis pomis utilis arbor.

Atrabide tigres absunt, & seva leonum
Semina, nec miseros fallunt aconita legentes :

f Nec rapit immensos orbes per humum, neq; tanto

f Non sunt
longi serpent-
tes, ut alibi.

Squameus in spiram tractu se colligit anguis.

Adde tot egregias urbes, operumque laborem,

Tot congesta manu praeuptis oppida saxi,

Fluminæque antiquos subter labentia muros.

An mare quod supra memorem, quodq; alluit infra?

g Mare Adri-
aticum & Tyrr-
henum.

Anne lacus tantos te Lari maxime, teque

Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino?

An memorem^h portus, Lucrinòq; addita claustra,

h Augustus
portum Juli-
um apud Bai-
as, immisso in
Lucrinum &
Avernum la-
cum mari, ef-
fecit, Suetoni

Atque indignatum magnis stridoribus aquor,

Julia quæ ponto longè sonat unda resuso,

Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Averni?

Hæc eadem argenti rivos, arisque metalla

Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.

Hæc genus acre virum, Marsos, pubemq; Sabellam,

i Assuetumque malo Ligurem Volscosque^k verutos

i Labori assue-
tum.

Extulit: hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos,

k Utentes ve-
rato, telo bre-
viore & acuto.
l Africanum
utrumque.

Scipiadas duos bello, & te, maxime Caesar,

Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris

Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.

Salve magna parens frugum,^m Saturnia tellus,

Magna virum: tibi res antique laudis & artis

Ingredior, sanctos ausus recludere fontes:

n Ascreumque cado Romana per oppida carmen.

n Hesiodicum.

Nunc locus arborum ingentis: quæ robora cuiq;

Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.

Difficiles primum terræ, collæque materiæ,

Tenuis ubi argilla, & dumosis calculis arvis,

Palladia gaudent sylva^o vivacis olivæ.

o Ut pote tam
crebris, ut
supra dixit.

Indicio est tractu surgens oleaster eodem

Plurimus, & strati baccis sylvestribus agri.

p Uliginosus

At quæ pinguis humus, dulcique puligine lata,

Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus:

(Qualem sæpe cava montis convalle solemus

C

Despi-

g Ob radices
longas & obli-
quas.

h Abundè sub-
ministrabit.

i Pateris aure-
is.

k Tyrrh. tibi-
cèn.

l Pinguis vi-
ctimarum car-
nibus.

m Superponi-
mus aræ pro-
bata & elixa.
n Verbum sacer-
dotale.

y Campo.

z Arbores in
quibus olim
aves nidifica-
bant.

a Immisso ara-
tro.

b Sicca & ste-
nilis terra.

c Quasi fumos,
videlicet ex
humore.

d Naturali,
non coacto.

e Arbutivæ
vitis periphra-
sis.

Despicere: buc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemq; trahunt limum) quique editus Austro,
Et filicem curvis^q invisam pascit aratris:

Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes

^r Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,

Hic laticis, qualem^r pateris libamus & auro,

Inflavit cum^r pinguis ebur^u Tyrrhenus ad aras,

Lancibus & pandis fumantia^x reddimus exta.

Sin armenta magis studium vitulosque tueri,

Aut foetus ovium, aut urentes culta capellas:

Saltus & saturi petito longinqua Tarenti,

Et qualem infelix amittit Mantua campum,

Pascentem niveos herbofo flumine cycnos.

Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt:

Et quantum longis carpent armenta diebus,

Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

Nigra ferè, & presso pinguis sub vomere terra,

Et cui putre solum (namque hoc imitatur arando)

Optima frumentis: non ullo ex^r æquore cernæs

Plura domum tardis decedere plaustra juvencis.

Aut unde iratus sylvam devexit arator,

Et nemora evertit multos ignava per annos,

^z Antiquasque domos avium cum stirpibus imis

Eruit: ille altum nidis petiere relictis:

At rudis enituit^a impulso vomere campus.

Nam jejuna quidem clivosi^b glarea ruris

Vix humiles apibus castas roremque ministrat:

Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris

Creta, negant alios æquæ serpentibus agros

Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.

Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosq; volucres,

Et bibit humorem, & cum vult, ex se ipsa remittit:

Quæq;^d suo viridi semper se gramine vestit,

Nec scabie & salsa lædit rubigine ferrum:

Illa tibi letis^e intextet vitibus ulmos:

Illa ferax oleæ est: illam experire colendo

Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.

Talem

Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo
Ora jugo, & ^fvacuis Clanius non aquas Acerris.

^f Desertis, aut
infrequentibus,
ob Clani
fluminis inno-
dationem.

Nunc, quo quamq; modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem sit densa requiras:

(Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Densa, magis Cereris; rarissima quæque, Lyæo:)

Antè locum^m capies oculis, altèque jubebis
In ^hsolido puteum demitti, omnemque repones

^g Ellgea
^h Non conca-
vo loco.
ⁱ Calcando

Rursus humum, & pedibus summas ⁱæquabis are-
Si deerunt; rarum, pecorū & vitibus almis (nas.

Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
^kIre loca, & scrobibus superabit terra repletis;

^k Redire in
sua loca, Re-
poni eò loci
unde sunt ege-
nt.

Spissus ager: glebas ^lcunctantes crassaque terga
Expectta, & validis terram proscinde juvencis.

^l Validas, Gra-
ves, Magnas.
^m Deponit
salsug. & ama-
rorem.

Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
(Frugibus infelix: ea nec ⁿmansuescit arando,

ⁿ Propriam
generosita-
tem.
^o Per quos vi-
num defluit.

Nec Baccho ⁿgenus aut pomis sua nomina servat)

Vide Col. lib.
2. cap. 2.
^p Senlim &
cum mora
egredietur,
velut luctan-
do.

Tale dabit specimen: tu spisso vimine ^oquales,
Colaque prelorum fumosis deripe testis.

Huc ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua ^peluctabitur omnis

Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora

Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto

^q Illiis humo
non dissipa-
tur.
^r Fit tenax, &
adhærescit.

Discimus: baud unquam manibus jactata faciscit,
Sed picis in morem ad digitos ^rlentescit habendo.

^s Ultra mo-
dum lata.
^t Ne herbis
luxuriet.

Humida majores herbas alit, ipsaque ^sjusto
Letior: ab ^tnimiū nē sit mihi fertilis illa,

Neu se prævalidam primis ostendat arvis.
Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,

^u Explorare
quæ terra sit
frigida.
^x Indicia.
^y De pastina-
tione novel-
leti.

Quæq; levis: promptū est oculis prædiscere nigram,
Et quisquis color: at sceleratum ^uexquirere frigus

Difficile est: piceæ tantū, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt ^xvestigia nigræ.

^z Montanum
vinetum.

His animadversis, ^yterram multò antè memento
& xcoquere, & magnos scrobibus concidere ^zmonies:

ⁱ Inverſas.

ⁱ Movens &
labefaciens.

ⁱ Seminarium.

ⁱ Maternum
ſolum.

ⁱ Meridianos.
ⁱ Septentrioni.

ⁱ Eliges, Alii,
Metis & ter-
minis diſtin-
gues.

ⁱ A marmora-
riis metaph.
Loquitur au-
tem de diſpo-
nendo in
quincuncem.
ⁱ Tumultu va-
rio agiturur,
ceu mare flu-
ctibus.

ⁱ Intervallis,
ſpatiis.

ⁱ Ad oblecta-
tionem oculor-
um tantum,
ſed etiam ob
utilitatem.

ⁱ Deſcrobium
altritudine.

ⁱ Vitem qui-
dem tenui
ſul. at verò
arborem alto:
quaſi vitis non
ſit propriè
arboſ.

ⁱ Aſculus
quantum cor-
pore eminet,
tantum radice
deſcendit.
Plin.

Antè² ſupinatas Aquiloni oftendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæq' pruina,
Et^b labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſiquos haud ulla viros vigilantia fugit,
Antè locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus^c ſeges, & quo mox digeſta feratur:
Mutata ignorent ſubito nè ſemina^d matrem.
Quinetiam cæli regionem in cortice ſignant:
Ut quo quæque modo ſteterit, qua parte calores^e
Auſtrinos tulerit, qua terga obverterit^f axi,
Reſtituant: adeò in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus an plano melius ſit ponere vites,
Quare prius: ſi pinguis agros^g metabere campi,
Densa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive ſolum, collèſque ſupinos,
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis^h in unguem
Arboribus poſitis ſectò via limite quadret.
Ut ſæpe ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæq' acies, ac latèⁱ fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus^k numeris diſmeſa viatum:
Non animum modò uti pascat proſpectus inanem^l
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq' in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan &^m ſcrobibus quæ ſint ſaſtigia quæras:
Auſim vel tenuiⁿ vitem committere ſulco:
Altiùs ac penitus terræ deſigitur arboſ:
Aſculus in primis, quæ quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergò non hyemes illam, non flabra neque imbres
Convellunt: immota manet, multòſque per annos
Multa virum volvens durando ſecula vincit.
Tum fortes latè ramos & brachia tendens
Hæc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.

Nève

Néve tibi ad solem vergant vineta cadentem :
 Néve inter vites corylum sere: néve flagella (tas)
 Summa pete, aut summas defringe ex arbore plan-
 (a Tantus amor terræ) nen ferro lade retuso
 Semina : néve oleæ sylvestres insere truncos.
 Nam sepe incantis pastoribus excidit ignis,
 Qui furtim pingui primum sub cortice testus
 Robora comprehendit, frondésque elapsus in altas
 Ingentem cælo sonitum dedit : indè sequutus
 Per ramos victor, pèrque alta cacumina regnat,
 Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
 Ad cælum ^c picea crassus caligine nubem :
 Præsertim si tempestas à vertice sylvis
 Incubuit, glomerátque ferens incendia ventus.
 Hoc ubi, non à stirpe valent, cæseque reverti
 Possunt, atque ima similes revirescere terras:
 Infelix superat soliis oleaster amaris. (autor
 Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat
 Tellurem Borea rigidam spirante movere,
 Rura gelu tum claudit hyems, nec semine jacto
 Concretam patitur radicem affigere terræ.
 Optima vinetis satio est, cum vere ^z rubenti
 Candida venit ^a avis longis inuisa colubris :
 Prima vel autumnii sub frigora, cum rapidus sol
 Nondū hyemē contingit equis, jam præterit æstas.
 Ver adeo frondi nemorum, ver utile sylvis :
 Vere ^b tument terræ, & genitalia semina poscunt.
 Tum pater omnipotens sæcundis imbribus æther
 Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes
 Magnus alit, magno commistus corpore, sætus.
 Avia tum resonant avibus virgulta canoris :
 Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
 Parturit almus ager: Zephyríque tepentibus auris
 Laxant arva sinus: superat tener omnibus humor:
 Inque novos soles audent se gramina tutò
 Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,
 Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem :

p Ne malleoli
 vel taleæ è
 summa sarculi
 parte su-
 mantur. Vide
 Col.

q Subindiat
 sarculos circa
 terram rescin-
 dendos, &
 terræ assue-
 tum, ei deniq;
 inferendum.

r Projicit.
 s Velut picea.

z Ab ipsis ca-
 cuminibus.

a Ubi hoc
 contigerit.

x Sterilis su-
 perest.

y Pastinanda
 & serenda vi-
 tes non hyber-
 no tempore,
 sed verno &
 autumnali.

z Purpureo
 vel florenti.
 a Ciconi, quæ
 serpente pul-
 los pascit, ut
 canit Juven.

b Dictum tan-
 quam de ani-
 mali quod in
 libidinem
 surget, eâ ac-
 censum.

c Vere magis:
 quia vere calor
 redit ossibus,
 Geor. 3.

Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.

Non alios prima crescentis origine mundi

Illuxisse dies, aliūve habuisse tenorem

Crediderim: ver illuderat, ver magnus agebat

Orbis, & d hybernis parcebant flatibus Euri:

Cū^e primū lucem pecudes hausere, virūque

Ferrea progenies duris caput extulit arvis,

Immisitq; fera sylvis, & sydera cælo.

Negres hunc teneræ possent perferre laborem,

Si non tanta quies iret frigusque calorēque

Inter, & exciperet cæli indulgentia terras. (gros

Quod superest, quæcūq; & premes virgulta per a-

sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:

Aut lapidem^h bibulum, aut squalentes infode con-

Inter enim labentur aquæ, tenuisq; subibit (chas.

Halitus, atq; i animos tollent sata: jamque reperti

Qui saxo super atque ingentis pondere testæ

Urgerent: hoc^k effusos munimen ad imbres:

Hoc, ubi biulca^l sti^l findit Canis astifer arva.

Sceminibus positis, superest deducere terram

Sapius adⁿ capita, & duros jactare bidentes,

Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa

Flectere luctantes inter vineta juvencos:

o Tum leves calamos, & rassa hastilia virgæ,

Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes,

Viribus eniti quarum, & contemnere ventos

Assuescant, summāsque sequi p tabulata per ulmos.

Ac dum prima novis adolescit frondibus ætas,

Parcendum teneris: & dum se latus ad auras

Palmes agit laxis^r per purum immissus habenis,

Ipsa acie falci nondum tentanda, sed uncis

Carpenda manibus frondes, intèrque legendæ.

Indè ubi jam^f validis amplexæ stirpibus ulmos

Exierint, tunc stringe^t comas, tunc^u brachia tonde.

Antè reformidant ferrum, tunc denique dura

Exerce imperia, & ramos compesce^x fluentes.

Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est:

Præcipue

¶ Afæris, qua-
les sunt hyber-
ni. Vel, Non
erat ita frigi-
das eorum fla-
tus.

¶ A. l. Prime &
Terrea prog. a-
pud Lact.

¶ Ut veniam
ad id quod
dicendum su-
perest hac de
re.

¶ In serobem
defodjes.

¶ Arenarium.

¶ Recreabun-
tur, Vigorem
resument.

¶ Contra ni-
vias pluvias.

¶ Fissa nimio
æstu.

¶ De repasti-
natione vineæ
movellæ.

¶ Vitium: &
ligonibus effo-
dere. Duo au-
tem vers. seq.

¶ sunt periphr.

arationis.

o De pedatio-
ne vitium.

p In arbusco
sunt veluti

domicilia vi-
tium, cubiculis

etiam distin-
cta.

q Dum crescit.

r Per ærem.

s Solidioribus
palmitibus.

t Folia.

u Ramulos.

Sic Æn. 12.

ponitque comas
& brachia fer-

ro.

x Superva-
cuos.

Præcipue dum frons tenera, imprudensque laborum:
 Cui, super indignas hyemes, solémque potentem,
 Sylvestres uri assidue capreaq; sequaces
 Illudunt: pascuntur oves, avidæq; juventa.
 Frigora nec tantum cana concreta pruina,
 Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,
 Quantum illi nocuere greges, durig^a venenum
 Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.
 Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
 Ceditur, & veteres ineunt^a proscenia ludi,
 Præmiâque ingentes pagos & compita circum
 Thesidæ posuere, atque inter pocula leti
 Mollibus in pratis unctos^b saliere per utres.
 Necnon Ausonii, Troia gens missa, coloni
 Versibus incomptis ludunt, risûque soluto,
 Orâque corticibus sumunt horrenda cavatis.
 Et te, Bacche, vocant per carmina leta, tibi que
 Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
 Hinc omnis largo pubescit vinea fuitu:
 Complentur valesq; cave, saltusq; profundi,
 Et quocunq; deus circum caput egit honestum.
 Ergò rite suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lancésq; & liba feremus:
 Et ductus cornu stabit^c sacer hircus ad aram:
 Pinguiâq; in veribus torrebimus exta columnis.
 Est & etiam ille labor curandis vitibus alter,
 Cui nunquã exhausti satîs est: namq; omne quotan-
 Tèr^a quaterq; solum scindendû, glebâq; versis (nis
 Aternum frangenda bidentibus: omne levandum
 Fronde nemus: REDIT agricolis labor actus in or-
 Atq; in se sua per vestigia volvitur^b annus. (bem:
 Et jam olim seras posuit cum vinea frondes,
 Frigidus & sylvis Aquilo decussit honorem:
 Jam tum acer curas venientem extendit in annum
 Rusticus: & curvo Saturniⁱ dente relictam
 Persequitur vitem attondens, fingitque putando.
 Primus humum fodito, primus de vecta cremato

^a Venenosi
 morsus.

^a Quia primi
 ludi theatrales
 nati sunt ex
 Liberalibus.
^a Prof. locus
 ante scenam.
^b Quod ipsi
 Thes. (i. Athe-
 nienfes) voca-
 runt

ἀσכולιδ-
 ζειν.

^c Personas ex
 arborum corti-
 cibus.

^d Obscenæ
 partis simula-
 cra. Vel, Quæ-
 dam velut sus-
 pendicula, qui-
 bus se in aère
 pendentes agi-
 tabant. Vide
 & alias alio-
 rum expositi-
 ones.

^e Post hæc fa-
 cra celebrata.
^f Execrabilis.

^g Passinatio
 & occatio &
 pampinatio-
 iteranda.

^h Unde ver.
 annum à circu-
 itu putantur
 vocasse: ab
 Am. pro, Cir-
 cum. Macr.
 i Falce.

& Pedamenta,
Statumina.

1 Vindemiare.

m Ideo bis

pampinandum

n Ideo bis sar-

ciendum. Id-

eo bis sarrien-

dae & runcan-

dae sunt vi-

nicae.

o Permittant

reponere.

p Extremos

ordines vine-

arum.

q Quod dicitur

pulveratio.

r Aer, vel po-

pius imber.

s Ventis fe-

rendis sunt

assuefacta:

t Aratum oli-

verum & ole-

is prodest, &

exinde fru-

menta gignun-

tur.

u Hæc re. Hæc

ratione, Pomp-

x Acceptam

Paci, utpote

enjus sit in-

igne.

y Pass. vox

pro activa.

z Pomarium.

a Synecdoche

pro sylvis seu

arboribus ubi

aves nidificant

b O. d. Ut a

majoribus ad

reliqua veni-

am.

c Maced. mon-

tem, in quo

abundat buxus,

quæ vento

motâ undas

imitatur.

d Nautica pi-

nus supra.

Sarmenta, & ^k vallos primus sub testâ referto?

Postremus ^l metito: ^m bis vitibus ingruit umbra:

ⁿ Bis segetem densis obducunt sentibus herba.

Durus uterque labor: Laudato ingentia rura,

Exiguum colito: necnon etiam aspera rusci

Vimina per sylvam, & ripis fluvialis arundo

Ceditur: incultique exercet cura salicti.

Jam vinetæ vites, jam salcem arbuta ^o reponunt

Jam canit extremos effœtus vinitor ^p antes.

Sollicitanda tamen tellus, ^q pulvisque movendus:

Et jam maturis metuendus ^r Juppiter uvis.

Contrâ, non ulla est oleis cultura: neque illæ

Procurvam expectant falcem, rastrôsque tenaces,

Cum semel hæserunt arvis, ^t aurâsque tulerunt.

Ipsa ^u satis tellus, cum dente recluditur unco,

Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges:

^v Hoc pinguem & ^x placitam Paci ^y nutritor oli-

vam.

Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,

Et vires habuere suas, ad sydera raptim

^v propriâ nituntur, opisque haud indiga nostræ

Nec minùs interea sætu ^a nemus omne gravescit,

Sanguineisque inculta rubent ^a aviaria baccis.

Tondentur cytisi: tedas sylva alta ministrat,

Pascunturque ignes nocturni, & lumina fundunt:

Et dubitant homines serere, atque impendere cu-

ram?

^b Quid majora sequar? salices, humilèsq; genistæ,

Aut illæ pecori frondem aut pastoribus umbram

Sufficiunt, sepemque satis, & pabula melli.

Et juvat undantem buxo spectare ^c Cytorum,

Nariciæq; picis lucos: juvat arva videre

Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ:

Ipsæ Caucasæo steriles in vertice sylvæ,

Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,

Dant alios aliæ sætus dant utile lignum

^d Navigiis pinos, domibus cedrôsque cupressôsque.

Hinc

Hinc radios^a trivere rotis, hinc et tympana plaustris

Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.

Viminibus salices fecundæ, frondibus ulmi.

At myrtus validis hastilibus, & bona bello

Cornus: g Ithyreos taxi torquentur in arcus.

Nec tilie leves, aut torno rasile buxum,

Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.

Nec non & torrentem undam levis innatat alnus

Missi Pado: nec non & apes examina condunt

Corricibusque cavis, vitiosæq' ilicis^b alvo.

Quid memorandū aequè Baccheia dona tulerunt?

Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentes

Gentauros letho domuit, Rhætumque Pholūmque,

Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.

ⁱ O fortunatos nimium, sua si bona norint,

Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,

Fundit humo facilem victum^k justissima tellus.

Si non ingentem foribus domus alta superbis

Manè salutantum totis vomit aedibus^l undam,

Nec varios inbiant pulchra testudine postes,

^m Illusæque auro vestes, ⁿ Ephyræique æra:

Alba nec Assyrio fucatur lana veneno,

Nec casta liquidi corrumpitur usus olivi:

At securæ quies, & ^o nescia fallere vita,

Dives opum variarum, at latis otia fundis.

Speluncæ, vivique lacus, ac frigida tempe,

Mugitûsque boum, mollésque sub arbore somni

Non absunt: illic ^p saltus ac lustra ferarum,

Et patiens operum, parvoque assueta juventus:

Sacra deūm, sanctique patres: extremâ per illos

^q Iustitia, excedens terris, vestigia fecit.

Me verò primū dulces ante omnia Musæ,

^r Quarum sacra fero, ingenti percussus amore,

Accipiant, cœlique vias & sydera monstrent,

Defectus solis varios, lunæq' labores: (cant

Unde tremor terris, qua vi maria alta tumef-

Obicibusruptis, rursusque in se ipsa residunt:

^a Tornare.
^f Tecta vehi-
culorum.

^g Parthicos.

^b Legitur &
alvus.

ⁱ Rustica vitam
laudes.

^k Justissima
reddens quod

accepit, &
quidem maj

gno etiam
cum fœnore;

^l Multitudi-
nem tumul-

tuosam,
^m Auro quasi

per lulum ab-
artifice insper-

fas. Legitur &
inclusas: quod

Ser. rejicit.
ⁿ Corinthia-

^o Aut quis in-
nocentes sunt,

aut quoniam
immobilis est

status vita co-
rum.

^p Venationes
in saltibus.

^q Astræa virgo
& Quarum sum

sacerdos. Qui-
dam putant:

respici ad ma-
trones, quæ in

vehiculis sacra
ferebant.
^r Terræ mo-
tus.

C. 5.

Quid

*Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has nē possim naturæ accedere partes,*

⁹ Si mihi pin-
gue & hebes
fuerit inge-
nium ad phi-
losophiam
discendam: ut
Emped. ani-
mum sangui-
nem esse cordi
suffusum exi-
stimabat, teste
Cicer.

¹¹ Thessalia
fluvius.

^x A. Virg.

Spartanis fre-
quentata Bac-
chi orgiis

Taygeta: quod
nomen est
montis Lac.

^{at} Hæmus,

Thessalia.

⁷ Magistratus.

² Ut Romu-
lum & Re-
mum.

⁴ Non reddit
eam sollici-
tum conjura-
rio barbaro-
rum.

⁶ Ubi actus
publici conti-
nentur.

^e Gemmeo po-
culo, vel po-
tione gemina-
to.

¹² Anni Isbo-
ris fructus,
quo temp. &
privatam fa-
miliam susten-
eat.

^e Quia laboris
consoles.

^t Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis:

Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes:

Flumina amem sylvasque inglorius: ô! ubi campi,

^u *Sperchiûsque, & ^x virginibus bacchata Lacænis*

Taygeta: ô! qui me gelidis in vallibus Hæmi

Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra.

F E L I X, qui potuit rerum cognoscere causas:

Atque metus omnes & inexorabile fatum

Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

FORTUNATUS & ille, deos qui novit agrestes,

Panâque, Sylvanumque senem, Nymphasque sorores.

Illum non populi & fascēs, non purpura regum

Flexit, & ² infidos agitans discordia fratres,

^a *Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:*

Non res Romana, periturâque regna: neque ille

Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.

Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura

Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,

Insanumque forum, aut populi ^b tabularia vidit.

Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque

In ferrum: penetrant aulas & limina regum.

Hic petit excidiis urbem, miseròsque penates,

Ut ^c gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro:

Condit opes alius, defossòque incubat auro.

Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus biantem

Per cuneos (geminatur enim) plebisque patrùmque

Corripuit: gaudent persusi sanguine fratrum,

Exiliòque domos & dulcia limina mutant,

Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.

Agricola incurvo terram dimovit aratro:

Hinc ^d anni labor: hinc patriam parvòsque nepotes

Sustinet, hinc armenta boum meritòsque juvencos.

Nec requies quin aut pomis exuberet annus,

Aut sætu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,

Proventuque

Proventūque oneret sulcos, atque horrea vincat.
 Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis:
 Glande sues leti redeunt, dant^f arbuta sylvæ,
 Et varios ponit sætus autumnus, & altè
 & Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
 Interea pendent dulces circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus: ubera vaccæ
 Lactea demittunt: pinguesque in gramine leto
 Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 Ipse dies agit at festos: fususque per herbam,
 Ignis ubi in medio, & socii cratera coronant,
 Te libans, Lenæ, vocat: pecorisque magistris
 Velocis^h jaculi certamina ponit in ulmo:
 Corporaque agresti nudat prædura palæstra.
 Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
 Hanc Remus & frater: sic fortis Hetruria crevit:
 Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septemque una sibi muro circumdedit arces.
 Ante etiam sceptrumⁱ Dictæi Regis, & antè
 Impia quàm cæsis gens est epulata juventis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
^k Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
 Impositos duris crepitare incudibus enses.
 Sed nos immensum spatium confecimus æquor:
 Et^l jam tempus equum fumantia solvere colla.

^f Poma sylvestria.

^g Mitescentes uvæ, id est, maturescentes.

^h Talia certamina sagittariorum & paf. describuntur Æn. lib. 5.

ⁱ Antequam regnaret Jup. qui fuit nutritus in Dictæo monte Cretenfi.

^k Nondum erant bella, ac nē arma quidem bellica.

^l Jam fatigato ingenio parandum est.

PUBLII
VIRG. MAR.
GEORGICORUM
LIBER III.

ARGUMENTUM.

Hic liber, sicut & qui proximè sequitur, Pastoralis, non Georgicus, à quibusdam vocatus fuit: ut annotat Servius in fine suorum commentariorum in librum secundum. Quinetiam non procul à principio comment. in primum, tradit quosdam asseruisse duos tantum esse Georgicorum libros: sed ità ut eorum sententiam rejiciat Virgilius certè, postquam duobus superioribus libris, arationis, plantationisq; rationem absolvit: nunc pactionis curam, (quæ in generali operis totius propositione tertia erat) hoc libro exequitur. Dux autem sunt argumenti hujus partes: Quarum prior, armentorum, equorum præsertim & boum, curam continet: quales scilicet in utroque genere diligendæ sint matres, quales potissimum parandi sint admiscarii, quibûsque indiciis equini pulli generositas possit deprehendi, quæque omnibus iis cura pro ratione ætatis debeat adhiberi. Posterior pars, minoris pecoris pascendi rationem complectitur, ovium præcipuè & caprarum: generâque morborum explicat, quibus greges peculiariter infestantur unâ cum eorum causis, & remediis. Inter cætera autem morborum genera, & pestilentiam enumerat: arreptâq; inde occasione, Lucretium imitatus, ad gravissimam quandam Illyrici, Venetiarum, vicinarumque regionum pestilentiam digreditur.

ALIUD MODESTINI
jurisconsulti argumentum.

*Tēque Pales, & te pastor memorande per orbem,
Et pecorum cultus, & gramine pascua lata,
Quis habitent armenta locis, stabulentur & agni,
Omnia divino monstravit carmine vates.*

*Ut Cererem
& Bacchum
œcinimus, ità
etiam te canemus,
magna Pales, dea pa-
buli.*

TE quoq; magna Pales, & te memorande canem⁹
Pastor ab Amphryso, vos sylvæ, annesq; Lycei.
Cætera

Cætra que vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia jam vulgatae quis aut Euristhea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Qui non dictus Hylas puer, & ^b Latonia Delos,
Hippodamæq; humerog; Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est qua me quoque possim
Tollere humo, & victorog; virum volitare per ora.

Primus ego in patriam mecum (modo vita super-
da Aonio rediens deducam vertice Musas: (sit)

Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
& Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.

^f In medio mihi Casar erit, templumque tenebit.

Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
& Centum quadrijugos agitato ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens, lucosq; Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia castu.

Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ

Dona feram: jam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæsosq; videre juvencos:

^h Vel scena ut versis discedat frontibus, sitque

ⁱ Purpurea intexti tollant aulea Britanni.

In soribus pugnam ex auro solidoque elephanto

^k Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini:

Atque hic undantem bello, magnūq; fluentem
Nilum, ac navali surgentes ære columnas.

Addam urbes Asiæ domitas, pulsūq; Niphatem,

Fidentemq; fuga Parthum versisq; sagittis.

Et duo raptâ manu diverso ex hoste trophæa,

Bisque triumphatas utroque ab listore gentes.

Stabunt & Parii lapides, spirantia signa,

Affaraci proles, demissæq; ab Fove gentis

Nomina: Trôsque parens, & Troiæ Cynthia autor.

Invidia infelix furias annemq; severum

Cocyti metuet, tortosque ^l Ixionis angues,

Immanemq; rotam, & non exuperabile saxum.

^b In qua Latonia enixa est
Apol. & Diana

^c Qui aliquid
perfectit & ab-
solvit. Sic &
paulo post.
^d Parnasso, at
Serv. Helicon
ne.

^e Prope, vel
juxta.

^f Casari tem-
plum dicabo,
& ejus simula-
crum in medio
collocabo.
^g Exhibebo
ludos Circen-
ses.

^h Significat
scenam versas
tiles habentem
machinas, quas
versas ostendebant
quæ extra urbem
aut quæ in urbe
erant.

ⁱ Purp. &c.
quia in ludis
scenicis aulam
tendi solebat.

^k De Gangaridis
Indiæ pop. victori-
am & lauream
optat Aug. gulto.

^l Quibus Ixion
reliatus est
ad rotam.

Interea

^m Hoc argu-
mentum tra-
hemus ab ali-
is Rom. in-
ctum, ut tuis
jussis pare-
mus.

ⁿ In Cithæ-
rone optima
pascua.

^o Enëidem
pollicetur,
cujus lib. 6.

genus Augusti,
lib. 8. res ge-
stas perstrin-
git. Dicit au-
tem se effectum
ut fama

factorum ejus
tot annos du-
ret, quor anni
sunt ab ipso

usque ad mun-
di principium.

^p Vastum seu
valde magnum
caput, & lon-
ga cervix.

^q Palear. am-
pla à collo pe-
nè ad genua
demissa.

^r Cauda, pro
fusa usque ad
calces.

^s partum.
^s coitum.

ⁿ subministra.
^a ut Homer.

δελοισι
βεγοισι.

^j Substituere.
^z ut submitte-
re tauros. Pe-
riph. equi ad-
ministrati.

^a flexibilia.

Interea Dryadum^m sylvas saltusque sequamur
Intactos, tua, Meœnas, haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat: en agè sègnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamoreⁿ Cithæron,
Taygetique canes, domitrixq; Epidaurus equorum:
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
^o Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.

Seu quis, Olympiæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos, seu quis sortes ad aratra juvencos,
Corpora præcipuè matrum legat: optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix
Et crurum tenuis à mento^q palearia pendent,
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis & albo:
Aut juga detrectans, interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior: quæq; ardua tota,
Et^r gradiens ima verrit vestigia cauda.

Atas^f Lucinam justosque pati^h hymenæos
Desinit ante decem, post quattuor incipit annos:
Cætera nec sæturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum læta juventus,
Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:

Atque aliam ex alia generandoⁿ suffice prolem.
OPTIMA quæq; dies^x miseris mortalibus ævi
Prima fugit: subeunt morbi, tristisq; senectus:
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.
Semper erunt quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, NE post amissa requiras,
Antè veni, & sobolem armento^y sortire quot annis.

Necnon & pecori est idem delectus equino.
Tu modò, quos in spem statuis^z submittere gentis,
Præcipuum jam indè à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, &^a mollia crura reponit:

^b Pri-

b Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
 Audet, & ignoto sese committere ponti:
 Nec vanos horret strepitus (illi ardua cervix,
 Argutumque caput, brevis alvus, obesæque terga,
 Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
 c Spadices, glaucique: color deterrimus albis,
 Et d gilvo) tum, siqua sonum procul arma dedere,
 Stare loco nescit: micat auribus, & tremit artus,
 Collectumque premens volvit sub naribus ignem.
 Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo:
 At e duplex agitur per lumbos spina: cavatque
 Tellurem, & f solido graviter sonat ungula cornu.
 Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
 Cyllarus, & quorum Graii meminere poetæ,
 Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
 Talis & ipse jubam cervice effudit equina
 & Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
 Pelion hinnitu fugiens implevit acuto. (annis
 Hunc quoque, ubi aut morbo gravis aut jam segnior
 Deficit, abde domo, h nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in Venerem i senior, frustraque laborem
 Ingratum trahit: & siquando ad k prælia ventum est,
 Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furit: Ergo animos l ævumque notabis
 Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentum:
 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palma.
 Nonne vides? cum præcipiti certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi m carcere currus:
 Cum spes arrebtæ juvenum, exultantiæque n haurit
 Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
 Et proni dant lora: volat vi fervidus o axis:
 Jamque humiles, jamque elati sublimè videntur
 Aëra per p vacuum ferri, atque assurgere in auras.
 Nec mora, nec requies: at sulvus nimbus arene
 Tollitur: humescunt spumis flatuque sequentum:
 Tantus amor laudum, tantæ est victoria cura.
 Primus Erichthonius currus, & quattuor ausus
 Jungere

b Cum flumen
 transvehen-
 dum est, regi
 in primis præ-
 greditur.

c Rutili, Phœ-
 nicei. Gl. Cæ-
 rulei. At Serv.
 Felinis oculis
 exp.
 d Qualis color
 est in melle.

e Lata spina:
 ut Duplici den-
 tatis dorso, pro
 crasso dorso.
 f Duris ungu-
 lis.

g Saturnus in
 equum versas.

h Quidam legi-
 t, pro nec.
 i Alias, senior
 k Prælia Ve-
 nereæ, Coi-
 tum. Alibi,
 Venerem no-
 tumque bella.
 l Statem, ut
 certum anno-
 rum numerum
 non excedat.

m Carceribus

n Ferit. Qui-
 dam expl. Ex-
 haurit spiri-
 tus: ut inter
 spem & me-
 tum accidere
 solet.

o Currus.

p Al. tenerum

¶ *Al. rapidus.*

¶ *Equitem pro equo, Ennii imitatione. s. Aequal. la. 608.*

¶ *Ab equo Neptuni, qui natus est tridentis percussione. De hoc Virg. lib. 1. u. Tempus admittitur. x Sagina. y Designaverunt.*

z *Bland. Lab. vocat coitum, a Ante admitturam mensem unum nē vacca cibo aut porione se implicant.*
 b *Meridiani temporis descriptio.*
 c *Obesitate corporis. At Ser. dicit, Propter luxuriam segetum.*
 d *Vulva, naturalibus.*
 e *Claudat mentus.*
 f *Recedere, vel minui.*
 g *Mense duodecimo equa pariunt. Plin.*
 h *Pascantur in locis viridibus & aquosis.*
 i *Lucania flu.*
 k *Lucan. mons.*
 l *Tabanum Varro vocat.*

*Jungere equos, & rapidisque rotis insistere victor.
 Frena Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere
 Impositi dorso: atque & equitem docuere sub armis
 Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
 Equus uterque labor: æquē juvenemq; magistri
 Exquirunt calidumque animis & cursibus acrem;
 Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
 Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenæ,
 Neptunique ipsa deducat origine gentem.
 His animadversis, instant sub^u tempus, & om-
 Impendunt curas denso distendere & pingui (nes
 Quem legere ducem, & pecori & dixere maritum:
 Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
 Farræque, nē & blando nequeant superesse labori,
 Invalidique patrum referant jejunia nati.
 Ipsa autem^a macie tenuant armenta volentes:
 Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
 Sollicitat, frondesque negant, & fontibus argenti:
 Sæpe etiam cursu quatunt, & sole fatigant,
 Cum graviter tunsis gemit area frugibus, & cum
 Surgentem ad Zephyrum palea jactantur inanes.
 Hoc faciunt, nimio nē^c luxu obtusior usus
 Sit^d genitali arvo, & sulcos obliet inertes:
 Sed rapiat sitiens Venerem, interiùsque recondat.
 Rursus, cura patrum^e cadere, & succedere matrum
 Incipit, & exactis gravidæ cum mensibus errant.
 Non illas gravibus quisquā juga ducere plaustris,
 Non saltu superare viam sit passus, & acri
 Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
 Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum
 Flumina: muscus ubi, & viridissima gramine ripa
 Speluncæ^g regant, & saxeæ procubet umbra.
 Est lucosⁱ Silari circa ilicibusque virentem
 Plurimus^k Alburnum volitans, cui nomen^l asilo
 Romanum est, æstron Graii vertere vocantes,
 Asper, acerba sonans: quo tota exterrita sylvis
 Diffugiunt armenta: furi mugitibus æther*

Con-

Concussus, sylvaq; & sicci ripa ^m Tanagri.

Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras

ⁿ Inachie Juno pestem meditata juvenca.

Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)

Arcebis grvido pecori: armentaq; pascas

Sole ^o recens orto, aut noctem ducentibus astris.

Post partum, & cura in vitulos traducitur omnis:

Continuq; notas & nomina gentis inurunt:

Et quos aut pecori malint submittere habendo,

Aut aris servare ^q sacris, aut scindere terram,

Et campum horrentem fractis invertere glebis.

Cetera pascuntur virides armenta per herbas.

Tu quos ad studium, atq; usum formabis agrestē,

Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi:

Dum ^r faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.

Ac primum laxos tenui de vimine circlos

Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla

Servitio assuerint, ipsis ē torquibus ^l aptos

Junge pares, & coe ^r gradum conferre juvencos.

Atque illis jam sepe ⁿ rote ducantur inanes

Per terram, & summo vestigia pulvere fignent.

Post valido nitens sub pondere faginus axis

Instrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.

Interea ^x pubi indomite non gramina tantum,

Nec ^y vescas salicum frondes, ulvāque palustrem,

Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fœtæ,

^z More patrum, nivea implebunt mulctralia vacca,

Sed tota in dulces consument ubera natos.

Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,

Aut Alpha rotis prælabi flumina Pisæ,

Et ^a Jovis in luco ^b currus agitare volantes:

Primus equi labor est, animos atque arma videre

Bellantum, ^c lituōsq; pati, tractūque gementem

Ferre rotam, & stabulo frænos audire sonantes.

Tum magis atque magis blandis gaudere magistri

Laudibus, & ^d plausu sonitum cervicis amare.

Atque hæc ^e jam primo depulsus ab ubere matris

Audi-

^m Fl. Lucanias

ⁿ Hæc fuit Io
Inachi filia, in
vacca a Jove
transformata.

^o Mane & ve;
spere.
^p ut supra,
— cura patrum
cadere & succi
matrum.
^q inc. exalt. & c.
^r al. sacras,

^y Ut pote ad
huc teneri.

^z aptatos.

^a Simul ince-
dere.

^b Vacuo plau-
stro subjun-
gendis.

^x Juvencis in-
domitis.

^y Siccas & te-
neras.

^z Ut mos erat
patribus id est,
majoribus.

^a Jovis Olympi-
ci.

^b Curti cer-
tamine decer-
tare.

^c Lituorum &
buccinarum

auditum ferre.

^d Manu magi-
stri blandè at-
trectantis.

^e Jam prim.

Serv. legie,
adverb.

f Nondum ab
annis sumptā
fiduciā.

g Quarto au-
tem anno.

h Mollis alter-
no crurum ex-
plicatu glome-
ratio. Plin.

i Præparetur
ad futurum la-
borem.

k Dissipat.

l Impellunt se.

m Olympici.
Erit equus cur-
sor vel vecta-
gius.

n Frangit.

o Itaq; vel in
longinqua pa-
scua marem
placet ablega-
ri, vel ad præ-
sepia continere.

p Nè natatus
sit facilis.
q Dum vide-
tur.

r Alternatim.

s Obluctantes.
t Alibi in tali
descriptione,
Gemitu nemus
omne remugit.

Audiat, inque vicem det mollibus ora capistris,
Invalidus, etiāq; tremens, etiam^f inscius ævi.
At stribus exactis ubi quarta accesserit ætas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis: hⁱ sicutq; alterna volumina crurum,
Sitq; i^l laboranti similis: tum cursibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habens,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena.
Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
Iacubuit, Scythiæq; hyemes atq; arida^k differt
Nubila, tum segetes altæ campique natantes
Lenibus horrescunt flabris: summaq; sonorem
Dant sylvæ, longique^l urgent ad littora fluctus:
Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
Hic vel ad^m Elei metas & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas,
Belgica vel molli melius feret effeda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere jam domitis finito: namq; ante domandum
Ingentes tollent animos, prensique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parereⁿ lupatis.
Sed non ulla magis vires industria firmat,
Quam Venerem & caci stimulos avertere Amoris:
Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
o Atque ideo tauros procul atq; in sola relegant
Pascua, post montē oppositum, & trans flumina pla-
Aut intus clausos satura ad præsepia servant. (ta
CARPIT enim vires paulatim, uritq; q^u videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminisse nec herbe
Dulcibus illa quidem illecebris & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylva formosa juvencæ
Illi^r alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis:
Versaque in^t obnixos urgentur cornua vasto
Cum gemitu: t^r reboant sylvæq; & magn^s Olympus.
Nec mos bellantes unā stabulare: sed alter

Victus

Victus abit, longéque ignotis exulat oris.
 Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
 Victoris, tum quos amisit inultus amores:
 Et stabula ^u aspectans ^x regnis excessit avitis.
 Ergo omni cura vires exercet, & inter
 Dura jacet y pernix instrato saxa cubili,
 Frondibus hirsutis ^z & carice pastus acuta:
 Et tentat sese, atque ^a irasci in cornua discit
 Arboris obnixus trunco, ventosque laceffit
 Istibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
 Pòst, ubi collectum robur, virésque recepte,
 Signa movet, præceptque ^b oblitum fertur in hostem:
^c Fluctus ut in medio cœpit cùm albescere ponto,
 Longius ex altóque sinum trahit: útque volutus
 Ad terras immanè sonat per saxa, nec ipso
 Monte minor procumbit: at ima exæstuat unda
^d Vorticibus, nigrámque altè subjéctat arenam.
 Omne adeo genus in terris hominúmque ferarumque
 Et genus æquoreum, pecudes ^e pictaque volucres
^f In furias ignémque ruunt: & Amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita læna
^h Sævior erravit campis, nec funera vulgo
 Tam multa informes urssi stragémque dedére.
 Per sylvam tum sævus aper, tum pessima tigris:
 Heu! malè tum Libyæ ⁱ solis erratur in agris.
 Nónne vides ut tota tremor pertentet equorum
 Corpora, si tantum notas odor attulit auras?
 Ac neque eos jam fræna virúm, nec verbera sæva,
 Non scopuli rupésque cavæ atque objecta retardant
 Flumina, correptos unda torquentia ^k montes.
 Ipse ruit, dentésque ^l Sabellicus exacuit sus:
 Et pede profubigit terram, ^m fricat arbore costas,
 Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
 Quid ⁿ juvenis, magnú cui versat in ossibus ignem
 Durus Amor? nempè abruptis turbata procellis
 Ceca nocte natat serus freta: quem super ingens
^o Porta tonat cæli, & scopulis illisa reclamant
 Æquora:

ⁿ Retorquens
oculos ad stab.
^x Pabulis in
quibus regna-
bat dux gre-
gis.

^y Perseverans:
^z pernitando.
Sed et, pernox.
^z Herbâ palu-
stri & aculea-
tâ.

^a Eadem ferè
Æn. 12.

^b Securus ex
victor. præ-
ced.

^c Sic paulatim
taurus move-
tur ad præli-
um.

^d Aquis in se
contortis.

^e Variæ, ver-
ticolores.

^f i. amoris.

^g In unoquoque
genere eadem
vis est amoris,
idem impetus.

^h Quàm cùm
target libi-
dine

ⁱ Desertis.

^k Saxa inge-
ntia. Hyperb.

^l Sabinus, spec-
pro genere.

Dicit autem
suam dome-
sticum, seu ci-
torem.

^m Indurat at-
tritu arborum
costas.

ⁿ Leander.

^o Aer nubibus
plenus, per
quem iter est
ad cælum.

¶ Hero.

¶ Baccho sacra, cuius curam trahunt.

¶ Mentem earum incendit libidine: vel quasi ingeneravit illorum menti tantos libidinis stimulos.

(Accensus libidinis ignis.

¶ Vide Arist. Var. & Plin.

¶ Quia pluviosus & nebulosus est.

¶ Nsm. utp. l. à re ipsa imposito: nomine hinc erynum, habente.

¶ Viscidum.

¶ Secunda pars huius libri, de gregibus ovium & caprarum.

¶ Videtur esse Lucr. imitatus.

¶ Ut sup. lib. 2.

¶ Me vero primis dulces ante omnia Musa.

Aquora: nec miseri possunt revocare parentes;
Nec moritura super crudeli funere P. virgo.

Quid lynces? Bacchi varie, & genis acre luporum,
Atq; canum? quid quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.

Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium: superant montes, & flumina tranant;
Continuòque avidis ubi subdita flamma medullis,
(Vere magis; quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum, stant rupibus altis,

Exceptantque leves auras: & sæpe sine ullis
Conjugiis, vento gravis (mirabile dictu)
Saxa per & scopulos & depressas convalles
Diffugiant, non Eure tuos, neque solis ad ortus:

In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Aus
Nascitur, & pluvio contristat frigore cælum. (ster
Hinc demum hippomanes, vero quod nomine dicunt
Pastores, & lentum distillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod sæpe mala legere novercæ,
Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvestamur amore.

Hoc satis armentis: superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.
Hic labor, hinc laudem fortes sperate coloni.

¶ Nec sum animi dubius, verbis ea vincere, magnam
Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem:
Sed me Parnassi deserti per ardua dulcis
Raptat amor: juvat ire jugis, quæ nulla priorum
Castaliam molli divertitur orbita clipeo.

Nunc veneranda Pales, magno nunc ore fovandæ.
Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula filicúmque manipulis
Sternere subter humum: glacies nè frigida lædat
Molle

Molle pecus, scabiémque ferat, turpésque poda-
gras.

Post hinc digressus, jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & fluxuos præbere recentes:
Et stabula à ventis hyberno opponere soli
Ad medium conversa diem, cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

Hæc quoque non cura nobis levior tuenda:
Nec minor usus erit, & quamvis Milesta magno
Vellera mutantur, Tyrios incocta rubores.
Densior hinc soboles, hinc largi copia lactis.

Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
Lata magis pressis manabunt flumina mammis.

Nec minus interea barbas incanæque menta
Cinyphii tondent hirci, setasque comantes,
Usus in castrorum, & miseris velamina nautis.

Pascuntur verò sylvas, & summa Lycei,
Horrentesque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipse memores redeunt in tecta: suosque
Ducunt, & gravido superant vix ubere limen.

Ergò omni studio glaciem, ventosque nivales,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,

Avertes: victumque feres & virgea latus
Pabula: nec tota claudes sænilia bruma.

At verò Zephyris cum lata vocantibus æstas,
In saltus utrumque gregem atque in pascua mittes:
Luciferi primo cum sydere, frigida rura
Carpamus: dum mane novum, dum gramina ca-
nent,

Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.

Indè, ubi quarta sitim cæli collegerit hora,
Et cantu querule rumpent arbusta cicadæ:

Ad puteos aut alta greges ad stagna jabeto
Currentem lignis potare canalibus undam:

Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem:

Sicubi magna Fovis antiquo robore quercus

Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum

Illicin

• Ulterius
perges.

• d Aquam re-
cens haustam.

• Contra pla-
gam meridia-
nam, per quam
sol currit per
hyemem.

• f Caprilia non
minis quam
ovilia. Ser. al-
esse pro Hæ-
quog; tuenda.
sub. capræ.

• g Licet magno
pretio compa-
rentur lanæ o-
viam purpureæ
colore tinctæ.

• h Capræ &
hirci tonden-
tur & vellun-
tur ad usum
nauticam &
ad bellica tor-
menta.

• i A Cinyphide
Libyæ flavio.

• k Priscianus
vult esse enal-
lagen, pro
tondentur.

• l Quamvis mi-
nus curam sui
gerere possunt,
& sibi provi-
dere quæ ege-
stas mortalis
desiderat,

• tantò studio-
sius illis ne-
cessaria suppe-
ditabis. Alte-
ram autem le-
ctionem, Quo
minor, posse
ferri non pu-
ro.

• m Meridiei
incipientis
periphrasis.
• n Ex illice fa-
ctis.

• o Pro, Sicubi
umbra sacra,
accubet in ne-
more, ac sub
arboribus ja-
ceat.

¶ Ab occasu
parvo inter-
vallo interpo-
sito ad biben-
dum appel-
lunt, & rursus
pascunt, quoad
contenebravit.

¶ Laconicum.

¶ Avitis, Mar-
tius, à Marte
progenitore
acceptis.

¶ Serv. vult
unâ voce legi,
Anteexpecta-
tum.

¶ Fluvius Scy-
thia, cum cre-
ditur & Da-
nubius.

¶ Septentri-
onem.

¶ Sol nec ortu
suo nec occasu
nubes dissol-
vit.

¶ Ex glacie.

¶ Ærea vasa
frigore con-
fringuntur. At
Serv. exponit
Crepan.

¶ Versæ sunt.
¶ Non segnias
quàm inchoa-
verat.

¶ Pruinis: abu-
sivè pro nubi-
bus.

¶ Nimia ma-
gnitudine.

alicibus crebris sacra nemus accubet umbra.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
P Solis ad occasum, cum frigidus aëra Vesper
Temperat, & saltus reficit jam roscida luna:
Littorâque Halcyonē resonant, & Acanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Prosequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque & totum ex ordine mensem
Pascitur, itque pecus longa in deserta, sine ullis
Hospitiis: tantum campi jacet: omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, larēque,
Armâq; , Amyclæumq; canē, Cressāq; pharetrā:
Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Injusto sub fasce viam cum carpit, & hosti
Ante expectatum positus stat in agmine castris.
At non, quā Scythia gentes, Maotisâque unda,
Turbidus & torquens flaventes Ister arenas,
Quâq; redit medium Rhodope porrecta sub axem,
Illic clausa tenent stabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis & alto
Terra gelu latē, septemque assurgit in ulnas:
Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum sol pallentes haud unquam discunt umbras,
Nec cum in vestus equis aliū petit æthera, nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concrescunt subita currenti in flumine crusta:
Undâque jam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustri:
Ærâque dissiliunt vulgò, vestesque rigescunt
Induta, caduntque securibus humida vina,
Et tota solidam in glaciem vertere lacuna,
Stiriâque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aëre ningit:
Intereunt pecudes: stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, & summis vix cornibus ex-
tant.

Hos

Hos non immixtis canibus, non cassibus ullis,
 Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
 Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
 Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
 Cedunt, & magno læti clamore reportant.
 Ipsi in defossis specubus, secura sub alta
 Otia agunt terra: congestaque robora totasque
 Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
 Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
 Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
 Talis Hyperboreo Septem subjecta trioni
 Genseffræna virum Rhiphæo tunditur Euro:
 Et pecudum fulvis velantur corpora setis.

e. Æn. 1. 2. res
 vum aut puni-
 cea septum for-
 midine pennæ.

f. Pocula simi-
 lia vini pocu-
 lis faciunt.

Si tibi & lanicium curæ, primum aspera sylva,
 Lappaque tribulique absint: fuge pabula læta.
 Continuoque greges villis lege mollibus albos:
 Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
 Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
 Rejice, nè maculis infuscet vellera pullis
 Nascentum: plenoque alium circumspice campo.
 Munere sic niveo lanæ (si credere dignum est)
 Pan deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
 In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.

g Non tam cu-
 ram lanæ
 quam lanari
 pecoris signi-
 ficat.

At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
 Ipse manu salsasque ferat præsepibus herbas. (dunt:
 Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera ten-
 Et salis occultum referunt in lacte saporem.

Multi jam hæc excretos prohibent à matribus hædos,
 Primæque ferratis præfigunt ora capistris.
 Quod surgente die mulserè horisque diurnis,
 Noctem premunt: quod jam tenebris & sole cadente,
 Sub lucem exportant calathis (adit oppida pastor)
 Aut parco sale contingunt, hyemique reponunt.

h Validiores.

i Primam par-
 tem rictus, nè
 possint fugere
 lac.

k Cogunt in
 caseos.

l Aspergunt.

Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed unâ
 Veloces Sparte catulos acremque molossum
 Pasce sero pingui: nunquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,

Aut

in Abactores,
Prædatores.

*Aut impacatos à tergo horrebis ^m Iberos.
Sape etiam cursu timidos agitabis onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas;
Sape volutabris pulsos sylvestribus apros
Latratu turbabis agens: montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.*

in Galbani o-
dore serpenti-
um pestis tu-
gatur.

Disce & odoratum stabulis accendere cedrum,
ⁿ Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.

*Sape sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cæsumque exterrita fugit:*

Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbræ,

Pestis acerba boum, pecorique aspergere virus,

o Amplexa est
terram in qua
posset latere.
p Cardeser-
pentem, donec
cauda volubi-
litas conqui-
escat.

o Curvatura
colubri.

y Erectus: ad
differentiam
repentium to-
to corpore.

Fovit humi: cape saxa manu, cape robora pastor.

Tollentemque minas, & sibila colla tumentem

PDejice: jamque fuga timidum caput abdidit altis.

Cum medi nexus extremaq; agmina cauda

Solvuntur, tardosque trahit ^q sinus ultimus orbes.

Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,

Squamea ^r convolvens sublato pectore terga,

Atque notis longam maculosus grandibus alvum

Qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum

Veremadent udo terræ ac pluvialibus Austris,

Stagna colit: ripisque habitans hic piscibus atram

Improbis ingluviem ranisque loquacibus explet.

Postquam exhausta palus, terræq; ardore debiscunt,

Exilit in siccum: & flammantia lumina torquens

Savit agris, asperque ^s siti, atque exterritus astu,

Nè mihi tum molles sub divo carpere somnos,

Nec dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:

Cum ^t positis novus exuvius, nitidisque juventa

Volvitur, aut catulos testis aut ova relinquens.

Ardus ad solem, & linguis micat ore ^u trifurcis.

s Nam hoc ge-
nus, siti magis
quàm aliâ re
accenditur.

x Pelle depo-
sita redit ad
priorem ata-
tem.

u Trifariam
fissis.

x Quæ corpora
reddat tur-
pia.

y Per medul-
las & ossa pe-
netravit.

Alorborum quoque te causas & signa docebo.

x Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber

y Altiùs ad vivum persedit, & horrida cano

Bruma gelu: vel cum tonsis illotus adhæsit

Sudor, & hirsuti secernerunt corpora vepres.

^z Dulci-

Dulcibus idcirco fluvius pecus omne magistri
 Perfundunt: udisque aries in gurgite villis
 Interfart, missusque secundo defluit amni.
 Aut consumm cristi^a contingunt corpus amurca,
 Et spumas miscent argenti, vividaeque sulfura,
 Ideasque pices, & pingues^b unguine ceras,
 Scillama, belleborosq; graves, nigramq; bisumen.
 Non tamen ulla magis^c praesens fortuna laborum est,
 Quam si quis ferro potuit rescindere summum
 Ulceris os: ALITER vitium, vivitque^d regendo,
 Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
 Abnegat, & melior a deos sedet omnia poscens.
 Quinetiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Cum furit, atque artus depascitur arida febris,
 Profuit^e incensas astus avertere, & inter
 Ima^f ferire pedis salientem sanguine venam
 Bisalta quo more solent, acerque Gelonus,
 Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
 Et lac concretum cum sanguine potat equino.
 Quam procul aut molli succedere sepius umbræ
 Videris, aut summas carpentem^g ignavius herbas,
 Extremamq; sequi, aut medio procumbere campo
 Pascensem, & sera solam decedere nocti:
 Continuo ferro culpam compesce, prius quam
 Dira^h per incautum serpent contagia vulgus.
 Non tam creber, agens hyemem, ruit a quore turbo,
 Quam multæ pecudum pestes: nec singula morbi
 Corpora corripunt, sed tota aestiva repente,
 Spemq; gregemq; simul, cunctamq; ab origine gen-
 Tum sciat, aërias Alpes, & Norica siquis (tem.
 Castella in tumulis, & Iapidisⁱ arva Timavi
 Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
 Pastorum, & longè saltus latæque vacantes.
 Hic quondam^j morbo cæli misera coorta est
 Tempestas, totoque autumni incanduit aestu:
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
 Corruptæque lacus, infecit paventa tabo.

a Sella enim
 aqua magis
 purgationem
 creat.

b Perunguunt
 oleo.

c Pinguedine.

d Medicas re-
 mediam mor-
 bi.

e Dum tunc
 ruit.

f Illam febris
 astus.

g Subiicit de-
 inde Virgilium
 fabricantibus
 ovibus, de talo
 vel inter duas
 ungulas san-
 guinem emittit
 oportere.

h Alias, sequitur

i Ob lasciviti-
 nem.

j Al. sera nocte.

k Gregem in-
 ficiat contagi-
 onem.

l Agnos pari-
 ter cum matris-
 bus.

m Celsissimas.

n Venetias.

o Aëre coe-
 rupto.

p Pestis.

¶ Nec simplici
quidem morte
moriebantur.
¶ Paulatim,
sensim.

¶ In sacrificiis.
¶ Quae utriusque
ab hostia man-
standa depen-
debat.

¶ Qui ferire
cunctabantur.
¶ Antequam
hoc mortis ge-
nus illi acci-
deret.

¶ Estis pex ex
fibris veneno
corruptis nihil
praesagire po-
test.

¶ Passim.

¶ Angina fau-
ces illorum
invadit.
¶ Graminis.
Quidam subti-
lius pro victo-
ria accip.

¶ Ingravescere

¶ Anhelitus
gravis.

¶ Ex nimia sic-
citate.

¶ Lat. Len.
Vinum.

¶ Col. vocat
infundibulum.

¶ Vino refocil-
lari in labiem
agebantur.

¶ Alardoremque;

¶ Consortis
interitu.

¶ Nec via mortis erat simplex sed, ubi ignea veni-
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa traherat.
Saepe in honore deum medio stans hostia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infusa vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.
Aut siquam ferro mactaverat ante sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris,
¶ Nec responsa potest consultus reddere vates.
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri;
Summaque jejuna sanie insuscatur arena.
Hinc latius vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad praeseptia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit agros
Tussis anhelata sues, ac faucibus angit obes.
Labitur infelix studiorum atque immemor herba
Victor equus, fontesque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demissa auros, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem moriturus frigidus: aet
Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
Hec ante exitium primis dant signa diebus:
¶ Sin in processu cupit crudefcere morbus,
¶ Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
¶ d Spiritus, interdum gemitu gravis: imaque longo
¶ Ilia singultu tendunt: ita naribus ater
¶ Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua;
¶ Prostruit inserto latice infundere cornu
¶ Lenaxos: ea visa salus morientibus una.
¶ Mox erat hoc ipsum exitio: furisq; refecti
¶ Ardebant: ipsique suos jam morte sub agra
¶ (Dil meliora piis, errorumque hostibus illum!)
¶ Discissos nudis laniabant dentibus artus.
¶ Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
¶ Concidit: & mistum spumis vomit ore cruorem,
¶ Extremosque ciet gemitus: ita tristis arator,
¶ Marentem abjungens fraterna morte juvencum,
¶ Atque

o Resonant

o Echo

nec hauri
nec coqui po-
terant.o Sanis qui
sordida est.g Pusula,
Carbonall.
g Erysipelas
prope: sed
hic potest de
de pili ag-
cipi.

Arentesque sonant ripae, collésque supini.
 Jamque cunctuatum dat stragem, atq; aggerat ipsa
 In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
 Donec humi tegere ac foveis abscondere disenna.
 Nam neq; erat coriis usus: nec viscera quisquam
 Aut unda abluere potest, aut vincere flamma:
 Nec tondere quidem morbo, illuvieque peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres.
 Verum etiam inuisos siquis ventravit amictus,
 Ardentes papulae, atque immundus olentia fudor
 Membra sequebatur: nec longo deinde moranti
 Tempore, contactos artus, facer ignis edebat.

PUBLII
VIRG. MAR.
GEORGICORUM
LIBER IIII.

ARGUMENTUM.

Quarto hoc libro apum curam, mellificisque rationem
(quæ pars in generali operis totius compositione
postrema erat) copiosissime exequitur. Cumque ar-
gumentum hoc admodum angustum esset ut intra paucos
versus posset consumi, variis id digressionibus dila-
tat, jucundisque translationibus amplificat, & exor-
nat. Nam & suam quandam apibus rempublicam
assignat, reges ipsis tribuens, castra, prætoria, urbes,
populos, officia, studia, & mores: idque tantâ dexte-
ritate, ut nusquam inmemor suarum translationum, à
proposito excidat. Potest autem & hic liber in duas
partes secari: In priori enim ejus parte propagan-
darum conservandarumque apum curam exequitur:
In posteriori, rationem, quâ, cum funditus interie-
rint, denuo possint reparari. Hujus inventi autorem
Aristum quendam pastorem facit: qui primus amif-
sas apes, jugulatis aliquot bonum jugis, creditur repa-
rasse.

ALIUD MODESTINI
jurisconsulti argumentum.

*Protinus ærii mellis redolentia regna,
Hyblæas & apes, alveorum & ceræ tellæ,
Quisque apibus flores, examina quæque legenda,
Indicas, humensque favos cælestia dona.*

Protinus^b ærii mellis cælestia dona (tem.
Exequar: hanc etiam, Mæcenas, aspice par-
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ex ordine gentis

ἀσπόμενος. Ex æfre enim cœlitus nos, ex quo mel,

^a Prot. hic præ
Deinceps, ex
inde.

^b Apium mell.
ut Græc. mel
quoddam
dicitur

Mores, & studia, & populos, & praelia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria, siquem
Numina laeva sinit, auditque vocatus Apollo.

Principio sedes apibus statioque petenda,

a. Apiarium sit
in horti parte
secreta & a-
prica & à
ventis remo-
ta.

d. Lascivè ex-
ultantes.

e. Ab alveari-
bus melle pin-
guibus.

f. Hirundo.

g. Pullis cru-
del. qui apum
morte nu-
triantur.

h. Sibi grato
& aptissimo.

i. Ut supra,
Decedere nolli.

k. Sive stagnans
sit aqua, sive
profluens.

l. Tardè reme-
antes.

m. Ventus præ-
cipites dede-
rit in aquam.

n. Bene, vehe-
menter, valde
suaviter.

o. Pro alveis.

p. Item calor
quam frigoris.

q. Quæ voca-
vit aditus.

r. Ut fungatur
hoc officio.

Quò neque sit ventis aditus (nam pabula ventis
Ferre domum prohibent) neq. oves hodiq; petulci
Floribus insulent, aut errans butulà campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, Meropesque, aliæq. volucres
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt, dulcem v nidis immitibus escam.

At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis fugiens per gramina rivus.
Palmâq; vestibulum aut ingens oleaster obumbret:

Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere h. suo, ludetq; favis emissa juvenus,
Vicinia invitet decedere ripa calori,

Obviamque hospitii teneat frondentibus, arbos.

In medium, seu stabit iners seu profluet humor,

Transversas salices & grandia conjice saxa:

Pontibus ut crebris possint consistere, & alas

Pandere ad æstivum solem, si fortè morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerferit Eurus.

Hæc circum casæ virides, & olentia latè

Serpylla, & graviter spirantis copia thymbræ

Floreat: irriguûmque bibant violaria fontem.

Ipsa autem seu corticibus tibi suta cavatis,

Seu lento fuerint alvearia vimina texta,

Angustos habeant aditus: nam frigore mella

Cogit hyems, eadèmq. calor liquefacta remittit.

Utraque vñ apibus pariter metuenda: neque ille

Nequicquam in testis certatim tenuia cera

Spiramenta linunt, sucòque & floribus oras

Expleat: collectumq; hæc ipsa ad munera gluten

Et visco & Phrygiæ servant pice lentinalde.

Sæpe

Sape etiam effossis (si vera est fama) latebris,
 Sub terra fodere latent: pensatusque reperta
 Pumicibusque cavis; excesat arboris antrō.
 Tu tamen & levi rimosa cubilia limo
 Unge, fovens circum, & raras superinjice frondes.
 Ne propius tellis taxum sine, neve rubentes
 Vre foco caneros, alta neu crede paludi:
 Aut ubi odor coeli gravis, aut ubi concava pulsu
 Saxa sonant, vocisquæ offensare sultat imago.
 Quod superest, ubi pulsam hyemem sol aureus
 Sub terras, cælumq; æstiva luce reclusit: (egit
 Ille continuū saltus sylvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, & flumina libant
 Summa leves, hinc nescio qua dulcedine late
 Progeniem nidōsque fovant: hinc arte recentes
 Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
 Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem:
 Contemplator aquas dulces & frondea semper
 Testa petunt: huc tu jussos asperge saporēs,
 Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
 Finitusq; cie, & Matris quate cymbala circum.
 Ipsæ confident medicatis sedibus, ipsæ
 Intima more suo sese in cunabula condent.
 Sin autem ad pugnam exierint, (nam saepe duobus
 Regibus incessit magno discordia motu)
 Continuūque animos vulgi, & trepidantia bello
 Corda licet longè præsciscere: namque morantes
 Martius ille æris ranci canor increpat: & vox
 Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
 Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant,
 Spiculæque exacuunt rostris, aptantque lacertos:
 Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Ergo, ubi vet nactæ sudum campōsque patentes,
 Erumpunt portis, concurrunt: æthere in alto

Lapidibus
 cavernosis.
 Alibi, Pumice
 latebrosa.

Resonat echo
 repercussa.

Sonant.

Favos.

Alia, semina
 Alvearibus.

Ver serenum

Examen con-
 globatum.

Ad alveos.

Vile, utpote
 ubique nascens
 Qualia in fa-
 cris Cybeles,
 matris deorum
 Quas ita as-
 perferis.

Bombus ut
 buccina aliqua

Quidam ex-
 pon. festinan-
 tes.

Serenum post
 pluvias.

Fit sonitus: magnum miste glomerantur in orbem
Precipitesque cadunt: non densior aëre grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandio.

Ipsi per medias acies, insignibus alii,
INGENTES animos angusto in pectore versant,

* Obfirmati,
Obstinati ani-
mis.

usque aded^o obnixi non cedere, dum gravis aut bo
Aut hos versa fuga victor dare terga coegit.

Hi motus animorum, atq; hac certamina tanta

* Diminutio
infectu pul-
veris discuti-
tur.

Pulveris exigui jactu compressa quiescent.

** Mella con-
sumens.

Verum ubi ductores acie revocaveris ambos,

** Virgilius
hic Aristorelis
imitator.

Deterior qui visus, eum, nè m prodigus obsit,

Dede neci: MELIOR vacua sine regnet in aula.

* Non rotun-
dam, ut alter.

Alter erit maculis auro squalentibus ardens:

(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & exi

Et rutilis elatus squamis: ille horridus altar

Desidia, & latamque trahens inglorius alvum.

Ut bina regum facies, ita corpora gentis.

* Pulchritudo
loris & nitidi,
levissimae.

Namque aliae turpes horrent, ceu pulvere ab alto

Cum venit & terram sicca spuit ora viator

Aridus: & elucet alia, & fulgere coruscant.

Ardentes auro, & paribus lita corpora & guttis.

Haeq; potior saboles: hinc caeli tempora certa

Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum

* Malfumia-
ach.

Et liquida, & & durum Bacchi demitur a saporem.

At cum incerta volant colâque examina ludunt,

Contemnuntq; favos, & frigida tella relinquunt:

Instabiles animos ludo prohibebis inani.

Nec magnam prohibere labor: tu regibus alas

* Sublimè vo-
lare.

Eripe: non illis quisquam cunctantibus & altum

Ire iter, aut castra audebit vellere signa.

* Fragantes.

Invitent croceis balantes floribus horti,

Et cussas furum atque avium, cum satce saligna

* Nati Lam-
paci, quæ est
urbs Helle-
sponti.

Hellepontiaci servet tutela Priapi.

Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis,

Tellâ ferat latè circum, cui talia cura:

Ipse labore manum duro terat, ipse feraces

Figat humâ plantas, & amicos irigos imbres.

Atq; ne

Lib. III. GEORGIC. 81

Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum

Vela traham, & terris festinem advertere prorā,

Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi

Ornaret, canerem: biſerique roſaria ^aPeſſi;

Quoque modo potis gauderent intyba rivis,

Et virides apio ripe; tortuſque per herbam

Creſceret in ventrem cucumis: nec iſera comantem,

Narciſſum, aut ^aflexi tacuiſſem vimen acanthi,

Pallentēſque hederas, & amantes littora myrtos.

Namque ſub Oebaliæ memini me turribus altis,

Qua ^aniger humectat flaventia culta ^bGaleſus,

^cCorycium vidiffa ſenem: cui pauca ^drelictī

Jugera ruriæ erant; nec fertilis illa juvencis,

Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.

Hic rarum tamen in dumis olus, albæque circum

Lilia, verbenæſque premens, veſcūmque papaver,

Regum æquabat opes animus: ſerâque revertens

Noctē domum, dapibus menſas onerabat inemptis.

Primus vere roſam, atq; autumno ^ccarpere poma;

Et cūm triftis hyems ^eetiā nunc frigore ſaxa

Rumperet, & glacie curſus frænaret aquarum,

Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,

Æſtatem increpitans ſeram, Zephyrōſq; morantes.

Ergo apibus ſætis idem atque examine multo

Primus abundare, & ^eſpumantia cogere preſſis

Mella ſavis: illi tilia, atque uberrima pinus.

Quotque in ^h flore novo pomis ſe fertilis arbor

Induerat; totidem autumno matura tenebat.

Ille etiam ſeris ⁱin verſum diſtulit ulmos,

^kE duramque pyrum, & ſpinos jam pruna ſerentes,

Jamq; miniſtrantem platanum potantibus umbrā.

Verum hæc ipſe equidem, ſpatiis excluſus ⁱiniquis,

Prætereo, atque aliis poſt me memoranda relinquo.

Nunc agē, naturæ apibus quæ Juppiter ipſe

Addidit, expediam: pro qua mercede canoros

Curetum ſonitus crepitantiæque ora ſecuta,

^lDiſſau coeli regem pavere ſub antro.

^a Ut nautæ
ad portum
tendentes.
^b Oppidi Cæ-
labria.

^c Sera pro ſerâ
^d Picubilla.

^a Alia, hior-
^b Fluv. Calab.
^c Cilicem.
^d Relicti a
ſuis.

^e Pro carpe-
bat: ut præce-
dit amegbat,
de ſequitur
tondebat.

^f Alia, etiam
sup.

^g Redundant-
tia.

^h Verò temp-

ⁱ In ordinem
tranſtulit.
^k Nimiam den-
ram, præ-
grandem.
^l Anguſtis.

^m In Dictæ
specu Jovis
extricare au-
trictæ.

D 8

Sola

Sola communes nator, consortia testā
 Urbis habent, magnisq; agitant sub legibus ævum,
 Et patriam salæ & certos novere penates:
 Venturaq; hyemis memores, æstate laborem
 Experiuntur, & in medium quesita reponunt.
 Namque aliæ vîctu invigilant, & fœdere pacto
 Exercentur agris: pars intra septa domorum
 Narcissi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
 Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces.
 Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
 Educunt fœta: aliæ purissima mella
 Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
 Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
 Inque vicem speculantur aquas & nubila cœli:
 Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facta
 Ignavum sucos pecus à præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis.
 Cum properant, alii taurinis follibus auras
 Accipiunt redduntque: alii stridentia tingunt.
 Ara lacu: gemit impositis incudibus Atræa:
 Illi inter sese magna vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum:
 Non aliter (si parva licet componere magnis)
 Cecropias innatus apes amor urget habendi;
 Munere quamque suo: grandævis oppida curæ,
 Et munire favos, & dadala fingere testā.
 At sessa multa referunt se nocte minores,
 Crura thymo plena, pascuntur & arbuta passim,
 Et glaucas salices, cassidumque, crocūmq; rubentem,
 Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
 Mane ruunt portis, nusquam mora: rursus easdem.
 Vesper ubi è pastu tandem desedere campis
 Admonuit, tum testā petunt, tum corpora curant.
 Fit sonitus, mussantque oras & limina circum.
 Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur.

Pro, victui.

Provident vi-

com:

Humorem.

Florem &

rorem qui est.

in flore.

Propolin vo-

cant, dariores.

cora.

Melle quod

est in thym-

et aris.

Ex sorte,

more milita-

ti.

Properant.

Pro quovis.

specillo, ex

quo fabrica-

ritur.

Al: antraxi.

Ita ut ex al-

ternis ictibus

velut concen-

tus quidam

musculus au-

diatur.

Optimas;

quales sunt.

Artice.

Artificiose.

Magis.

Murmurant.

In noctem, fessosque sopor^o suus occupat artus.
Nec verò à stabulis pluvia impendente recedunt
Longius, aut à credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circum tota sub manibus urbis^o aquantur,
Excursusque breves tentant, & sepe lapillos,
Ut cymba instabiles, fluctu jactante, saburrâ,
Tollunt: his sese per inania nubila librânt.

Illum aded placuisse apibus mirabere morem,

Quod nec^o concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt:

Verùm ipse foliis natos & suavis herbis

Ore legunt, ipse regem parvosque & quiritis

Sufficiunt: aulæque & h^o cerea regna^o refingunt.

Sape etiam duris errando in cotibus alas

Attrivere, ultrôque animam sub h^o fasce dedere:

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Ergo ipsas quamvis^o angustus terminus ævi

Excipiat, (neq; enim plus septima ducitur aetas)

At genus^o immortale manet: multosq; per annos
Stat fortuna domus, & avi numerus, & avorum.

Præterea regem non sic Aegyptus, & gens

Lydiæ, nec populi Parthorum, aut Medas Hydaspes,

Observant: REGÈ incolumi, mens omnibus una est;

Amisso, rupere fidem; constructæque mella

Diripere^o ipse, & crates solvere favorum.

Ille operum custos, illum admirantur, & omnes

Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes:

Et sape attollunt humeris, & corpora bello

Obiectant, pulchrâmq; petunt per vulnera mortem.

His quidam signis, atque hæc exempla secuti,

Esse apibus partem divinae mentis, & o haustus

Aetherios dixere: deum namque ire per omnes

Terrasque, tractusque maris, cælumq; profundum:

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum;

Quemque sibi tennes nascentem arcessere vitas.

Stilicet hic reddi deinde ac resoluta referri

Omnia: nec morti esse locum, sed viva volare

Ipse aptus

Non se com-
mittunt aëri
volaturæ. Po-
tius Non a-
dunt.
e Aquam hau-
runt è vicino;

f Pro, concu-
bitu.

g Fœtus.
h Favos.
i Iterum com-
ponunt.
Al. Refingunt.
k Onere.

l Non plus se-
ptem annis vi-
vant.
m Per successi-
onem.

n Ipsamet,

o Haustus
quid coelestis
spiritus seu

Syderis innumerum, atque alto succedere calo-
 Si quando sedem ^p angustam, servatque mella
 Thesauris ^q relines, prius hantur ^r sparsus aquarum
 Ore foue, fumosque manu pretende sequaces.
 His gravidas cogunt factus: duo tempora ^s messis
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes:
 Aut eadem sydus fugiens ubi piscis aquosi,
 Tristior hybernæ cœla descendit in undas.
 Illis ira modum supra est: læsæq; venenum
 Moribus inspirant, & ^t spicula caca relinquunt,
 Affixa veni, ^u animasque in vulnere ponunt.
 Sin duram metues hyemem, parcesque futuro:
 Contusosque animos, & res miserabere fractas
 At suffire thymo, ^v cerasque recidere inanes
 Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit
 Stellio, lucifugæ congesta cubilia blattis:
 Immunisque sedens, aliena ad pabula fucus,
 Aut asper crabra imparibus se immiscuit armis,
 Aut durum sine genus, aut invisa Minerva
 In foribus læta suspendit aranea casses.
 Quo magis exhausta fuerint, hoc acrius omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas
 Complebuntque ^w foras, & floribus horrea tement.
 Si verò (quoniam ^x casus apibus quoque nostros
 Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
 (Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis.
 Continuo est agris alius color: horrida vultum
 Deformat macies: tum corpora luce carentum
 Exportant testu, & ^y tristia funera ducunt:
 Aut illa pedibus connexe ad limina pendent,
 Aut intus clausis cunctantur in adibus omnes
 Ignavaq; fame, & contracto frigore pigra.
 Tum sonus auditur gravior, tractimq; susurrant:
 Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster,
 Ut mare saltitum stridet resurgentibus undis,
 Aëuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.)

Hic

^p Al. angustam.^q Contra an-^r te, - mella cor-^s va spicula.^t per, spargens.^u Ipsos hantus.^v Itæ Sery. Sed^w legimus etiam.^x hantus sparsus.^y aquarum Quo^z fove.^{aa} Mellis de-^{ab} cerpendi, vire^{ac} de autumnio.^{ad} Aculeos la-^{ae} mentes.^{af} Statim post-^{ag} vulnus moti-^{ah} untur.^{ai} Omnes visi-^{aj} osi favi tollan-^{ak} tur.^{al} Cellulas.^{am} Morbos, G-
out nobis.^{an} Funerantium
more comitan-
tur æqueis.

Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
Mellâque arundineis inferre canalibus, ulcro
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunsum galle admiscere saporem,
Arentesque rosas, aut igni pingua multo
Defruta, vel psythia passos de vite racemas,
Secropisumq; thymum, & grave olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba:
Namque uno ingentem tollit de cespite sylvam:
Aureus ipse: sed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, viola subluce purpura nigra.
Sape deum nexis ornata torquibus æna.
Asper in ore sapor: consis in vallibus illum
Pastores, & curva legunt prope flumina Melle.
Hujus odorata radices incoque Baccho,
Pabulâque in foribus plenis appone canistris.

Sed si quem proles subito defecerit omnis,
Nec, genus unde nova stirpis revocetur, habebit:
Tempus & Arcadii memoranda inventa magistri
Pandere, quòque modo cassis jam sepe juvem is
Insyncerus apes tulerit cruor: altius omnem
Expediam, primæ repetens ab origine, famam.
Nam, quæ Pellæ gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vebitur sua rura phaselis:
Quæque phætrata vicinia Persidis urget,
Et viridem Egyptum nigra sæcundat arena,
Et diversa ruens septem discurret in ora
Usque coloratis amnis devertex ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacet arte salutem,
Exiguus primum atque ipsos contractus ad usus
Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
Parietibusq; premunt artibus: & quattuor addunt
Quattuor à ventis obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima curvans jam cornua fronte
Quaritur: huic gemina nares, & spiritus oris

Mulsa

Arundine:
Iscan inus
natibus esse
suntur cibi,
maximè deco-
sti mellis, &c
cum galla vel
arida rosa de-
triti. galban.
etiam, &c.
Meliphyl-
lum, in Gallo.

Varios cau-
les ab una co-
dice.

Coronis es-
ca factis.

Galliz fluu.

Urbis Alex-
andria, quam
Alex. Pellæus
condidit, id-
est, Macedo.

Quos solus
græ colore
tinxit.

Suffocationis
notatio.

• Liquefunt
& putrescunt.

• Sanguis.

• Inter se con-
veniunt pin-
narum levita-
te.

• Exordia.
Quis primus
hoc experien-
tia didicit?
• Thesfalica: a
Peneo, Thesfa-
lia fluvio.

• A Thymbra,
Phrygiæ oppi-
dor.

• Quomodo
coelestes ho-
nores sperem,
qui terrestres
tueri non pos-
sum.

• Quamvis tu
sis mihi mater.
• Fertiles.
• Syl. pro, ar-
bores.

• Vitreo col-
viridi, nym-
phis apto.
• Largo.
• Ex Iliad. 6.
• Rheog.
Heli.

Multa reluctanti obstruitur: plagisque perempta
Tunsa per integram solvantur viscera pellem.
Sic positum in clauso lingunt: & ramea costis
Subiiciunt fragmenta, thymum, cassiasque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus unda.
Ante novis rubéant quàm præta coloribus, ante
Garrula quàm tignis nidum suspendat birundo.
Interea teneris tepefactus in assibus humor
Astuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primò, mox & stridentia pinnis
Miscentur, tenuemq; magis, magis aëra carpunt.
Donec, ut assivis effusus nubibus imber,
Erupte: aut ut nervo pulsante sagitte,
Prima leves ineunt siquando prælia Parthi.

Quis Dæm hanc, Musa, quis nobis extudit artē
Unde nova P ingressus hominum experientia cepit
Pastor Aristæus, fugiens & Peneia tempe,
Amisiss (ut fama) apibus morboque fameque,
Tristis ad extremi sacrum caput asstitit amnis,
Multa querens: atque hac affatus voce parentem
Matrem Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes: quid me præclara stirpe deorum (10)
(Si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus Apol-
Invisum facis genuisti? aut quò tibi nostri
Pulsus amor? quid me cælum sperare jubebat?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudū custodia solers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipsa manu felices erue sylvas:
Fer stabulis inimicum ignem, atq; interfice menses:
Vre sata, & validam in vites molire bipennem.
Tanta mea si te ceperunt tadia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis altū
Sensit: eam circum Milesia veller a nympha
Carpebant rhyali saturò fucatu colore:
Drymog, Xanthog, Ligea, Phylodocæque,
Gesariam effusa nitidam per candida colla.

Nesee, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque :
 Cydippéque, & flava Lycorias : altera, virgo;
 Altera, tum primos Lucina experta labores :
 Elióque, & Beroe soror : Oceanitides, ambae;
 Ambae auro, pictis^b incinctae pellibus ambae :
 Atque Epbyre, atque Opís, atque Ásía Delopea,
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
 Inter quas curam Clymeno narrabat inanem
 Vulcani, Martisque dolos, & dulcia furtiva,
 Áh Chao densos divúm numerabat amores :
 Carmine quo capta, dum fufis mollia pensa
 Devolvunt, iterum maternas impulit aures
 Luctus Aristæi : c vitreisque sedilibus omnes
 Obstupere : sed ante alias Arethusa sorores
 Prospiciens, summa flavum caput extulit unda,
 Et praeul, O gemitu non frustra exterrita tanto
 Cyrene soror : ipse tibi^d tua maxima cura
 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
 Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
 Haic, perculsa nova mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos : fas illi limina divúm
 Tangere, ait : simul alta jubet discedere late
 Flumina, quâ juvenis gressus inferret : at illum
 Curvata in montis faciem circumstetit unda :
 Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Jamque domû mirans genitricis & bumida regna,
 Speluncisq; e lacus clausas, lucosque sonantes,
 Ibat : & ingenti motu stupefactus aquarum,
 Omnia sub magna labentia flumina terra
 Spectabat diversa locis : f Phasimque, Lycumque,
 Et caput, unde altus primùm se erumpit Enipeus :
 Unde pater Tyberinus, & unde Aniena fluens,
 Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
 Et gemina auratus taurino cornua vultu
 Eridanus : quo non alius per pingua culta
 In mare & purpureum violentior instruit amnis.
 Postquam est in thalami pendencia pumice tellus

^b Venantium
 habitu : multae
 enim nymphae
 sunt venanti-
 ces.

^c Quâd aquae
 sit pellucida
 ut vitrum.
 Paulo antè,
 Hyali saturo
 fucata colore.

^d Quem maxi-
 me curas &
 diligis.

^e Qui sunt
 fontium &
 fluviorum re-
 ceptacula.

^f Ágæ-flu. qui
 in Colchide
 fecit : at
 Lycus in Phry-
 gia majori.

^g Pro carule.

Peruentum;

Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
 Cyrenæ: manibus liquidos danti ordine fontes
 Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis.
 Parsepulis onerant mensas, & plena reponunt
 Pocula: Panchæis^h adulescunt ignibus ara:
 Et mater, Cape Mæonit^h carchesia Bacchi,
 Oceano libemus, ait: simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum, nymphasque sorores,
 Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant.
 Ter^k liquido ardentem persudit nectare Vestam:
 Ter flamma ad summum tecti^l subiecta reluxit.
 Omine quo firmans animum sic incipit ipsa.
 Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 Caruleus Proteus, magnum qui^m piscibus æquor,
 Et iuncto bipedum curru meritur equorum.
 Hic nunc Emathia portus, patriamque revixit
 Pallenem: hunc & nympha veneramur, & ipse
 Grandæus Nereus: n^o novit namque omnia vates
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trabatur.
 Quippe ita Neptuno visum est, immania cuius
 Armenta, & o turpes pascit sub gurgite phocas.
 Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
 Expediat morbi causam, eventusque secundet.
 Nam SINE vi non ulla dabit præcepta, neq; illum
 Orando p^o flectes: vim duram & vincula capto
 Tende, doli circum hæc demum frangentur inanes.
 Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus,
 Cum sitiunt herbae, & pecori jam gravior umbra est.
 In secreta senis ducam, quod fessus ab undis
 Se recipit: facile ut somno aggrediare jacentem.
 Verum ubi correptum manibus vinclisque tenebis,
 Tum varia illudent species atque ora ferarum.
 Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
 Squamosisque draco, & fulva cervice leona:
 Aut acrem flammæ sonitum dabit: atq; ita vinclis
 Excider, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
 Sed quanta ille magis formas se vertet in omnes,

l Pro incen-
 duntur.
 h Pocula. spec.
 pro genere.

k In ignem
 vinum purissi-
 mum fudit.
 l Sursum iacta.

m Erat autem
 hoc feliciss.
 augurium.
 Quia dii ma-
 rini primæ
 partes sunt
 equi, postea
 mæ pisces.
 n Homerum
 interpretatur.

o Magnas. ut,
 qui turpe caput.

p. Al. Vincet.

q Temp. me-
 ridiano.

r Sava.

Tantos

Tanto, nato, magis contende tenacia vincula:
 Donec talis eris mutato corpore, qualem
 Videris, incepto tegeret omnia lumina somno.
 Hec ait, & liquidum ambrosia diffudit odorem,
 Quo totum nati corpus perduxit: at illi
 Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
 Atq; habilis membris venit vigor. Est specus ingens
 Exesi latere in montis, quod plurima vento
 Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos,
 Deprensus olim statio tutissima nautis:
 Intus se vasti Proteus tegit & obice saxi.
 Hic juvenem in latebris aversum à lumine nymphe
 Collocat: ipsa procut nebulis obscura recessit.
 Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
 Ardebat caelo, & medium sol igneus orbem
 Hauserat; arebant herba, & cava flumina sicca
 Faucibus ad limum radii tepesacta coquebant;
 Cum Proteus confusa potens è fluctibus antra
 Ibat: eum & vasti circum gens humida ponti
 Exultans, rorem late dispersit amarum.
 Sternunt se somno diverso in littore phoca.
 Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper ubi è pastu vitulos ad recta reducit,
 Auditisque lupos acnunt balatibus agni)
 Consedit scopulo medius, numeramque recenset.
 Cujus Aristea quoniam est oblata facultas,
 Vix desessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magna, maniciisque jacentem
 Occupat: ille suae contrà non immemor artis,
 Omnia transformat sese in miracula rerum,
 Ignemq; horribilemq; feram, fluviūq; liquentem.
 Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 In sese redit, atque hominis tandem ore loquutus,
 Nam quia te juvenum confidentissime nostras
 Jussit adire domos: quidve hinc petisti inquit: at ille,
 Scis Proteu, scis ipse; neque est te fallere cuiquam.
 Sed tu desine velle: desin praecepta sequenti

Venimus

f Unxit eum
 ut posset vi-
 denti numi-
 nis capax esse
 Pro perditio-
 ne & per-
 fudit

a Tempestate
 occupatis, pe-
 riclitantibus.
 Nauticum veri-
 bum.
 x al. obice: at
 supra obicibus
 pro obicibus.
 y Meridiei pe-
 riphr.

z Marine mon-
 stris, euryctis

a Manuum vici-
 culis.

b Hic Non
 interrogat,
 cum indigna-
 tione. Vel
 simpliciter
 pro Quisnam?
 c Velle ad-
 ventus mei
 causam inqu-
 rere.

Venimus huc, lapsis quaesitum oracula rebui,
Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et graviter frendens sic fati ora resolvit:

Non humili-
lis, sed magni
Al. Lus. ma-
gnorum socle-
sum est ista
perolutio.
Eurydice.

Non te nullius exercent numinis irae:
Magna tuus commissa tibi has miserabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum poenas (ni fata resistant)
Suscitat, & raptā graviter pro^o conjugē favit.
Illa quidem dum te fugeret per flumina praecipit,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.

Thraciam
montes.

At chorus aequalis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes: serunt & Rhodopeiae arces,
Altaque Pangea, & Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getae, atque Hebrus, atq; Aetiae Orithyia
Ipse cava solans agrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.

Macrum, vel
deceptum.
Deserto.

Promontori-
um Lyconiae
ubi fingitur
descensus ad
inferos.
Ditem, Plu-
tonem.

Tenarias etiam fauces, alta ostia Diris,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq; adiit, regemque tremendum,
Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.

Eadem
Ea. 6.

At cantu commotae Erebi de sedibus imis
Umbrae ibant tennes, simulacraq; luce carentum
Quam multa in sylvis avium se millia condunt,
Vesper ubi aut hybernus agit de montibus imber:
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri innuptaeq; puella,
Imposuitque rogis juvenes ante ora parentum.

Al. inamabilis

Quos circum limus niger, & deformis arundo
Coccyti, tarda que palus innabilis unda
Alligat, & novies Styx interfusa coercet.

Al. inamabilis

Quin ipsa stupere domus, atque intima lethi
Tartara, caruleosque implexa crinibus angues
Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionei vento rota constitit orbis.

Jamque pedem referens casus evaserat omnes:

Reddi-

Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras;
 Pand sequens (nāq; hanc dederat Proserpina legē)
 Cum subita incautum dementia cepit amantem,
 Ignoscenda quidem, P scirent signoscere manes)
 Restitit, Eurydicenque suam, jam luce sub ipsa,
 Immemor (heu!) victusq; animi, respexit: ibi omnis
 Effusus labor: atque immitis rupta tyranni
 Fœdera: tērque fragor stagnis auditus Avernis.
 Illa, Quis & me, inquit, miseram & te perdidit,
 Quis tantus furor? en iterū crudelia retro (Orpheus
 Fata vocant, conditque¹ natantia lumina somnus:
 Jamque vale: seror ingenti circumdata nocte,
 Invalidasque tibi tendens (heu! non tua) palmas.
 Dixit: & ex oculis subito, ceu fumus in auras
 Commistus tenues, fugit diversa: neque illum
 Pressantem nequicquā umbras, & multa volentem.
 Dicere, præterea vidit: nec portitor Orco
 Amplius objectam passus transire paludem.
 Quid faceret? quō se raptā bis conjuge ferret?
 Qua fletu manes, qua numina voce moveret?
 Illa quidem Stygia² nabat: jam frigida cymba.
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Rupe sub³ aëria deserti ad Strymonis undam
 Flevisse, & gelidis hac evoluisse sub antris,
 Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
 Qualis populea mœrens⁴ philomela sub umbra
 Amissos queritur fœtus, quos durus arator
 Observans nido implumes detraxit: at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat, & mœstis latè loca questibus implet.
 Nulla venus, nullique animum flexere hymenai:
 Solus Hyperboreas glacies,⁵ Tanaimque nivalem,
 Aruāque Riphæis nunquam viduata pruinis
 Lustrabat, raptam Eurydicen atque irrita Ditis
 Dona querens: ⁶ sprete Ciconum quo munere ma-
 Inter sacra deū, nocturnaque orgia Bacchi, (tres
 Discerptum latos juvenem sparsere per agros.

Ut supra.
 Nesciūque hū-
 manis precibus
 mansuere
 corda.
 Factus irri-
 tus & inanis.
 A Dīce sub
 datam legem
 violavit.

Vide v. 856;
 lib. 5. Æn.

Charon

Vehebatur.
 Ut pote mor-
 tua
 Valde enter-
 ra.

Luscinia.
 Quidam vol-
 esse spec. pro
 genere.

Scythiæ flu-
 vium.
 Legitur &
 Sprto: ut sit,
 Quo nuptia-
 rum munere
 spreto. Sunc
 autem Cico-
 nes in Thra-
 cia.

Tum

Tum quodque marmorea caput àervice revulsu
 Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
 Volueret: Eurydicen vox ipsa & frigida lingua
 (Ah!) miseram Eurydicen anima fugiente vocabatur
 Eurydicen toto referabant flumine ripae.

¶ Cum echo
 resonaret.

¶ In altum se
 itidem non
 dedis.

¶ Exorabiles.
 ¶ Herbarum &
 florum deas.

¶ Jugum non
 passa.

¶ Nona pōt
 dia.

¶ Veneratam
 placabis, per
 hypal.

¶ Examina
 nubibus simi-
 lia.
 ¶ In motem
 uix congloba-
 tas deluere.

Hac Proteus: & se jactu dedit equor in altum
 Quaque dedit, spumantē undam sub vertice torp
 At non Cyrena: namque ultro affata timentem
 Nate, licet tristes animo deponere curas.
 Hae omnis morbi causa, hinc miserabile Nympha
 Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
 Exitium misere apibus: tu munera supple
 Tende, petens pacem, & faciles venerare Napa
 Namque dabunt veniam votis, irasque remittenti
 Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
 Quattuor eximios praestanti corpore tauros,
 Qui tibi nunc viridis depascunt summa Elyci,
 Delige, & intacta totidem cervice juvenetas.
 Quattuor hū aras alta ad delubra deorum
 Constitue, & sacrum jugulis demitte cruorem:
 Corporaque ipsa boum frondoso deferre luo.
 Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei lethaea papavera mittes,
 Et nigram mattabis ovem, lucumque revises:
 Placaram Eurydicen vitula venerabere casa.
 Haud mora: continuo matris praecepta facessu:
 Ad delubra venit: monstratas excitat aras:
 Quattuor eximios praestanti corpore tauros
 Ducit, & intacta totidem cervice juvenetas.
 Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
 Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
 Hic verò subitum ac dictu mirabile monstrum
 Afficiunt: liquefacta boum per viscera toto
 Stridere apes utero; & ruptis effervere costis:
 Immensaeque trahi nubes: jamque arbore summa
 Confluere, & lenis uivam demittere ramis.
 Haec super arvorum cultu pecorumque canebar;

Et super arboribus i. Caesar dñm magnus ad altum
 Fulminat Exuberantem bello, V. Etque valentes
 Per populos dat jura: n viamque affectat Olympo.
 Illo Virgilium me tempore dulcis atabat
 Parthenope, studiis florentem o ignobilis otii:
 Carmina qui lusi pastorum, audasque iuventa,
 Sityro, te patule tecti sub tegmine fagi.

In quibus gloria etio conjuncta non est.

m Fortiter
 pugnat: ut,
 Stipulae, fag:
 mina belli.
 n Ut lib. I.
 - quem max
 qua sint hab.
 deorum (cons.
 incertum est
 etc.

PUB.

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. XII.

ARGUMENTUM Lib. I.

Troia captâ, Æneas Anchisæ & Veneris filius, vir singulari pietate parique fortitudine præditus, dum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum à Sicilia in Italiam navigat, immisâ ab Æolo rege ventorum, rogatu Junonis, gravissimâ tempestate, ad Libycum littus appellitur: egressusque in terram, septem ingenti magnitudine cervos sagittis prostrernit, singulosque in singulas naves (tot enim ex dispersa classe collegerat) æqualiter distribuit: sociosque deinde longis jam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis, ad tolerandum quod reliquum erat laboris exhortatur. Interea Venus Æneæ sui Troianorumque causam apud Jovem agit, omniumque calamitatum illarum causam Junoni imputat. Jupiter contra, resecratâ fatorum serie, spe felicitatis posteritatis potentiaque Romanorum, filis dolorem consolatur. Cujus oratione confirmata Venus, Æneæ suo, locorum ignaro, & explorandæ regionis causâ huc illuc oberranti, sese obviam præbet, navesque dispersas salvas esse punciat: ostenditque non procul illinc abesse Carthaginem, quam tunc iis in locis condebat Didò. Æneas itaque matris beneficio cavâ nube cinctus, unâ cum Achate Carthaginem ingreditur: ubi & socios salvos reperit, & à Didone benignè excipitur. Venus tamen, quod neque Junonio hospitio, neque muliebri inconstantia satis fideret, sompito in Idaliæ lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit,

Substituit, qui inter amplexus & oscula latenter reg-
na: amorem inspirat *Aeneas*.

ALIUD MODESTINI jurisconsulti argumentum.

*Vix magnus bello, nulli pietate secundus
Abnuat, odiu funonis pressus iniqua,
Italiam quarens, Siculis erravit in undis
Falsatus tandem Libja pervenit ad oras,
Ignarusque loci, fido comitatus Achate,
Indicio matris regnum cognovit Elisa.
Quinetiam nebula se prius pervenit ad urbem,
Arreptusque undu socios cum classe recepis.
Hos spiritusque usui Dicitur per cuncta benignos
Excidium Troia jussus narrare parabat.*

ALIUD INCERTI AUTORIS argumentum.

*Eolus immittit vantos, Junone precante,
Troiaiosque vagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictu pater ipse dolentem.
Aeneam recipit pulchra Carthagine Dido:
Cum Venus Aescanii sub imagine misit Amorem.*

ALIUD MONOSTICHON.

Primus habet, Libycam veniunt ut Troas in urbem.

ALIUD.

Aeneas primo Libyes appellitur oris.

Admonendus es, Lector, primos quatuor versus in qui-
busdã editionibus, omnino separari à sequentibus,
quod à Varo & Tucca sublatis fuisse dicantur: quorum
judicio principium aptius *Aeneis* habitura esset ab il-
lo versu, *ARM A virumque, &c.* Eos certè multi
ex veteribus minimè agnovisse videntur: neque est
fortasse cur hos tanquam *Aeneidos* principium agno-
scamus, cum potius sint velut in ipsam præfantis.
Quia tamen cohæret alioqui cum illo quinto is qui in-
ter hos est quartus & ultimus, in testimonium antiquæ
separationis, spatium interjiciendum duximus.

Est autem hæc illorum quatuor versuum sententia.

Qui

Qui juvenis tenui stylo Bucolica scripsi; & scripsi
post Bucolica Georgicis, arva votis agricolæ quan-
tumvis avidi respondere coegi: nunc cano arma. Per-
petui enim verbum Coegi solet hic exponi, Adjecti
post ipsum interpunctionis notâ.

¶ Vide horum
quatuor ver-
sum exposit.
In iis quæ
proximè præ-
cedunt.

ILL E ego, ^a qui quondam gracili modulatus
avena

Carmen, & egressus sylvis, vicina coegi
Ut quamvis avido parerent arva colonos
Gratum opus agricolis. At nunc horrentia Maris

¶ Primus ve-
nit fato prof.
Alti, Princeps.
Alti, In pri-
mis.

¶ Uel lib. 5.
¶ Jam hæc gravè
ira, & inexorabile peccat.
¶ A quo Ænea
¶ Veluti mo-
lem quandam.
¶ Pro, quam
cavere.

¶ Cultores ad-
venit. Serv.
Quidam tamè
non simpliciter
cultores
intell. sed re-
spectu colo-
niæ: quasi in
coloniam de-
ductos.

¶ Non contem-
ptâ, sed in se-
cundis habitâ.
¶ Pro, everte-
ret, quod in
aliis.

¶ regnantem,
imperantem.
¶ Eodem mo-
do dictum quo
Venire subji-
dio, seu auxilio
Non signif. au-
tem motum,
sed tempus
duntaxat: per-
inde ac tantam
discesset, futurum excidio.

A Rma, virumque cano, Troia qui ^b primus ab
oris

Italiam, fato profugus, Lavinâque venit
Littora: multum ille & terris jactatus & alto,
Vi superùm seve ^c memorem Junonis ob iram.
Multa quoq; & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio: genus ^d unde Latinum,
Albanique patres, atque alta mœnia Roma.

Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
Quidve dolens regina deùm, tot ^e volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit. Tantane animis cœlestibus ira?

Urbs antiqua fuit (Tyrii ^f tenuere & coloni)
Carthago, Italiam contra, Tyberinâque longè
Ostia, dives opum, studiisq; asperissima belli.
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam

Posthabita caluisse Sano. Hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
(Si quâ fata sinant) jam tum tenditque fovêrque.
Progeniem scilicet enim Troiano à sanguine duci

Audierat, Tyrias olim quæ ^l verteret arces.
Hinc populum latè ^k regem, belloque superbum
ⁱ Venturum excidio Libya: sic volvere Parcas.
Id metuens, ^m veterisq; memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charâ gesserat Argus

discesset, futurum excidio. ⁿ Longi, utpote decennalia.

Nec dum

Necdum etiam causæ irarum, sævique dolores
 Exciderant animo: manet alta mente repostum
 Judicium Paridis, spreteq; injuria formæ,
 Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores:
 His accensa super, jactatos æquore toto
 Troas, reliquias Danaûm atque immitis Achilli,
 Arcebat longè Latio: multosque per annos
 Errabant acti satis maria omnia circum.
 Tanta molis erat Romanam condere gentem.

Vix è conspectu Sicula telluris in altum
 Vela dabant leti, & n spumas salis ære ruebant:
 Cum Juno æternum servans sub pectore vulnus,
 Hac ° secum, Aléne incepto desistere victam?
 Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
 Quippe vetor satis: Pallásne ex urere classem
 Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
 Unius ob noxam & p furias Ajacis Oilei?
 Ipsa q Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
 Disjecitque rates, r evertitque æquora ventis:
 Illum expirantem transfixo pectore flammæ
 Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
 Ast ego, quæ divûm incedo regina, Jovisque
 Et soror & conjux, una cum gente tot annos
 Bella gero, & quisquam numen Junonis adoret
 Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
 Talia f flammato secum dea corde volutans,
 Nimborum in patriâ, loca fœta furentibus Austris,
 Æoliam venit: hîc vasto rex Æolus antro
 u Luctantes ventos, tempestatésque sonoras
 Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
 Illi indignantes, magno cum x murmure montis
 Circum claustra fremunt: celsa y sedet Æolus arce
 Sceptra tenens: mollitq; z. iuimos & temperat iras.
 Ni faciat, maria ac terras cœlumq; profundum
 Quippe ferant rapidi secum, verrantq; per auras.
 Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
 Hoc metuens a molémq; & montes insuper altas

E

Impo-

in Spumans
 mare æratis
 navium rotis
 secabant.
 o Volutavit,
 ut ver. 34.

p Furiosos
 amores Ajacis
 qui filius Oilei
 fuit.

q Jovis fulmen
 r Mare prius
 tranquillum
 ita perturba-
 vit ut eversum
 videretur.

s Inflammato.
 f Gravidæ,
 plena.

u Elaborantes
 egredi, inquit
 Ser. Sed malo,
 cum Corrado,
 inter se pu-
 gnantes in ip-
 so etiam an-
 tro.

x Cum ablat.
 mutante Serv.
 vult jungi ge-
 nit. montis,
 non cum clau-
 stra.

y Sedet Æol.
 in folio quod
 est in celsa
 arce.

z Imperus
 ventorum.
 a Montium
 altorum.

Imposuit: regemque dedit, qui sedere certo
 Et premere & laxas sciret dare iussus habenas.
 Ad quem tum Junosupplex his vocibus usa est:
 Aeole (namq; tibi divum pater atq; hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus, & tollere^b vento)
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat equor,
^c Illum^d in Italiam portans, victosq; penates.
 Incute vim ventis, submersasq; obrue puppes:
 Aut age^e diversos, & disijce corpora ponto.
 Sunt mihi his septem praestanti corpore nymphae:
 Quarum quae forma pulcherrima, Deiopeiam
 Connubio jungam^f stabili, propriamque dicabo:
 Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
 Aeolus haec contrá: Tuus, ó regina, quid optes,
 Explorare labori mihi iussa capeßere & fas est.
 Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu sceptrá Jovémq;
^h Concílias: tu das epulis accumbere divum,
 Nimborumq; facis tempestatumque potentem.
 Haec ubi dicta, ⁱ cavum conversa cuspide montem
 Impulit in ^k latus: ac venti, velut agmine facto,
 Quà data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
 Incubnere mari, totumque à sedibus imis
 Unà Eurúsq; Notúsq; ^m ruunt, crebérque procellis
 Africus: & vastos volvunt ad littora fluctus.
 Insequitur clamórque virum, stridorq; rudentum.
ⁿ Eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
 Inlonuere^o poli, & crebris micat Pignibus aether:
 Praesentemque viris intentant omnia mortem.
 Ex templo Aeneae solvuntur frigore membra.
 Ingemit, & ^q duplices tendens ad sydera palmas
 Talia voce refert: O terque quaterque beati,
 Quis ante ora patrum, Troiae sub mœnibus altis,
 Contigit oppetere! ó Danaum fortissime gentis
 Tydide! méne Iliacis occumbere campis
 Non potuissè? tuáq; animã hanc effundere dextrá?

b al. Ventor.
 sed magis
 placet vento:
 ut intellig.
 eosdem attol-
 lere atque in-
 flare ventum
 immittendo,
 ut sit sing. pro
 plurali.
 Quidam ta-
 men Vento exp.
 vel uno vento.
 c Res & homi-
 nes Ilienses.
 d Vel, ex Illo
 victo pen. por-
 tans in Ital.
 e In diversa
 loca: al. Divor-
 sas.
 f Quod caret
 divorzio.
 g Nefas esset
 non cap.
 h Impetras
 mihi regnum
 à Jove con-
 ciliato.
 i In quo va-
 stum antrum.
 k Quod venti
 flent obliquè.
 l Pro, irruunt:
 vel, erumpunt
 cum impetu.
 m Hic autem
 activè, quasi
 eruant, ever-
 tunt.
 n Ut l. 3. In-
 volvantq; diem
 nimis.
 o Pro aëre.
 p Fulguribus.
 q ambas, utras-
 que alibi.

Servus ubi *Æacida* telo jacet *Hector*, ubi ^ringens
Sarpedon, ubi tot *Simois* correpta sub undis
Scuta virum, galeasque & fortia corpora volvit.

Corpore &
virtute bel-
lica. Homer.

Talia ^fjaſtanti ſtridens *Aquilone* procella
Velum adverſa ſerit, fluctusque ad ſydera tollit.

f Ut, Voces ja-
ſtat inanes.

Franguntur remi: tum ^rprora avertit, & undis
Dat latuſ inſequitur cumulo præruptus aque mons.

Avetendo
ſe dat latuſ
undis.

Hi ſummo in fluctu pendent, hiſ unda debiſcens
Terram inter fluctus ^uaperit: furit æſtuſ arenis.

Offendit.

Treſ Notuſ abreptuſ in ſaxa ^xlatentia torquet:
(Saxa vocant Itali mediis que in fluctibus *Aras*,

x Quæ late-
bant ob tem-
peſtatem.

^yDorſum immane mari ſummo) treſ *Eurus* ab alto
In brevia & ſyrtes urget (miſerabile viſu)

y Velut dor-
ſum.

Illiditque vadis, atque aggere cingit arene.

Unam, que *Lycioſ* fidumque vehebat *Orontem*,

2 Magnuſ flu-
ctuſ percuſſo
Or. gubernat.
capite in
puppim in-
gruit. A ſer-
vio etiam in-
genſ pontuſ

Ipiuſ ante oculoſ ^zingens à vertice pontuſ

In puppim ſerit: excutitur pronuſque magiſter

Volvitur in caput: aſt illam ter fluctuſ ibidem

Torquet agens circum, & rapiduſ ^avorat æquore

Apparent vari nanteſ in gurgite vaſto: (vortex.

Arma virum, tabulaq; & *Troia* gaza per undaſ.

exp. magna
pars ponti: ut
ſit ſynecdoche

Jam validam *Ilionei* navem, jam ſortis *Achate*,

a Abſorbet.

Et qua ^bveſtuſ *Abas*, & qua grandævus *Aleiheſ*,

b Vehebatur.

Vicit ^chyemſ: laxiſ laterum ^dcompagibuſ omneſ

c Tempeſtaſ.

Accipiunt inimicuſ ^eimbrem rimique fatiſcunt.

Sic mor.

Interea magno miſceri murmure pontum,

d Coagmenta-
tionibuſ.

Emiſſamque hyemem ſenſit *Neptunus*, & imiſ

e Quidam in-
rell. de aqua
marina: ſed
potiuſ acci-
pie: dum de
pluvia, nẽ ſit
hyſteron pro-
teron.

^fStagna reſuſa vadis: graviter commotuſ, & alto

Proſpiciens, ſummuſ placidum caput extulit unda.

Diſjeſtam *Ænea* toto videt æquore claſſem,

f Aquam reſu-
ſam & turba-
tam in imiſ
gurg.

Fluctibuſ oppreſſoſ *Troaſ* & cœlique ruina.

Nec latuere doli fratrem *Junoniſ*, & iræ:

Euruſ ad ſe *Zephyruſ*q; vocat: debinc talia ſatur:

Tantane voſ generiſ tenuit fiducia veſtri?

g Tempeſtate
quæ è culo ir-
ruerat.

Jam cœlum terramque ^hmeo ſine numine, venti,

h Potèſtate
à me non da-
ta.

Miſcere, & tantaſ audetiſ tollere moleſ?

ⁱQuoſ ego: ſed motoſ præſtat componere fluctuſ:

i Apoſiopèſ
eſt.

& Non itidem
castigabunt
verbis.

¶ Leves & na-
vigabiles fa-
cit, ut exp.
Ser. tanquam
ad Syrtes re-
ferens. Alii,
Levat naves,
id est, aufert
& liberat.
¶ Ità ut ex
his naves
exire possint.

¶ Jam sereno,
vectus per
maria.
¶ Currus pro
equis.

¶ Umbracu-
lum simile
scenæ vete-
rum.

¶ Horrorem
incuriente.
¶ Naturali.

¶ Ut, Dente ter-
raci, lib. 6.

Post mihi ^k non simili pœna commissæ luetis.
Maturate fugam: regique hæc dicite vestro,
Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos: illa se jactet in aula
Æolus, & clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectasque fugat nubes, solèmque reducit.
Cymothoe simul & Triton adnixus acuto
Detrudunt naves scopulo: ^l levat ipse tridenti,
Et vastas ^m aperit syrtes, & temperat æquor,
Atque rotis summas levibus perlabitur undas:
Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
Jamq; faces & saxa volant; furor arma ministrat
Tum pietate gravem ac meritis si fortè virū quem
Conspexere, silent, arrestisque auribus astant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctis pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, ⁿ cœloque inveltus aperto,
Flectit equos, ^o currūque volans dat lora secundo.
Desessi Aneadæ, quæ proxima littora, cursu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vaste rupes, geminique minantur
In cælum scopuli, quorum sub vertice latè
Æquora tuta silent: tum sylvis ^p scena coruscis
Desuper horrentiq; atrum nemus imminet umbras
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, ^r vivòque sedilia saxo,
Nympharum domus: hic fessas non vincula naves
Vlla tenent, unco non alligat anchora ^s morsu.
Huc septem Aneas collectus navibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troës arena,

Et sale tabentes artus in littore ponunt.

Maris asper-
gine madefa-
ctos.

Successit, Ser.

Ac primum silicis scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

* Frumentum
aquâ madefa-
ctum.

Tum Cererem corruptam undis, Cerealiâq; arma
Expediunt fessi rerum, frugisque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.

Al. siquem.

Aeneas scopulum interea conscendit, & omnem
Prospexit latè pelago petit, Anthea siquâ

Ut lib. 10.
præfigere pup-
pium atma.

Jactatum vento videat, Phrygiâsque biremes,
Aut Capyn, aut celsus in puppibus arma Caii.

Navim in conspectu nullam, tres littore cervos
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur

A tergo, & longum per valles pascitur agmen.

Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates:

Ductoresque ipsos primum capita alta ferentes

* Habentes
cornua ramo-
sa, quales sunt
arbores.

Cornibus arboreis sternit: tum vulgus & omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.

Nec prius abstitit, quàm septem ingentia victor

Corpora fundat humi, & numerum cum navibus a-

Hinc portum petit, & socios partitur in omnes. (quot

Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Aestes

Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,

Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet.

Ut Græcè

ἄν' πρὶν

κακῶν

Vel ante mala-

rum, ὅφ' ἔν.

c Accersis, lib.

3. Scyllam &

car. cas. respo-

ndentia saxa.

Q socii (neque enim ignari sumus ante malorum)

O passi graviora, dabit Deus his quoque finem.

Vos & Scyllam rabiem, & penitusque sonantes

Accersis scopulos, vos & Cyclopea saxa

Experti: revocate animos, mœstumque timorem

Mittite: forsan & hac olim meminisse juvabit.

Rer varios casus, per tot discrimina rerum

Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas

Ostendunt: illic fus regna resurgere Troia.

Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert: curisque ingentibus ager,

Spem vultu simulat, & premit altum corde dolorem.

d Perseverate
in his tole-
randis.

e Occultat.

f Al. alto.

g Palpitantia
adhuc.

h Mense in
quibus dapes
appositae fue-
rant: vel ipsae
dapes. Sed il-
lud malo.
i Quis olim
quos quere-
bant amissos,
facius voca-
bunt, ante-
quam abirent.

k Hinc ex Æ-
nea & Troia.
l Nespindo-
mēvov εν-
αυτῶν. Hom.
m Excidium.
n Itidem ad-
versa.
o Dare vis.

p Quia rum
mare vocatur.

Illi se præda accingunt dapibusque futuris:
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.
Pars in frustra secant, verubusque & trementia figunt:
Littore abena locant alii, flammisque ministrant.
Tum victu revocant vires: fusi que per herbam;
Implentur veteris Bacchi, pinguisque serina.

Postquæ exempta fames epulis, mensaque remota,
Amisos longo socios sermone requirunt:
Spemque metumque; inter dubii, seu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Aneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat, cum Juppiter æthere summo
Despiciens mare velivolum, terrasque jacentes,
Littoræque & latos populos, sic vertice cœli
Constitit, & Libya defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus: O, qui res hominumque deumque
Æternis regis imperiis, & fulmine terras,
Quid meus Aneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera passis
Cunctis ob Italiam terrarum clauditur orbis.

Certe hinc Romanos olim volventibus annis
Hinc fore ductores, revocato à sanguine Teucris,
Qui mare, qui terras omni ditiove tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troiæ tristisque ruinas
Solabar, satis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricas penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi:
Unde per ora novem vasso cum murmure montis
It mare prorupit, & pelago premit arva sonanti.

Hic

*Hic tamen ille urbem Patavū, sedēsque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armāque fixit
Troia: nunc placida compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
Prodimur, atque Italīs longē disjungimur orīs.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptrā reponis?
Olli subridens hominum sator atque deorum,
Vultu quo cœlum tempestatēsque serenat,
⁊ Oscula libavit natæ, dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes ⁊ urbem & promissa Lavinī
Mœnia, sublimēque feres ad sydera cœli
Magnanimum Æneam: neq; me sententia vertit.
Hic tibi (sabor enim, quando hæc te cura remordet,
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populōsque feroces
Contundet, morēsque viris & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit ætas,
⁊ Ternāque transferint Rutulis hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnūque à sede Lavinī
Transferet, & longam multa vi muniet Albam.
Hic jam ⁊ tercentum totos regnabitur annos
Gente sub Hecorea: donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Indè lupæ fulvo nutricis tegmine latus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanōsque suo de nomine dicet:
His ego ⁊ nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi: quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrāsque metu cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecūque fovebit
Romanos rerum dominos, ⁊ gentēque togatam.
Sic placitum: veniet lustris labentibus ætas,*

⁊ Parva ora
leviter tetigit

⁊ Id est, pro-
mista Lavinī
mœnia, per E-
pegegesin. Ali-
oqui intelli.
Troiam & La-
vidiam, Ro-
mam & Lavi-
nium.

⁊ Terna hyber.
Tres anni.

⁊ Alba trec. an-
nis caput re-
gni fuit.

⁊ Nec certum
imperii termi-
num, nec cer-
tum annorum
spatium statuo

⁊ Gentem
Romanam.

Assaræus
Carys Anch.
genuit patrem
Æneæ.

Cum domus Assaraci Phthiam clarâsq; Mycenæ
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminat astris,
Julius à magno demissum nomen Iulo.

al aspicias.
Hic quoque
deus erit ut,
Damm. tu quoq;
v. in Buc.
b Per Angu-
stum.

Hunc tu olim cælo spoliis Orientis onustum
Accipies securâ: ^a vocabitur hic quoque votu.
Aspera tum positâ ^b mitescent secula bellis.
Cana Fides & Vesta, Remo cum fratre Quirinus,
Fura dabunt: diræ ferro & compagibus artâs
Claudentur belli portæ: furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus abenis
Post tergum nudis, fremet horridus ore cruento.

Mercurium.

Voluntatis
Jovis.

Hæc ait, & ^c Maia genitum demittit ab alto,
Ut terra, utque novæ pateant Carthagini arces
Hospitio Teucris, nè ^d fati nescia Dido
Finibus arceret: volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris:
Et jam jussa facit: ponuntque ferocia Pæni
Corda, volente Deo: in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.

Exquisitum s.
Fort. Exactè
cognita. Quid
si verò adver-
bialiter pro
Exactè?

In loco con-
vexo quasi ex
nemore facto:
nam sylvis sce-
ra coruscis de-
super immine-
bat.

Ut Homer.

ἡ δὲ μάτηρ

ἴδεν.

Reperitur au-
tem hic versus
lib. 12. de Iur-
mo.

Æ Aptum sexui

Quasi vena-

trix.

¶ Sin. Ycſis.

At pius Aeneas per noctem plurima volvens,
Ut primùm lux alma data est, exire, locosque
Explorare novos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne ferant
Querere constituit, sociisque ^e exacta referre.
Classem ^f in convexo nemorum sub rupe cavata
Arboribus clausam circum atq; horrentibus umbris
Occulit: ipse uno graditur comitatus Achate,
& Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obvia sylva,
Virginis os habitumq; gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalice, volucrumq; fuga prævertitur Hebrum.
Namq; humeris de more ^h habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis:
Nuda genu, nodoque ^k sinus collecta fluentes.

Ac prior, *Hæc* inquit juvenes, monstrate mearum
 Vidistis siquam hic *tem* antem forte sororum :
 Succinctam pharetra, & maculose tegmine lyncii,
 Aut *m* spumantis apri cursum clamore prementem.
 Sic Venus : at Veneris contrâ sic filius orsus,
 Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum.
 O quam te memorem virgos namq. haud tibi vultus
 Mortalis, nec vox hominem sonat : *n* ò dea certè :
 An Phœbi soror, an nymphae sanguinis una?
 Sis felix, nostrumque leves quacunque laborem :
 Et *o* quo sub cælo tandem, quibus orbis in oris
 Factemur, doceas : (ignari hominûmq. locorûmq.
 Erramus, vento huc vastis & fluctibus acti)
 Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
 Tunc Venus, Haud equidem tali me dignor honore.
 Virginibus Tyriis mosest *p* gestare pharetram,
 Purpureoque *q* altè suras vincire cothurno.
 Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem :
 Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
r Germanum fugiens : longa est injuria, longa
 Ambages : sed summa sequar fastigia rerum.
 Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
 Phœnicum, & magno misera dilectus amore :
 Cui pater *t* intasiam dederat, primisque jugarat
u Ominibus : sed regna Tyri germanus habebat
 Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
 Quos inter medius venit furor : ille Sichæum
 Impius ante *x* aras, atque auri cæcus amore,
 Clâm ferro incautum *y* superat, *z* securus amoram
 Germanæ, factumque diu celavit : & *a* agram,
 Multa malus simulans, vana *b* spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis, ora modis attollens pallida miris :
 Crudeles aras, trajectâque pectora ferro
 Nudavit : *c* cacumque domus scelus omne retexit.
 Tum celerare fugam, patriâque excedere suadet :

p Vagantem,
 feras investi-
 gando.
q Præ ardore
 & ira,

n O virgo, es
 certè dea. Sed
 quæ dea?

o Sub qua re-
 gione cæli

p Ut gesto.
q Usque ad
 genus. ut s.
r Unde genu.
s Pygmalio-
 nem.

t Ejus narra-
 tio longè est
 repetenda.
u Virginem
 ded. in ma-
 trim.

v Quia suspi-
 ces nuptiis in-
 terponeban-
 tur.

x Herculis, cu-
 jus sacerdos
 erat.

y Pro inter-
 mit.

z Contem-
 ptor, Solutus
 metu nè pro
 amore odium
 consequeretur.

a Animo, id
 est tristem.
b Reditus il-
 lius.

c Occultum
 sc. familiar.
 quod ab affines
 & cognato
 fuisse inter-

Auxiliūque via veteres telluris addit
 Thesauros, ignotum argentū pondus & auri.
 His commota fugam Dido sociōsque parabat.
 Conveniunt quibus aut odium crudele tyranni,
 Aut metus acer erat: naves, quæ fortè paratæ,
 Corripiunt onerantque auro: portantur avari.
^dPygmalionis opes pelago: dux scæmina facti.
 Devenere locos ubi nunc ingentia cernes
 Mœnia, surgentēque novæ Carthaginis arcem.
 Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
 Taurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
 Quove tenetis iter? Quærenti, talibus ille
 Suspirans, imoque trahens à pectore vocem:
 O dea, si, ^fprima repetens ab origine, pergam,
 Et vacet & annales nostrorum audire laborum:
 Antè diem clauso componet Vesper Olympo.
 Nos Troia antiqua (si vestras fortè per aëres
 Troiæ nomen iit) diversa per æquora vectos
^hForte sua Libycis tempestas appulit oris.
 Sum pius Aneas, raptos qui ex hoste penates
 Classe veho mecum: fama super æthera notus.
 Italiam quæro patriam, & genus ab Jove summo.
 Bis denis Phrygium conscendi navibus equor,
 Matre dea ⁱmonstrante viam, data fata sequutus:
 Vix septem convulsa undis Eurōque supersunt.
 Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta per agro,
 Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
 Passa Venus, medio sic interfata dolore est:
 Quisquis es, hand (credo) invisus cœlestibus auris.
 Vitalis carpi, Tyriam qui adveneris urbem.
 Perge modo, atque hinc te regina ad limina perfer.
 Namque tibi redces socios, classēque relatam
 Nuntio, & ^kin tutum versis Aquilonibus actam:
 Ni frustra augurium vani docuere parentes.
 Aspice bis senos letantes agmine ^lcycnos,
 Eiberis quos lapsa plaga Jovis ales aperto
 Turbat.

d Quas Pyg-
 mal. suas pu-
 tabat.

e Vide Justi-
 num.

f A raptu He-
 lenæ.
 g Enumera-
 tionem, qualis
 esse solet in
 annal.

h Casu suo.

i Sua stella,
 quam semper
 vidit per
 diem.

k Actam in-
 tut. aq. con-
 versis.
 l Cycnos na-
 vibus, aquilam
 tempestati
 comparat.

Turbabat cælo: nunc terras ordine longo
Aut^m capere, aut captas jam despectare videntur.

^m Designare,
eligere.

Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere:
Haud aliter puppésque tuæ, pubésque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modò, & quæ te ducit via dirige gressum.
Dixit: & avertens rosea cervice refulsit,

ⁿ Ambrosiâ
illita, vel im-
mortales.
• Quæ prius
nodo sinus
coll. flu. v. 324
p Ut Juno, &
cætera numina
quæ mihi (ut-
pote Troiano)
adversantur?

• Ambrosiæq; comæ divinum vertice odorem
Spiravere: pedes^o vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce sequutus:
Quid natum toties crudelis? tu quoque falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incusat, gressumque ad mœnia tendit.

At Venus obscura gradientes aëre sepsit,
Et multo nebulae circum dea fudit amictu:
• Cernere nequis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Leta suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisq; recentibus halant.

Corripuere viam interea, quæ semita monstrat:
Jamque ascendebant collem, qui⁹ plurimus urbi
Imminet, adversasque aspectat desuper arces.

⁹ Longus 3000
passus C. ex
Pol. & Apian

Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, strepitumque, & strata viarum.
Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,

^v Vias lapidi-
bus stratas.

• Molirique arcem, & manibus subvolvere saxa:
Pars^t aptare locum tecto, & concludere^u sulco.

^f Molibus ja-
ctis extollere:
^t al. Opere.
ⁿ Fossâ.

Jura magistratúsq; legunt, sanctumque senatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii: immanésque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.

Qualis apes æstate nova per florea rura
Exercet sub solè labor, cum gentis adultos

Educunt

⁂ Liquida, ex
Georg. 4. De-
secata, Pura.

Educunt foetus, aut cum ^a liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à praesepebus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati quorum jam mœnia surgunt!
Aeneas ait, & fastigia suspicit urbi.
Insert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris, neque cernitur ulli.

⁂ Amenissi-
mus.

⁂ Venti.

⁂ Fertilem.

⁂ Numinis si-
mulacr.
⁂ Felicitas.
⁂ Collatas,
seu compara-
tas, Omnes
miratur, sed
hanc tamen
præ illis.

⁂ Atrei filios,
Agamemno-
nem & Mene-
laum.

⁂ Id est, ubi
convenientia.
Vel, sibi debi-
ta: quæ (vel
qualia) mere-
tur.

⁂ Virtuti. Vel
factis lauda-
bilibus.

⁂ Sunt qui res
afflictas &
miserabiles
commiseratio-
ne & lacrymis
prosequantur:
quæ miseris
aliquod sunt
solamen.
⁂ Impresio-
nem faceret,
Cum impeta
incuteret.

Lucus in urbe fuit media, & latissimus umbra,
Quo primum jactati undis & ^a turbine Pœni
Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam, & ^a facilem victu per secula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & ^b numine divæ:
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Ære trabes: foribus cardo stridebat ahenis.
Hoc primum in lucu nova res oblata timorem
Leniit: hinc primum Aeneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius considerare rebus.
Namque sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens, dum quæ ^c fortuna sit urbi
Artificumque manus ^d inter se, operumq; laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnās,
Bellæque jam fama totum vulgata per orbem.
⁂ Atridas, Priamumq; & sœvum ambobus Achillē.
Constitit, & lacrymans, Quis jam loc^o, inquit, Acha-
Qua regio in terris nostri non plena laboris? (te,
En Priamus: sunt hinc etiam ^e sua præmia & laudi,
Sunt ^h lacrymæ rerum, & mentē mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait: atque animum pictura pascit inani,
Multa gemens, largôq; humectat stumine vultum.
Namque videbat uti bellantes Pergama circum
Hæc fugerent Graii, ⁱ premeret Troiana juvenus:
Hæc Phryges, instaret curru cristatus Achilles.

Nec

Nec procul hinc Rhēsi niveis tentoria velis
 Agnoscit lacrymans: primo quæ^x prodita somno
 Tydides multa¹ vastabat cede cruentus:
 Ardentesq; avertit equos in castra, prius quàm
 Pabula gustassent Troiæ, Xanthumque bibissent.
 m Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
 Fertur equis, curruq; hæret resupinusⁿ inani,
 Lora tenens tamēshuic cervixq; comēss^o trahuntur
 Per terram, &^o versa pulvis^p inscribitur hasta.
 Interea ad templum non æque Palladis ibant
 Grinibus Iliades passis, peplumque ferebant,
 Suppliciter tristes, &^o tūsa pectora palmis.
 Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
 Ter circum Iliacos raptaverat Hec̃tōra muros,
 Exanimūmq; auro corpus vendebat Achilles.
 Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
 Tendentemq; manus Priamū conspexit inermes.
 Se quoque principibus permistum agnovit Achivis,
 Eoasq; acies, &^x nigri Memnonis arma.
 Ducit Amazonidum lunatis agmina^t peltis
 Penthesilea furens, medisq; in millibus ardet,
 Aurea subnectens exerteⁿ cingula mamme,
 Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
 Hæc dum Dardanio Aneæ miranda videntur,
 Dum stupet, obtutuq; hæret defixus in uno:
 Regina ad templum forma pulcherrima Dido
 Incessit, magna juvenum stipante caterva.
 Qualis in^x Eurotæ ripis, aut per juga^y Cinthi
 Exercet Diana choros: quam mille sequute
 Hinc atq; hinc glomerantur Oreades: illa pharetræ
 Fert humero, gradiensq; deas supereminet omnes.
 Latone tacitumpertentant gaudia pectus.
 Talis erat Dido, talem se leta ferebat
 Per medios, instans operi regnisque futuris.
 Tum foribus divæ, media testudine templi,

1 A Dolone.
 2 Hominibus
 exhaustabat &
 vacua faciebat
 Sic alibi. Quia
 etiam Vasta
 dare, pro eo
 dem.
 m P. a, pictu-
 ra.
 n Cui jam de-
 erat rector.
 o Retro con-
 versâ caspide
 hasta.
 p Exaratur,
 scalpitur, sul-
 catur.
 q Ad mouen-
 dum Dextra
 nimium.

1 Æthiopis.
 2 Mediam lu-
 nam referenti-
 bus.
 3 Scutis brevi-
 bus.
 n Aur. cing.
 Periph. balteis

x Flu. Laconia
 y Montis Deli

Armatis cu-
stodibus.
Quidam ann.
Jura dabat,
non autem di-
cebat, ut iudex
Sed hoc subti-
lius.

Ob facios li-
beratos.

Propter con-
cursum Pano-
rum.

Causa facio-
rum adventus.

Ut supra, Et
mentem de su-
dit amittit.

Pacem.

Trojanis,
qui sunt pñ.

Obstinatè
urgentibus,
Subinde suum
in nos Barum
repetentibus.
Cum littora
jure gentium
communia
sunt.

Septa^a armis, solibque altè subnixa, resedit.
Jura dabat legesque viris, operumque laborem
Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat:
Cum subito Aeneas concursu accedere magno
Anthea, Sergestumq; videt fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusque alias advexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates:
Letitiâq; metûq; avidi conjungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube cava speculantur amicti,
Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Naximus Ilioneus placido sic pectore cepit:
O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
Jusstitiâque dedit gentes frænare superbas:
Troes te miseri, ventis maria omnia vetti,
Oramus: prohibe infandos à navibus ignes,
Parce & pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ:
O Enotrii coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.
Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitusq; hincacibus Austris,
Pérq; undas, superante salo, pérque invia saxa
Dispulit: huc pauci vestris adnavimus oris. (moræ
Quod gen^o hoc hominumque vè hunc tam barbara
Permittit patria? hospitio prohibemur arena:
Bella cient, primâque uerant consisteret terra.
Si genus humanum & mortalia temnit à arma:

At

At sperate deos memores sancti atque nefandi.

Rex erat Æneas nobis, quo fustior alter

Nec pietate fuit, nec bello major & armis:

Quem se fata virum servant, si voscitur aura

Ætheria, nec adhuc crudelibus occubat umbris;

¹ Non metus: officio nec te certasse priorem

^m Pœniteat: sunt & Siculis regionibus urbes,

ⁿ Armæque, Trojanæq; à sanguine clarus Acestes.

Quassatam ventis liceat subducere classem,

Æsylvæ aptare trabes, & stringere remos.

Si datur Italiam, sociis, & rege recepto,

Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus.

Sin absumpta salus, & te, ^p pater optime Tenebris, ^p Æne-

Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iuli:

At freta Sicaniæ saltem sedesque paratas,

Unde huc advecti, regemque petamus Acestem.

Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant

Dardanidæ.

Tum breviter Dido vultum demissa profatur:

Solvite corde metum Tenebris, secludite curas:

Res dura, & regni novitas me talia cogunt

Moliri, & latè fines custode tueri.

Quis genus Æneadum, quis Troiæ nesciat urbem?

^r Virtutesque, virosque, & tanti incendia belli?

Non ^t obtusa adeò gestamus pectora Pœni:

Nec tam aversus equos Tyria ^t sol jungit ab urbe.

Seu vos ^u Hesperiam magnam, ^x Saturniæq; arua,

Sive Eryciæ fines, regemque optatis Acestem:

Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.

Vultis & his mecum pariter considerare regnis?

^y Urbem quam statuo? vestra est; subducite naves:

Tros Tyriusque mihi nullo discrimine ^z agetur.

Atque utinam rex ipse Notò compulsus eodem.

Afforet Æneas: equidem per littora certos

Dimittam, & Libya lustrare extrema jubebo,

Si quibus ejectus sylvæ aut urbibus errat.

[.] His animum arrecti dictis, & fortis Achates

k Timeat d.
m. benefacto-
rum & male-
factorum.

l Al. Non me-
tus officio.
m Non metu-
endum tibi est
nè te pœn &c.
n Homines
apci ad arma.
o Ligna inci-
d-re ex quibus
remi fiant.

q Consentie-
bant. Assen-
tientes qui-
dem, sed o-
stendentes se
agere ferre in-
jurias sibi
illatas.

r Virtutes vi-
rorum.
s Cressa inge-
nia.
t Quia putan-
tur obtusiores,
qui reg. à sole
remotiores &
frigidiores in-
colunt.
u Italiam quæ
Hesp. magna,
ut differat ab
Hispan.
x Latium.
y Vultis urbem
quam statuo?
z Regetur.

^a Cum socios
vidissent, &
Didonem lo-
quentem su-
dissent.
^b Ruprâ nube
exire. Aliâs,
Abrumpere.
^c Orones.

^d Oris venu-
state, & hume-
rorum latitu-
dine. Æn.

^e Artificis.

^f Ut in princi-
pio hujus lib.
multum illa
& terra jecta
fuit & alia.

^g Dum in
mont. umbr.
latus inclina-
ta circumi-
bunt.

^h Pro palmis.
Br. legit palmis,
de omni hu-
more, aut de
mari: ut Hom.

Alui n.

ⁱ Primo cum
ea nota quæ
adverb. esse
indicat. Non
enim primo
jungitur cum
aspectu: sed
refertur ad
eos, deinde.

Et pater *Aneas*, ^a jamdudum ^b erumpere nubem
Ardebant: prior *Aneam* compellat *Achates*,
Nate dea, que nunc animo sententia surgit?

Omnia tuta vides, classem sociosque receptos.

^c Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum: dictis respondent cetera matris.

Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.

Restitit *Aneas*, claræque in luce resulsit:

^d Os humerosq; deo similis: namque ipsa decoram
Casariam nato genitrix, lumenque juvenæ
Purpureum, & latos oculis afflârat honores.

Quale ^e manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Parisve lapis circumdatur auro.

Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvissus ait, Coram, quem quæritis, adsum

Troius *Aneas*, Libycis ereptus ab undis.

O sola infandos Troia miserata labores:

Quæ nos, reliquias Danaum, ^f terræq; marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,

Urbe, domo socias: grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido, nec quicquid ubique est

Gentis Dardania, magnum quæ sparsa per orbem
Dii tibi (si qua pios respectant numina, siquid

usquam justitiæ est, & mens sibi conscia recti)
Præmia digna ferant! quæ te tam leta tulerunt

Secula? qui tanti talem genuere parentes? (bre-
In freta dum fluvii current, & dum montibus um-

Lustrabunt convexa, ^h polus dum sidera pascet:
Semper honos, noménq; tuum, laudésq; manebunt:

Quæ me cunque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, levâque Serestum:

Post, alios; fortémque Gyan, fortémque Cloanthum.
Obstupuit ⁱ primò aspectu Sidonia Dido,

Casu deinde viri tanto: & sic ore loquuta est,
Quis te, nate dea, per tanta pericula casus

Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?

Tunc

Tūne ille *Æneas*, quem *Dardanio Anchisæ*
Alma Venus Phrygii genuit *Simoentis* ad undam?
 Atq; equidem *Teucrum* memini *Sidona* venire,
 Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
 Auxilio *Beli*: genitor tum *Belus* opimam
 Vastabat *Cyprum*, & victor ditione tenebat.
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianæ, noménque tuum, regésque *Pelasgi*.
 Ipse hostis *Teucros* insigni laude ferebat,
 Séd ortum antiqua *Teucrorum* à stirpe volebat:
 Quare agite ô tektis juvenes succedite nostris.
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Fattatam, hac demum voluit consistere terra:
 Non ignara mali miseris succurrere disco.
 Sic memorat: simul *Ænean* in regia ducit
 Tecta: simul divûm templis¹ indicit honorem.
 Nec minùs interea sociis ad littora mittit
 Viginti tauros, magnarum horrentia centum
 Terga suum, pingues centum cum matribus agnos:
^m Munera, latitiámque dei.
 At domus interior regali splendida luxu
 Instruitur, mediisque parant convivio tektis.
 Arte laborata vestes ostróque superbo:
 Ingens argentum mensis, cœlatáque in auro
 Fortia facta patrum, series longissima rerum,
 Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neq; enim patriusⁿ consistere mentem
 Passus amor) rapidum ad naves præmittit *Achatē*:
Ascanio^o ferat hec, ipsúmque ad mœnia ducat.
 Omnis in *Ascanio* chari stat cura parentis,
 Munera præterea *Iliacis* erepta ruinis
 Ferre jubet, pallam^p signis auroque rigentem,
 Et circumtextum cróceo^q velamen acantho:
 Ornatus *Argivæ Helenæ*, quos illa *Myçenis*,
 Pergama cum peteret, inconcessósque hymeneos
 Extulerat, matris *Leda* mirabile donum.
 Præterea sceptrum, *Ilione* quod gesserat olim,

k In meipso
 experta quid
 sit malis con-
 sictari, disco
 miseris succur-
 At Serv. vult
 non reperti &
 ante disco.
 l Id est, ferias;
 ut esset publica
 gratulatio, &
 deorum favor
 accederet: at
 s. Jussit fieri
 supplicationes;
 = Id est, vi-
 num, inq. Ser-
 at Cor. recti-
 us, Mistic hac
 omnia, ut Ne-
 ptuno sacrifi-
 cent: quæ res
 munera & lac-
 ritiam Neptu-
 no afferat.
 Hac ille. Est
 autem & alia
 lectio (sed
 minùs rationali
 consentanea)
 d.e, ut sit pro
 dies. De qua
 vide Gell.
 = Esse mente
 quierâ.
 o Nuncier.
 p Ex auro in-
 tertexto factis
 q. Cycladem
 circumtextam
 signis acan-
 thum her-
 bam seu vir-
 gultum refe-
 rentibus.

Maxi-

r Baccis ornatum, i. margaritis.
j Celeriter exequens.

r Sub Ascan. imagine.

a De qua potest ambigi, Græcis an Troianis favet.
a Perfidios.

y Jovis fulmina.

r Jacteturque, ut vacet que.

a Pro, Notum, Græc. more.
b Hospitio acceptum retinet.

c In quibus Juno colitur.
d In opportunitate tanta.
e Ad hunc silius numina.

f Fallendo as. fume, Falsò repræsentat.
Scal. exp. Fallam habes & præ te feras, Repræsentat.
g Amoris quasi veneno.
h Incedit cum Achate eodem modo quo Iulus incesisset, si affuisset.

Maxima natarum Priami, colloque monile
r Baccatum, & duplicem gemmis aurorq; coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novus artes, nova pectore versat
Consilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
r Pro dulci Ascanio veniat, donisq; furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
Quippe domus timet^a ambiguum, Tyriosq; bilingues:
Urit atrox Juno, & sub noctem cura recurSAT.
Ergo bis aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, mea vires, mea magna potentia solus:
Nate, y Patris summi qui tela Typhoea temnis,
Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Frater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Littora^z jactetur, odiis Junonis iniquæ,
a Nota tibi: & nostro doluisti sepe dolore.
Hunc b Phænissa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus, & vereor quod se c Junonia vertant
Hospitia: haud tanto cessabit d cardine rerum.
Quocirca capere autem dolis & cingere flamma
Reginam meditor: e nè quo se numine mutet,
Sed magno Aeneas mecum teneatur amore.
Quam facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius, accitu chari genitoris, ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago & flammis restantia Troia.
Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super Idalium sacrata sede recondam:
Nè quâ scire dolos, mediûsve occurrere possit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
f Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet latissima Dido,
Regales inter mensas, laticemque Lyeum;
Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
Occultum inspiret ignem, fallasque & veneno.
Paret Amor dictis charæ genitricis: & alas
Exiit, & h gressu gaudens incedit Iuli.

At Venus Afcanio placidam per membra quietem
 Irrigat: & fotum gremio dea tollit in altos
 Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
 Floribus & dulci affpirans complectitur umbra.
 Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
 Regia portabat Tyriis, duce letus Achate.
 Cumⁱ venit, aulais jam se regina superbis
 Aurea composuit sponda,¹ mediâque locavit.
 Jam pater Æneas, & jam Troiana juvenus
 Conveniunt: stratoque super discumbitur oſtro.
 Dant manibus famuli lymphas: Cereremq; canistris
 Expediunt, tonsisq; ferunt mantilia villis.
 Quinquaginta intus famule, quibus ordine longo
 Cura penum ſtruere, & flammis^m adolere penates.
 Centum aliæ, toridæque pares ætate miniſtri,
 Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
 Necnon & Tyrii per liminaⁿ læta frequentes
 Convenere, toris juſſi diſcumbere piſtis.
 Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum,
 ° Flagrantesque dei vultus, ſimulatæque verba,
 Pallamque, & piſtum croceo velamen acantho.
 Præcipue infelix, p peſti devota futura,
 Expleri mentem nequit, & ardeſcitque tuendo
 Phœniſſa, & puero pariter donisque movetur:
 Ille ubi complexu Æneæ colloque pependit,
 Et magnum^r falſi implevit genitoris amorem,
 Regiam petit. Hæc oculis hæc pectore toto
 Heret, & interdum gremio fovet, inſcia Dido
 Inſideat quantus miſera deus: at memor ille
 Matris Acidaliæ, paulatim abolere^t Sichæum
 Incipit, & vivo tentat^u prævertere amore
 Jampridem^x reſides animos, deſuetæque corda.

Postquam^y prima quies epulis, menſaq; remota,
 Crateras magnos ſtatuant, & ^z vina coronant.
 Fit ſtrepitus teſtis, vocemque per ampla volutant
 Atria: dependent lychni laquearibus aureis
 Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.

i Aſcanius.
 k Auratis ve-
 ſtibus ornata,
 vel Aurea ſpon-
 da, per Synæ-
 t. In lecto, qui
 medius erat,
 accubuit.
 m Colere, ho-
 norare, auge-
 re, & lætos
 facere, ſuſcire.
 n Quæ lati-
 tiam præ ſe
 ferre videban-
 tur.
 o Vultus qui
 ſic ſugabant,
 ut Dei eſſe ap-
 parent.
 p Pernicioſo
 & exitiali a-
 mori.
 q Incenditur
 amore. Con-
 cipit flammæ
 amoris.
 r Quem falſo
 ſuum eſſe di-
 cebat.
 ſ Mandatorum
 matris.
 t Amorem in
 Sic.
 u Præoccupare,
 Junonem
 præveniendū.
 x Inertes ad
 amandum.
 y Quia repe-
 tebant pota-
 tiones.
 z Pocula cor-
 ut i. 3. magnum
 erat. corona la-
 duit: vel ut
 Hom. xxi-
 theſe.
 ſe. loſo
 noſio.

Hic

*ⁱ Soliti imple-
re, cum vel-
lent libare.*

ⁱ Posteror.

*ⁱ Linguis &
animis.*

*ⁱ Vinum, quod
est laticum ho-
nos.*

*ⁱ Cum liba-
set, quod reli-
ctum erat ore
leviter teri-
git.*

*ⁱ Increpidando
instans ut ac-
ciperet, sive
irgens.*

*ⁱ Adhuc spu-
mantem, ut
pote plenam,
eum vinum
Dido vix de-
gustasset.*

*ⁱ Aurea pate-
ra. Atlas, ora.*

ⁱ Defectus.

*ⁱ Fulgura &
fulmina.*

*ⁱ Pluv. adje-
ctivum est.*

*ⁱ Magnum, &
donec ipsa vi-
veret duratu-
rum, inquit*

Corr. At Non.

*ⁱ Scrvum &
perniciosum*

*Alii, longum
adverbialiter
accipiunt.*

*Hic regina gravem gemmis auroque poposcit,
Implevitque mero pateram, quam Belus & omnes
A Belo^a soliti: tum facta silentia testis.*

*Juppiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc latum Tyriisque diem Troiâque profectis
Esse velis, nostrosque hujus meminisse^b minores.
Adsis letitia Bacchus dator, & bona Juno:
Et vos o cœtum Tyrii celebrate^c saventes.*

*Dixit, & in mensa^d laticum libavit honorem:
Primâque libato^e summo tenuis attigit ore.*

*Tum Bitiæ dedit^f increpitans: ille impiger haurit
& Spumantem pateram, & pleno se proluit^h auro:
Post alii procures: cithara crinitus Iopas*

*Personat aurata, docuit que maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, solisqueⁱ labores:
Unde hominum genus, & pecudes: nude imber,
ⁱ ignes:*

*Arcturum,^l pluviasque Hyadas, geminosque Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel que tardus mora noctibus obstet.*

*Ingeminant plausum Tyrii, Troesque sequuntur.
Necnon & vario noctem sermone traherat
Infelix Dido: ^m longumque hiebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore mul-*

ta:

*Nunc, quibus Aurora venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedes equis nunc, quantus Achil-
les.*

*Immo age, & à prima dic hospes origine nobis
Insidias (inquit) Danaûm casisque tuorum,
Erroresque tuos: nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus aëtas.*

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. II.

ARGUMENTUM.

Didūs voluntati morem gerens Æneas, excidii Troiani seriem narrat. Ea est hujusmodi: Græci decimo belli Troiani anno, attritis jam viribus, virtutisque diffidentes, ad dolum confugiunt: noctēque eā quæ urbis incendium antecessit, fugam simulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Troiano equo ligneo, tantæ magnitudinis ut portis urbis recipi non posset, ejus utero lectissimum quemque procerum includunt, Troiani partim fraude Sinonis impulsī, partim Laocoontis supplicio territi, dirutā muri parte, equum in arce stant. Noctē intempestā Græci à Tenedo profecti, per eam muri ruinam quā equus erat introductus, urbem invadunt. Sinon, reſerato equi utero, armatos emittit. Omnia ferro flammisque ſordantur. Æneas interim ab Hectore in ſomnis admonetur, ut ſibi fugā conſulat, deōſque patrios incendio eripiat. Ille tamen honeſtam mortem turpi fugæ præferens, fruſtra in arma ruit. Satis feliciter primus imperus ſuccedit Troianis: donec Choræbi conſilium ſequuti, ſumptis Græcorum armis, ſuorum telis obruntur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamūſque ipſe à Pyriho Achillis filio interficitur. Æneas itaque, fruſtra tentatis omnibus, cū jam nihil ſpei reliquum eſſet, ſacra Anchifa patri committit, eoque in humeros ſuos ſublato, aſſumptiſque Aſcanio filio Creuſāque uxore, fugam arripit: Græci à tergo inſequantur. In eo tumultu Creuſam uxorem amittit: cujus quærendæ cauſā per totam urbem oberranti, obvia ſit uxoris umbra, virūmque mortis ſuæ certiorem facit. Ipſe ad ſocios revertitur, quò jam magnus virorum mulierūque numerus confluxerat, ejus auſpiciū, quocunque terrarum abducere vellet, ſequi paratus.

ALIUD

ALIUD MODESTINI jurisconsulti argumentum.

*Conticuere omnes: tunc sic fortissimus heros
Fata recensabat Troia, casusque suorum,
Fallaces Graios, simulatque dona Minervae,
Lacontis penam, & laxantem claustra Sinonem:
Somnum quo monitus acceperat Hectoris atrum:
Jam flammam cœli, Troam patriæque ruinas,
Et regis Priami fatum miserabile semper:
Impositumque patrem collo, dextræque prehensum
Ascanium, frustra à tergo comitante Creusa:
Exeptam hanc fate, socios in monte repositos.*

ALIUD INCERTI AUTORIS argumentum.

*Cogitur Aeneas bellorum exponere casus,
Graiorumque dolos, & equum, fraudemque Sinonius,
Excisamque urbem, Priamique miserrima fata:
Utque patrem impositum forti cervice per ignes
Extulerit, charamque amisit ipse Creusam.*

ALIUD MONOSTICHON.

Edocet excidium Troia clademque secundus.

ALIUD.

Funera Dardania narrat stetitque secundo.

^a Pro, Intenta
ora habebant,
id est, defixa
in loquentem:
ut sit Hypal.
Vel, intenti
ad ejus verba,
nè hiscebant
quidem
^b Quibus ma-
gna ex parte
interfui. Vel,
quorum ma-
gnam partem
ego cum meis
expertus sum.
^c Iam deniq;
miseri, ut nè
ipsi quidem hostes sine lacrymis ea audire possint. Sic. l. II, Vel Priamo miseranda.
manus, d Adveniente aurorâ.

Conticuere omnes, ^a intentique ora tenebant.
Indè toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
Infandum regina jubes renovare dolorem,
Troianas ut opes & lamentabile regnum
Fruerint Danaï: quæq; ipse miserrima vidi,
^b Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
^c Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssi,
Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, suadentque ^d cadentia sydera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Troiæ supremum audire laborem:

Quamquam

Quamquam animus meminisse horret, luctūq; resu-
 incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi (git,
 Ductores Danaū, tot jam labentibus annis,
 Instar montis equum, divina Palladis arte
 Edificant: sectāq; intexunt abiete & costas.
 Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
 Huc delecta virū sortiti corpora furtim
 Includunt cæco lateri: penitusque cavernas
 Ingentes, uterūque armato milite complent.
 Est in conspectu Tenedos, notissima fama
 Insula: dives opum, Priami dum regna manebant
 Nunc tantum senus, & statio malè fida carinis.
 Huc se proVecti deserto in^f littore condunt:
 Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenæ.
 Ergo omnis longo & solvit se Teucria luctus:
 Pandunt ur portæ: juvat ire, & Dorica castra
 Desertosque videre locos, littusque relictum.
^hHic Dolopum manus, hic sevens tendebat Achilles:
ⁱClassibus hic locus, hic acies certare solebant.
 Pars stupet in nuptæ donum exitiale Minervæ,
 Et molem mirantur equi: primūque Thymætēs
 Duci intra muros hortatur, & arce locari:
 Sive dolo, seu jam Troiæ sic fata ferebant.
 At Capys, & quorum melior sententia menti,
 Aut pelago Danaū insidias suspectæque dona
 Præcipitare jubent, ^ksubjectisq; urere flammis:
 Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
 SCINDITUR^l incertum studia in contrariâ vulgus.
 Primus ibi^m ante omnes, magna comitante caterva,
 Laocoönⁿ ardens summa decurrit ab arce:
 Et procul: O miseri, quæ tanta insania, cives?
 Creditis auctores hostes? aut ulla putatis
^oDona carere dolis ^pDanaū? sic notus Ulysses?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,
 Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
 Inspectura domos, ^qventuræque desuper urbi,
 Aut aliquis latet error: equo nè credite Teucri.

Quic-

e Interiora
 starumina, qui-
 bus laterum
 compages mi-
 tebatur.

f Hujus in-
 sulæ, quæ cul-
 toribus vacua,
 Achilli in
 prædam con-
 cessa fuerat. 1
 g Excusso lu-
 ctu dant se
 lætitiæ Tro-
 iani.
 h Verba sunt
 videntium.
 i Manipulis,
 Iud. Sic & 3.
 de equitibus.

k Pro subje-
 ctisve: nisi for-
 tē ita scriben-
 dum est.
 l Mobile, in-
 stabile.
 m Coram om-
 nibus, viden-
 tibus cunctis.
 Aut est Peris-
 fologia.
 n Iræ æstuans.
 o Dona car. dol.
 p Dan. sic not.
 Estne tam
 malè vobis
 notus?
 q Oppressura
 urbem, utpote
 ejus mœnibus
 altior.

i Tum quoque
cum ferunt
dona.
f Equi,

Quicquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum
Contorsit: stetit illa tremens, uterôque recusso
Insonuere cavæ, gemitumque dedere caverna.
Et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Troiaq; nunc stares, Priamiq; arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahabant
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus ultro,

f Has ipsas in-
fidias.

f Al. certa.

Hoc ipsum ut strueret, Troiamq; aperiret Achivæ,
Obtulerat, fidens animi, atq; in utrumq; paratus,
Seu versare dolos, seu certè occumbere morti.
Undique visendi studio Troiana juvenus
Circumsusa ruit, certantque illudere captor
Accipe nunc Danaum insidias: & crimine ab uno
Disce omnes.

f Al. infidias
et crimen ab
uno

Disce omnes.
Quasi turbatus. Ser. Sed fieri etiam potest ut esset turbatus, donec vidisset an sua fallacia succederet.

f Al. & super.
Conveniet autem & cum præced. neque.

Quicumque me sequatur eventus. Ita Ser. qui legit, fuerit quodcumq;

f Malo vocem aliquod, quæ jungatur cum m. m. quàm aliquid quod jungendum esset cum fando.

f Sub falso crimine prodictionis.

f Privatum lumine, interemptum.

Namq; ut conspectu in medio turbatus inermis
Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit
Heulque nunc tellus (inquit) quæ me equora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi deniq; restat
Cui neq; apud Danaos usquam locus, insuper ipsi
Dardanidæ insensæ pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus:
Quidve ferat, memoret: quæ sit fiducia capto.
Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:
Cuncta equidè tibi rex, fuerint quæcumq; fatebor
Vera, inquit, neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.
Fando, aliquod si fortè tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria: quem falsa sub prodizione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci, nunc cassum lumine lugent:

Illi me comitem, & consanguinitate propinquum
 Pauper in arma pater primis hic misit ab annis.
 Dum stabat regno incolumis, regnumque uigebat.
 Consiliis, & nos aliquod nomenq; decusque
 Gessimus: inuidia postquam pellacis Ulyssi
 (Haud ignota loquor), & superis concessit ab oris,
 Afflictus vitam in tenebris luctuque trabebam,
 Et casum in fontis mecum indignabar & amici.
 Nec tacui demens: & me fors siquâ tulisset,
 Si patrios unquam remeâssem diator ad Argos.
 Promisi ultorem, & verbis odia aspera morti.
 Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses
 Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
 In vulgum ambiguas, & hanc querere consilio arma.
 Nec requievit enim, donec & Calchante ministro.
 Sed quid ego hæc autē nequicquā ingrata revolvo?
 Quidue moror? si omnes uno ordine habetis Achil-
 lida, audire sat est, jamdudum sumite pœnas: vos
 Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atride.
 Tum verò ardemus scitari, & querere causas,
 Ignari scelorum tantorum, artisque Pelasge.
 Prosequitur pavitans, & fisco pectore satyr.
 Sæpe fugam Danaï Troia cupiere relicta
 Moliri, & longo fessi discedere bello.
 Fecissent que utinam! Sæpe illos aspera ponti
 Interclusit hyems, & terruit Auster euntes.
 Præcipue, cum jam hic trabibus contectus acernis
 Staret equis, toto sonuerunt æthere nimbi.
 Suspens, Eurpylum scitatum oracula Phœbi
 Mittimus: isque adytis hæc tristia discit reportat.
 Sanguine placâstis ventos, & virgine casus,
 Cum primum Iliacæ Danaï venisset orare
 Sanguine querendi reditus, animiq; litandum
 Argolica. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
 Obtupere animis gelidusq; per ima cuncurrit
 Ossâ tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu

f Interemptus est.

g Pelasgi dicitur

h Calchante

i Calchante

k Si enim

l Ithacus

m Danaï

n Iliacæ

o Fata præpa-

pent mortem,

q Iphigeniâ

r Agamemnon

s filia

t in Aulidem

Protrahit in medios: quæ sint ea numina divum
 Flagrant: & mihi jam multi crudele & caneant.
 Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
 Bis quinos silet ille dies: tectusque recusat.
 Prodere votæ sua quenquam, aut opponere morti
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Composito rumpit vocem, & me destinat ara.
 Assensere omnes: & quæ sibi quisque timebat,
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et satise fruges, & circum tempora vitta.
 Eripui (fateor) leibo me, & vincula rupi,
 Limosque lacu per noctem obscurus in ulva
 Delitui, dum vela darent: si forte dedissent.
 Nec mihi jam patriâ antiquam spes ulla videndi,
 Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
 Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugias, & culpam hanc miserorum morte piabunt.
 Quod re per superos & conscia numina veri,
 Per, si qua est quæ restat adhuc mortalibus usquam
 Intemerata fides, oro: miserere laborum
 Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
 His lacrymis vitam damus, & miseresчимus ultro.
 Ipse viro primus manicas atque arcta levare
 Vincula jubet Priamus: dilectisque isâ sature amicis.
 Quisquis es (amissos hinc jam obliviscere Graios)
 Nofter eris: mihi que hæc ediffere vera roganti,
 Quid molè hanc immanis equi statueret quis auctor
 Quid dæ petunt? quæ religio? aut quæ machina bel-
 Dixerat. Ille, dolis instructus & arte Pelasga, (li)
 Sustulit exutas vinculis ad sydera palmas:
 Vos æterni ignes, & non violabilia vestrum.
 Testor numen (ait) vos ara, evsêsq; nefandi,
 Quos fugi, & vitæq; deum, quas hostia æ gessit:
 Fas mihi Graiorum sacrata resolvere jura,
 Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
 Siqua regunt: teneor patriæ nec legibus ullis.

Ex compo-
 sitione, ut
 impulsu, non
 oraculi jussu.
 r' Pnyvus
 Qvulus.
 In vocem e-
 rumpit.
 s Parari cœpe-
 runt.
 s Moltis, quæ
 frons vi-
 ctima & foci
 necnon cultri
 aspergebantur.
 u. m. i. g. charam
 sed potius Ar-
 gos antiq. vo-
 cat par. ut &
 Soph. com-
 mendat à ve-
 tutate. Qui-
 dam enim pri-
 amum intell.
 x. Quisquis es,
 videris: ver-
 bi sunt imp.
 transugam in
 fidem suam re-
 cipientis; Liv.
 y Sydera. Alii,
 penates: ut
 Attemionque
 ad, is effert pe-
 netr. ignem.
 Alii, Vestæ
 focos.
 ? Quæ qui de-
 am jungunt
 cum hostia.
 a. Cum essem
 victima, ara
 destinata.
 b. Quia sacra-
 menti milita-
 ris religione
 videbatur esse
 obstrictus.

Tu modo promissis mancas, servatâque serves
Troia fidem: si vera feram, si magna rependam.
Omnia spes Danaum, & capti fiducia belli
Palladis auxilio semper stetit: impius ex quo
Tydides sed enim scelerumque inventor Ulysses,
Fatale aggressi sacraso avellere templo
Palladium, castis summae custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque eruentis
Virgineas ausi diva contingere vitas:
Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
Spes Danaum, fracta vires, aversa a dea mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris:
Vix postquam castris simulacrum, arsero corusca
Luminibus flammæ arrectis, falsusque per artus
Sudor iit: torque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.
Ex templo tentanda fuga canit aquora Calchas:
Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago & curvis secum advenere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenæ,
Arma deosque parant comites, pelagorum remenso
Improvisi aderunt: ita higerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine laeso
Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cæloque educere iussit:
Nec recipi portis aut duci in mœnia possit,
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Minervæ,
Tum magni exitium (quod dii prius omen in ipsum
Convertant) Priami imperio Phrygibusque futurum:
Sic manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
Ulcro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidiis, perjurique arte Sinon
Credita res: captique dolis, lacrymisque coactis,

e Vitræ enim
aliæ erant
virginales,
aliæ marita-
les.
d Minervæ:
e Minerva
f Simulacrum
pos. fuit.

g Auspicio, ut
& duces ab
exercitu au-
spiciorum re-
petendorum
causâ Romam
redibant. A-
liis, omnia,
malè.
h Interpreta-
tur numinis
commotio-
nem. Itâ s.
qui videtur
legere omnia.
i Sacrilegium
Ulyssæ. Dion.
k Sub favore
pristino.

l Lacry. coact.
ut Ter. Una
lacrymula,
quem oculis
terendo mi-
serè vix vi ex-
pressit.

Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
 Non anni domuere decem, non mille carina.
 Hic aliud majus miseris, multoq; tremendum
 Objicitur magis, atque improvida pectora turbat
 Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
 Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.
 Ecce autem, gemina Tenodo^m tranquilla per alta
 (Horresco referens) immensis arboribus adgues
 Incumbunt pelago, paritæque ad litora tendunt
 Pectora quorum inter fluctus arrepta, jubæq;
 Sanguinæ exuperant undas: pars cætera pontum
 Ponēⁿ legit, sinuatque immensa volumine terga.
 Fit sonitus, spumante salæ: jamque arva tenebant,
 Ardentesque oculos suffecti sanguine & igni,
 Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
 Diffugimus visu exangues: illi agmine certo
 Laocoonta petunt, & primum parva duorum
 Corpora natorum serpens amplexus uterque
 Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
 Post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
 Corripiunt, spirisque ligant ingentibus: & jam
 Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
 Terga dati, ^p superant capite & cervicibus altis.
 Ille simul manibus tendit diuellere nodos,
 Perfusus sanie vittas, atroque veneno:
 Clambres simul horrendos ad sidera tollit:
 Quales mugitus, fugit cum sauctus aram
 Taurus, & incertam excussit cervice securim.
 At gemini lapsu delubra ad summa dracones
 Effugiunt, seuaq; petunt Tritonidis arcem:
 Sub pedibusque dea, clypei que sub orbe teguntur.
 Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
 Insinuat pavor: & scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide^x robur
 Læserit, & tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque divæ
 Numina conclamant.

^m Per mare
 tranquil.

ⁿ Nonn. ait
 Argæ esse Na-
 vigare, Pri-
 stringere, af-
 ferens hunc
 locum.
^p Mobilibus.

^p Superemi-
 nent.

^q Similes mu-
 gitibus tauri
 qui fugit, &c.
^r Duple illu-
 sam, seu im-
 pactam, & non
 certo ictu.

^s Labi serpen-
 tum propriè
 est.

^t Minervæ,
 quæ supra Tri-
 tonia.

^u Insinuat, pro
 insinuat.

^x Ut supra,
 --atollere mo-
 dum Roboribus
 textis.

^y Pro, scelerata
 cus, per Hypæ-

Divi-

Dividimus^a muros, & mœnia pandimus urbis.
 Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
 Subjiciunt^b lapsus, & suspēda vincula collo
 Intendunt, se audire fatalis machina muros,
 Fœta armis: circum pueri innuptæq; puellæ
 Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent.
 Illa subit, mediæq; minans illabitur urbi.
 O patria, & diva domus Ilium, & inclita bello
 Mœnia Dardanidum! quater ipso in limine portæ
 Substitit, atq; utero sonitum quater arma dedere:
 Instamus tamen immemores, cæciq; furore,
 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
 Tunc etiam fati aperit Cassandra futuris
 Ora, dei^c jussu, non unquam credita Teucris:
 Nos detubra deum miseri, quibus^d ultimus esset
 Ille dies, festa velamus fronde per urbem.

Vertitur interea cælum, & ruit Oceano nox,
 Involvens umbra magna terramq; polūque,
 Myrindonūque dolos: fusi per mœnia Teucris
 Contingere, sopor fessos complectitur æneus.
 Et jam Argivæ phalanx instructis navibus ibat
 A Tenedo, tacita per & amica^e silentia lunc,
 Littora nota petens: flammæ cum regia^f puppis
 Extulerat, fatisque domū defensus^g iniquus,
 Inclusos utero Danaos & pinea furtim
 Latant claustra Sinon: illos patefactus ad auras
 Reddit equus: lotisque cavo se robore promunt
 Tisandrus Sthenetusque, duces, & dirus Ulysses,
 Demissum lapsi per funem, Athamasque, Thoasque,
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
 Et Menelaus, & ipse doli fabricator Epeus.
 INVADUNT urbem somno vinctæ sepultam.
 Caduntur vigiles: portisque patentibus omnes
 Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.
 Tempus erat, quo prima quies mortalibus agris
 Incipit, & dono divam gratissima serpit.
 In somno ecce ante oculos maestissimus Hector

² Superpositos
 Scæx portæ.

^a Id est, rotas
 quibus devol-
 veretur.

^b Funes can-
 nabinos.

^c Hymnos;

^d Briam tunc,
 sicut antea sa-
 pius: nam He-
 lenâ veniente
 prædixerat
 futura bella &
 mala.

^e Vel aperit
 ora jussu dei:
 vel (sequendo
 fabulam) non
 unquam cre-
 dita Teucris:
 idque dei jussu.

^f Quod nescien-
 tes ornabamus
 ramis dei. d.
 læticiam age-
 tantes.

^g Sibi tum
 grata.

^h Lunâ silente,
 id est, minime
 lucente: ut la-
 tere magis
 possent insi-
 dia: eleganti
 transi. ab au-
 ribus ad ocu-
 los.

ⁱ Ut, Dat cla-
 rum & puppæ
 signum, lib. 3.

^k In festis Tro-
 ianorum rebus;
 at rebus Græcæ
 amicis.

¶ Pedes habens toris trajectos.

¶ Cum clausis portis solus extra urbem cum Græcis conflagret.

¶ Possent humano auxilio communitri, percussent & mea dext. defendi.

¶ In recessu quodam erat.
p. Clare audiuntur.

Visus adesse mihi, largisque effundere fletus,
Raptatus bigis, ut quondam: aterque cruento
Pulvere, perque ¹ pedes trajectus tora tumentes.
(Hei mihi! qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!)
Squalentem barbam, & concretos sanguine crines
Vulnerâq; illa gerens, qua circum ^m pluxima muros
Accepit patrios. Ulro flens ipse videbar
Compellare virum, & mastas expromere voces:
O lux Dardania, spes ô fidissima Teucrum,
Quæ tanta tenuere moras quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores
Desessi, aspiciam? quæ causa indigna serenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cernas?
Ille nihil: nec me querentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Huius fuge nate dea, teque, huius, ait, eripe flammis
Hostis habet muros, fuit alto a culmine Troia:
Sat patria Priamoque datum: si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hæc defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troia penates:
Hos cape, fatorumque comites, huius mania quere,
Magna pererrato statues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus victas, Vestamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur moenia luctu:
Et magis atque magis (quanquam secreta parentis
Anchise domus, arboribusque oblecta recessu)
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
Excitior somno, & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque arrectis auribus asto:
In segetem veluti cum flamma furentibus Ausus
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit, fata lata, bovmque labores,
Præcipitesque trahit sylvas, stupet inscius alto

Acci-

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
 Tum verò manifesta fides, Danaumq; patefcent
 Insidia: jam Deiphobi dedit ampla ruinam
 Vulcano superante domus, jam proximus ardet
 Ucalegon: Sigaa igni freta lata relucept.
 Exoritur clamorq; virum, clangorq; tubarum.
 Arma amens capio, nec sat rationis in armis.
 Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
 Cum sociis ardent animis: & FUROR iraq; mentem
 Precipitant: pulchrūmq; mori succurrit in armis.
 Ecce autem, telis Panthus elapsus Achivum
 Panthus & Otriades, arcis Phœbique sacerdos,
 Sacra manu, victorūque deos, parvūmq; nepotem
 Ipse trahit, cursūque amens ad littora tendit.
 Quo res summa loco, Panthus quā prendimus arcem
 Vix ea fatus eram, gemitu cū talia reddit:
 VENIT summa dies & ineluctabile tempus
 Dardaniæ: fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
 Gloria Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
 Transulit: incensa Danaï dominantur in urbe.
 Arduus armatos mediis in moenibus astans
 Fundit equus: victorūque Sinon incendia miscet
 Insultans: portis alii bipatentibus adsunt,
 Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.
 Obsedere atq; telis angusta viarum
 Oppositi stat ferri acies mucrone corusca
 Stricta, & parata neci: vix primi praelia tentant
 Portarum vigiles, & Ecaca Marte resistunt.
 Talibus Otriada dictis, & numine divum
 In flammis & in arma feror: quod tristis Eriaxys,
 Quod fromitus vocat, & sublatu ad æthera clamor
 Addunt se socios Rhipheus & maximus armis
 Iphitus, oblatis per lunam, Hypanisque, Dymasque,
 Et lateri adglomerant nostros: juvenisq; Choraebus
 Mygdonides, illis qui ad Troiam sorte diebus
 Venerat, infans Cassandra incensus amore,
 Et gener auxilium Priamo Phrygibusq; ferebat.

9 Montis.
 Non illius
 Somni (ut qui-
 dam volunt)
 sed fraudis.
 Gr. Nam sequi
 Dan. &c.
 Vulc. pro igni
 Ucalegonis
 domus proxi-
 ma.
 Vide proxi-
 me sequentem
 annot.
 Non mirum
 est me arma
 cepisse sine ra-
 tione: nam
 furor, &c.
 10 Al. Otriades.
 11 Al. Ilium.
 Cū in eam
 relinquitur.
 12 Phrygia.
 13 In Graciam
 ubi ars fue-
 rat.
 14 Tot millia
 adsunt alio-
 rum, quod nun-
 quam, &c.
 15 Ad inferen-
 dam necem.
 16 Nocturno
 praelio.
 17 Al. moen-
 sc. ut præcedit
 addunt se
 18 Percussus ge-
 ner.

per Aureum
vaticinantis.

Ad glori-
ratos, ut mo-
do piae.

Alia, ex se-
re, et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Immo, pueri
et in-
git. Ser. cum
legi, pueri, pueri.

Infelix, qui non sponsa precepta furentis
Audierat:

Quos ubi in confertos audere in praelia vidi,

Incipio super his: Iuvencos, fortissima frustra

Pectora, si vobis audentem extrema cupido est

Certa sequi, qua sit rebus fortuna videtis.

Excessere omnes, adytis arisque relictis,

Dii, quibus imperin hoc steteras: succurritis urbi

Intense: moriamur, & in media arma ruamus.

UNA salus victis, nullam sperare salutem.

Sic animis juvenum furor additis: inde (lupi ceu

Raptores, atra in nebula, quos improba ventris

Exegit caecos rabies, catulique relictis

Fatidius expectant focis) per ceta, per hostes

Palimus haud dubiam in mortem, mediisque tenemus

Urbis iter: nox atra & cava circumvolat umbra.

Quis cladem illius nobis, quis funera bando

Explicet? aut possit lacrymis equare labores?

Ubi antiqua ruit, multos dominata per annos

Plurima per vias sternuntur inertia passim

Corpora, perque domos, & religiosa deorum

Limina, nec soli poenas dant sanguine Teucri:

Quondam etiam victis redit in praecordia virtus,

Victoresq; cadunt Danaï, crudelis ubique

Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.

Primus se Danaum, magna comitante caterva,

Androgeos offert nobis, socia agmina credens,

Inscius, atque ultro verbis compellat amicis

Festinate viri: nam qua tam sera moratur

Segnitest? alii rapiunt incensa feruntque

Tergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?

Dixit: & exemplo (neq; enim responsa dabantur

Fida satis) sensu mediis detapsus in hostes.

Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit:

Improvissum aspris veluti qui sentibus anguem

Pressit humi nirens, trepidusque repente refugit

Assolentem iras, & carula colla rumentem.

Haud

Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat,
 Irruimus, densis & circumfundimur armis.
 Ignarosque lacu passim & formidina captos
 Sternimus: aspexit primo fortuna labori.
 Atque hic exultans successu animisque Choraebus,
 O socii, quâ prima, inquit, fortuna salutis
 Monstravit iter, quâq; ostendit se dextra, sequamur.
 Mutemus clypeas, Danaumque insignia nobis
 Aptemus. Dolus, an vires, quæ in hoste requiratur,
 Arma dabunt ipsi. Sic factus, deinde comantem
 Androgei galeam, clypeique insigne decorum
 Induitur: laterique Argivum accommodat ensen.
 Hoc Rhipheus, haud ipse Dymas, omnisque juvenis
 Letas facit: spoliis se quisque recentibus armat.
 Vadimus immisi Danais, & haud vulnere nostro:
 Multaque per caecam congressi praelia caecam
 Conferimus, multos Danaum demittimus Orco.
 Diffugiunt alii ad naves, & littora cursu
 Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
 Scandens rursus equis, & nota canduntur in alio.
 Heu! RETINE. invitis fas quonquam fidere divis:
 Ecce, trahobatur passis. Præmorsa virgo
 Crinibus à templo Cassandra, adytisque Minervæ,
 Ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
 Non tulit hanc speciem furiva mente Choraebus
 Et sese medium iniecit: moriturus in agmen.
 Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
 Hic primùm ex alto delubri culmine telis
 Nostrorum obviamur: oriturque miserrima cades,
 Armorum facie, & Graiarum errore jubarum.
 Tum Danaï gemiti, atque erepta virginis ira,
 Undique collecti invadunt: acerrimus Ajax,
 Et gemini Atreïdæ, Dolopumque exercitus omnis.
 Adversus rupto ceu quondam turbine venti
 Confligunt, Zephyrusque Notusque, & letus Eois
 Boreasque: Atque inter sese, se vitque tridenti,

y Ipse Dymas
 Vel intrep-
 pung. post
 pte, ut de se
 loquatur.
 z Haud faven-
 te nobis nu-
 mine, ut in-
 nuit D. in
 Ter.

a Contine-
 bent.
 b Quas aliquis
 retendisset, ut
 moris est.
 c Hoc specta-
 culum.
 d Al. petimus.

o Jias Oileus

f. Quæ nos
Græcos esse
mentiebantur,
g. Lingua
Græca.

h. Protegis.

i. Non vitæ
pericula, ne
vulnerans aut
interficiens
Daneos, vicif-
sim vulnerare
aut interfi-
ces ab illis.
k. Etiam vuln-
tard. non so-
lùm senectū-
te.
l. Facta testu-
dine. At Ser-
intel. de mac-
ebina.

m. Quasi antea
defecissent.

Spumens atque imo cretus ciet aquora fundo.
Illi etiam, si quos obscuræ nocte per umbram
Fudimus insiditis, totaque agitata iuvante urbe,
Apparent: primi clypeos, mentisque tela
agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero: primisque Choræbus
Penelei dextra divæ omnipotentis ad aram
Procambit: cæditi & Rhipeus, iustissimus unus.
Qui fuit in Teucriis, & servantissimus equi.
Dile aliter visum: perant Hypanisque Dymasque,
Confixi à sociis: nec te tuæ plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis insula h. tenet.
Iliaci cineres, & flamma excreta meorum,
Testor, in oceaſu vœstro, nec tela, nec allas.
i. Vitavisse vires Danaum: & si fata fuissent
ut caderem, tenuisse manu: reliquimur inde
Iphobus & Pelias mecum: quorum Iphobus & o
jam gravior, Pelias & k. vulnere tardus Olyſſi.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati:
Hæc verò ingentem pagnam, cetera cetera nusquam
Bella fontem, nulli tota more ventur in arbor: non
Sic Martem indomitum, Danabſq; ad testa ruentes
Gernimus, obsessumque l. testa testudine limen.
Herent parietibus scabæ, postesque sub ipsos.
Nituntur gradibus, clypeosque ad tela sinistra:
Proteſti obiciunt, preſunt, fastigia dextris.
Dardanide contra turres ac testa dombrum
Culmina convellunt: his se, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere tela:
Auratæq; trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii stricti mucronibus imas
Obsedere fores, hæc servant agmine denso.
m. Instaurati animi regis succurrere testis,
Auxiliisque levare viros, vinctque addere viſtis.
Limen erat, cæcæq; fores, & parvius usus
Testorum inter se Priami, postesque relati
At tergo: infelix quæ se (dum regna manebant)

Sapins:

Sepius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, & quo puerum n. Asryanasta traherebat.

Evado ad summi fastigia culminis, unde
Tela manu miseri jactabant irrita Teucris.

Turrim in præcipiti stantem, summisque sub astra
Eductam testis, unde omnis Troia videri,

Et Danaüm solite naves, & Achaica castra:

Aggressi ferro circum, quâ & summa labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis

Sedibus, impulimusq; ea lapsa repente ruinam

Cum sonitu trahit, & Danaüm super agmina latè

Incidit: ast alii subeunt, nec saxa, nec ullum

Telorum interea cessat genus.

Vestibulum ante ipsum, primòq; in limine Pyrrhus

Exultat; telis & luce coruscus ahena:

Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina pastus

Frigida sub terra tumidum quem bruma tenebat,

Nunc positis novus exuvias, nitidisque juvena,

Lubrica convolvit sub lato pectore terga

Ardens ad solem, & linguis micat ore trifidus.

Unà ingens Periphas, & equorū agitator Achillis

Armiger Automedon: unà omnis Scyria pubes

Succedunt tectis, & flammæ ad culmina jactant.

Ipsæ inter primos, correpta dura bipenni

Limina perumpit, postesque à cardine vellit

Aratos: jamque excisa iras, firma cavaavit

Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.

Apparet domus intus, & atria longa patescunt:

Apparent Priami & veterum penetralia regum:

Armatisque vident stantes in limine primo.

At domus interior gemitu miseròq; tumultu

Miscetur: penitusq; cave plangoribus ades

Fœmineis ululant: ferit aurea sidera clamor.

Tum pavide tectis matres ingentibus eruant

Amplexaq; tenent postes, atque oscula figunt.

Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi

Cuspides sufferre valent labas priete crebro

Hectoris &
Andromache
filium ut, per
vinctus nepos
Ipse trahit,

Bucina:

Fulgore ar-
morum areo-
rum. Sed as
pro ferro: ut,
Andantes cl. 119;
ata mib. ceruo.

q. Etelorum
princeps.
A Scyro in-
sulâ unâ de
Cyclad.

f. Perforavit.

q. Cavadium
intell. quod
post atrium
erat.

q. Dictum ex
Rom. more
tributuum
aliquid religio-
post. & limi-
nibus.

Janus

*Janua, & emori procumbunt cardine postes,
Fas eruvit: rumpunt aditus, primosq; trucidant.
Immissi Danai, & late loca milite complent.*

Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
 Exit, oppositasque erexit gurgite moles,
 Fertur in arua suavis cumulo, campoque per omnes
 Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furventem
 Cade Neoptolemum, geminosque in limine Atridas
 Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per ara
 Sanguine fudentem quos ipse sacrauerat ignes.

Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi,
Procubuerunt: tenent Danai quæ desit ignis.

Porfugan & Priami fuerint quæ fata requirant
Urbs ubi capte casum, convulsâque vidit
Limina testorum, & medium in penetralibus hoste
Arma diu seniar defueta tremantibus ævo
Circumdant nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur: ac densos fertur moriturus in hostes.

Adibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus.
Incumbens ara, atq. umbra complexa penates.

Hic Hecuba, & nata nequicquam altaria circum,
Præcipites atra cœu tempestate columbe,
Condensa, & divæ^a amplectens simulacra^b trenebant.
Ipsam autem sumptis Priamum juvenilibus armis
Vidit, Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
Impulsa hîc cingi tela? aut quò ruis? inquit.

VON tali auxilio nec defensoribus istis
Tempus eget: non si ipse meus nunc afforet Hector.
Iuc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
Aut mori ore simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, & sacra longævum in sede locavit.

Ecce autem, elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostes
 tortibus longis fugit, & vacua atria lustrat,
 auctus: illam audens infesto vulnere Pyrrhus.

Insequitur, jam jamq; manu tenet, & premit hasta.
Ut tandem ante oculos evasit & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.

Hic Priamus, quanquā in media jam morte tenetur
Non tamen abstinuit, nec voci inq; pepercit.

At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,

Dis (si qua est calo pietas, que talia curet)

Persolvant grates dignas, & premia reddant

Debita: qui nati coram me cernere letum

Fecisti, & patrios sedasti funere vultus.

At non ille, satum quo te mentiris, Achilles,

Talus in hoste fuit Priamus sed jura fidemque

Supplicis erubuit, corpusque ex angue sepulcro

Reddidit Hecforeum, vix in mea regna remisit.

Sic fatus senior, telumq; imbelles sine ictu

Conjecit: raucum quod protinus ere repulsum,

Et summo clypei nequicquam umbone & pependit.

Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis

Pelida genitori, illi mea tristitia facta,

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa tremens

Traxit, & in multo lapsantem sanguine natis

Implicuitque comam lava, dextraque coruscum

Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enses.

Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum

Sorte tulit, Troiam incensam & prolapsa videntem

Pergama, tot quondam populis terrasque superbam

Regnatorem Asia: jacet ingens lixore truncus,

Avulsamque humeris caput, & sine nomine corpus.

At me tum primum sævus circumstetit horror.

Obstupui, subit chari genitoris imago,

Ut regem æquarum crudeli vulnere vidi

Vitam exhalantem: subit deserta Creusa,

Et direpta domus, & parvi casus Iuli.

Respicio, & qua sit me circum copia lustræ.

Deserere omnes desessi, & corpora saltu

Ad terram misere, aut ignibus ægra dedære.

Jamque

Quantum
ante oculos
certam habet
mortem. Med.
S. exp. manij
fca.

In me Pri-
mo hæst pro
in me Pri-
amum, cum hæ-
stis essem.

Ad hæst una
boni, quim e
penetrans.
Don. in Ter-
vult esse ad-
vers. loci, pro
Ille.
Tristitiam
illi allatura.

Quæ copia
militum: quæ
rus militum
numerus.
Comperio
omni. deseruisse
etc.

Unus super-
eram.

Helenam.

De illa sce-
lerata. Vel
Sceleris poenas

Tanquam
tog.

Quidam expi-
Anim. inflam-
matum ad ul-
rionem. Alii,
exp. ult. fl.

Inspectari a
coel. Nam ma-
iores esse cre-
debant habitu
corporis deos
quam homines
T. ex Tranq.
& Tac.

Superstes sic.

Ni m. c. re-
stitisset, jam fl.
tulisent, &c.

Criminosus.

Jamq; aded^{us} super unus eram, cum limina Vesta
Scrutantem, & tacitam secreta in sede latentem

Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.

Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,

Et penas Danaum, & deserti conjugis iras

Permetuens, Troia & patria communis Erinys.

Abdiderat sese, atque aris inuisa sedebat.

Ex arsere ignis animo: subit ira cadentem.

Ulcisci patriam, & sceleralas sumere poenas.

Scilicet haec Spartam incolumis patriasq; Mycenae

Aspiciet: partoque ibit & regina triumpho &

Conjugiumque, domumq; patres natosque videbit.

Iliadum turba & Phrygiis comitata ministris?

Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?

Dardanium toties fuderit sanguine litus?

Non irā: Namque etsi nullum memorabile nomen

Feminea in penna est, nec habet victoria laudem.

Extinxissa nosas tamen, & sumpsisse merentis.

Laudabor poenas: animūque explēsse juvabit

Ulrionis flamma, & cineres satiāsse meorum.

Talia jactabam, & furcata mente ferebar,

Cum mihi se, non antē oculis tam clara, videndam

Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit.

Alma parens, confessa deam: qualisque videri

Volucris & quant a solet: dextrāque prehensum.

Continui: rosaeque haec insuper addidit ore:

Nate, quis indomitas tanens dolor excitat iras?

Quid furis? aut quōnam nostri tibi cura recessit?

Non prius aspiciēs ubi fessum atate parentem

Liqueris Anchisen? superet conjux ne creusa,

Ascaniusq; puer? quos omnes undique Graiae

Circum errant acies? & ni mea cura resstat;

Jam flamma tulerint, inimicus & hauserit ensis.

Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacone,

Culpatisque Paris: meritis inclementia divum

Haec exortit ope, sternitque a calcitrant Troiam.

Aspice.

Aspice (namq; annem, quæ nunc obducta tueri
Mortales bebetat, visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu nequa parentis
Jussa time, & neu præceptis parere recusa)
Hic ubi dijectas moles, avulsæque saxa.

Saxa vides, mistoque undantem pulvere firmum:
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à sedibus urbem
Erui: hic Juno Scæas saxissima portas
Prima tenet, sociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.

Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
Insedit, nimbo effulgens, & Gorgone sava.
Ipse Pater Danais animos virisque secundas
Sufficit, ipse deas in Dardana suscitât arma.
Exipiente fugam, finemque impone labori:

Nusquam aboro, & tutum patrio te limine sistam.
Dixerat, & spissis noctis se condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicæque Troia
Numina magna æcum.

Tum verò omne mihi visum considerare in ignes
Illum, & ex imo veri Neptunia Troia.

Ac veluti summis antiquam in montibus ornam
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant:
Eructe agitata, cunctatim: illa usque minatur,
Et transacta rotam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim evicta, supremum
Congemuit, ruitque jugis avulsa ruinam.

Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes
Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.

Ast ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
Antiquasque domos, genitor (quem tollere in altos
Optabam primum manentes, primumque petebam)

Abnegat, excisa vitam producere Troia,
Exiliumque pati. Vos & quibus integer avi
Sanguis (ait) solidaq; sua stans robore vites,
Vos agitate fugam.

Veretur ne
imperanti sibi
fugam non ob
temperet.

Genesant
Nept. tridente
suo non solum
mare sed ter-
ram etiam
movere & la-
besectare: sed
& partes ab-
rumpere.

Deo, dictum
de dea.

De juveni-
bus intel-
e Sine altretius
auxilio, quo
erit Anchis.

^a Superstices
fuimus.

^b Me hic ut
mortuum de
jacentem re-
linquite.

^c Manu hostis
inven. mor-
tem: ille mi-
sererebatur, &c.

^d Alii intel.
Manu mea: de
mis. host. me
ad hoc adju-
vans.

^e Prox. evertet
ter.

^f Revertetur
à exde Priami.

^g Al. Hæc
pat.

^h Vocat ad
mortem.

ⁱ Mihi patet.

^j Periculis.

^k In omnes ca-

^l tas.

Me si cœlicolo voluissent ducere vitam,
Hæc mihi servassent sedes: satis una superque
Vidimus excidia, & capta^a superavimus urbes.
^c Sic ô sic postum affati discedite corpus.
Ipse^f manu mortem inveniam: miseretur hostis,
Excursusque petet: **FAGIELIS** jactura sepulchri
Jam pridem invisus divis & inutilis annos
Demoror, ex quo me divum pater agnominum
Fulminis afflavit vinctis, & condigit igni.
Talita perstabat memorans, fixisque manebat.
Nos contra effusi lacrymis, conjux quo Crousa,
Ascenditque, omnisque domus: ne^e vortere secum
Cuncta pater, satique argenti inuolubere cœteri
Abnegat, inceptoque^g & sedibus hæret in infida
Rursus in arma feror, mortemque miserimus opto.
Nam quod consilii, aut quæ jam fortuna dabatur
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
Et sedet hoc animo, periturusq; addere Troia
Tæque rursusque juvat: pater isti janua verba.
Jamq;^h aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Nata ante ora patris, patrè qui oberruncat ad arda
ⁱ Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes
Eripis: ut mecum hostem in penetralibus, & que
Ascantemque patrèmq; meum, juxtaque evanscentem
Alterum in alterius mactator sanguine cœterum
Arma, viri, ferte arma, vocat luto ulciscamur hostes,
Reddite me Danais, finite instaurata recedam
Prælia: nunquam omnes hodie moriemur in ultia
Hic ferro accingor rursus, clypeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra lecta ferebam.
Ecce autem, complexa pedes in limine conjux
Hæbat, parvumq; patri condebatur Iulum.
Si periturus abis, & nos raptè in omnia recurre
Sin aliquam ex perous sumptis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum: cui pariter Iulus

Cue

Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquit
 Talia vociferans, gemitu testum omnia replebat:
 Cum subitum dissiuque oritur mirabile monstrum,
 Namq; manus inter mæstorūque ora parentum,
 Ecce levis summa de vertice visus Iuli
 Fundere lumen ¹ apex, tactūque innoxia molli
 Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.
 Nos pavidī crepidare metu, crinēque flagrantem
 Excutere, & sanctos reſtinguere fontibus ignes:
 At pater Anchises oculos ad ſydera lætus
 Extulit, & coelo palmas cum voce tetendit.

¹ Summicas
 pilos.

Juppiter omnipotens, precibus ſi ſteckeris ullis,
 Aspice nos, hoc tantum: & ſi pietate meremur,
 Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma.
 Vix ea ſatus erat ſenior: ſubitoque fragore
 Intonuit ^o leuium, & de coelo lapſa per umbras
 Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.
 Illam, ſumma ſuper labentem culmina teſti,
 Cernimus Idæā claram ſe cedere ſyluā,
 Signantēque vias: tum longo limite ſulcus
 Dat lucem, & latè circum loca ſulſurē ſumant.

^o Proſperum

Hic verò ^p viſtus genitor ſe tollit ad auras:
 Affatūque deos, & ſanctum ſydeus adorat. (ſum
 Jam jam nulla mora eſt: ſequor, & quē ducitis ad-
 Dii patrii ſeruate domum, ſeruate nepotem:
 Veſtrum hoc auguriū, veſtrōq; in numine Troia eſt.
 Cedo equidem, nec nate tibi comes ire reſuſo.
 Dixerat illo: & jam per mœnia clarior ignis
 Auditur, propiūſque aſtus incendia voluunt.

^p Coactus mihi
 hi aſſentiri,
 vel mihi ce-
 dere, Viſtus
 firmato augu-
 rio Pomp.

¹ Ergo age chare pater, cervici imponere noſtræ:
 Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte gravabit.
 Quo res cunq; cadent, unum & commune periculum,
 Una ſalus ambobus erit: mihi parvus Iulus
 Sit comes, & ¹ longè ſeruet veſtigia conjux.
 Vos famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
 Eſt urbe egreſſis tumultus, templūque vetuſtum
 Deſertæ Cereſis: juxtaque antiqua cœpreſſus,

¹ Sub pote-
 ſtate veſtra,

¹ Cdm dicat
 te cedere.

¹ Procul obſer-
 vet veſt. ut ea
 ſequatur.

Religione

⁊ Diversis iti-
neribus.

Religione patrum multos servata per annos.
Hanc ex [⁊] diverso sedem veniemus in unam.
Tu genitor cape sacra manu patrioque penates:
Me, bello è tanto digressum & cede recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

⁊ Subeo hume-
ris, ut supr.

Hac fatus, latos humeros subiectaque colla
Veste super fulvique insternor pelle leonis,
[⁊] Succedoque oneri: dextra se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æqui.
Pone subit conjux: ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graiis

⁊ Confernat.

Nunc omnes terrent aure, sonus [⁊] excitat omnia
Suspensum, & pariter comitum onerum timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse viam, subito cum creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus: genitorque per umbram
Prospiciens, Nate exclamas, fuge nate propinquante
Ardentes olypeos atque ara micantia cerno.

Hic mihi nescia quod trepido malè nomen amicum
Confusam eripuit mentem: namque avia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
(Hen!) misero conjux fatone erepta Creusa
Substitit; erravitne via, seu lassæ resedit,
Incertum: nec post oculus est reddita nostris.

⁊ In mentem
venit oculos
reflectere.

Nec prius amissam respexi, ⁊ animūque reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratæ
Venimus: hic demum collectis omnibus una

⁊ Spem fecit
comitum; &c.

Desuit, & comites natūque virūque [⁊] fefellit.
Quem non incusavi amens hominūque deorumque
Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?

⁊ Certum mi-
hi est, velut
fixum in ani-
mo & immo-
tum. Alibi,
Sed hoc animo

Ascaniam, Anchisemque patrem, Teucrosgue penates
Commendo sociis, & curva valle recondo:
Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
[⁊] Stat casua renovare omnes, omnemque reverti
Per Troiam, & rursus caput obiectare periculis.

Princi-

Principio muros, obscuraque limina porta,
 Quæ grossum extuleram, repeto: & ^bvestigia retro
 Observata sequor per noctem, & ^clumine lustro.
 Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
 Indè ^ddomum, si fortè pedem, si fortè tulisset,
 Me refero: irruerant Danaï, & testū omne tenebāt
 Illicet ignis edax summa ad fastigia vento
 Voluitur, exuperant flammæ, furit æstus ad auras:
 Protedo ad Priami sedes, arcemque reviso.
 Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo,
 Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses
 Predam asservabant: huc undique Troia gaza
 Incensis erepta adytis, mensæq' deorum,
 Crateresque auro solidi, captivæque vestis
 Congeritur: pueri & pavida longo ordine matres
 Stant circum.
 Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
 Implevi clamore vias, mæstusque Creusam (cavi.
 Ne quicquam ingeminans, iterumque, iterumq; vo-
 Quarenti, & testis urbis sine fine furenti,
 Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creusæ
 Visamibi ante oculos, & ^enota major imago.
 Obsupui: steteruntq; comæ, & ^bvox faucibus hæsit.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis,
 Quid tantum insano juvat indulgere labori,
 O dulcis conjux? non hæc sine numine divum
 Eveniunt: nec te comitem ^fasportare Creusam
 Fas: haud ille sinit superi regnator Olympi.
 Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandū.
 Ad terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 Inter opima virum leni fluit ^gagmine Tjbris.
 Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
 Parta tibi: ^hlacrymas dilectæ pelle Creusæ.
 Non ego Myrmidonū sedes Dolopumve superbas
 Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,
 Dardanis, & divæ Veneris nurus.
 Sed me magna deum genitrix his detinet oris.

Jamque

Mea vest.
 e Oculos cir-
 cumfero, Ocu-
 lis circumspici-
 cio.
 d Domum me
 ref. visurus
 num fortè ed
 ped. retulisset.
 e Pro Ilico.
 f Si fortè pe-
 dam si. f. t. ut
 in præc.

g Tanquam
 de dea dici-
 tur.
 h Vide annot.
 in v. 591.
 Sic Terent.
 Eun. Lingua
 hæret metu.

i Sic quædam
 Pierii exemp.
 Al. hinc asp.
 abundante
 syll.

k Imperu.
 Quidam, tra-
 ctu.
 l Ad. seq. re-
 fert Ser. Noli
 flere: nec enim
 captiva sum.

Jámque uale, & natâ serua communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, & multa uol-
lentem

Dicere, deseruit, tenuésque recessit in auras.
Ter conatus ibi colla dare brachia circum:
Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, ualuerique simillima somno.
Sic demum socios consumpta nocte reuiso.

Atqua p̄o ingentem comitum afflaxiss̄o novorum
Inuenio admirans numerum: matrésque, uirósque,
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.

Undique convenère, animis opibúque parati,
In quasunque uelim pelago deducere terras.
Jámque jugis summo surgebat Euciser Ida,

Rucebatque diem: Danaïque absessa tenebant
Limina portarum, nec spesⁿ opis ulla dabatur.
Cess̄, & sublata^o montem genitora petiui.

m Ad exillum.
Ita S. qui ait
Donat. contra
metrum le-
gisse, ex Illo:
quasi de Illo.

n Ferendæ
urbi.
o Idem S. ex
lib. 2.

PUB

IN IT PUB LII I A
 VIR GIL II
 MARONIS
 ENEIDOS
 LIB. III.

ARGUMENTUM.

versâ Troia, Æneas collectis suorum reliquiis, quæ
 cædi flammisque supererant, paratâque apud Antan-
 drum viginti navium classe, primùm in Thraciam de-
 fertur: ubi cum futuræ urbis fundamenta poneret,
 territus Polydori à Polymnestore cæsi prodigiis, De-
 lum petit, consultoque ibi Apollinis oraculo, cum an-
 tiquam gentis suæ matrem (hoc est, primam originis
 suæ terram) repetendam didicisset, falsâ Anchisæ
 patris interpretatione adductus, Cretam contendit.
 Verùm cum ibi quoque positis jam mœnibus, gravissi-
 mâ peste exagitaretur, in somnis monitus à diis pe-
 natibus, relictâ Cretâ Italiam petit. Ibi subitâ obortâ
 tempestate, primùm ad Strophades insulas appulsus
 ab Harpyis infestatur: mox Actium delatus in hono-
 rem Apollinis ludos celebrat. Indè Corcyram præ-
 tervectus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno
 Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cadem Andro-
 mache in conjugium cesserat. Helenus Æneam hospi-
 tio excipit, omni que humanitatis genere complecti-
 tur: imminentiùmque terrâ marique periculorum
 certiorum facit. Æneas, relictâ Epiro, Tarentum pri-
 màmque Italix oram prætervectus, ad eam Siciliæ
 partem, quæ Ætnæ monti adjacet, appellitur. Ibi
 Achæmenidem ab Ulyssæ in Cyclopiis antro desertum,
 supplicem recipit: eductusque ab eo de Cyclopium
 feritate, indè anchoras solvit: memorque præcepto-
 rum Heleni, vitatis Carybdis & Scyllæ periculis, Si-
 cilix littora longo circuitu circumvectus, tandem
 Drepanum advehitur: ubi Anchisæ tum senio tum
 longæ navigationis jactatione fatigatus, satis conce-
 dit. Indè Italiam petiturus, immisâ ab Æolo subitâ
 tempestate, in Africam ejicitur, quam partem libro
 primo exequitur.

ALIUD

ALIUD MODESTINI

jurisconsulti argumentum.

*Post eversa Phrygum regna, ut fugat apra moveri:
Utque sit in Thracen primò de vectus, ipique
Manis condiderit, Poljlori cade piata &
Regi & hospitium, ut Phæbi responsa caneant:
Captum iter in Cræten, rursus nova fata reperta.
Naufragus ut fuerit Strophadas compulsus ad undas.
Inde fugam, atque iterum enarrat præcepta Celano.
Liquerit usque Helenum, perceptu ordine fati.
Supplicem Achemenidem, Polyphemò urgente, receptum
Amissumq; patrem Drepani: atque hic deinde quiescit.*

ALIUD INCERTI AUTORIS

argumentum.

*Post casum Troia fabricata classe superstes
Vela dat Aeneas: urbemque in lictore Thracum
Mox aliam pulsus Cretæ condit in oris.
Cedit & hinc, Helenumque videt, præceptaque disseti.
Ætneum Cyclops fugit, sepelisque parentem.*

ALIUD MONOSTICHON.

Tertius errores canit, amissumque parentem.

ALIUD.

Tertius à Troia vectos canit agnore Teucras.

^a Ut res agerem. v. 54.
Intell. imperium Tro.
quod erat in Asia: Nam Phrygia in Asia: Il in Phr. sed minore.

Postquam ^a res Asia Priamique evertere gentem

*Immeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo sumat Neptunia Troia:
Diversa exilia, & desertas querere terras,
Auguriis agimur divum: classẽque sub ipsa
Antandro & Phrygia molimur montibus Idæ,
Incerti quò fata ferant, ubi sistere datur.*

^b Colligimus.

*Contrahimúsque viros: vix prima inceperat æstas,
Et pater Anchises dare satis vela jubebat.*

Littora

Littora tum patriæ lacrymans portusque relinquo,
 Et campos, ubi Troia fuit: feror exul in altum
 Cum sociis, natoque, penatibus, & magna diis.
 Terra procul vastâ colitur Mauortia campis,
 (Thracæ arant) acri quondam regnata Lycurgo,
 Hospitium antiquum Troia, sociique penates;
 Dum ^d fortuna fuit: feror huc, & litore curvo
 Mœnia prima loco, satis ingressus iniquis:
 Aeneadæque meo nomen de nomine fingo.
 Sacra: Dione: matri divisque ferebam
 Auspiciis ceptorum operum: superoque nitentem
 Gelicolum regi mactabam in litore taurum.
 Fortis fuit juxta tumulus, quo cornea summo
 Virgulta, & densis hastilibus horrida & myrtus.
 Accessi, viridemque ab humo convellere sylvam
 Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
 Horrendum & distu video mirabile monstrum.
 Nam qua prima solo ruptis radicibus arbos
 Vellitur, huic atro liquunt ut sanguine gutte,
 Et terram tabo maculante mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
 Rursus & alterius lentum convellere vimen
 Insequor, & causas penitus tentare latentes:
 Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo, nymphas venerabar agrestes,
 Gradivumque patrem, ^b Geticis qui præsedet arvis,
 Rite secundarent visus, omeneque ⁱ levarent.
 Tertia sed postquam majore hastilia nixu
 Aggredior, genibusque adverse obluctor arenæ,
 (Eloquar, an fletam?) gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
 Quid miserum Aenea laceras? jam parce sepulto,
 Parce pias scelerare manus: ^k non me tibi Troia
 Externam tulite haud cruor hic de stipite manat.
 Heu! fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
 Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea cœxit
 Telorum seges, & jaculis ⁱ increvit acutis.

^e Qui publ. co-
 lebantur, &
 quorum max.
 imp. ac numer.
 erat.

^d Fortunatū
 fuimus.

^e Veneri.

^f Opimū, quia
 quæ saggi-
 nata sunt, na-
 tere dicuntur.

^g Myrtus
 virg. spca ad
 hastilia.

^h Thraciæ ar-
 vis, cujus par-
 tem olim re-
 nuerunt Getæ.
ⁱ Bonum ac le-
 ve facerent.

^k Troia me
 tibi tulit (id
 est, educavit)
 non externum

^l Revivuit

Tum

Tum verò auctipici mentem formidine pressus
 Obsupul: steteruntq; comæ, & vocæ faucibus hæsi.
 Hænt Polydorum auri quondã cum pondere magni
 Infelix Priamus furivm mandarat alendum
 Threicio regi: cum jam diffideret armis
 Dardaniæ, tingit urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Tencrãm, & fortuna recessit,
 Res Agamemnonias, victriçiq; arma sequutus,
 Fas omne abrupit: Polydoru obruncat, & auri
 Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
 Auri in sacra fames? postquam pavor ossa reliquit
 Delectos populi ad proceres, primũq; parentem,
 Monstra deũ refero: & qua sit sententia, posco.
 Omnibus idem animus, scelerala excedere terras
 Linquere polluti hospitii, & dare classib; Austros
 Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
 Aggeritur tumulo tellus: pstant manibus are,
 Ceruleis mæsta vittis, atræque cupresso:
 Et circum Iliades crinem de more solute.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis & sacri pateras: animamque sepulcrum
 Condimus, & magna supremũ voce ciemus.
 Indè ubi prima fides pelago, placatæque venti
 Dant maria, & lenis crepitans vocat Auster in al-
 Deducunt socii naves, & littora complent. (tum
 Provehimur portu, terræq; urbesc; recedunt.
 Sacra mari colitur medio gratissima tellus
 Nereidum matri & Neptuno Egeo:
 Quam pius arcitenens oras & littora circum
 Errantem, Nycone celsa Gyaróque revinxit,
 Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
 Huc feror: hac fessos tuto placidissima portu
 Accipit: egressi veneramur Apollinis urbem.
 Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos,
 Vittis & sacra redimitus tempora lauro
 Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum,
 Jungimus hospitio dextras, & tecta subimus.

Templa

Excecrabilis:
 ut, Scavo pœd.
 porta.

Hypall. pro.
 Dare classem
 Austris.
 o Sepulcrum.
 p Posita sunt.

q Inferiarum
 appellatio ab
 hac signif.
 r De victimis
 sumpti.
 s Ad tumulum
 eliciamus.

r Recedere vi-
 dentur navi-
 gantibus.

u Apollis.

x Propter ter-
 restrius.

y Hospitalita-
 tis iure.

Templa dei saxo venerabar strutta vetusto:

Da^a propriam Thymbraee domum, da mœnia fessis, ^{Perpetuam, Non. & S.}

Et genus, & mansuram urbem: serva altera Troia

Pergama, reliquias Danaum atq; immitis Achilli.

Quem sequimur? quove ire jubes? ubi ponere sedes?

Da pater^a augurium, atque animis illabere nostris. ^{Oraculum}

Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,

^bLiminaque, laurusq; dei, totusq; moveri

Mons circum, & mugire adytis^c cortina reclusis.

^dSubmissi petimus terram, & vox fertur ad aures:

Dardanidae duri, quæ vos à stirpe parentum

Prima tulit tellus, eadem vos ubere leto

Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.

Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

Hac Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu

Letitia, & cuncti quæ sint ea mœnia querunt:

Quod Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.

Tum genitor veterum volvens monumenta viroſi,

Audite ô proceres, ait, & spes discite vestras.

Creta Jovis magni medio jacet insula ponto,

Mons Idaeus ubi, & gentis cunabula nostræ.

Centum urbes habitant magnas, uberrima regnat

Maximus unde pater (sivirè audita recorder)

Teucrus Rhæteas primum est adveſtus in oras,

^fOptavitq; locum regno: nondum Ilium & arces

Pergamæ steterant, habitabant vallibus imis.

Hinc mater cultriæ Cybele, Corybantiæque æra,

Idæumque nemus: hinc fida silentia sacris,

Et juncti currum domina subière leones.

Ergo agite: & divam ducunt quæ jussa, sequamur.

Placemus ventos, & Gnoſſia regna petamus:

Nec longo distant cursu: modò Juppiter adsit,

Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.

Sic fatus, meritos aris mactavit honores:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo:

Nigram hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

^b Prode. syti-
laba. Quæ ob
seq. liquidam
vel quod sit in
fine.

^c Locus unde
oraculum da-
tur.

^d Terram. Tra-
ctum de histo-
ria. Vide ser-

^e Loquitur vel
senex, aut quis
se moriturum
sciebat.

^f Elegit: ur-
bis. Pars 9. l. 145
cum.

g Aut vitibus
conscitam, aut
celebratam
Bacchis, aut
ubi Bacchus
egit trium-
phum.

h Prætervehi-
mur, Præter-
navigamus.

i Domus con-
struere, ex Gl.
Ar. Serv. Sacri-
ficia celebrare.

k Quæ ædibus
insertæ & in-
terpositæ
erant: ut Lucr.
Inserti fundunt
radii per opaca
domorum.

l Tuum impe-
rium sequuti.
Vel, Tanquam
ad militiam
sub te duce
profecti.

Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomeneæ ducem, desertæque littora Cretæ,
Hoste vacare domos, sedesque astare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagique volamus:
Bacchatamque jugis Naxos, viridemque Donyssam,
Olearon niveamque Paron, sparsasque per æquor
Cycladas, & crebris^h legimus freta constita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optata molior urbis,
Pergameamque voco: & letam cognomine gentem
Hortorⁱ amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque ferè sicco subductæ littore puppes:
Connubiis arvisque novus operata juventus.
Jura domosque dabam: subito cum tabida membris,
Corrupto cæli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut agra trahebant
Corpora: tum steriles exurere Sirius agros.
Arebant herbae, & victum seges agra negabat.
Rursus ad oraculum Ortygiæ Phæbumque remens
Hortatur pater ire mari, veniamque precaris
Quem fessis finem rebus ferat, unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quod vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat:
Effigies sacrae divum, Phrygiique penates,
Quos mecum à Troia, mediisque ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante oculos astare jacentis
In somnis, multo manifesti lumine, quæ se
Plena per^k insertas fundebat luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit: & tua nos ex ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuæque^l arma sequuti,
Nos tumidum sub te permensis classibus æquor,

Iidem

*Iidem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiūque urbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longūque fugæ nē linque laborem.
Mutanda sedes: non hæc tibi littora suāsīt
Delius, aut Cretæ jussit considerare Apollo.*

*Ab Hespero rege Hispy
Vide Serv.*

*Est locus, Hesperiam Graii^m cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ,
O Enotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.*

*Hæ nobis propria sedes: hinc Dardanus ortus,
Jasiusque pater, genus à quo principe nostrum.
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corium, terrâsque require
Ausonias: Dictæa negat tibi Juppiter arva.*

*Talibus attonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatâsque comas, præsentiaque ora videbar:*

*Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
Ad cælum cum voce manus: & munera libo*

*ⁿ Intemerata focis: perfectio lætus^o honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.*

*Agnovit prolem ambiguum, geminosque parentes:
Seque novo veterum deceptum errore locorum.*

*Tum memorat: Nate Iliaci^r exerce fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.*

*(Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare)*

*Sed quis ad Hesperie venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?*

*CEDAMUS Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes.*

*^f Hanc quoque descrimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastūq; cava trabe currimus æquor.
Postquam aliū tenuere rates, nec jam ampliùs ullæ
Apparent terræ, cælum undique & undiq; pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput astitit imber,*

*a Ritè perfectæ
cta. S.
o Sacrificio,
quo dii hono-
rantur.
p Non incer-
tam, sed du-
plicem, ut seq.
q Gem. par. S.
r Fatigatæ.*

*f Ut Troiam
& Thraciam.*

† Caliginem
cum procella
seu tempestate
ut in seq.

u Nubes cali-
ginosa,

x Quia terra
videtur exur-
gere cum pro-
pinquamus
littoribus.
y Offendere.

z Mors pro
unguib. Gr.
nam. Iuvu-
res.

a In prædæ
partem. Nam
de præda diis
immolabant.
b Ut v. 243,
ceterique fuga
sub sidera lapsa.

c Id est quod
dixit, In part.

† Noctē hyemēq; ferēs: & inhorruit unda tenebris.
Continuū venti voluunt mare, magnāque surgunt
Æquora: dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvere diem nimbi, & u^o nox humida cælum
Abtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excitimur cursu, & cæcis erramus in undis.
Ipse diem noctēque negat discernere cælo,
Nec meminisse viæ media Palinurus in unda.
Tres aded incertos cæca caligine soles
Erramus palago, totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se^x attollere tandem
Visa: aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis insurgimus: haud mora, nauta
Adnixi torquent spumas, & cæcula verrunt.
Servatum ex undis Strophadū me littora primum
Accipiunt: Strophades Graio Rant nomine dicte
Insule Ionio in magno: quas dira Celeno
Harpyiæq; colunt aliæ: Phineia postquam
Clausā domus, mensasque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec se vior ulla
Pestis & ira deū Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies: uncaq; manus, & pallida semper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus, ecce
Lætā boūm passim campis armenta videmus,
Caprigenūque pecus, nullo custode, per herbam.
Irruimus ferro, & divos ipsūque vocamus
a In prædā partēque fovem: tunc littore curvo
Extruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subite horrifico b lapsu de montibus adsunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiuntque dapes, contactūque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo, sub rupe cavata,
Arboribus clausi circum atq; horrentibus umbris,
Instruimus mensas, c arisque reponimus ignem.

Rursum

d E secreto
montium lo-
co.

e Disponunt
&c. regunt. Sic
v. seq. Scuta
condendo la-
tere faciunt.

f Neus sibi, &
non ultrata.

g Infelicitatis
nuntia, ut
Hom.
h Perfidia: 3
Laomedonte,
qui deos mer-
cede fraudauit.
i Neptunio.

k Ut s. v. 30.
- gelidusque
cui form. san-
guis.

Rursum^d ex diverso cœli, cœcisque latebris,
Turba sonans prædam, pedibus circumvolat uncis,
Poluit ore dapes: sociis tunc arma capeffant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac iussi faciunt, & testōsque per herbam
Disponunt enses, & scuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapsa sonitum per curva dedere
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Ære cavo: invadūt socii, & non a prælia tentant,
Obscœnas pelagi ferro sedare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fuga sub sydera lapsæ
Semesam prædam & vestigia sæda relinquunt.
Una in præcella consedit rupe Celeno,
& Infelix uates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde bouum, stratisque juvencis,
h Laomedontiade, Bellūmne inferre paratis?
Et i patrio insontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis atque hac mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apol.
Predixit: vobis Furiarum ego maxima pando. (lo
Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
Sed non antè datam cingetis manibus urbem,
Quàm vos dira fames, nostræq; injuria cadis,
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.
At sociis subita^k gelidus formidine sanguis
Dirigit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis precibusque jubent exposcere pacem:
Sive deæ, seu sint dira obscœnæq; volucres.
At pater Anchises passis de littore palmis
Numina magna vocat, meritōsque indicit honores.
Dii prohibete minas, dii talem avertite casum,
At placidi servate pios: tum littore funem
Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,

I. Ut H. dicit

ὡς ἔπειτα

Ζακύν-

θου.

in Celeriter

transimus.

Scop. autem

regna vocat,

irridens.

in Vel propter

asperitatem

locorum, vel

quia moris

erat aliquem

de nautis ei

immolari.

in Precul ap-

paret, Procul

se ostendit.

Gal. On com-

mane a de-

scourit.

in Templum

Apoll in A-

thiaco litore.

Sed & mons

Leucar. Apol-

lini sacer.

in In honorem

Augusti di-

ctum.

in Subaud. Di-

cavit, vel

Consecravit.

in Valde altas.

in Præternavi-

gamus, Trans-

imus.

in Troiano He-

leno, antea

eius fratri He-

ctori nuptam.

in Desiderio

compellandi.

in Videntur

vet. manibus

honoratorum

vir. duas aras

soliti conse-

crare.

Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.

Jam medio apparet fluctu¹ nemorosa Zacynthos,

Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxa :

in Effugimus scopulos Ithaca, Laertia regna,

Et terram altricem sevi execramur Ulyssis.

Mox & Leucate nimbose cacumina montis,

Etⁿ formidatus nautis^o aperitur^p Apollo.

Hunc petimus fessi, & parva succedimus urbi.

Anchora de prora jacitur, stant litore puppes.

Ergo insperata tandem tellure potiti,

Lustramurque Fovi, votisque incendimus aras :

in Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.

Exercent patrias oleo labente palastras

Nudati socii : juvat evasisse tot urbes

Argolicas, mediisque fugam tenuisse per hostes.

Interea magnum sol circumvolvitur annum,

Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.

Are cavo clypeum, magni gestamen Abantis,

Postibus adversis figo, & rem carmine signo :

Aeneas hac de Danaus victoribus^r arma.

Linquere tum portus jubeo, & considere transtrum.

Certatim socii feriunt mare, & equora verrunt.

Protinus^r aëria Phaeacum abscondimus arces,

Littorâque Epiri^r legimus, portuque subimus

Chaonio, & celsam Butbroti ascendimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat aures,

Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,

Conjugio Aecide Pyrrhi sceptrisque potitum,

Et^u patrio Andromachen iterum cessisse marito.

Obstupui : miroque incensum pectus^x amore

Compellare virum, & casus cognoscere tantos.

Progredior portu, classes & littora linquens.

Solennes tum fortè dapes & tristia dona

Ante urbem in luco, falsi Simoentis ad undam,

Libabat cineri Andromache, manesque vocabat

Hecforeū ad tumultū, viridi quem cespitem inanem,

Et^y geminas, causam lacrymis, sacraverat aras.

Ut me conspexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit, magnis exterrita ^z monstris,
Diriguit visu in medios: calor ossa relinquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? dixit: lacrymasq; effudit, & omnem
Implevit clamore locum: vix pauca ^a furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco:
Vivo equidem, vitamq; extrema per omnia duco.
Nè dubita: nam vera vides.

Hen! quis te casus dejectam conjuge tanto

^b Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?

Hectoris Andromache, Pyrrhin^c connubia servas?

Dejecit vultum, & demissa voce loquuta est:

O felix una ante alias ^c Priameia virgo,

Hostilem ad tumultum Troiæ sub mœnibus altis

Jussa mori: quæ sortitus non pertulit ullos,

Nec victoris heri tetigit captiva cubile!

Nos patria incensa diversa per æquora vestæ,

^d Stirpis Achilles fastus, juvenemque superbum

^e Servitio enixæ tulimus: qui deinde sequutus

^f Ledeam Hermionen, Lacedæmoniosq; bymenæos,

Næ famulam famuloq; Heleno transmisit habendâ.

Ast illum, erepta magno inflammatus amore

Conjugis, & scelerum furiis agitatus Orestes,

Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.

Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit

Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,

Chaoniâque omnem Troiano à Chaone dixit:

^g Pergamâq; Iliacâq; ^h jugis hanc addidit arcem.

Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?

Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?

Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?

Quem tibi jam Troia.

Ecquæ jam pucro est amissæ cura ⁱ parentis?

Ecquid in aniquam virtutem, animosq; viriles,

^a Rebus insperatis. Ser. Sed malim, Rebus quæ tanquam monstra erant mirabiles.

^a Inconsolabiliter & impatienter furem

^b Signatè loquutus est: quia dejectam dixerat. Excipiuntur enim quæ cadunt. S. ^c Polyxena.

^d Pyrrhi.

^e Pertulimus, donec in servitio positæ eniteremur. S. Legitur & enixæ.

^f Leda nepotem.

^g Ut paul. pōst ^h pro montibus: ut intell. à parte totum.

ⁱ Dolēne perditam patriam? Vide s.

Et pater Aeneas, & avunculus excitat Hector?

Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
Incassum fletus: cum sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert.
Agnoscitque suos, letusque ad mœnia ducit:
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & parvam Troiam, simulatâque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco, Scææq; amplector limina portæ:
Necnon & Teucris socia simul urbe fruuntur.

& Convivio, ut
i er. in Eunuc.

Illos porticibus rex^k accipiebat in amplis.
Aulæ in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus: paterasque tenebant.
Jamque dies alterque dies processit, & auræ
Vela vocant, tumidæque inflatur carbasus Austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso,
Trojugena interpres divum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas^m Clarii lauros, qui sydera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omnia pennæ,
Fare age (namq; omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, & cuncti sua serunt numine divi
Italiam petere, & terras tentare^o repostas:
Sola novum distiⁿque nefas Harpyia Celeno
Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
Obscœnamque famem) quæ prima pericula vito,
Quidve sequens, tantos possum superare labores.

m al. Tripodas
Clarii, lauros.

Vult autem
Ser. per lau-
ros oracula in-
telligi.

n Pro, omnis
religio pro-
spærum dixit
cursum: per
hypallagen.
o Longè post,
nas.

g Sollicitum
& attentum.

Si suspensus, nu-
minis plenus:

g Disponit
Ordinæ: At-

Quit ad sortes
Apollinis, cu-

jus est sacer-

dos.

Malè Serv.
exp. vicina

Hic Helenus, cæsis primum de more juvencis,
Exorat pacem divum: vittasque resolvit
Sacrati capitis: meque ad tua limina, Phœbe,
Ipse manu multo p^s suspensum numine ducit.
Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos,
Nate dæa (nam te majoribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides: sic fata deum rex
q Sortitur, voluitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quò tutior hospita lustras
Equora, & Ausonio possis considerare portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parca

Scire

Scire Helenum, farique verat Saturnia Juno.
 Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
 Vicinosque ignare paras invadere portus,
 Longa procul longis via dividit in via terris.
 Ante & Trinacria¹ lentandus remus in unda,
 Et² satis Ausonii lastrandum navibus æquor,
 Infernique latus *Ææth* insula Circes,
 Quam tuta possis urbem componere terra:
 Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
 Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
 Littoreis ingens inventa sub ilicibus fur,
 Triginta capitum sævus enixa jacebit,
 Alba solo recubans, albi circum ubera nati:
 Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
 Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
 Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
 Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
 Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
 Hic & Naritii posuerunt mœnia Locri,
 Et Salentinos obsedit milite campos
 Lyctius Idomeneus: hic illa ducis³ Melibœi
 Parva Philoctete subnixæ Petilia muro.
 Quin ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
 Et positis aris jam vota in littore solves:
 Purpureo⁴ velare comas adopertus amictu:
 Nequa inter sanctos ignes,⁵ in honore deorum,
 Hostilis facies occurrat, &⁶ omina turbet.
 Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto:
 Hac casti maneant in religione nepotes.
 At, ubi digressum Sicule te admoverit ora
 Ventus, &⁷ angusti rarefcent claustra Pelori:
 Læva tibi tellus, & longo læva petantur
 Aquora circuitu: dextrum fuge littus & undas.
 Hæc loca, vi quondam & vasta convulsa ruina
 (Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas)
 Dissiluisse ferunt: cum⁸ protinus utraque tellus

¹ Superata difficilis.

² In Siculo mari navigandum, quod remi lententur: i. curventur & Reftantur.

Unde lenti dicti Catullo: *lentos ignavans gurgite remos.*

³ Tyrrheni & Adriatici maris.

⁴ Melibœensis, à Melibœa, urbe Thessaliæ: A-

lii, Magnesiæ.

⁵ Lucanorum metrop. Straboni.

⁶ Imper. pass. Inter sacrificandum.

⁷ Sacrificii ordinem rum-
pat.

⁸ Quia à continenti 3000 pass. distat. Est autem promont. Sicil.

⁹ Continuè, adverb. loci.

• In medium. Una foret, venit e medio vi pontus, & undis
Hesperium Siculo latus abscidit: arvaque & urbes
Littore diductas angusto interluit astu.

Dextrum Scylla latus, laevum implacata Charybdis
Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sydera verberat unda.

At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exertantem, & naves in saxa trabentem.

f Prima pars
res corporis.

ta. *τα*

ta, *τα*

post. ta

ta. *τα*

f Balana.

h Commisissas
habens, id est

adaptratas, vel
junctas.

i Immoran-
tem.

f Prima, hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: postrema, immani corpore & Pristis,
Delphinum caudas utero^h commissa luporum.

Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
i Cessantem, longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.

Præterea, si qua est Heleno prudentia vati,
Siqua fides, animum si veris implet Apollo:
Unum illud tibi, nate dea, præq^o omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumq; iterumq; monebo,

Junonis magnæ primùm prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus^k supera donis: sic denique^l victor
Trinacria fines Italas mittere relicta.

Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
Divinosque lacus, & Avernæ sonantia sylvis:
Insanam vatem aspicias, quæ rupe sub ima
Fata canit, solisque notas & nomina mandat.

Quæcunque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atq; antro seclusa relinquit:
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verùm eadem verso tenuis cùm cardine ventus

Impulit, & teneras turbavitⁿ janua frondes:
Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.

• Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi nequa mora fuerint dispendia tanti,
(Quam-

i Espugna
ejus animum,

de coe tibi
esse benevo-

lum.

l Voti compos
m Consecratos

latus, Avernæ
nam & Lucri-

num.

n Janua aperta
id est, Per ja-

nuam apertam
ingressus

ventus.

o Non accepto
consilio.

(Quamvis increpitent socii, & vi cursus in altum
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos)
 Quin adeas vatem, precibusque oracula postas
 Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.
 Illa tibi Italiae populos, venturaque bella,
 Et quo quemque modo fugiasque serasque laborem,
 Expediet, cursusque dabit venerata secundos.
 Hæc sunt quæ nostra liceat te voce moneri.
 Vade age, & ingentem factis fer ad æthra Troiam.
 Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
 Dona dehinc auro & gravia, sectoque & elephanto
 Imperat ad naves ferri: stipatque carinis
 Ingens argentum, Dodonæosque lebetes:
 Loricam consertam hamis, aurorque trilisem,
 Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
 Arma Neoptolemi: sunt & sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces.
 Remigium supplet: socios simul instruit armis.
 Interea classem velis aptare jubebat
 Anchises, fieret vento mora nequa ferenti:
 Quem Phæbi interpret multo compellat honore,
 Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo,
 Cura deum, bis Pergameis ereptæ rumis,
 Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
 Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est:
 Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
 Vade (ait) ô felix nati pietate: quid ultrâ
 Provehor, & sando surgentes demoror Austros?
 Nec minus Andromache digressu mæsta supremo,
 Fert picturatas auri sub tegmine vestes,
 Et Phrygiam Ascanio chlamydem, hæc cedit honori:
 Textilibusque onerat donis, ac talia satur:
 Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
 Sint, puer, & longum Andromaches testentur amorem,
 Conjugis Hæctoræ, cape dona extrema tuorum:
 O mihi sola mei super Astyanactis imago!
 Sic oculus, sic ille mænus, sic ora ferebat:

p Hic ult. syl.
 laba prod rati-
 one finalitatis.
 q Ebore.

r Apta ætati.

s Secundo, ut
 Gr. dic.

φορὸν ἀρε-
 μοῦ.

At Ser. simpli-
 citer exp. stan-
 ti.

t Qui dignus
 es habitus.

u Qui curæ es
 diis, utpote
 illis charus.

x Prosequor
 sermonem.

y al. Subtegmine

z Tanta mu-
 nera dat, quan-
 ta merebatur
 Ascanius.

a Hom.

μνημῶν E-

λέωνος χρι-
 σάν.

b Vult dictum,
 ut à Val. Fl.
 Nec spes ulla
 super. At Ser.
 Valde, Vehē-
 menter.

Et

Et nunc equali tecum pubesceret ævo.
 Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
 Vivite felices, quibus est fortuna peracta
 Jam suas nos alia ex aliis infata vocatur.
 Vobis parata quies, nullum maris æquor arandum:
 Arva neque Ausonia semper^c cedentia retro
 Querendas effigiem Xanthi, Troiæque videtis,
 Quam vestra fecere manus: melioribus opto
 Auspiciis, & qua fuerit^d minus obvia Graiis.
 Siquando Tybrim vicinæque Tybridis arva
 Intraro, gentique mee data mœnia cernam:
 Cognatasque urbes olim, populosque propinquos
 Epiro,^e Hesperia quibus idem Dardanus autor,
 Atque idem casus, unam faciemus utramque
 Troiam animis: maneat nostros ea cura nepotes.
 Provehimur pelago vicina Geraunia juxta:
 Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
 Solruit interea, & montes umbrantur opaci.
 Sternimur optata gremio telluris, ad undam
 Sortiti remos: passimque in littore sicco
 Corpora curamus: fessos SOPOR irrigat artus.
 Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
 Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
 Explorat ventos, atque auribus aëra captat.
 Sydera cuncta notat tacito labentia cælo:
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
 Armatumque auro circumspicit Oriona.
 Postquam cuncta videt cælo constare sereno,
 Dat clarum è puppi & signum: nos castra movemus,
 Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.
 Jamque rubescebat stellis aurora fugatis:
 Cum procul obscuros colles, humilemque videmus
 Italiam: Italiam primus conclamat Achates,
 Italiam lato socii clamore salutant.
 Tum pater Anchises magnum cratera^h corona
 Induit, implevitque mero: divosque vocavit,
 Stans celsa in puppi.

a Ut Italiam
 fugientem, ali-
 di dicin

m Minus ob-
 noxia Græco-
 rum injuria.

a Græcæcum
 more, pro
 Dardanus
 ἐπὶ πόδῳ
 Serv.

f Forte partici-
 officia rema-
 gaudia

p Pateram ele-
 vavit, ut, flam-
 mas cion, regia
 puppis Extu-
 delat.

& Aut usque
 ad summum
 implevit, aut
 se verâ cetera
 vit.

Dii maris, & terra tempestatumque potentes,
Ferie viam vento facilem, & spirate secundi.
crebescunt optatae auras: portusque patefcia
Jam propior, templumq; apparet in arce Minervæ.

Vela legunt socii, & proras ad littora torquent.

Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum,

Objecta salsa spumant aspergine cautes:

Ipseⁱ latet, gemino demittunt brachia muro

Turriti scopuli, refugitq; à littore templum.

Quattuor hic (primū omen) equos in gramine vidit

Tondentes campum latè, candore nivali.

Et pater Anchises, Bellum ò terra hospita portas:

Bello armantur equi: bellum hæc armenta minan-

tur.

Sed tamen iidem olim curru succedere sūeti

Quadrupedes, & fræna iugo concordia ferre.

Spes est patris, ait: tum numina sancta precamur

Palladis armifonæ, quæ prima accepit^k ovantes:

Et capita ante aras Phrygio velamus amictu:

Præceptisque Heleni, dederat quæ^l maxima, ritè

Junoni Argivæ jussos adolemus honores.

Haud mora: continuò perfectis ordine votis,

Cornua velatarum^m obvertimus antennarum,

Grajugenūmq; domos, suspectaq; linquimus arva.

Hinc finus Herculei (si vera est fama) Tarenti

Cernitur: attollit se diva Lacinia contrâ,

Caulonisque arces, &ⁿ navisfragum Scylacaum,

Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Aetna:

Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa

Audimus longè, ò fractasque ad littora voces:

Exultantque vada, atque æstu miscentur arenæ.

Et pater Anchises, Nimirum hæc illa Charybdis,

Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat:

P. Sripite ò socii, pariterque insurgite remis.

Haud minùs ac jussi faciunt: primusque rudentem

Contorsit levas proram Palinurus ad undas:

Lavam cuncta cohors remis ventisque petivit.

Tollimur.

i Procul intus
entibus: ut
paulò antè,
- patefcia
Jam propior.

k Latibundus

l Dixerat enim
- præque omni-
bus. nam
Prædicam.
m Ut cursum
mutaremus.

n Naufragia
asserens.

o Quæ cessant
cum fluctus ad
littora sunt,
fracti.

p Hoc pericu-
lo, insurgentes
remis.

Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iudem
Subducta ad manes imos descendimus unda.
Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
Ter spumam elisam & rorantia vidimus astra.

1 Irrorata.

2 Remigando.
3 Ventus cecidit
cadente simul
sole.

Interea¹ fessos² ventus cum sole reliquit:

Ignarique viæ Cyclopium allabimur oris.

Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse, sed horificis juxta tonat Aëna ruinis:

4 Evomit.

Interdumque atram⁴ prorumpit ad æthera nubem,

Turbine fumantem piceo, & candente favilla:

Attollitque globos flammarum, & sydera lambit:

5 Saxa & viscera
ribus.

Interdum scopulos avulsaque⁵ viscera montis

Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auxas

Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.

Fama est, Enceladi⁶ semustum fulmine corpus

Urgeri mole hac, ingentemque insuper Aënam

Impositam, ruptis flammam expirare caminis:

6 Pro semi-
ustum, quasi
semianimis sit
Encel. Al. leg.
semustum.

Et, sessum quoties motat latus, intremere omnem

Murmure Trinacriam, & cœlum subtexere fumo.

Noctem illam telli sylvis immania monstra

Perferimus, nec quæ sonitum det causa videmus.

7 Per splen-
dorem æthe-
ris.

Nam neque crant astrorum ignes, nec lucidus æthera.

Syderea polus, obscuro sed nubila cœlo:

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Postera jamque dies primo surgebat Eo,

Humentemque aurora polo dimoverat umbram:

Cum subito è sylvis, macie confecta suprema,

Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu

Procedit, supplexque manus ad littora tendit.

Respicimus: dira illuvies, immissaque barba,

Consertum tegmen spinis: at cætera Graius,

Et quondam patriis ad Troiam missus in armis.

Isque ubi Dardanius habitus & Troia vidit

Arma procul, paulum aspectu conterritus hæsit,

Continuitque gradum: mox sese ad littora præcepit

Cum fletu precibusque tulit. Per sydera tellor,

Per supcros, atque hoc cœli spirabile lumen:

8 Promissa,
prolixa.

9 Ut dicitur

Græc. τὰ

ἀλλα, vel

τὰλλα, pro

τὰ τὰλλα.

Tollite

Tollite me Teucris, quasunque abducite terras.

^b Hoc sat erit: scio me Danais è classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse penates.

Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,

^c Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.

Si pereo manibus hominum, periisse juvabit.

Dixerat: & genua amplexus, genibusque volutans

Hærebat: qui sit, fari, quo sanguine cretus,

Hortamur: quæ doinde agitet fortuna, fateri.

Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,

Dat juveni, atque animum præsentì pignore fir-
mat.

Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:

Sumpatria ex Ithaca, comes infelicis Ulyssi,

Nomine Achæmenides, Troiam genitore Adamasto

Paupere (^d mansissetque utinam fortuna!) pro-
fectus.

Hic me, dum^e trepidi crudelia limina linquunt,

Immemores socii vasto Cyclopi in antro

Deseruere. Domus^f sanie dapibusque cruentis

Intus opæca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat

Sydera (dum talem terris averte pestem)

Nec^g visu facilis, nec dictu effabilis ulli,

Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.

Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro

Prensa manu magna, medio resupinus in antro,

Frangeret ad saxum, sanieque^h aspersa natarent

Limina: vidi, atro cum membra fluxu: in tabo

Manderet, & tepidi tremere sub dentibus artus.

Haud impune quidem: nec talia passus Ulysses,

Oblitusveⁱ furest Ithacus discrimine tanto.

Nam^k simul expletus dapibus, vinoque^l sepultus,

Cervicem inflexam posuit: jacuitque per antrum

Immensum, saniem eructans ac frustra cruento

Per somnum commissa mero: nos magna precati

Numina, sortiti que vices, unum undique circum

Fundimur, & telo lumen terebramus acuto

^b Ut postea,
- satis est geni-
tem effug. ne-
fund.

^c Pro, Dilaca-
ratum spargi-
te, Me dilace-
rate, & mem-
br. sp.

^d Mans. uti-
nam genitor,
quamvis pau-
per!

^e Quidam hic
male exp. Fe-
lini.

^f Corrupto
occisorum san-
guine.

^g Cujus ne
aspectum quib-
dem facile
quis sustineat.

^h Ser. Expressa.
quod exp. Ma-
defacta. Nam
si aspersa dixe-
ris (inquit) id
est irrorata,
rapinosis &
hyperbole
junguntur.

ⁱ Artis suæ,
Versutiz suæ.

^k Simulatque.

^l Ut, lavandis
sub vino sum-
mòq; sepultam,

Ingens,

in De magnis
 & tot. clyp.
 Arg. in cel.
 totum corpus
 circumteg.
 unde Hom.
 δαυδ
 ἀπὸ βέ-
 τας.

*Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
 Argolici^m clypei aut Phœbæ lampadis instar.
 Et tandem læti sociorum ulciscimur umbras.
 Sed fugite & miseri, fugite, atque ab littore funem
 Rumpite.*

*Nam qualis quantosque cavo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat:
 Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgè
 Infandæ Cyclopes, & altis montibus errant.
 Tertia jam lunc se cornua lumine complent,
 Cum vitam in sylvis, inter deserta ferarum
 Iustra domosque traho: vastosque ab rupe Cy-
 clopas*

*Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
 Victum infelicem, baccas lapidosæque corna
 Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herba.
 Omnia collustrans, hanc primum ad littora classem
 Conspecti venientem: huic me, quæcunque fuisset,
 Addixi: satis est gentem effugisse nefandam:
 Vos animam hanc potius quocumq; absomite letho.
 Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
 Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
 Pastorem Polyphemum, & littora nota petentem:
 Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
 ademptum.*

Quidam exp.
 Deforme: sed
 malam quod
 sic contra
 omnem con-
 suetam for-
 mam.

Hæc verba,
 De collo fist. pen.
 videntur no-
 tha. Tib. Don.
 ea non agno-
 scit, sicut nec
 codices qui-
 dam.
 Navis reti-
 naculum.
 Remigii.
 Anxia qua-
 dam aviditate
 manum ad na-
 vem injicere.
 At. lect. Dext.
 & va. atrolere.

*Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat,
 Lanigeræ comitantur oves: ea sola voluptas,
 Solamenque mali: o de collo fistula pender.
 Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit,
 Luminis effossi fluidum lavit indè cruorem
 Dentibus infrendens gemitui graditurq; per æquor
 Jam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.
 Nos procul indè fugam trepidi celerare, recepto
 Supplice sic merito, tacitæque incidere & funem:
 Verrimus & proni certantibus æquora remis.
 Sensit, & ad sonitum & vocis vestigia torst.
 Verum ubi nulla datur dextrâ affectare potestas,*

Nec

Nec potis Ionios fluctus aquare sequendo:
 Clamorem immensum tollit, quo portus & omnes
 Intremuere undæ: penitusque exterrita tellus
 Italio, curvisque immugiit Ætna cavernis.
 At genus è sylvis Cyclopum & montibus altis
 Excitum ruit ad portus, & littora complent.
 Cernimus astantes¹ nequisquam lumine torvo
 Ætneos fratres, cælo capita alta ferentes.
 Concilium horrendum: quales cum vertice celsio
 Aëria quercus, aut conifera cyparissi
 Constiterant, sylva alta Fovis, lucusve Dianæ.
 Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
 Excutere, & ventis intendere vela secundis.
 Contrà jussa monent Heleni, Scyllam atque Cha-
 rybdim

¹ Quia ex loco
 tam longinquo
 nocere non
 poterant.

Inter utramque viam lethi discrimine parvo,
 Ni teneant cursus: certum est dare lintea retró.
 Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
 Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
 Pantagæ, Megarósq; sinus, Tapsúmque jacentem.
 Talia monstrabat² relegens errata retrorsum,
 Littora Achæmenides, comes infelicis Ulyssi.
 Sicanio prætenta sinu jacet insula contra
 Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
 Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
 Occultas egisse vias subter mare, qui nunc
 Ore Arethusa tua Siculis confunditur undis.
 Numina magna loci jussi veneramur: & indè
 Exuvero præpingue solum³ stagnantis Helori.
 Hinc altas cautes projectaq; saxa Pachini
 Radimus: & satis nunquam concessa moveri
 Apparet Camarina procul, campi q; Geloi,
 Immanisq; Gela, fluvii cognomine dicta.
 Arduus indè Agragas ostentat maxima longè
 Mœnia, magnanimum quondam generator equo-
 rum.

¹ Ni pro Ne
 Placuit nè
 ten. curs. in-
 ter utr. viam
 modico mor-
 tis interstitio;
 id est, Scyl.
 atque Char.
 a Renavigans,

² Quia super-
 funditur cam-
 pis ut Nilus.

³ Mons muro
 cinctus. in cu-
 jus summa
 parte oppi-
 dum.

Tèque datis linquo ventis palmosa Selinis,

Et

*Et vada dura lego saxis Lilybeia cecis.
Hinc Drepani me portus, & ille tabilis ora
Accipit: hinc pelagi tot tempestatibus actus,
(Heu!) genitorem, omnis curæ casusque levamen,
Amitto Anchisen: hinc me pater optime fessum
Deseris (heu!) tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.
Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat divum, cursis que docebat.
Conticuit tandem, factoque hinc sine quievit.*

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. IIII.

ARGUMENTUM.

Dido amore Æneæ insaniens, animi sui morbum sorori aperit: ejusque consilium sequuta, ad nuptias animum adjicit. Juno quoque, ut Æneam facilius ab Italia averteret, agit cum Venere ut ejus bona cum venia liceat Æneæ Elisam uxorem ducere: quoque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit. Postridie Æneas & Dido venatum proficiscuntur. Ibi, omnibus jam prædæ intentis, Juno subitam immittit tempestatem. Comites, alius aliò, diffugiunt: Æneas & Dido in idem antrum conveniunt, ibique infaustis ominibus congregiuntur. Interim Jupiter Iarbæ, Getulorum regis (qui advenam sibi præferri iniquo animo ferebat) precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Æneam, jubetque ut reliquâ Africâ in Italiam naviget. Ille, Jovis imperio morem gerens, quæcunque ad navigationem erant necessaria, clam per socios parari jubet. Ceterum Dido, ubi classem instaurari sensit, suspicata id quod res erat, graviter cum ipso expostulat: precibusque & lacrymis, tum per seipsam, tum per sororem, cum ab incepto revocare conatur. Æneas iterum in somnis à Mercurio admonitus, intempestâ nocte anchoras solvit. Illa, doloris impatiens, in editissima ædium parte, simulatione sacrorum, ingentem pyram extruit: ablegatâque Barce Sichæi nutrice, nequid destinate morti impedimenti afferret, necem sibi consciscit.

ALIUD MODESTINI
jurisconsulti argumentum.

*At regina gravi Veneris jam carpitur igne.
Consulitur soror Anna: placet succumbere amanti.
Fiunt sacra deis, onerantur numina donis.
Itur venatum: Veneris clam fœdera jungunt.*

Faci

*Facti fama volat: monitus tunc numine divum
 Aeneas, classemque fuge sociosque parabat.
 Sensit amans Dido, precibus conata morari.
 Postquam fata jubent, nec jam datur ulla facultas,
 Conscenditque pyram, dixitque novissima verba,
 Et vitam infelix multo cum sanguine fudit.*

ALIUD INCERTI AUTORIS argumentum.

*Ardet amore gravi Dido: soror Annaque suadet
 Nubere: junguntur, nimbo cogente, sub antro.
 Incusat precibus patrem contemptus Iarbas.
 Navigat Aeneas jussu Jovis: illa dolore
 Impatiens & amare, necem sibi pratinus infero.*

ALIUD MONOSTICHON.

Uritur in quarto Dido, flammâsque facetur.

ALIUD.

Quartus item misera duo vulnera narrat Elisa.

a Saucia mens
 amore.
b Duras curas,
 de curis amo-
 ris dicit.

c De sole,
 -- flammâ opera
 omnia lustrat.
 Ser. hic, illu-
 strabat, vel
 purgabat.
d Quis est hic
 admirantis.

e Spe perpetui
 amoris fru-
 strata sum.
 Ser. Pro De-
 cepit & sefel-
 lit.

AT Regina, gravi jamdudum^a saucia^b cura,
 Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
 Multa viri virtus animo, multusque recurſat
 Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
 Verbâq; nec placidam membris dat cura quietem.
 Postera Phœbea^c lustrabat lampade terras,
 Humentemque aurora polo dimoverat umbram:
 Cum sic unanimem alloquitur malè sana sororem.
 Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes?
 Quem sese ore ferens! quàm forti pectore & armis!
 Credo equidem (nec vana fides) genus esse deorum.
 DEGENERES animos timor arguit: heu quibus
 Factatus fati! quæ bella exhausta canebat! (ille
 Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
 Nè cui me vinclo vellem sociare iugali,
 Postquam^e primus amor decipiente morte sefellit:
 Si non pertasum thalami redæq; fuisset:

Huic

Huic uni forsan potui succumbere culpæ.

Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi

Conjugis, & sparsos fraterna cæde penates,

Solus hic inflexit sensus, animūque^f labantem

Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ.

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat, (bras

Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad um-

Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam:

Antè pudor quàm te viotem, aut tua jura resol-

Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores (vam.

Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.

Sic effata, sinum lacrymis implevit obortis.

Anna refert, O luce magis dilecta sorori,

Solane perpetua mærens carpere juventæ?

Nec dulces natos, Veneris necⁱ præmia nostris?

Id cinerem aut manes credis curare^k sepultos?

Esto: ^lægram nulli quondam flexere mariti,

Non Libyæ, non antiè Tyro despectus larbas,

Ductoresque alii, quos ^lAphrica terra triumphis

Dives alit: placitōne etiam pugnabis amori?

Nec venit in mentem quorum confederis arvis?

Hinc Getulæ urbes, genus insuperabile bello,

Et Numidæ^m infreni cingunt, & inhospita Syrtis:

Hinc deserta siti regio, latèque furentes

ⁿBarcæ. Quid bella Tyro surgentia dicam,

Germanique minas?

Diis equidem auspiciibus reor & ^oJunone secunda

Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas. (regna

^pQuam tu urbem soror hanc cernes! quæ surgens

Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis

Punica se quantis attollet gloria rebus!

Tu modò ^qposce deos veniam: sacrisque litatis,

Indulge hospitio, causasque innecte morandi:

Dum pelago deservit^r hyems, & aquosus Orion:

Quassatæ rates, & non tractabile cælum.

His dictis incensum animum inflammavit amore,

Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem.

Prin-

f Impulit & labare fecit. Vel, impellendo seu impulsu labi f.

g Vacat Anti, cum præcedat prius. Sed ita Hom. geminat interdum neiv.

h Cavitatem oculorum.

i Ut *l*ib. 1. *Agess-*

th. Hom. *k* Sepulchrum maritum Sichæi. *l* *Ægr.* mærore. Quidam *Ægram* mariti dix. i. ob maritum.

m Ut lib. 1. *Justitiæque de-* *dit gentes fa-* *mare sup.* *n* Libyæ pop.

o Cui vincula jugalia cura, ut paulo post.

p Quam pro quantam. Sic quæ, quanta. *q* Pere à diis, ut concedant, atque adeò da operam rei divinæ, deosque præcare. Sic mox, *Patrem ex.* *r* Tempestas, ut alibi.

f Al. fugifera.

Sed rectius

Legifera: id

est, Jugo.

phoe. Nam

Dido urbi,

quam funda-

bat, leges erat

datura.

z Simulacra.

u Quia jam

antea sacrifi-

caverat.

x Edit. ut vul-

nus alit veni.

y Carpitur

igni, ut in

principio hu-

jus libri.

z Persequens.

a Ignoratus, la-

teus.

b Digressi a

toris in qui-

bis quisque ac-

cubuerat.

c Ab Aenea.

d Ut, Hærent

infixi pect.

vult. Verbaque.

e Ut, -- f. u. s. q.

g eneo.

f Adversâ fa-

mâ aequè atq;

amore labo-

rare.

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: maestant lectas de more bidentes

^f Legifera Cereri, Phœbôque, patrique Lyæo:

Juroni ante omnes, cui incla jugalia curæ.

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,

Candentis vaccæ media inter cornua fundit,

Aut ante ^t ora deum pingues spatiat^{ur} ad aras,

^u Instauratque diem donis: pecudumq; reclusis

Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.

Hæu vatum ignare mentes! quid vota furentem,

Quid delubra juvant? ^x est mollis flamma medullas

Interea, ^y tacitum vivit sub pectore vulnus.

Uritur infelix Dido, totâque vagatur

Urbe furens: qualis conjecta cerva sagitta,

Quam procul incantam nemora inter cressa fixit

Pastor ^z agens telis, liquitque volatile ferrum

^a Nescius: illa fuga sylvas saltusque peragrat

Distæos, hæret lateri lethalis arundo.

Nunc media Aeneam secum per mœnia ducit:

Sidoniâsque ostentat opes, urbemque paratam.

Incipit effari, mediâque in voce relinquit.

Nunc eadem labente die convivium querit:

Iliacosque iterum demens audire labores

Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.

Post, ubi ^b digressi, lumenque obscura vicissim

Luna premit, suadentq; cadentia sydera somnos:

Sola domo mœret vacua, stratisque ^c relictis

Incubat: illum ^d absens absentem auditque videtque:

Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,

Detinet, infandum si fallere possit amorem.

Non creptæ assurgunt turres, non arma juvenatus

Exercet, portusve aut propugnacula bello

Tuta parant: pendunt opera interrupta, minæq;

Murorum ingentes, æquataq; machina cœlo.

Quam simulac tali persensit ^e peste teneri

Chara foris conjux, ^f nec famam obstare furori,

Talibus aggreditur Venerem Saturnia distis:

Egregiam verò laudem & spolia ampla refertis,
Tuq; puérq; tuus: **MAGNUM** & memorabile nomen,
Una dolo divum si sæmina victa duorum est.

Nec me adeò fallit, & veritam te mœnia nostra,
Suspectas habuisse domos Carthaginiæ altæ.
Sed quis crit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam pactòsque hymeneos
& exerceamus? habes tota quod mente petisti.

Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergò populum paribùsque regamus
Auspicis: liceat Phrygio servire marito,
Dotalesque tue Tyrios permittere ^h dextræ.

Olli (sensit enim simulata mente loquantam,
Quò regnum Italiæ Libycas ⁱ averteret oras)
Sic contrà est ingressa Venus, Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
Si modò quod memoras factum fortuna sequatur.

Sed satis incerta seror, si Juppiter unam
Esse velit Tyrii urbem Troiâq; profectis,
^k Misericordie probet populos, aut fœdera jungi.

Tu conjux, tibi fas animum tentare precando.
Perge: sequar. Tum sic excepit regia Juno,
^l Necum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat

Confieri possit, paucis (adverte) docebo.

Venatum Æneas unâque miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisque ^m retexerit orbem.

His ego nigrantem commissa grandine nimbum
Dum ⁿ trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, & tonitru cælum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte regentur opaca.

Speluncam Dido dux & Troianus eandem
Devenient: adero: & ^o tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Hic hymeneus erit. Non adversata, pelenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum increscens surgens aurore reliquit:

g Ut lib. i.
-- & videret quò
se Junonia ven-
sam Hospitia

h Dextra, præ
fidei.

i Al. adverteret

k In unius po-
puli corpus
coalescere.

l Meus erit
iste labor ten-
randi ejus ani-
mum & explo-
randi.

m Quem Ro-
tegebat.

n Festinant &
quites.

o Si etiam tu-
um subsequatur
fideliter offi-
cium.

¶ Nomini generali subjecta est species,

¶ al. bumero.

¶ Comitatum suum.

¶ Fluentem unguento, unguentatum. serv. ¶ Lauri. ¶ Componens

¶ Celeriter transeunt.

¶ Non repugnantia: ut, -- sternuntur inertia passim cor.

¶ Ascanius.

aut, Tūque haurum interpr. caturum & conscia Juvv.

It portis jubare exorto delecta juvenus:
 Retia rara, p. plaga, lato venabula ferro,
 Massylii ruunt equites, & odora canum vls.
 Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
 Pænorum expectant: ostroque insignis & auro
 Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.
 Tandem progreditur magna stipante caterva,
 Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
 Cui phæstra ex^a auro, crines nodantur in aurum,
 Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
 Necnon & Phrygii comites & lætus Iulus
 Incedunt: ipse ante alios pulcherrimus omnes
 Infert se socium Aeneas, atque^r agmina jungit:
 Qualis, ubi hybernæ Lyciam Xanthique fluentæ
 Deserit, ac Delum maternam invisit Apollo,
 Instauratque choros: mistiq; altaria circum
 Cretesque Dryopesque fremunt, pictiq; Agathyrsi
 Ipse jugis Cinthi graditur, mollique^r fluentem
 Fronde premit crinem^u fngens, atq; implicat auro
 Tela sonant bumeris. Haud illo seignor ibat
 Aeneas: tantum egregio decus enitet ore.
 Postquam altos ventum in montes, atq; invia lustra
 Ecce, feræ saxi dejectæ vertice capræ
 Decurrere jugis: alia de parte, patentes
 Transmittunt cursu campos atque agmina cervi
 Pulverulenta fuga glomerant, montesq; relinquunt
 At puer Ascanius mediis in vallibus acri
 Gaudet equo: jamque hos cursu, jam præterit illos
 Spumantemque dari pecora inter y inertia votis
 Optat aprum, aut fulvum descendere monte leont
 Interea magno misceri murmure cælum
 Incipit: insequitur commista grandine nimbus.
 Et Tyrii comites passim, & Troiana juvenus,
 Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
 Testa metu petiere: ruunt de montibus arnes.
 Speluncam Dido, dux & Troianus eandem
 Deveniunt: prima & Tellus & a pronuba Juno

Dant signum: fulsere ignes & conscius ether
 Connubii, summòq; ^b ululârunt vertice nymphæ.
 Ille dies primus lethi, primusque malorum
 Causa fuit: neque enim specie famâque movetur.
 Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
 Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
 Extemplo Libye magnas it fama per urbes:
 FAMA, malum quo non aliud velocius ullum,
 Mobilitate viget, virésque acquirit eundo.
 Parva metu primò, mox sese attollit in auras
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
 Illam Terra parens, ira irritata deorum,
 Extremam (ut perhibent) Cœa Enceladòq; sororem
 Progeniit, pedibus celerem & pernicibus alia:
 Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt corpore
 Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu) (plumæ,
 Tot lingua, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
 Noctæ volat cœli media, terræq; per umbram,
 Stridens, nec dulci declinat lumina somno:
 Luce sedet custos aut ^d summi culmine tecti,
 Turribus aut altis, & magnas territat urbes:
 Tam fœti pravique tenax quàm nuntiâ veri.
 Hec tum multiplici populos sermonere plebat,
 Gaudens: & pariter facta atque infecta canebat:
 Venisse Aneam Troiano à sanguine cretum:
 Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido.
 Nunc ^e hyemem inter se luxu, quàm longa, fovere,
 Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.
 Hæc passim dea fœda virum diffundit in ora.
 Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam:
 Incenditq; animum dictis, atque aggerat iras.
 Hic Ammonæ satus, ^f raptâ Garamantide nympha,
 Templâ Jovi centum, latis immania regnis,
 Centum aras posuisti & vigilémque sacraverat ignem,
 Excubias divum eternas: pecudumque cruore
 Pingue solum, & variis florentia limina fertis.
 Isq; amens animi, & rimore accensus amaro,

^b Mortem hæc
 connubium se-
 quituram si-
 gnificantes.

^c Nec humilis
 fortunæ par-
 cit, nec supe-
 riori, ita sed
 Sed potius
 signific. cam
 ex parva in
 imensum
 crescere.

^d Per domos
 nobilissim., &
 per aulas regis

^e Hyemem rã-
 ram genio in-
 dulgere. Sic
 Naso, Et va-
 cuus somno no-
 item, quàm
 longæ, perigi.
^f Stupratâ.
^g Sign. Iarbam
 condidisse
 templum Jo-
 vis Ammonis,
 quod apud
 Gar. oraculo
 nobile erat, &
 lucernamignis
 inextincti ha-
 bebant.

Ac si diceret,
Diis testibus.

Curas hæc?

& Hoc ex Epic.

sententia.

Quorum ori-

go non appa-

ret, quorum

causa nos latet

Vi omnino

carentia con-
trita.

Paridi simi-

lis raptor.

o Ut, o verd

Phrygia: neque

enim Phryges.

p Fluentem

suprà de Apol.

q Raptâ Di-

dione, ut Paris

raptâ Helenâ.

Moratur, &

morat tempus.

Ut, Hinc

popul. latè ve-

gem.

Protenderet

propagaret.

Vel. Factis

ostenderet, se

genus à Teu-

cro ducere, ab

eo non dege-

merans.

Dicitur ante aras, ^h media inter numina divam,
Multa fovem manibus supplex orâsse supinis.
Juppiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris Leneum libat honorem,
ⁱ Aspicias hæc? an te genitor, cum fulmina torques,
^k Nequicquam horremus? ^l ceciq; in nubibus ignes
Terrificant animos, & ^{na} inania murmura miscens
Fœmina, quæ nostris errans in sinibus urbem
Exiguam pretio posuit, cui lituus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
Reppulit, ac dominum Aenean in regna recepit.
Et nunc ille ⁿ Paris cum ^o semiviro comitatu,
Mœonia mentum mitra crinêmque ^p madentem
Subnixus, ^q raptò potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamq; fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, arâsque tenentem
Audiit omnipotens: oculosque ad mœnia torst
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat,
Vade age, nate, voca Zephyros: & labere pennis,
Dardaniûmq; ducem (Tyria Carthagine qui nunc
^r Exspectat, fatisque datas non respicit urbes)
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit, Graiûmq; ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui ^s gravidam imperiis, bellôq; fremen-
tè Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucri
^t Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem:
Ascaniône pater Romanas invidet arces?
Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam & Lavinia respicit arva?
Naviget: hæc summa est, hic nostri nuntius esto.
Dixerat. Ille patris magni parère parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, sive equora supra,

Seu terram, rapido ^a pariter cum flamine portant.
 Tum virgam capit: hæc animas ille evocat Orco
 Pallentes, alias sub tristitia Tartara mittit:
 Dat somnos, adimitq; & lumina morte ^a resignat.
 Illa fretus agit ventos, & turbida tranat
 Nubila: jamq; volans apicem & latera ardua cor-
 Atlanti duri, cælum qui vertice fulcit:
 Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
 Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri.
 Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
 Precipitant senis, & glacie riget horrida barba.
 Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
 Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas
 Misit: & avi similis, quæ circum littora, circum
 Piscosos scopulos, humilis volat æquora juxta.
 Haud aliter terras inter cælumque volabat,
 Littus arenosum Libya ventosque secabat
² Materno veniens ab avo Cyllenias proles.
 Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
 Aneam fundantem arces, ac tecta novantem
 Conspicit: atque illi stellatus iaspide sulva
³ Ensis erat: Tyrioque ardebat murice lena,
 Demissa ex humeris: dives quæ munera Dido
 Fecerat, & tenui telas discreverat auro.
 Continuo invadit, Tu nunc Carthaginiis altæ
 Fundamenta locas, pulchrâque ^b uxoris urbem
 Extruis, (heu!) regni rerumque oblite tuarum.
 Ipse deum tibi me claro demittit Olympo
 Regnator, cælum & terras qui numine torquet:
 Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras,
 Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
 Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse tua moliris laude laborem,
 Ascanium surgentem, & spes heredis Iuli
 Respice: cui regnum Italia Romanâque tellus
 Debentur. Tali Cyllenius ^c ore loquutus,
 Mortales visus medio sermone reliquit.

^a Celeritate
 pari ventis:
 ut Homer.
 αὐτὰρ πτόλῃς
 ἀνέπνοο.
^b Ex Rom.
 more quo mor-
 tuis oculi in
 rogo sperie-
 bantur, qui
 ante domi
 clausi fuissent.

^y Mergo.

² Quia natus
 Matris, Atlan-
 tis filius.

³ Pro, vagina

^b Uxori nre
 miam indul-
 gens, Uxorē
 obsequens.
 Qui Gr.

γυναικὸς
 ἀπαρτίζω-
 ντο.

^c Ore pro ora-
 rione. Vel,
 Tali loq-
 ore.

Et protul in tenuem ex oculis evanuit auram.

^a Conternatus & attonitus, ut alibi.

^e Alibi, *Stetit* rursusque comaf Quibus blanditus circum-venire.

At verò Aeneas aspectu obmutuit ^d amens, Arreptaq' horrore coma, & vox faucibus haesit.

Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras,

Attonitua tanto manu imperioque deorum. (com

(Heu! quid agat? ^f qua nunc reginā ambire furem Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat?)

Atq' animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc:

In partésque rapit varias, perque omnia versat.

^g Alternis modò hoc modò illud consilium capienti.

Hac & alternanti potior sententia visa est: (thuma

Mnesthea, Sergestumque vocat, fortémque Cleon-

Classem aptent taciti, sociosque ad littora cogant:

Arma parent: & quæ sit rebus causa novandæ,

Dissimulent: sese interea, quando optima Dido

Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,

Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi

Tempora, quis rebus dexter modus, ocyus omnes

Imperio lati parent, ac jussa facessunt.

At regina dolos (quis fallere possit amantem?)

Præsensit: motusque excepit prima futuros,

^h Quæ ad Iarbum paulò antè nuntia venerat.

Omnia tuta timens: ^h eadem impia Fama furenti

Detulit, armari classem, cursumque parari.

Sævit inops animi, totamque incensa per urbem

Bacchatur: qualis commotis excita sacris

Thyas, ubi audito simulant Trieterica Baccho

Orgia, ⁱ nocturnisq' vocat clamore Citharon.

^j Quòd illa noctu celebr. Ex Cith. autem monte clamor veluti numinis Bacchas vocabat.

Tandem his Eneam compellat vocibus ultro:

Dissimulare etiam sperasti perfide tantum

Possè nefas? tacitusque mea decedere terra?

Nec temoster amor, nec te data dextera quondam,

Nec moritura tenet crudeli funere Dido?

^k Tempore.

Quinetiam hyberno moliris ^k sydere classem,

Et mediis properas Aquilonibus ire per altum?

^l In te ipsum odio mei.

^l Crudelus. Quid si non arva aliena domosque

Ignotas peteres? & Troia antiqua maneret?

Troia per undosum peteretur classibus æquor? (te,

Mène fugis? per ego has lacrymas dextramq' tuam

(Quando

(Quando aliud mihi jam misera^m nihil ipsa reli-
 Per conubia nostra, per inceptos hymenæos, (qui)
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 Dulce meum: miserere domûs labentis, & istam
 Oro (siquis adhuc precibus locus) exue mentem.
 Te propter Libyca gentes, Nomadumque tyranni
 Odere, insens Pyrii: te propter eundem
 Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
 Fama prior: cui me moribundam deseris hospes?
 Hoc solumⁿ nomen quoniam de conjugē restat. (ter
 Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frā-
 Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
 Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam soboles, si quis mihi parvulus aula
 Luderet Æneas,^o qui te tantum ore referret:
 Non equidem omnino^p capta aut deserta viderer.
 Dixerat: ille Jovis monitis immota tenebat
 Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
 Tandem pauca refert; Ego te, quæ plurima fando
 Enumerare vales, nunquam regina negabo
 Promeritam: nec me meminisse pigebit Elise,
 Dum memôr ipse mei, dum spiritus vobis reget artus,
 Prore pauca loquor: nec ego hanc abscondere furto
 Speravi (nè finge) fugam, nec conjugis unquam
 Pretendi tēdas, aut hæc in fœdera veni.
 Me si sata meis paterentur ducere vitam
 Auspiciis, & sponte mea componere curas:
 Urbem Troianam primum dulcēsque meorum
 Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent,
 Et^u recidiva manu posuissē Pergama victis.
 Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
 Italiam Lycia jussere capeſſere sortes.
 Hic amor, hæc patria est: si te Carthagini arces
 Phœnissam Libycæq^u aspectus detinet urbis:
 Quæ tandem Ausonia Tencros considere terra
 Invidiā est? & nos fas extera quærere regna.
 Me patris Anchise, x quorū humentibus umbris

m Non pudo-
 rem, non re-
 gnum. Dixerat
 enim, Antē
 pudor quod te
 viderem.

n Quæ te con-
 jugem voca-
 bam, nunc
 hosp. tantū n
 vocare pos-
 sum.

o In quo tui
 saltem imagi-
 nem haberem.
 Quidam in-
 tell. Referret
 te ore tan-
 tum, non item
 moribus.
 p Capta, pro
 captiva.
 q Obstinatus.

r Hanc sub.
 profectio-
 nem. Itā Ser.
 non hanc fu-
 gam. Atque
 itā a preced.
 separanda hæc
 essent, Nè finge
 fugam.

s Ut vellem,
 ut optarem.
 t Meo arbitra-
 tu delib. rare.
 u Post casum
 restituta.

x Noctēsque
 diēsque.

Tristitia quam
illi facio. Ob
famil. Iuliam,
cui satis im-
per. debitum
fuisse poëta
canit: in gra-
tiam Cæ. T.

Nox operit terras: quoties astra ignea surgunt;
Admonet in somnis & turbida terret imago:
Me puer Ascanius, capitisque injuria chari,
Quem regno Hesperie fraudo & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpretes divum, Jove missus ab ipso,
(Testor utrumq; caput) celeres mandata per auras
Detulit: ipse deum manifesto in lumine vidi
Intrantem myros, vocemq; his auribus hausi.
Desine meque tuis incendere teque querelis;
Italiam non sponte sequor.

Talia dicentem jamdudum aversa suetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis: & sic accensa profatur,
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus autor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus: Hyrcanæq; admorunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit? (est)
Num lacrymas vultus dedit? aut miseratus amantem
Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima Juno
Nec Saturnius hæc oculus pater aspicit æquis.

Non vocem
est quenquam
in fidem reci-
pere, aut de
quoquam bene
mereri.

a Littore ex-
cepi, Vel lit-
tore egentem.
b Renovavi,
vel reparavi.
c Nunc præte-
xit Apolli-
nem, &c.

² NUSQUAM tuta fides: ejectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi:
^b Amissam classem, socios à morte reduxi:
Heu! furiis incensa feror; ^c nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Jove missus ab ipso
Interpres divum fert horrida jussa per auras.
Scilicet is superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat: neque te teneo, neque dicta refello.
I sequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis (siquid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum: sequar atris ignibus absens:
Et cum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas:
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrupit, ^d & auras

a Non respi-
rat, exanima-
ta.

Agra

Aggra fugit: sēque ex oculis avertit & aufert,
 Linquens multa metu cunctantē & multa parantē
 Dicere: suscipiunt famule, collapsaque membra
 Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt,
 At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
 Solando cupit, & dictis avertere curas,
 Multa gemens, magnōq; animum labefactus amor:
 Jussa tamen divūm exequitur, classēq; revisit.
 Tum verō Tencri incumbunt, & littore celsas
 Deducunt toto naves: natat unctā carina.
 Frondentēsq; ferunt remos, & robora sylvis
 Infabricata, fugę studio.
 Migrantes cernas, totāque ex urbe ruentes.
 Ac veluti ingentem formicę farris acervum
 Cūm populant, hyemis memores, testōque reponunt,
 It nigrum campis agmen, prædāq; per herbas
 Convectant calle angusto: pars grandia trudunt
 Obnixę frumenta humeris: pars agmina cogunt,
 Castigantque moras: opere omnis semita fervet.
 Quis tibi tunc Dido cernenti talia sensus?
 Quosue dabis gemitus, cūm littora servēre late
 Prospiceres arce ex summa, totūmq; videres
 Misceri ante oculos tantis clamoribus aquor?
 Improbe AMOR, quid non mortalia pectora cogis?
 Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
 Cogitur, & supplex animos submittere amoris
 Nē quid inexpertum, frustra moritura, relinquat.
 Anna vides toto properari littore circum:
 Undique convenēre: vocat jam carbasus auras,
 Puppibus & læti nautę imposuere coronas.
 Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
 Et perferre, soror, poterō: misera hoc tamen unum
 Exequere Anna mihi: solam nam perfidus ille
 Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus.
 Sola viri molles aditus & tempora nōbras.
 I soror, atque hostem supplex affare superbum:
 Non ego cūm Danais Troianam excindere gentem

et nigrum
campis agmen.
Ennius hemisti-
chium de ele-
phantis, quo
ante Accius u-
sus erat de Inci-
dit.

Faciles.
Quibus facil-
le ad eum pa-
tebat aditus.
Ut alibi, mol-
lissima sancti
tempora.

b Nam sepul-
era violari, ci-
neresq; eorum
dissipari, ma-
ximum scelus
habebatur.

c Quod tam
pulchrum illi
videretur, ut
omnia ei post-
ponat.

k Exorabilis.

l Plantes ex
Alpibus.

m Nihil profi-
cientes.

n Vidit quod
ipso causa est
quod magis, &c.

o Aut prioris,
aut chari.

p Quia habentes
puellae, ve-
nientes primo
ad limen ma-
riti, postea or-
nabant laneis
vittis.

Aulide juravi, classemve ad Pergama misit
Nec patris Anchisae cineres manesve revelli.
Cur mea dicta negat duras dimittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miserae det munus amanti
Expectet facilemque fugam ventosque ferentes.
Non iam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquata
Tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relin-
Talibus orabat, talesque miserrima fletus (quam,
Fertque refertque soror: sed nullis ille movetur
Fletibus, aut vates ullas iracundabilis audit.
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit aures.
Ac veluti annosam valido cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Errare inter se certant, et stridor, et alte
Consternunt terram concusso stipite frondes:
Ipsa haeret scopulis, et quantum vertice ad auras
Etherias, tantum radice in Tartara tendit:
Haud secus assiduus hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas:
Mens immota manet, lacrymae volvuntur minantes.
Tum vero infelix satis exterrita Dido
Mortem orat: tunc celi convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusasque in obscenum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsae effata sorori.
Praeterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis et festa fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces et verba vocantis
Visa viri, non cum terras obscura teneret
Solaeque culminibus ferali carmine bubo.

Sape

Sape queri, & longas in fletum ducere voces.
 Multaque præterea vatū prædicta priorum
 Terribilè monitu horrificant: agit ipse furentem
 In somnis ferus Æneas: semperque relinqui
 Sola sibi, semper longam incomitata videtur
 Ire viam, & Tyrios deserta querere terra.
 Eumenidū veluti demens videt agmina Pentheus
 Et solē geminum, & duplices se ostendere The-
 Aut Agamemnonius scenis agitatū Orestes, (bas:
 Armatam facibus matrem & serpentibus atris
 Cūm fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.
 Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
 Decrevitque mori: tempus secum ipsa modūque
 Exigit: & moestam dictis aggressa sororem,
 Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
 Invenit germana viam, (gratā sorori) (tem.
 Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat aman-
 Oceani finem juxta, solēque cadentem,
 Ultimus Ethiopum locus est: ubi maximus Atlas
 Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum.
 Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
 Hesperidum templi custos: epulāsque draconi
 Quæ dabat, & sacros servabat in arbore ramos,
 Spargens humida mella, soporiferūque papaver.
 Hæc se carminibus promittit solvere mentes
 Quas velit, aut aliis duras immittere curas:
 Sistere aquam fluvii, & vertere sydera retro.
 Nocturnosque ciet manes: mugire videbis
 Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
 Testor chara deos, & te, germana, tuūque
 Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
 In secreta pyram tecto interiore sub auras
 Erige: & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
 Impius, exuviasque omnes, lectūque jugalem,
 Quo perii, superimponas: abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta jubet monstratq; sacerdos.
 Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.

9 Pro, in som-
 niis, id est, vis-
 giliis.

Ex Euripi-
 de,

f. Quia apud
 Ætchylum
 templum A-
 pol. non in-
 gred. Furæ.
 sed Or. in li-
 mine expe-
 ctant.

1. Grat. Antiq.
 pro Gratula-
 re.

2. Illum meum
 amatorem.

3. Confectum
 conspersum.

7. Ensem, ut
 mox, casumq;
 vestium.
 2. Vesta.

Hæc

Non

a Tegere, Abscondere. Vel per hypallag. pro Prætex. nova sacra funeribus.
b Quam conrigerant mor-
a: Sich.

c Verbenis, quas in sacro nocturno erant funerea, at è cupressis: non è lxta fronde.

d Quia pingi-
griformis fo-
lebat, & tri-
bus anima-
rum non in-
vocabatur.

e Medicamen-
tum amorem
concilians:
Philtron, quod
hippomanes
vocatur.

f Sic apud
Nas. vestes in-
duta recintas,
Aluda pedem.

g Ingeminan-
tur, augentur.

h In maritos
Quorum nu-
ptias dedi-
gnata sum.

Non tamen Anna novis^a prætexere funera sacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet^b quàm morte Sichi.
Ergò jussa parat.

At regina, pyra penetrati in sede sub auræ
Erecta ingenti, tedis atque ilice sectâ,
Intenditque locum fertis, & c fronde coronat
Funerea: super exuvias, ensēque relictum,
Effugiēque toro locat, baud ignara futuri.
Stant aræ circum: & crines effusa sacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebumque, Chæbque,
d Tergemināq; Hecaten, tria virginis ora Dianæ
Sparserat & latices simulatos fontis Averni:
Falcibus & messe ad lunam queruntur ahenis
Pubentes herbe, nigri cum lacte veneni.
Queritur & nascentis equi de fronte revulsus
Et matri præreptus^e amor.

Ipsa, mola manibûsque piis, altaria juxta,
Unum exuta^f pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura deos, & conscia fati
Sydera: tum, si quod non æquo sadere amantes
Cura numen habet, justūq; memòrque precatur.
Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, sylvaq; & seva quiērant
Aquora: cū medio voluuntur sydera lapsu,
Cū tacet omnis ager, pecudes, pecteq; volucres,
Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aspera dumis
Rura tenent, somno posita sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum:
At non infelix animi Phœnissa: nec unquam
Soluitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
Accipit: & ingeminant curæ: rursusque resurgens
Sevit amor, magnòque irarum fluctuat æstu.
Sic adeò insistit, secūmque ità corde volutat,
En! quid agam? rursusne procos irrvisa priores
Experiar? Nomadūmque petam connubia supplex,
Quos ego sum toties jam dedignata^h maritos?

Iliacum

*Iliacas igitur classes atque ultima Teucrum
 Iussa sequar? quāne auxilio iuvat antè levatos,
 Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
 Quis me autem (fac velle) sinet? ratibusq; superbis
 Irisam accipiet? nescis (heu!) perdita, nec dum
 Laomedontea sentis perjuria gentis?
 Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantes?
 An Tyriis omnique manu stipata meorum
 Insequar? & quos Sidonia vix urbe revelli,
 Rursus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
 Quin morere, ut merita es, ferroq; averte dolorem.
 Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
 His germana malis oneras, atque objicis hosti.
 Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
 Degere, more feræ? tales nec tangere curas?
 Non servata fides cineri promissa Sicheo.
 Tantis illa suo rumpebat pectore questus,
 Aeneas celsa in puppi jam certus eundi,
 Carpebat somnos, rebus jam ritè paratis.
 Huic se forma dei vultu redeuntis eodem
 Obtulit in somnis, rursusq; ita visa monere est,
 (Omnia Mercurio similis, vocemq; coloremq;
 Et crines flavos, & membra decora juventa)
 Nate dea, POTES hoc sub casu ducere somnos?
 Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis,
 Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?
 Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
 Certa mori, variisque irarum fluctuat æstu.
 Non fugis hinc præceptis, dum præcipitare potestas?
 Jam mare turbare trabibus, sævasque videbis
 Collucere faces, jam fervere littora flammis,
 Si te his attigerit terris aurora morantem. (per
 Eia age, rumpe moras. **VARIUM** & mutabile sem-
 Femina. Sic fatus, nocti se immiscuit atra.
 Tum verò Aeneas, subitis exterritus umbris,
 Corripit è somno corpus, sociosq; & fatigat:
 Precipites: vigilate viri, & confidite transiris:*

*Quæ eis?
 Jove iussa sunt.
 An quis ju-
 vat, &c. q. d.
 Quam verò
 mihi pro fit eos
 esse à me lev-
 aux. & iter &c.
 i Troiana. Sic
 Laomedontida
 lib. 3. ad perili-
 diam respicit.*

*Nonne li-
 cuit.
 sine crim. ut
 supra, - fat-
 cambere culpa.
 cin. Sicheo. pro
 Sicheo. S.
 Alii interpun-
 gunt post &
 nati.*

*Aut Syrolo-
 aut Metaplasia
 Conjug.*

*Excitat mal-
 gens.
 Vigilant.*

¶ Vel, Sancte
decorumq; Enn.
Saturnia, sancta
deorum.

¶ Quidam exp.
Fulminis mo-
do respicere
deorum.

¶ Feliciter
plenis sine
miseris aliquo.

¶ Quia loqui
non consentibus.

¶ Fata illius
impit ut supr.

¶ En. vocavit
impium. Alias
fata.

¶ Decuit talia
loqui, vel co-
gitare.

¶ Fideque illi
as quem aiunt
per. Enn.

¶ Chastem ut
mor castitudo
deum.

¶ Quod sacra
illi fierent no-

¶ In trivia.

¶ Unde Trivia,
ut Graec.

¶ Nocturnis.

Solvite vela citi: deus erhere missus ab alto,
Festinare fugam, tortosque incidere fines,
Ecce iterum stimulat: sequimur te^c sancte, deorum
Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adsis ó, placidusque juves, & sidera caelo
Dextra ferás! Dixit, vaginâq; eripit enssem
Fulmineum, stritôq; ferit retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet: rapiuntq; ruuntq;
Littora deseruere: latet sub classibus aequor:
Adnixi torquent spumas, & carula verrunt.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina è speculis ut primùm albescere lucem
Vidit, & equatis classem procedere velis,
Littorâque & vacuos sensit sine remige portus
Terque quaterq; manu pectus percussa decorum,
Flaventesque abscissa comas: Proh Juppiter, ibit
Hic (ait) & nostris illuserit advena regnis?
Non arma expedient? totâque ex urbe sequentur?
Diripientque rates alii navalibus ite:
Ferte citi flammâs, date vela, impellite remos.
¶ Quid loquor? aut ubi sum? que mentè insania mu-
Infelix Dido nunc te & fata impia tangunt: (tatè
Tum decuit, cùm sceptrâ dabas. En dextra² fidésq;
Quem secum patrios aiunt portare Penates,
Quem subiisse humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
Aescaniû, patriisq; epulandum apponere mensis?
Verùm anceps pugnae fuerat fortuna: fuisset.
Quem metui moritura? faces in^b castra tulissem,
Implèssemque foros flammis: natumque patrémque
Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras:
Tûque harum interpretes curarum & conscia Juno,
Nocturnisq; Hecate triviis ululat a per urbes:
Et Diræ ultrices, & dii morientis Elisë,

Accipe

Accipite hæc, meritumque malis advertite numen:
 Et nostras audite preces: Si tangere portus
 Infandum caput ac terris adnare necesse est:
 Et si fata Jovis possunt, hic terminus hæret:
 At bello audacis populi vexatus & armis,
 Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
 Auxilium imploret, videatque indigna suorum
 Funera, nec, cum se sub leges pacis inique
 Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur:
 Sed cadat ante diem, mediâq; inhumatus arena.
 Hæc precor: hanc vocem extremam cum sanguine fundo
 Tum vos o Tyrii stirpem & genus omne futurum
 Exercete odium: cinerique hæc mittite nostro
 Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunt.
 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
 Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos.
 Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires,
 Littora littoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis: pugnent & ipsique nepotes.
 Hæc ait, & partes animum versabat in omnes,
 Invisam querens quamprimum abrumpere lucem.
 Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
 (Namq; suam patria antiqua cinis ater habebat)
 Annam chara mihi nutrix huc siste sororem:
 Dic corpus properet^h fluviali spargere lympha,
 Et pscudes secum & monstrataⁱ piacula ducat:
 Sic veniat: tuque ipsa pia tege tempora vitta.
 Sacra^k Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
 Perficere est animus, finemque imponere^l curis:
 Dardaniique^m rogi capitis permittere flammæ.
 Sic ait: illa gradumⁿ studio celerabat anili.
 At trepida & cæptis immanibus essera Dido,
 Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
 Interfusa genas, & pallida morte futura,
 Interiora domus irrumpit limina, & altos
 Conscendit furibunda rogos: ensēque recludit
 Dardanium, non hæc questum munus in usus.

d Ut Græci
 μαρτυρῶν
 φάλλω
 dicunt.
 e Hoc immu-
 tabile est, Im-
 morum manere
 debet, ut
 termini agro-
 rum immoti
 manent.
 f Saltem hoc
 meis precibus
 concedite, ut
 bello aud. pag.
 &c.

g Ipsi quoque
 nep.

h Ut in sacris
 quæ fiebant
 diis inferi
 i Ea quibus ad
 expiationem
 opus est.
 k Jovi Sc.
 Plutoni.
 l Quia sacris
 infernis amo-
 res & curas
 solvi crede-
 bant.
 m In quo e jus
 imago fuerat.
 n Nonne, sed
 studio celer-
 bat gradum.
 o Quod cum
 daret, Æneas,
 nihil tale co-
 gitaverat su-
 turum.

Hic

Hic postquam Iliacas vestes notumque cubile
 Conspexit, paulum lacrymis & mente morata,
 Incubuitque toro, dixitque novissima verba:
 Dulces exuviae, dum fata deusque sinebant,
 Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
 VIXI: & quem dederat cursum fortuna, peregi:

Ex opinione
 Ennil. animas
 ad inferos de-
 scendere non
 credentis, sed
 quædam simu-
 lachra. Eadem-
 que fuit de
 Homeri.

Ita Serv.
 Alii, Sic sic
 juvat, &c.

Omnia (non
 omnia, ut in
 multis edit.)
 id est, Mors
 nostra illi dis-
 cedenti sit
 gravisola.

Per testa dor-
 sum &
 scapularum.
 Cruentans.
 Id cogita-
 bas?
 Quæ arne
 quod com. son.
 spreveris?
 Vocare me-
 debuisses, vel
 debueras.
 Rogum
 illum.
 Exanimata.
 Ita Serv. sed
 potius, Sic ad
 mortem com-
 posita.
 Senatum
 Carthaginen-
 sem.

Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem præclaram statui, mea mœnia vidi:
 Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi.
 Felix (heu!) nimium felix, si littora tantum
 Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carina.
 Dixit: & os impressa toro, Moriemur inultæ?
 Sed moriamur, ait: & sic? sic juvat ire sub umbras.
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanius, & nostra secum ferat: omnia mortua.
 Dixerat: atque illam media inter talia ferro
 Collapsam aspiciunt comites, ensēque cruore
 Spumantem: sparsasque manus: ite clamor ad alta
 Atria: concussam bacchatur fama per urbem.
 Lamentis, gemitūque & sæmineo ululatu
 Testa fremunt, resonat magnis plangoribus æthere
 Non aliter quàm si immixtis ruat hostibus omnis
 Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
 Culmina perq; hominum volvantur perq; deorum.
 Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
 Unguibus ora soror: sædans, & pectora pugnis,
 Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
 Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
 Hoc rogos iste mihi, hoc ignes aræq; parabant?
 Quid primum desertæ querar? comitemne sororem
 Sprevisi moriens? eadem me ad fata vocasses:
 Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.
 His etiam struxi manibus, patriosque vocavi
 Voce deos, sic te ut postea crudelis abessem?
 Extincti te meque, soror, populumque, patresque
 Sidonios, urbemque tuam: date, vulnera lymphis
 Abluam, & extremus siquis super halitus errat,

Ore legam: Sic fata, gradus evaserat altos,
 Semianimémque sinu germanam amplexa fovebat,
 Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
 Illa graves oculos copata attollere, rursus
 Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens, cubitòque innixa, levavit &
 Ter revoluta toro est, oculisque errantibus, alto
 Quæsitit cælo lucem, ingemuitque reperta.
 Tum Juno omnipotens, longum miserata dolorem,
 Difficilisque obitus, Irim demisit Olympo,
 Quæ luctantem animam nexosque resolveret artus.
 Nam quia^d nec fato^e merita nec morte peribat,
 Sed misera ante diem, subitoque accensa furore:
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
 Abstulerat, Stygiòque caput damnaverat Orco.
 Ergò Iris croceis per cælum roscida pennis,
 Nille trahens varios adverso sole colores,
 Devolat: & supra caput astitit, f Hunc ego Diti
 Sacrum & iussa fero: teque isto corpore solva.
 Sic ait, & dextra crinem secatur: omnis & una
 Dilapsus calor, atque in ventos uita recessit.

e Aut pronuba, aut inferna, ut Ser. ait. Sed potius de supera, quæ est pronuba.

d Tanquam infaciendo sipe vitæ, quæ violenta sunt, non videntur fato evenire.

e Pro naturali.

f Hunc crinem.

g A Junope.

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS

LIB. V.

ARGUMENTUM.

Æneas, relicta Carthagine in Italiam navigans, vi tempestatis in Siciliam defertur: ubi ab Aceste benigne exceptus, manibus Anchisæ patris, quem superiore anno, eodem die, apud Drepanum sepeliverat, anniversarium sacrum facit: ludosque apud tumulum ejus instituit, suæque victoribus præmia decernit. Navali certamine vincit Cloanthus: Euryalus, Nisi dolo, cursu superat. Entellus senex Daretem juvenis se jactantem casu vincit. Sagittandi peritia superat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis dignitatibusque habitâ ratione, Aceste decernuntur, ejus sagitta in aërem emissâ subito exarserat. Ascanius in honorem Anchisæ avi, cum primæ nobilitatis pueris equestres ludos pugnâque imaginariam exhibet. Interea Troianæ mulieres, hortatu Iridis, longæque navigationis ædio, ignem in classem conjiciunt, quatuorque naves exurunt: cæteræ subitâ à Jove immissâ pluvîâ incendio sunt ereptæ. Nocte sequenti Anchises Æneæ filio in somnis apparens, Jovis verbis admonet, ut nautæ consilium sequutus, mulieres imbellisque senes in Sicilia relinquat, ipse cum juventutis robore, integreque ætatis flore, in Italiam naviget, Sibyllæque in primis antrum adeat: illius enim ductu ad se in campos Elysios esse perventurum, ubi & posteritatis suæ seriem, omniumque instantium bellorum discat eventum. Monitis itaque paternis morem gerens Æneas, oppidum in Sicilia condit nomine Acestam: eò & matrum & senum bello inutilium coloniam transcribit: ipse cum exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus, Veneris precibus exoratus, naviganti Æneæ mare tutum præstat. Palinurus in tanta securitate somno succumbens, unâ cum gubernaculo in mare excutitur: ejusque vicem supplet Æneas.

ALFRED

ALIUD MODESTINI

jurisconsulti argumentum.

*Navigat Aeneas, Siculas defertur ad oras.
 Hic manes celebrat patrios, unda hospes Accessit:
 Ludos ad ramulum faciunt, certamina ponunt.
 Prodigium est cunctis ardens dolapsa sagitta.
 Iris, anum Eriocnem habitum montis a senili,
 Incendit naves, subitus quas vindicat imber.
 In somni pater Anchises, qua bella gerenda,
 Quoque duce ad manes possit descendere, monstrat.
 Transcribit matres urbi, populumque volentem
 Et placidum Aeneas Palinurum quatit in unda.*

ALIUD INCERTI AUTORIS

argumentum.

*In Siculas iterum terras fortuna reducit
 Aeneam: tumuloque patrii persolvit honorem
 Tum cogit naves incendere Troadas Iris.
 Troes ibi relinquunt socios: Venit anxia placat
 Neptunum: Somnus Palinurum mergit in unda.*

ALIUD MONOSTICHON.

Quintus habet ludos, & classem corripit ignis.

ALIUD.

Manibus ad tumultum quinto celebrantur honores.

*Interea medium Aeneas jam classe tenebat
 Certus iter fluctusque ^b atros Aquilone sece-
 bat:*

*Mœnia respiciens, quæ jam infelicitis Elise
 Collucent flammis: quæ tantum accenderit ignem
 Causa latet: duri magno sed amore dolores
 Polluto, notumque, furens quid fœmina possit,
 Triste per angurium Teucrorum pectora ducunt.*

*a Navigandi
 usque in cer-
 ram in quam
 fato vocabatur
 Sic autem ali-
 bi, Certus eundi
 b Quos nuper
 fœnis Aquilo
 atros efferat*

Ubi altum
ten. procul à
littore prove.
Græ.

Pro nigro:
ut Græc.

ἡδυσοῦ
dicunt.

Prosa. n.
Prisc. Est au-
tem Ennii.

Pro arma-
mentis, ut Gr.

ὀβλά.

Velorum ve-
la obliqua
nendit.

Nam Eryx
alius Veneris.
Observata.

Alibi, Tem-
dit nec volū.
Fessos socios,
qui navibus
vehuntur.

Et quod fe-
ris abundaret
Libya, & quod
indè pulcherr.
pelles affer-
rentur.

Stellarum
aspectum abs-
tulcrat.

Ut pelagus tenuère rates, nec jam ampliùs ulla
Occurrit tellus, cælum undique & undiq; pontus:
Olli^d cæruleus supra caput^t astitit imber,
Noctē hyemēq; ferens: & inhorruit unda tenebræ.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta,
Hen!^e quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve pater Neptune paras? Sic deinde loquutus,
Colligere^f arma jubet, validisq; incumbere remis,
Obliquatq; & sinus in ventum: ac talia fatur,
Magnanime Aeneas, non, si mihi Juppiter autor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cælo.
Mutati transversa fremunt & vespere ab atro
Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contrà, neque tendere tantum
Sufficiamus: superat quoniam fortuna, sequamur:
Quoque vocat, vertamus iter: nec littora longè
Fida reor fraterna^h Erycis, portusque Sicanos:
Si modò ritè memorⁱ servata remetior astra.
Tum pins Aeneas, Equidem sic poscere ventos
Famandum, & frustra cerno te tendere contrà,
Fleste viam velis: an sit mihi gravior ulla,
Quoque magisⁱ fessos optem dimittere naves,
Quàm quæ Dardanum tellus mihi servat Acesten.
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela secundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite classis,
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Adventum, sociasque rates, occurrit Acestes,
Horridus in jaculis, & pelle Libystidis ursæ:
Troia Griniso conceptum flumine mater
Quem genuit: veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, & gaza lætus agressi
Excipit, ac fessos opibus solatur amicus.
Postera cùm primoⁿ stellas oriente fugarat
Clara dies, socios in cætum littore ab omni
Advocat Aeneas: tumulique ex aggere fatur,
Dardan

Dardaniæ magni, genus alto à sanguine divum,
Annus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquias divinique ossa parentis
Condidimus terra, mœstasque sacravimus aras.
Jamq; dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic dii voluistis) habebo.
Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exul,
Argolicœve mari depensus, & urbe Mycenæ:
Annua vota tamen, solennisque ordine pompis
Exequeret, strueremque p̄ suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius & ossa parentis
(Haud equidem sine mente reor, sine numine divum)
Adsumus: & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti letum celebremus honorem:
Poscamus ventos, atque hæc mea sacra quotannis
Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in naves: adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes:
Præterea, si nona diem mortalibus alnum
Aurora exulerit, radiisque retexerit orbem:
Prima cite Teucris ponam certamina classis.
Quique pedum cursu valet, & qui viribus audax:
Aut jaculo incedit, melior levibusve sagittis:
Seu crudo fidit pugnam committere castu:
Cuncti adsint meritisq; expectent præmia palme,
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto:
Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius: sequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumultum, magna medius comitante caterva.
Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho
Fundit humi: duo lacte novo, duo sanguine sacro,
Purpureosque jacit flores: ac talia fatur,
Salve sancte parens iterum: salvete recepti
Nequicquam cineres, animæq; umbræq; paternæ.

Non

Si versaret
in Getulia.
Tanquam de
desertis aut
hostilibus lo-
cis loquitur.
p̄ sibi conre-
nientibus, vel,
sibi debitis
cumulare.

Ventorum
potestatem
tribuit hic
Anchisa, totæ
Lactantiæ.

Præstantiori
Vult aurem
fac. Et sag. dict
Ser. pro jactu
sagittarum: ut
vacet particula
ve. Sed nimis
dignum hoc
facit.

Veneri ma-
tri suæ dicat.
Inferias fun-
di significat, quas
Gr. ῥοὰς

vocant.
Victimarum,
ut alibi.

Sic s. distin-
guat post ite-
rum: quia cum
sepelire eum,
dixerat Salve
& vale.

Non licuit fines Italos, fataliæque arva,
 Nec tecl^{us} Ausonium (quicumq^{ue} est) quæretæ Tybriim.
 Dixerat hæc, adytis cum lubricus anguis ab imis
 Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
 Amplexus placidè tumultum, lapsusque per aras
 Ceruleæ cui terga nota, maculosus & auro
 Squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus
 Mille trahit varios aduerso sole colores.
 Obstupuit visu Aneas: ille agmine longo
 Tandem inter pateras & leuia pocula serpens,
 Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
 Succesit tumulo, & depasta altaria liquit.
 Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
 Incertus genitumne loci famulumne parentis
 Esse putet: a cedit quinias de more bidentes,
 Totque sues, totidem nigrantes terga iuuentos.
 Vinæque fundebat pateris: animamque vocabat
 Anchisæ magni, b manesque Acheronte remissos.
 Nec non & socii, quæ cuique est copia, læti
 Dona ferunt: onerantq^{ue} aras, mactantq^{ue} iuuentos.
 Ordine athena locant alii, susque per verbam
 Subjiciunt verubus prunas, & viscera torrens.
 Expectata dies aderat, nonamque serena
 Auroram Phaethontis equi jam luce vehebant:
 Famæque finitimos & clari nomen Aceste
 Excierat: læto complerant littora cœtu
 Visuri Aneadas, pars & certare parati.
 Munera principio ante oculos, circòque locantur
 In medio: sacri tripodes, viridèsque corona,
 Et palme pretium victoribus: armæque, & ostro
 Perfusæ vestes: argenti aurique talenta:
 Et tuba^a commissos medio canit aggere ludos.
 Prima pares ineunt gravibus certamina remis
 Quattuor ex omni delectæ classe carina.
 Velocem Mnestheus agit æcri remige Pristin:
 Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Men
 Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,

1 Leviter gu-
 stavit.
 2 Tumulu
 permansit
 quamdiu cun-
 cta aris super-
 posita flamma
 consumeret.
 3 Sacra dicta
 sollicitudine
 Anchi putat.
 4 Anchisæ
 animam ab in-
 feris rever-
 titur.

e Sic pulchri
 ut sacros puta-
 res. Vel, Qua-
 les sacrari so-
 lent.
 f Inceptos,
 Inchoatos: ut
 Paginam com-
 mittere.

Orbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
 Impellunt, terno consurgunt ordine remi.
 Sergestisque, domus tenet à quo Sergia nomen,
 Centauro inuehitur magna: Scyllag Cloanthus
 Cerulea, genus unde tibi Romane Gluenti.
 Et procul in pelago saxum, spumantia contra
 litorea, quod tumidis submersum tunditur olim
 fluctibus, byherni candunt ubi sydera Cori:
 Tranquillo plet, immotaque attollitur unda
 Campus. Et apricis statio gratissima mergi.
 Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
 constituit, signum navis, pater: unde reverti
 Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.
 Tum loca sorte legunt: ipsique in puppibus auro
 Ductoras longè effulgent, ostròque decori.
 Cetera populea velatur fronde juvenus:
 Nudatosque humeros oleo persusa nitefcit.
 Considunt transtris, intentaque brachia remis
 Intenti expectant signum: exultantiàque haurit
 Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido.
 Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
 (Haud mora) prosilire suis: ferit æthera clamor
 Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis.
 Insidunt pariter sulcos, totumque debiscit
 Convulsam remis rostris stridentibus æquor.
 Non tam præcípites bisjugo certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus:
 Nec sic immissis aurigæ undantia lora
 Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
 Tum plausu fremituque virum, studiisq; faventum
 Consonat omne nemus: vocemq; inclusa volutant
 Littora, pulsati colles clamore resutant.
 Effugit ante alios, primusque elabatur undis
 Turbam inter fremitumq; Gyas: quem deinde Cloä-
 Consequitur, melior remis: sed pondere pinus (ibus
 Tarda tenet: post hos æquo discrimine Pristis.
 Centaurisque locum tendunt superare priorem:

• Tiresiam
 describit, per
 diva θεο-
 νιστον:
 cüm Tro. belli
 rem. nondum
 fuisse conser-
 f Quia refertur
 ad navim. Sic
 Ter. dixit Eu-
 nuchum suam,
 cüm mare
 est tranqui-
 lum.
 h Saxi illius
 latuendo.

i Domini na-
 vium, non gu-
 bernatores.

k Al. Nuda-
 taque. Sed
 Ser. Intenta.
 l Pro Exhau-
 rit. i. emove-
 subsiliunt
 enim pavor,
 aut spe. Vel
 exhaurit spiri-
 tibus.

m Festinantes.
 n Carceribus.
 o Jugalibus
 equis.
 p Echo signif.
 in seq.
 q Navis.
 r Malè exp.
 Tenetur, Re-
 tinetur. Est
 enim Tenes,
 Eum retinet.
 s Interstitio,
 Intervallo.
 t Inter se. Is
 autem erat
 tertius. Nam
 G. primus, Cl.
 secundus erat.

Et nunc Pristis abit, nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc unâ ambæ junctisque feruntur
Frontibus, & longe sulcant vada salsa carinæ.

h Ordinis est

Jamque propinquabant scopulo, metâque tenebant
Cum^u princeps mediisque Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menæten,

h Remus: pro-
priè remi pars
extrema.

Quo tantum mihi dexter abiit^h huc dirige cursum:
Littus ama, & lævas stringat sine^z palmula cautes.

7 Vel, Quâ di-
versus abis
iterum?

Altum ali teneant. Dixit: sed caca Menætes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.

Quo d'aversus abiit^h iterum, Pete saxa Menæte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce, Cloanthe

Respicit instantem tergo, & propiora tenentem.

Ille inter navemque Gya scopulosque sonantes
Radit iter lævum interior: subitûsque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.

Tum^z erò exarsit juveni dolor ossibus ingens,
Nec lacrymis caruere genæ: segnemque Menæten,

7 Quæ peri-
clitabatur, a-
missio guber-
natoris.

Oblitus decorisque sui, sociûmque^z salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.

Ipse gubernaculo rector subit, ipse magister:
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.

At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
Jam senior, madidâque fluens in veste Menætes,

Summa petit scopuli, siccâque in rupe rescidit.
Illum & labentem Teucris & risere natantem,

h Sapius vo-
mentem.

Et salsos rident^z revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis spes est accensa duobus,

h Imperitiâ
gubernatoris.

Sergesto Mnestheoque, Gyam superare^b morantem.
Sergestus capit antè locum, scopuloque propinquat

Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.

At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus, Nunc nunc insurgite remi

h Aut fortissi-
mi, aut re verâ
quondam
Hect socii.
d In excidio
Troia.

c Heclorei socii, d Troia quos sorte suprema
Delegi comites: nunc illas promite vires,

Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus nsi,
Ioniâ

Ionioque mari, Maleaq; sequacibus undis.
 Non jam prima peto Mnestheus, neq; vincere certor
 (Quanquā, d!) sed superent quib⁹ hoc Neptune de-
 Extremos pudeat rediisse: hoc vincite cives, (disti.
 Et prohibete nefas. Olli certamine summo
 Procumbunt: vastis tremunt ictibus bærea puppis.
 Subirabiturq; solum: tum creber anhelitus artus
 Aridaque ora quatit: sudor fluit undique h rivis.
 Attulit ipse viris optatum casus honorem.
 Namq; furens animi dum proram ad saxa suburget
 Interior, spatioque subit Sergeſtus iniquo,
 Infelix saxis in procurrentibus hæſit.
 Concussa cantes, & acuto in k murice remi
 Obnixi crepuere: illisque prora l pependit.
 Consurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
 Ferratasque fudes & acuta cuspide contos
 Expediunt, fractosque m legunt in gurgite remos.
 At lætus Mnestheus, successuque acrior ipso,
 Agmine remorum celeri, ventisque vocatis
 n Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
 Qualis spelunca subito commota columba,
 Cui domus & dulces latebroso in pumice nidi,
 Fertur in arva volans, plausumq; exterrita pennis
 Dat tecto ingentem: mox aëre lapsa quieto,
 Prædit iter liquidum, celeres neque commovet alas:
 Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secatur ultima Pristis
 Equora, sic illam fert impetus ipse volentem.
 Et primum in scopulo luctantem deserit alto
 Sergeſtum, brevibusque vadis: frustra q; vocantem
 Auxilia, & fractis discentem currere remis.
 Inde Gyan, ipsamque ingenti mole Chimeram
 Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
 Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus,
 Quem petit, & summis adnixus viribus urget.
 Tum verò ingeminat clamor, cunctique sequentem
 Inſigant studiis: resonat clamoribus æther.
 Hi, q proprium decus & partum indignantur honore

o Non sit victor
 rix loco, non
 committere ut
 extremi rede-
 atis.

f Summum
 hoc dedecus.

g Firmissima.
 h More rivo-
 rum, Tan-
 quam per ri-
 vos.

i Sinisterior,
 S. At T. Qui
 cursu brevior
 ad metam
 tendebat.

k Saxi acumi-
 ne.

l Nutavit, li-
 bravit sese,
 Pomp.

m Colligunt.

n Vicina lit-
 toribus, unde
 altum est lon-
 ge positum.

o Male cum
 exierit. Servo
 jungit.

p Secat purum
 aërem.

q Quasi jam
 propriam vi-
 ctoriam.

Ni

⁊ Mutare ex
pacto vitam
cum laude.
⁊ sperantes vi-
toriam opi-
nionis spectan-
tium.

⁊ Debitor.
Unde vota
solventes, di-
cimus Abolu-
tos.
⁊ al. Projicim.

⁊ Vestem pra-
textam, ean-
demque Phry-
giam, id est,
acurpictam.
⁊ Erat in chl.
flexuosa pur-
pura in mo-
dum Mæandri
⁊ Pro Melibœ-
ensis.
⁊ Ganym. ima-
go intexta chl
⁊ Aut miran-
tes, aut incre-
pantes deos.
⁊ Squamis fer-
consertam, &
tribus liciis or-
natam per eas
currentibus.

Ni teneant, ⁊ vitamque volunt pro laude pacisci:
Hos successus alit: possunt, quia posse videntur.
Et fors aquatis cepissent præmia rostris,
Ni palmas ponto tendens utrasque Gloantibus,
Fudissetque preces, divosque in vota vocasset:
Dii, quib⁹ imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis letus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras, voti ⁊ rense extæque fallos
⁊ Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eumque imis sub fluctibus audit omni
Nereidum Phoræque chorus, Panopeæque virgo:
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit: illa Noto citius volucrique sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Gloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneræque in naves, ternos aptare juvencos,
Vinæque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores: (cum
Victori ⁊ chlamydem auratam, quam plurima ci-
Purpura ⁊ Mæandro duplici ⁊ Melibœa cucurrit
Intextusque ⁊ puer frondosa regius Ida
Veloces jaculo cervos cursuque fatigat,
Acer, anbelanti similis: ⁊ quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad sydera ⁊ tendunt
Custodes: sevitque canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Levibus huic hamis consertam, auræque ⁊ trilineæ
Loricam (quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoenta, sub Illo alto)
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phægeus Sagarisque ferebant,
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus, cursu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære lebetas,

Cymbia

Cymbique argento perfecta, atque aspera signis.
 Jamque adeo donati omnes, opibusq; superbi,
 Puniceis ibant evincti tempora ^{trun}is:
 Cum saevo è scopulo multa vix arte revulsus,
 Amisissis remis, atque ordine debili uno,
 Irisam sine honore ratem Sergestus agebat.
 Qualis saepe vin depressus in aggere serpens,
 Ærea quem obliquum rota transit, aut gravis ictu
 Seminecem quat saxo lacerumque viator,
 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus:
 Parte feror, ardensque oculis, & sibilata tolla
 Arduum attollens, pars vulnere clauda recusat
 Nexantem nodos, seq in sua membra applicantem
 Tali remigio navis se tarda movebat:
 Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
 Sergestum Æneas promisso munere donat,
 Servatam ob navem letus, sociosque reductos.
 Olli serva datur, & operum hand ignara Minerva,
 Cressa genus Pholoe, geminiqu sub ubere nati.
 Hoc pius Æneas misso certamine, tendit
 Gramineum in campum, quem collibus undiq; circum
 Cingebant sylve, mediūq; in valle theatri
 Circus erat, quo se multis cum milibus heros
 Confessu medium tulit, extructoque resedit.
 Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
 Invitat pretiis animos, & premia ponit.
 Undique conveniunt Tencri, mistique Sicani
 Nisus & Euryalus, primi:
 Euryalus, forma insignis, viridique juvenca:
 Nisus, amore pio & pueri: quos deinde sequuntur
 Regius egregia Priami de stirpe Diore. (nam,
 Hunc Salius simul & Patron: quorum alter, ^h Acar,
 Alter ab Arcadia, Tegeæ de sanguine gentis.
 Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus, Panopisq;
 Assueti sylvis, comites senioris Aestæ.
 Multi præterea, quos fama obscura recondit.
 Æneas quibz in mediis sic deinde loquitur,

d. Vitis. al.
 t. ali, totque
 syncreti,

e. Tantalus de
 textura pe-
 rita.

f. Thamyris. al.
 Id est, nati
 um theatri.

g. ser. potest
 pueri posse eni-
 am jungi se-
 quentibus.
 h. Epirotæ. A-
 carnania enim
 pars Epiri.

I

Accipite

1 Cretenſia.
2 Levigato.

3 Oculis intuentur ultima spatia, aviditate vincendi.

4 Sic & Cicero est loquutus

5 Poſt ipſum.

6 Si plus ſpatii ſuperſeſſet, cum præteriret, aut certe in dubio relinqueret urer prior ad metam perveniſſet.

7 Non oblitus amorum Euryali. Legitur etiam amor, item amorum eſt.

8 Salus, & beneficio.

9 Ta. & Co.

10 Ta.

11 Theat. Circi.

Accipite hæc animis, lætæſque advertite mentes
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

1 Gnoſſa bina dabo 2 levato lucida ferro

Spicula, cælatamq; argento ferre bipennem.

Omnibus hic erit unus bonos: tres præmia primi

Accipient: flavæque caput neſtentur oliva.

Primus equum phaleris inſignem victor habeto:

Alter Amazoniam pharetram, plenamq; ſagittæ

Threiciis: lato quam circum amplectitur auro

Baltæus, & tereti ſubneſſit fibula gemma.

Tertius Argolica hac galea contentus abito.

Hæc ubi dicta, locum capiunt: ſignæq; repente

Corripiunt ſpatia auditor limenq; relinquunt

Effuſi, nimbo ſimiles: ſimul ultima 1 ſignant.

Primus abit, longeq; ante omnia corpora Niſus

Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis.

Proximus huic, 2 longo ſed proximus intervallo,

Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde reſiſto

Tertius Euryalus.

Euryaliq; Helymus ſequitur: quo deinde 3 ſub ipſo

Ecce volat calcemq; terit jam calce Dioreſ

Incumbens humeris: 4 ſpatia & ſi plura ſuperſint,

Transſeat elapſus prior, ambiguumque relinquat.

Jamque ſerè ſpatio extremo feſſiq; ſub ipſum

Finem adventabant, levi cùm ſanguine Niſus

Labitur infelix, cæſis ut fortè juvenis

Fuſus humum viridẽſq; ſuper madefecerat herba

Hic juvenis jam victor avans, veſtigia preſſo

Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo

Concidit immundoque ſimo ſacræq; cruore.

Non tamen 5 Euryali, non ille oblitus amorum:

Nam ſeſe oppoſuit Salio, per lubrica ſurgens:

6 Ille autem ſpiſſa jacuit revolutus arena.

Emicat Euryalus, & 7 munere victor amici,

8 Prima tenet, plauſusq; volat fremituque ſecunda

Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Dioreſ.

Hic totum 9 caveæ conſeſſum ingentis, & ora

Præ

Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
 creptumque " dolo reddi sibi possit honorem.
 Tatatur favor Euryalum, lacrymasq; decoræ,
 Gravior & pulchra * veniens in corpore virtus
 Adjuvat, & magna proclamat voce Dioces:
 Qui subiit palme, frustra que ad præmia venit
 Ultima, si primi Salio reddantur honores.
 Tam pater Æneas, Vestra, inquit, munera vobis
 Certa manent, pueri, & palma movet ordine nemo:
 Me liceat casum miserari * insontis amici.
 Sic fatuo, tergum Getuli immane leonis
 Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
 Hic Nisus, Si tanta, inquit, sunt præmia victis,
 Et te lapsorum miseret: quæ munera Niso
 Digna dabis, primam merui qui a laude coronam,
 Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
 Et simul his dictis faciem ostentabat, & udo
 Turpia membra fimo. Risit pater optimus b olli,
 Et clypeum c efferri iussit, Didymæonis artes,
 Neptuni sacro Danaïs de postere fixum.
 Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.
 Post ubi confecti cursus, & dona peregit:
 d Nunc si cui virtus, animusq; in pectore e præsens,
 Adsit, & evinctis attollat brachia palmis.
 Sic ait, & geminum pugne proponit honorem:
 Victori velatum auro vittisque juvenum &
 Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
 Nec mora, continuo vastis cum viribus effert
 Ora Dares, magnoque virum se murmure f tollit:
 Solum qui Paridem solitus contendere contra:
 Idemq; ad tumulum quo maximus occubat Hector,
 Victorem Buten immani corpore (qui se
 Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat)
 Perculit, & fulva moribundum g extendit arena.
 Talis prima Dares caput altum in prælia tollit:
 Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
 Brachia protendens, & verberat ictibus auras.

" Illo Nisi dolo sibi præpetum.

* Proveniens, crescent.

y Alludi putat Ser. tanquam respiciendo a id quod contingit, ut caderet. Sic certe statim post, Et te lapsorum miseret.

z Cujus culpa non factum est, ut ultimus ad meram pervenerit.

a Virtute: a sequente quod præcedit. Aut laudabili facto.

b Illi arrisit. Vel, Olli iussit efferri.

c Depromptum afferri in medium.

d Pro nunc legitur & huc.

e Promptus. Si cui inest prompta alacritas.

f Effert se secundo rumore.

g Morienti similem. Vel morti proximum.

b Qui cum eo
cessit.

f Al. Pugna.

k Cum fremitu
quodam jube-
bant.

l Romano mo-
re dictum :
quis Ro. ardi-
um suarum li-
mina affinis
hostium spo-
liis exorna-
bant.

m Quid Eryx
in ea ab Herc.
sit occisus.
n Ferre ma-
num in prae-
lis, ut paulo
ante.

Quaritur huic alius: nec quisquē ex agmine tanti
Audet adire virum, manibusque inducere castus
Ergo alacris, cunctosque pudans accedere palmis,
Enon fletit ante pedes: nec plura moratus,
Tum lava taurum cornu tenet: atque ita futur,
Nate den, si nemo audet se credere pugna,
Que finis standis? quod me decet usque teneri?
Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant
Dardanida, reddique viro promissa juebant.
Hic gravis Entellum dictis castigat Acastes,
Proximus ut viridante toro confederat herba,
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam parcius nullo certamine tolli
Dona sinas? ubi nunc nobis domus ille magister
Nequicquā memoratus Eryx? ubi fama per omnes
Trinaeviam, & spolia illa tuis pendente tra testu?
Ille sub hac, Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa motu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effusa in corpore vires.
Si mihi, quae quondam fuerat, quisq; improbus iste
Exultat fidens, si nunc foret illa juventa:
Haud equidem pretio inductus pulchrōque jure
Venissem: nec dona moror. Sic deinde loquuntur,
In medium geminos immani pondere castus
Proiecit: quibus acer Eryx in proelia fuerat
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obstupere animi: tantorum ingentia septem
Terga bouum plumbo insuto ferroque rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longēque reconfat:
Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
Huc illuc vincloium immensa volumina versat:
Tum senior tales referebat pectore voces,
Quid si quis castus ipsius & Herculis arma
Vidisset m̄ tristemque hoc ipso in littore pugnam
Hec germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
Sanguine cernis adhuc sparsoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra stetit his ego n̄ fuerat.

Dum melior vires sanguis dabit, & amula necdum
 Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
 Sed sinistra Dares hæc Troïæ arma recusat,
 Idque pœa sedet. Ence, probat P. autor. Accesses:
 Equemus & pugnat: Srycis tibi terga remitto:
 Solue mecum, & tu Troianos exue castro.
 Hæc fatum, duplicem ex humeris & dejecit amictum:
 Et magnos membrorum artum, magna ossa lacertosq;
 Exiit, neque ingens media consistit arena.
 Tum satum Anchisa castum pater extulit equos,
 Et paribus palmas amborum innexuit armis.
 Constitit in digitos ex templo arrectum uterque,
 Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
 Abduxit retræ longe capita ardua ab ictu
 Immiscuitque manus manibus, pugnamq; lacessunt.
 Ille, pedum melior motu, frenisq; juvena
 Hic, membris & mole valens: sed tarda trementi
 Genua labant, vastos quatit ager anhelitus artum
 Multa viri nequicquam inter se vulnora jactant,
 Multa covo lateri ingeminant, & pastore vastos
 Dant sonitus: erratque aures & tempora circum
 Crebra manus, dæro crepitant sub vulnere mala.
 Stat gravis Entellus, nisi que immotus eodem,
 Corpore. Areta modo atq; oculis vigilantibus exit.
 Ille, velut solsum oppugnat qui molibus urbem,
 Aut montana sedet circum castella sub armis:
 Nunc hos, nunc illos aditus, omnemq; porcorat
 Arte locum, & variis assultibus irritat urges.
 Ostendit dextram insurgens Entellus, & alio
 Extulit: ille ictum venientem à vertice volor
 Prævidit, celerique elapsus corpore cessat.
 Entellus vires in ventum effudit, & ultia
 Ipse gravis gravitæque ad terram pondere vasto
 Concidit: ut quandâ cava concidit, aut Krymantho,
 Aut Ida in magna vaditibus eruta pinus.
 Consurgunt studiis Tenori & Trinacria pubes:
 It clamor cæcis: primisq; accurris Accesses,

o Invida,
 Don. Sed po-
 tius fortasse.
 Quæ vult esse
 amula juveni-
 lis roboris. &
 frust. id conat.
 p Hujus certa-
 minis.
 q Arma æque-
 mus: à conseq.
 id quod præ-
 cedit. Sic pau-
 lō post, Paribus
 armis.
 r Al. Rejicit.
 s Castibus pa-
 ribus.

t Quia solent
 pugnes dextrâ
 perentes ad-
 verbarium, ca-
 put ab ictu in
 laqueum. Ten-
 gius desectio-
 re, nē serian-
 tur.

u Membrorum
 mole.
 z Deo ictibus.

y Ictus.
 z Vires. De-
 clinat, & fugit.
 Cic in Cat.
 a Circum-
 dat.

b Accollit,
 seu origis:

c A nemine
 impulsus.
 d Ser. exp. In
 Audia, vel ut
 in aliis libris
 in studiis. For-
 tasse, Præ stu-
 diis: ut stude-
 re alii præ
 Favere.

Aque vîumque ab humo miserans attollit amicum.
At non tardatus cussa, neque terribus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vîm suscitât ira.

Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans istius, nunc ille sinistra.

• Pro, Quam
multo nimbo
grando præ-
cipitatur.

Nec mora, nec requies: e quàm multa grandine
Gulminibus crepitant, sic densis ictibus heros (nimis)
Creber utraque manu pulsat versâque Dareta.

Tum pater Aneas, procedere longius iras,
Et seuire animis Entellum band passus acerbis:
Sed finem imposuit pugne: sessumque Dareta

• Consolans.

Eripuit, mulcens dictis: ac talia satur,
Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, conversâque numina sentis?

• Cujus favo-
re tam bene
pugnat Entel-
lus.

• C E D E Deo. Dixitque, & pralia voce diremî.
Ast illum fidi æquales, genna agra trabentem,
Factantemque utroque caput, crassumque cruorem

Ore rejectantem, mistosque in sanguine dentes,
Ducunt ad naves: galeamque ensẽque vocati
Accipiunt, h palmam Entello tauriẽg relinquant.

• Palma mèn-
tio non fuit
facta: sed hæc
erat commune
omnium cer-
tam. præmi-
um, quomvis
aliud pro-
prium esset.

Hic victor, superans animis, tauriẽg superbus,
Nate dea, vobis hæc, inquit, cognasce Teucri:
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,

Et quæ servatis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adversi contra stetit ora juveni,

• Hic enim vi-
etoriam non
declarat sim-
pliciter.

Qui domum astabat pugne: durosque reducta
Libravit dextra media inter cornua castus,
Ardens, effractusque illisit in ossa cerebro. (boi)

• Alludi vide-
tur ad hostias
succidendas:
de quibus &c
proverb.

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi
Ille super tales effudit pectore voces, (reia)

• Teucrior
et iuvior

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Da-
Persolvo: hic victor castus artẽmque repono.
Protinus Aneas celeri certare sagitta

Invitat qui sortẽ velint, & præmia ponit:
Ingentique manu malum de nave Sarcsti
Erigit: & volucrem trajecto in fune columbam.

• Extento.

Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
 Convenère viri: dejectamque area sortem
 Accepit galea: & primus clamore secundo
 Hyrtacide ante omnes exit locus Hippocoontis
 Quem modò navali¹ Mnestheus certamine victor
 Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.
 Tertius Eurytion, tuus & clarissime frater
 Pandare: qui quondam^m jussus confundere sædus,
 In medios telum torfisti primus Achivos.
 Extremus galeaque ima subsedit Acestes,
 Aususⁿ & ipse manu juvenum tentare laborem.
 Tum validis flexos incurvant viribus arcus
 Prose quisque viri, & depromunt tela pharetris:
 Primaque per cælum nervo stridente sagitta
 Hyrtacide juvenis volucres diverberat auras:
 Et venit, adversique infigitur arbore mali.
 Intremuit malus: timuitque exterrita pennis
 Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
 Post acer Mnestheus adducto constitit arcu,
 Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit.
 Ast ipsam^o miserandus avem contingere ferro
 Non valuit: nodos & p vincula linea rupit,
 Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
 Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
 Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
 Tela tenens, fratrem Eurytion² in vota vocavit.
 Jam vacuo lætam cælo speculatus, & alis
 Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
 Decidit exanimis, vitamque reliquit in astra
 Aërii: fixamque refert delapsa sagittam.
 Amissa solus palma superabat Acestes:
 Qui tamen ætherias telum contorsit in auras,
 Ostentans artem pariter arcumque sonantem.
 Hic oculis subito objicitur magnoque futurum
 Augurio monstrum: docuit post exitus ingens:
³ Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
 Namque volans liquidis in nubibus arpt⁴ arundo,⁵

Modò victor.

^m Jussus à Minerva.

ⁿ Ipse quoque, quamvis esset ævi maturus.

^o Sic paulò prius, Latine infelix de eo qui victoriâ excidit, quæ in promptu esse videbatur.
^p Periphrasis funis.
^q Quia colebatur apud Lycios quasi heros.

^r Pro dira videtur poni, non pro tarda: cum mox incensâ classe, illius diri portenti fides representata sit, Sagitta.

Signavitque viam flammis, tennesque recessu
 Consumpta in ventos: calo ceu soperes fixa
 Transcurrunt perinēque volantia sidera ducunt.
 Attonitis basere animis, superosque precati
 Trinacrii Tenecrique viris nec maximus omen
 Abnuis. Aeneas sed latum amplexus Acesten
 Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur,
 Sume pater (nam te voluit rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exortem ducere honorem)
 Ipsius Anchisa longavi hoc munus habebis:
 Cratera impressum signis, quem Thracius olim
 Anchisa genitori in magno munere Cisseus
 Ferre sui dederat monumentum & pignus amoris.
 Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
 Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
 Nec bonus Eurytion prelato invidit honori,
 Quamvis solus avem caelo dejecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit
 Extremus, volucris qui fixit arundine malum.
 At pater Aeneas, nondum certamine misso,
 Custodem ad sese comitemque impubis Iuli
 Epitiden vocat, & fidam sic fatur ad aurem,
 Vade age; & Ascanio, si jam puerile paratum
 Agmen habet secum, cursusq; instruxit equorum,
 Ducat avortukas, & sese ostendat in armis,
 Dic, ait: ipse omnem longo decedere circo
 Infusum populum, & campos jubet esse patentem.
 Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
 Frangit lucet in equis quos omnis euntes
 Trinacria mirata fremit Troiaq; juvenus.
 Omnibus in morem tonsa coma pressa corona
 Cornea bina ferunt praefixa bastilia ferro,
 Pars leves humero pharetrasse it pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri.
 Tres equitum numero turma, terniq; vagantur
 Ductores: pueri bisseui quemque sequuti,
 Agmine parito fulgent, paribusq; magistris.

1. Ea omen
 accipit ut la-
 zum, quod a-
 versari ut di-
 rum debuit.
 Celestas au-
 tem volantis
 sagittae, cele-
 ritatem etiam
 eventus por-
 tendis.
 2. Praemium
 ex parte ordinem
 Hoc autem e-
 rit honorifi-
 centia.

* Ad dona.

3. Peripho-
 rem, Epitidi
 filium.

2. Vocum esse
 camposque
 spatium.
 3. Galea: ut
 Hom. eam
 vocavit
 σέπαιον.
 Apud Hom.
 Ιλιάδ. Α. σέ-
 παιον
 4. Pectoris et
 colli confectio.
 5. Torques.

Una acies juvenum, ducis quam parvus evanescens
 Nomen atque referens Triumvis, sua clara Polina
 Progenies, audara Italos: quem Thracius albis
 Portat equus bicolor maculis: vestigia primi
 Alba padis, frontemque ostentans ardens albam.
 Alter, Atys: genus unde Aegy, ducere Latini.
 Parvus Atys pueroque puer dilectus Iulio
 Extremus, formaque ante omnes pulcher Iulus
 Sidonio est innectus equo: quem candida Dido
 Esse sui dederat monumentum & pignus amoris.
 Cetera Trinacris pubes senioris Aetna
 Fertur equis.

Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes
 Dardanidae, veterisque agnoscunt ora parentum.
 Postquam omnem lati confessum oculosque suorum
 Lustrare in equis: signum clamore paratis
 Epitides longe dedit, insonitque flagello.
 Olli discurre pares, atque agmina terni
 Diductis solvere choris: rursusque vocati
 Convertere vias, infestaque tela tulere.
 Inde alios inponit cursus, aliosque recursus,
 Adversis patris, alternosque orbibus orbes
 Impediunt: pugnae, ciem simulacra sub armis.
 Et tunc terga fuga nudant, nunc spicula vertunt
 Insens: facta pariter nunc pace feruntur.
 Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
 Parietibus textum caecis iter, anticipemque
 Mille viis habuisse dolum, quâ signa sequendi
 Falleret indeprensus & irremediabilis error:
 Haud aliter Teucrum nati vestigia cursu
 Impediunt, texantque fugas & praelia ludo:
 Delphinum similes, qui per maria humida nando
 Carpathium Libycumque secant, luduntque per undas.
 Hunc morem, hos cursus atque haec certamina primus
 Ascenius, longam misis cum tingeret Alban,
 Rettulit, & iam pristis docuit celebrare Latinos:
 Quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,

Pier. ex ven.
lib.

* Gloriam cupi-
 ditare sollici-
 tos: ut, Conda
 puer pulcherr.
 * Virga que
 sonat in mo-
 rem flagelli.
 * Aciebus.
 Ternis choris
 etiam legi tra-
 dit Pier. ut
 tres illa equi-
 cum turme
 qua uno agmi-
 ne confessum
 omnem iustra-
 verant, ad Sa-
 gelli sonitum
 in ternos
 choros didu-
 ctæ sint, una-
 quaque turma
 sua spatia cor-
 ripientes.
 b Al. Fuga.
 i Hypal. pro
 Cæcum textis
 par.

k Implicanti.
 Ad v. 284
 v. 284
 Hom. respici
 putat Ser.

m Qui tenuer-
 unt loco ubi
 Alba est con-
 dita.

Post longum
temp. inter-
vallum.

Alia fortuna
evenit.

Nondum fa-
turata pœnis
quas dolor
ejus jam
sumpserat.

Alia exat-
rata, quod ve-
hementius est.

Pro, Solæ in
deserto litor-
re, per hypall.

Seponit, ut
aliam faciem
& vestem ac-
cipiat.

Sic facta Be-
roe, l. sic sum-
ptâ facie sum-
ptoque habitu
Beroen.

De medicer-
raneo, ut alibi.
x Ut lib. 6.

Italia, fugientem
precludimus orat.
Murosum
fundamenta
jacere.

Albani docuere suos hinc maxima porro
Acceptit Roma, & patrium servavit honorem,
Troiaque nunc, pueri, Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
Hic primum o fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt solennia ludis,
Irim de cælo misit Saturnia Juno
Iliacam ad classem: ventosque aspirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum saturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli visa, cito decurrit tramite virgo.
Conspicit ingentem concursum: & littora lustrans,
Desertosque videt portus, classemque relictam.
At procul in sola secreta Troades acta
Amisum Anchisen flebant, cunctæq; profundum
Pontum aspestabant flentes, Heu! tot vada fessis
Et tantum superesse maris: Vix omnibus una.
Urbem orant, cedat pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conjicit, & faciendamque dea vestemque reponit.
Fit Beroe, Ismarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen natique fuissent:
Ac sic Dardanidum mediam se matribus inserit:
O misere! quas non manus (inquit) Achæica bella
Traxerit ad lathum, patriæ sub manibus: o gens
Infelix! cui te exitio fortuna reservat?
Septima post Troiæ excidium jam vertitur ætas,
Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa
Syderaq; emensa ferimur: dum per mare magnum
Italiam sequimur fugientem, & volvimur undam.
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes:
Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoste Penates!
Nullane jam Troiæ dicentur mœnia? nusquam
Hestoreas amnes, Xanthum & Simoenta videbat?
Quin agite, & mecum infestas exurite puppes.
Nam mihi Cassandra per somnum vatis imago
Ardetes

Ardentes dare visa faces, Hic querite Troiam:
Hic domus est, inquit, vobis: jam tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis: en quattuor are
Neptuno! deus ipse faces animamq; ministrat.
Hec memorans, prima^b insensum vi corripit ignem:
Sublatâque procul dextra connixa coruscat,
Et jacit: arreptæ mentes, stupefactâque corda
Iliadum: c hîc una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrit,
Non Beroe vobis, non hæc Rhœtæa, matres,
Est Dorycli conjux: divini signa decoris,
Ardentesq; notate oculos: qui^d spiritus illi,
Qui vultus, vocisq; sonus, vel^e gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Egram, indignantem tali quod sola careret
Munere, nec meritos Anobisa inferret honores.
Hæc effata.

At matres^f primò ancipites, oculisque malignis
Ambigæ, spectare rates, miserum inter & amorem
Præsentis terræ, fatiſq; vocantia regnas
Cum dea se paribus per cælum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monſtris, actâq; furore,
Conclamant: rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesque
Conjiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Transtia per & remos, & piætas abiectæ puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum cuneosq; theatri
Incensæ perfert naves Eumelus: & ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petiit
^hCastra: nec exanimis possunt retinereⁱ magistri.
Quis furor iste novus? quid nunc, quid tenditis (inquit)
(Heul) misere cives? non hostem inimicâq; castra
Argivum, vestras^k spes uritis: en! ego vester
Ascanius galeam ante pedes projecit inanem.

Troiam fieri.
Vel potius,
Incendi clas-
sem.
Non cun-
dandum est
his obsequi,
Ipſa inferna.

Subaudi, ait,
vel dixit.

d Odor, ut,
Ambrosiaque
cuma divinum
vertice odorem
Spiraret.
e Ut, si vero
incessu patris
dea,

f Antequam
numen agno-
ſcerent.

g Am. pr. terra
Suadebat:
contra fatalis
terræ expecta-
tio diſſuade-
bat.

h Classem: ut,
Nos castra mo-
uemus.

i Custodes.
Naves in
quibus spes
vestra sunt
positæ: vide-
licet perveni-
endi ad regna.

Quæ

Qua ludo imbutus belli simulacra ciebat.
 Accelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrum.
 Ast ille diversa metu per littora passim
 Diffugiunt, sylvasque & sicubi concava fertim
 Saxa petunt: piget incepti, lucisq; suosq;
 Mutata agnoscunt, excusâque pectore¹ Juno est.
 Sed non idcirco flamma atque incendia vires
 Indomitas poscères: udo sub robore vivit
 Stuppa, vomens^m tardum fumum: lentusq; carinas
 Est vapor, & toto descenditⁿ corpore^o pestis.
 Nec vires heroum, infusâque flumina profunt.
 Tum pius Aeneas humeris abscindere vestem,
 Auxiliôque vocare deos, & tendere palmas:
 Juppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Troianos, si quid^p pietas antiqua labores
 Respicit humanos: da flammam evadere classi.
 Nunc pater, & tenues Teucrum res eripe leto:
 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 Si mereor, demitte, tuâque hic obrue dextra.
 Vix hæc ediderat, cum effusis imbribus atra
 Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt:
 Ardua terrarum, & campi ruit æthere toto
 Turbidus imber aqua, densisq; nigerimus Austris
 Implenturque super puppes, semusta madescunt
 Robora: restinctus donec vapor omni, & omnes,
 Quattuor amissis, servata^a & poste carine.
 At pater Aeneas casu concussus acerbo,
 Nunc huc ingentes nunc illic pectore curas
 Mutabat: versans, Siculisne resideret arvis,
 Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
 Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
 Quem docuit, multâque insignem reddidit arte,
 Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
 Magna deum, vel quæ fatorum posceret ordo.
 Isque ibi Aeneam solatus vocibus infir,
 Nate dea, quæ fata trahunt retrahuntq; sequamur:
 Quicquid eris, superanda omnis fortuna ferendo est.

Est

m Qui non ci-
 ra emicat, ut
 pore densior
 & ex materia
 udo.
 n Nauta.
 o Incendium.
 p Si respicit
 res humanas
 pietas, quæ an-
 tiqua pietas re-
 cessit. dicitur ex
 tribus expositis
 hanc præfert.

a Ab incendio,
 ut supra.

Est tibi Dardanius divina stirpis Acastes:
 Hunc cape consiliis socium, & conjunge volentem:
 Huic trade, amissis¹ superant qui navibus, & quos
 Pertesum magni incepti rerumque tuarum est:
 longe vobisq; senes, ac fessas equore matres,
 Et quicquid tecum invalidum, metuensq; periculi est
 Delige: & his habeant terris sue mania fessis.
 Urbem appellabunt² permissa nomine Acastam.
 Talibus incensus dictis senioris amici:
 Tum verò in curas animum diducitur omnes,
 Et nox atra polum bigis subverta tenebat:
 Visa dehinc colo facies delapsa parentis
 Anchise, subito tales effundere voces,
 Nate, mihi vita quondam (dum vita manebat)
 Chare magis, nate Iliacis exercite fatias
 Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignem
 Depulit, & celo tandem miseratus ab alto est.
 Consiliis pare, que nunc pulcherrima Nautæ
 Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
 Defer in Italiam: gens dura, atque³ aspera cultu,
 Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen antè
 Infernas accede domos: & Averna per alta
 Congressus pite nate meos: non me impia namque
 Tartara habent, tristesque umbre: sed amona piorum
 Concilia Elysiumque colo: huc casta Sibylla
 Nigrantum multo pecudum te⁴ sanguine ducet.
 Tum genus omne tuum, & que dentur mœnia, disces
 Jamq; vale: torquet medios nox humida cursus,
 Et me servus equis Oriens afflat: it anbelis.
 Dixerat, & tenues fugit ceus fumus in auras.
 Aeneas, Quò deinde ruis? quò proripisti inquit:
 Quem fugis? aut quis tenostis complexibus arcet?
 Hac memorans, cinerem & sopitos suscitât ignes,
 Pergameumque Larem, & cana penetrat⁵ a Vestæ
 Farre pio & plena supplex veneratur acerra.
 Ex templo socios, primumque accersit Acasten:
 Et Jovis imperium, & chari præcepta parentis

ab Acaste.

Ut lib. 9.
 — natos ad f.
 primis
 Deserimus, se-
 uoque gelido
 vancus & asiu.

x Nigrantum.
 y Mactaris
 multis pecu-
 dibus.

Edocet, & que nunc animo sententia constet.

Haud mora consilii: nec iussa recusat Aestes:

² Transcribunt urbi matres, populūq; volentem

^a Deponunt, animos nil magna laudis egentes.

Ipsi transira novant, flammisque ambesa reponunt

Robora navigiis: aptant remosq; rudentesq;

EXIGUI numero, sed bello vivida virtus.

Interea Aeneas urbem designat aratro,

^b Sortiturque domos: hoc Ilium, & haec loca Troie

Esse jubet: gaudet regno Troianus Aestes:

Indicitq; forum, & patribus dat jura vocatis.

Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes

Fundatur Veneri Idaliae: tumultoque sacerdos

Et lucus latē sacer additur^c Anchiseo.

Jamq; dies epulata novem gens omnis, & aris

Factus honos: placidi straverunt aequora venti,

Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum.

Exoritur procurva ingens per litora flētus:

Complexi inter se noctemque diemque morantur.

Ipse jam matres, ipsi, quibus aspera quondam

Visa maris^d facies, & non tolerabile numen,

Ire volunt, omnemque fugae perferre laborem.

Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,

Et consanguineo lacrymans commendat Aeste.

Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam

^e Cadere deinde jubet, solvique ex ordine funes.

Ipse caput tonsae foliis evinctus olivae,

Stans procul in prora, pateram tenet, extāq; salso

^f Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:

Certatim socii feriunt mare, & aequora verrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis

Alloquitur: talēsq; effundit pectore questus,

Jumonis gravīs ira & inexaturabile pectus

Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:

Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla:

Nec Jovis imperio satis fore infra tibi quiescit.

^a Respexit ad morem Rom. quia transcrip-
ti in colonias deducebantur.

^a Deponunt quasi onera de navibus. Quis-
dam distin-
guunt dep. ani-
mos, .i. sub-
mittere iner-
tia.

^b Sorte parti-
tur.

^c Anchisae tu-
mulo,

^d Sic alibi di-
cit vultum
maris.

^e Cadere ju-
bet ex ordine.
& solvi f. s.
Sed dura hanc
fuerit traje-
ctio.

^f Sic & Macr.
legit: utitur
& Liv. Cruda
exta, caesa vi-
ctima, in mare
porricit.

Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
urbem odium satis est, & pœnam traxisse per omnem
Reliquias Troia: cineres. atque ossa peremptæ
Insequitur: causas tanti h' sciat illa furoris.

Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis
Quam molem subito excierit: maria omnia celo
Miscuit, Solis nequequam freta procellis:
In regnis hoc ausa tui.

Proh scelus! ecce etiam Troianis matribus¹ actis
Exussit fœdè puppes, & classe subegit
Amisissos socios² ignotæ linquere terræ.

Quod superest, oro: liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parca.

Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alii,

¹ Fas omne est Cytherca, meis te fidere regnia

Unde genus ducis: ^m merui quoque: sæpe furores

Compressi, & rabiem tantam cœlique marisque,

Nec minor in terris (Xanthum Simoentâque iector)

Æneæ mihi cura tui: cùm Troia Achilles

Exanimata sequens impingeret agmina muris,

Millia multa daret letho: gemerentque repleti

Amnes: nec reperire viam, atque evolvere posset

In mare se Xanthus: Pelide tunc ego forti

Congressum Æneam, nec diis nec viribus³ æquus,

Nube cava eripui: cuperem cùm vertere ab imo

Structa meis manibus perjuræ mœnia Troia.

Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timo-

Tutus quos optas portus accedet Averni: (res:

Unus erit tantum, amissum quem gurgite queres:

UNUM pro multis dabitur caput;

Hic ubi leta deæ permulsi pectora diis,

Jungit equos currum genitor, spumantiâque addit

Frena⁴ feris, manibusque omnes effundit habenas.

Ceruleo per summa levis volat æquora curru:

Subsunt undæ, tumidiûmque sub axe tonanti

Sternitur æquor aquis: fugiunt vasto æthere nimbi.

Æneæ

¹ Adactis, im-
pulsis. Vel, Ac-
tis in furo-
rem.
² Ignobili, vel
peregrina.

³ Vel distin-
gue post fa: ut
omne jung.
cum fidere.
⁴ In his quæ feci,
merui hoc, ut
fideres mihi.

¹ Æquis jun-
ctum duobus,
duplici signi-
ficatione.
Dicit non æquis,
i. adversis.
Vir. non æquis,
i. non æquali-
bus, imparibus.
Vel, dicit non
æquis, Non
æquali favore
prosequenti-
bus.

² Equis. Aut
pro epitheto,
eum dura sit
repetitio an-
tecedentis.

Comitum
ipsum Neptunum
na

9 Al. remi :
ut, Intenditur
brachia remi
Intendi. Vel,
Nudatque
quod per vo-
catur, velum
tenditur: unde
facere, pro ve-
la tendere.
Sut, Primus
ibi ante omnes,
&c.

2 Hic somnia
S. vult esse so-
porem.

a Ut, aequat
classe[m] proce-
dere uult.
x Maxi, cuius
monstruosa est
mirabilitas.
y Quid enim
committam
Ecce[m] tal.
Est autem
Et deceptus,
pro Cum
etiam tumidum
deceptus. Sed
fuerunt & qui
legerint, Neve
huic concedere
monstrum
ant
2 Fluctuantia,
ut cum ualde
somniaque
muntur ac
gravantur.

Tum varia comitantur facies: immanis aere,
Et senior Glauci thorax, Inoique Palamon,
Tritonisque cisti, Phorcyque emeritus omnis.
Lava tenent Thetis & Melite, Panopaeque virgo,
Nisae, Spiroque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Aeneas suspensam blanda vicissim
Gaudia persequitur mentem: jubet utque omnes
Attolli malos, intendi brachia & vela.
Una omnes fecere pedem: pariterque sinistros,
Nunc dextros solvere finis: una ardua torquens
Cornua, detorquentque ferunt sua flammata classem.
Princeps ante omnes densam Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii cursum contendere iussi.
Jamque ferè media[m] caeli nox humida metam
Contegerat, placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nauta:
Cum levis aetheris delapsus Somnus ab astris
Aëra dimovit tenebrosam, & dispellit umbras.
Te Palinure perens, tibi tristia somnia portans
Insontis: puppique deus consedit in alta,
Phorbanti similis, sudique has ore loquelas,
Iaside Patinaure, ferunt ipsa aequora classem:
Aequata spirant aura, dantur hora quieti.
Pone caput, fessosque oculos firare labori:
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus luminasatur,
Mene salis placidi vultum fluctisque quieros
Ignorare jubes? mène huic considerare monstrum?
Aeneam credam quid enim fallacibus Auris,
Et caeli totius deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat: clavumque affixus & haerens
Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat:
Ecce, deus ramum Leithæo rore madentem,
Vique soporatum Sisygia, super utraque quassat
Tempora: cunctantique natantia lumina solvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus,
Et superincumbens, cum puppis parte revulsa,
Cumque

Cūque gubernāclo liquidas projecit in undas
 Precipitem, ac socios nequicquam saepe vocantem.
 Ipse volans tennes sese sustulit ales in auras.
 Currit iter tutum non^a scius equore classis,
 Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
 Jamque aded scopulos Sirenū adveſta ſubibat,
 Difficiles quondam, multorūque offibus albos:
 Tum ranca aſiduo longē ſale ſaxa ſonabant.
 Cū^b pater amiſſo ſuitantem errare magiſtro
 Senſit: & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
 Multa gemens, caſūque animū concuſſus amici.
 O nimirū cœlo & pelago conſiſe ſereno!
 Nudus^c in ignota Palinure jacebis arena.

a Al. Segnitas.

b Æneas.

c Al. & ignos.

PUB.

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. VI.

ARGUMENTUM.

Cumas adveſtus Æneas, antrum Sibyllæ petit : per-
atque de more ſacrificio, Phœbi oraculum conſulit.
Ibi & iſtantiâ pericula & futuri belli eventum diſcit.
Miſeni cadaver in littore inventum exurit, reliquiasq;
ſub proximo monte ſepelit, qui Miſeni nomen ab illo
obtinuit. Indè columbarum ductu ad aureum ramum
pervenit: quo decerpto, maſſatîſque hoſtiis, deos inſe-
ros veneratus, Sibyllâ duce per Averni fauces ad in-
feros tendit. Palinurum, quod ſepulcri honore caſe-
ret, circa Stygiam paludem oberrantem invenit;
eumque unâ in ulteriorem ripam trajicere cupien-
tem, Sibylla prohibet, cœnotaphiſque & exequiarum
ſpe conſolatur. Poſt hæc Stygem trajectus Æneas,
Cerberoque medicatis offis ſopito, per loca infantium,
eorumque qui falſo crimine damnati capite ſup-
plicium luerant, iter faciens, pervenit ad ſedem eo-
rum qui amoris impatientiâ manus ſibi conſciverant.
Ibi Eliſam conſpicatus, cùm ei ſe purgare vellet, il-
la indignabunda conſpectum ejus effugit. Indè pro-
greſſus, Deiphobum in ſedibus eorum qui bello ali-
quando claruerant, multis vulneribus lacerum con-
ſpicit, neciſque ejus indignum modum ab ipſo edoce-
tur. Reſiſto deinde ad lævam Tartaro, ſclerato-
rumque pœnas à Sibylla edoſtus, ad Ditis ipſius mo-
nia contendit, aureumq; ramum in ipſo regiæ limine
deſigit. Poſt hæc ad fortunatorum ſedes iter iſtituit,
& à Muſæo ad patrem ſuum perducitur. Ibi Anch-
ſes Æneæ filio Albanorum Romanorumque regum
catalogum recenset: nobiliùmque aliquot Romano-
rum nomina percurrrens, ad Julii Cæſaris & Auguſti
laudes deſcendit: Marcellumq; Octaviæ filium imma-
turâ morte præreptum, miris in cœlum laudibus ef-
fert. Indè per eburneam portam ad ſuperos reſreſſus,
ſocios reviſit, reliſtiſque Cumis Caietam petit.

ALIUD MODESTINI
jurisconsulti argumentum.

Cumas deinde venit: fert hinc responsa Sibylla.
Misenum sepelitis: mons servat nomen humani.
Ramum etiam, ante deum placato numine, portat.
Es vates longæva unâ descendis Avernum.
Agnoscit Palinurum & ibi solatur Elisam.
Deiphobumque videt lacerum crudeliter ora.
Umbraarum pœnas disceit, narrante Sibylla.
Convenit Anchisen penitus in valle virente:
Agnoſcitque suam prolem, monstrante parente.
Hac ubi percepit, graditur sociosque revisit.

ALIUD INCERTI AUTORIS
argumentum.

Sacrata Phæbo Cumarum fertur in artem
Rex Phrygius: variisque petis responsa Sibylla,
Misenum sepelitis: post hac adit infæra regna:
Congressusque patri, disceit genus omne suorum,
Quoque modo casus valeas superare futuros.

ALIUD MONOSTICHON.

Quærentur Sexse manes & Tartara Disu.

ALIUD.

Æneam memorat visentem Tartara Sextus.

It satur lacrymans: clausique immittit habenas,
Det tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum^b dente tenaci
Anchora^c fundabat naves: & littora curva^d
Prætexunt puppes: juvenum manus^e emicat^f ardens
Littus in Hesperium: querit pars semina flammæ,
Abstrusa in venis silicis: pars, densa ferarum
Tectâ rapit, sylvas, inventaque flumina monstrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæq; procul secreta Sibylla,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem ani-
Delius inspirat vates, aperitque futura. (mûmque
tam subeunt Trivia lucos, atque aurea tecta.

Dædalus

a clausi libe-
rum dat eur-
sum, ut datu-
e quo, camel-
lexantur habe-
ne & permit-
tuntur.
b Morſu, ut
lib. 2. uncomon
alligat anch.
morſu.
c Siſtebat:
nam quod in
fundo eſt, non
moveretur.
d Tegunt oram
litt.
e Proſilit ve-
lociter.
f Flagrans
Italix deſide-
rio.

Dædalus (ut fama est) fugiens Minos a regna,
Præpetibus pennis ausus se credere colo,

Chalcidicæque levis tandem superastitit arce.

Redditus his primum terris tibi, Phœbe, sacra vit

¹ Remigium alarum: posuitque immani templi.

In soribus ² lethum Andrageo: tum pendere pennis

Cecropide iussi (miserum!) septena quotannis

Corpora natorum: stat ductis ¹ sortibus urna.

Contrâ elata mari responderet ^m Gnossa tellus.

Hic crudelis amor tauri, suppôtsque furto

Pasiphae: mistumque genus, prolesque viformis,

Minotaurus inest, Veneris monumenta nefanda.

Hic ^o labor ille domus & inextricabilis error.

Magnum Peregina sed enim miseratus amorem

Dædalus, ipse dolos lecti ambagisque resolvit,

Ceca regens filo vestigia. Tu quoque magnam

Partem opere in tanto, ^qfineret dolor, Icare haberes.

Bis conatus erat casus effingere in auro,

Bis patriæ cecidere manus: quin protinus ² omnia

^f Perlegerent oculis, nî jam præmissus Achatos

Afforer, atque unâ Phœbi Triviaq; sacerdos,

Deiphobe Glauci, fatur que tali regi:

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit,

Nunc groge de ² intacto septem mactere iuvenco

Præstiterit, totidem lectas de mare bidentes.

Talibus affata Aneam (nec sacra ^u morantur

Iussa viri) Teucros vocat alta in templa suorum

Excisum Euboicæ latus ingens rupis ² in antrum,

Quò lati ducunt aditus centum, ostia centum.

Unde ruunt totidem voces, responsa Sibylle.

Ventum erat ad limen, cum virgo, Poscere ⁷ fata

Tempus, ait, deus ecce deus. Cui talia sancti

An te fores, subito non vultus, non color unus,

Non compta mansere comæ: sed pectus anhelum,

Et rabie fera corda tument: majorque ² videri.

Nec mortale sonans, afflata est numine quando,

^g Insuetum hominibus: cum avium sit volare.

^h Enavit, ut mox.

ⁱ Rem. alar. pro alis quibus enaverat.

^k Pictum erat Leih Andr.

vel sculptum.

^l Quia sortitò mittebantur.

^m Creta.

ⁿ Quia factus monstruosus testabatur nef.

conebiturn.

^o Labyrinthus.

^p Ariadnes.

^q Si permisset dolor patris Dædali,

ut seq. ^{Bis} con.

^r Scribunt pro omnia, alii

omnem, al.

omne, al. omnes.

^s Pro perlegissent, & aff.

pro affuisset.

^t In iugis juvenecos intel.

Maer.

^u Disserunt fascis.

^v In similitudinem antri.

^y Oracula de fati.

^z Videri cupit: vel videtur.

Jam propiore dei. Cessis in vota precēque,
 Troas (ahs) Æneā? cessant neq. enim amē debiscēt
 Attonitū magni ora domūs: & talia fasa
 Coniecit: gelidus Tenebris per dura cucurrit
 Vssa tremor: suditque procer rex pectore ab imo.
 Phœbe, graves Troiæ semper miserate labores,
 Dardana quis Paridis direxisti tota manusque
 Corpus in Æside: magnas b obœmia terras
 Tot maria intravi ducere: penitusque repositas
 Massylim gentes, d protentaque Syriibus arva:
 Jam tandem Italiæ e fugientis prendimus oras.
 Hac Troianæ tenus fuerit fortuna sequuta.
 Vos quoque & Pergamæ jam fas est parcere genti,
 Dique deaq. omnes, quibus obstitit Ilium, & ingens
 Glorix Dardaniæ: inque d sanctissima vates
 Prescia venturi, da (non indebita posco
 Regna meis fatis) Latio confidere Tenebris,
 Errantēque deos, agitātque numina Troiæ.
 Tum Phœbo & Trivie solido de marmore templa
 Insistuant, festosque dies de nomine Phœbi.
 Te quoque magna manent regnis penetrabilia nostris.
 Hic ego namque tuas fortes, arcanaque fasa
 Dicta mea genti ponam: lectosque sacro
 Alma viros: foliis h tantum nē carmina manda:
 Nē turbata volent rapidis ludibria renis:
 Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
 Et Phœbi nondum patiens k immanis in antro
 Bacchatur vates, magnum l p pectore possit
 Excussisse deum: tanto magis ille fatigat
 Orabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
 Olli jamque domus patuere ingentia centum
 Sponte sua, vatisque serunt responsa per auras:
 O tandem magnis pelagi desunste periculis!
 Sed terra gratiora manent: in regna Lavini
 Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam)
 Sed non & venisse volent: bella, horrida bella,
 Tybrim multo spuriantem sanguine cerno.

a Attonitus
 reudentis. On
 autem pro fo-
 ribus.

b Circumdanti-
 tia.

c Africa. spec.
 pro genere.

d Circumfusa.

e Quæ fugere
 videbatur.

f Hactenus illa
 Tr. fort. nos
 sit comitata:
 vel pro perle-
 quim.

g Troiana.

h Tamen rogo
 nē mandes i.
 scribas in f.
 palmæ.

i Quæ non-
 dum posset
 implere ora-
 culorum ser-
 mones.

k Horrenda,
 vel Furens.

l Tentando
 an possit. Vel,
 Bacch. Cum
 furore se exa-
 gitat, tentans
 an possit.

Non

Jam

in Alibi Achil-
les Turnus.
n Iulianus,
Ser. & appro-
bat Scal.

p Lavinia:

p Non penitus
recessit, sed
paulatim cor-
pit imminui.
q Q. d. Præ-
veni cogita-
tione omnia
quæ ex te au-
dio.
Al. percepi.

r Si fratrem
P. &c. & mi
genus ab Jove f.
id est, Et mihi
idem conce-
datur, cui est
genus ab J. f.

Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint: alius Latio jam partus^m Achilles,
Natus & ipse dea: nec Tenetisⁿ addita Juno
usquam aberit, cum tu supplex in rebus egenis,
Quas gentes Italum, aut quas non oraveris urbes
Causa mali tanti^o conjux iterum hospita Teucris
Externique iterum thalami.

Tu nè cede malis, sed contra audentior ito
Quam tua te fortuna sinet: via prima salutis
(Quod minimè reris) Graia pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages: antròque remugit,
Obscuris vera involvens: ea fræna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
Ut primum P cessit furor, & rabida ora quierunt,
Incipit Æneas heros, NON ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit:
Omnia^q præcepi, atque animo mecum antè peregi.
Unum oro (quando hîc inferni janua regis
Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso)
Ire ad conspectum chari genitoris & ora
Contingat: doceas iter, & sacra ostia pandas.
Illum ego per flammæ, & mille sequentia tela,
Eripui his humeris, mediòque ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cælique ferebat
Invalidus, vires ultra fortemque senectæ. (rem
Quin, ut te supplex peterem, & tua limina ad
Idem orans mandata dabat: natique patrisque,
Alma, precor, miserere: potes namque omnia: nec
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus,
Threicia fretus cithara fidibusque canoris:
r Si fratrem Pollux alterna morte redemit:
Itque reditque viam toties: quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? Et mi genus ab Jove sum
Talibus orabat dictis, arasque tenebat:

Tam

Tunc sic orsa loqui vates, Sate sanguine divum,
 Anchisiade: FACILIS descensus Averni:
 Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
 Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
 Hoc opus, hic labor est: pauci, quos æquus amavit
 Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
 His geniti, ^f potuere: tenent media omnia sylvæ,
 Cæcylusque sinu labens circumfluit atro.
 Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
 Stygios innare lacus, bis nigra videre
 Tartara, & insano juvat indulgere labori:
 Accipe quæ peragenda prius: latet arbore opaca
 Aureus & foliis & lento vimine ramus,
 Junoni infernæ dictus sacer: hunc tegit omnis
 Lucus, & obscuris claudunt convallibus umbræ.
 Sed non antè datur telluris operta subire,
 Auricomos quàm quis decerpserit arbore sætus.
 Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
 Instituit: PRIMO avulso non deficit alter
 Aureus, & simili frondescit virga metallo.
 Ergò altè vestiga oculis, & ^u rite repertum
 Carpe manu: namq; ipse volens facilisq; sequetur,
 Site fata vocant: ^x aliter, non viribus ullis
 Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
 Præterea, jacet exanimum tibi corpus amici,
 (Heu! nescis) totamque incestat funere classem,
 Dum consulta petis, nostròq; in limine ^z pendes:
 Sedibus ^a hunc refer antè suis, & conde sepulcro.
 Duc nigras pecudes: ea prima ^b piacula sunt.
 Sic demum lucos Stygios regna invia vivis
 Aspices. Dixit, pressoque obmutuit ore.
 Aneas mæsto defixus lumina vultu
 Ingreditur, linquens antrum: ^c cæcosq; volutat
 Eventus animo secum: cui fidus Achates
 It comes, & ^d paribus curis vestigia figit.
 Multa inter sese vario sermone ^e serebant,
 Quem socium exanimum vates, quod corpus hu-
 mandum

f Revocare gradum,

g Sacratissimus, dicitur.

u Rite carpe.

x Alioqui, vel Sin minus.

y Polluit.
 z Suspensus hæres, vel moraris. At Ser. sollicitus es.
 a Tuum amicum Misenum.
 b Piacula, nam supra dixit, totamque incestat funere classem.
 c Incertos.
 d Q. d. Comes est, ut itineris, ita etiam curarum.
 e Unde dictus sermo. Al. serebant.

Diceret:

Diceret: atque illi Misenum in littore sicco,
 Ut venere, vident indigna morte peremptum,
 Misenum Aoliden, quo non praestantior alter
 Are tiere viros, Martemque accendere cantu.
 Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
 Et lituo pugnans insignis^f obibat & hasta.
 Postquam illum victor vita spolavit Achilles,
 Dardanio Aeneae sese fortissimus heros
 Addiderat socium, & non inferiora sequutus.
 Sed tum forte cava dum^h personat aequoraⁱ concha
 Demens, & cantu vocat in certamina divos,
 Emulus exceptum Triton (si credere dignum est)
 Inter saxa virum spumosa immerserat unda.
 Ergo omnes magno circum clamore fremebant:
 Praecipue pius Aeneas: tum iussa Sibyllae,
 Haud mora, festinant flentes: ^k aramque sepulcri
 Congerere arboribus caeloque educere certant.
 Itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum:
 Procumbunt piceae, sonat ista securibus illex,
 Fraxineaeque trabes, cuneis & fissile robur
 Scinditur, advolvunt ingentes montibus ornos.
 Necnon Aeneas opera inter talia primus
 Hortatur socios, paribusque accingitur^l armis.
 Atque haec ipse suo tristi cum corde volutat,
 Aspectans sylvam immensam: & sic ore precatur,
 Si nunc se nobis ille aureus arboremus
 Ostendat nemore in tanto: quando omnia verè
 (Heu! nimium) de te vates Misene loquuta est.
 Vix ea fatus erat, geminae cum sorte columbae
 Ipsa sub ora viri caelo venere volantes.
 Et viridi sedere solo: tum maximus heros
 Maternas agnoscit aves, letusque precatur,
 Este duces, o si qua via est, cursumque per auras
 Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
 Ramus humum: tuque o dubiis pⁿè descerebus
 Diva parens. Sic effatus, vestigia pressit
 Observans quae signa ferant, quod tendere pergant.

Pasce-

^f Versabatur
in pugna.

^g Non inferior
rem laude vi-
rum.

^h Sonat per
aequora. Vel
personare fa-
cit aequora.

ⁱ Nam ante
tubam in ven-
tam veteres
concha usi
sunt.

^k Pyram, in
modum arae
lignis construi
solvam.

^l Instrumentis
acc. ut illos ad-
juvet. Vel, ope-
rum est parti-
ceps ex prae-
ced. id quod
sequitur.

^m Q. d. quid
si nunc se o-
stendat? Vel
oprantise est:
ur, O si.

ⁿ Vel, Heu nimis,
per parenth.
^o Veneri ma-
tri sacras.

^p Ne mihi de-
fis, Ne me de-
ricas.

scientes ille tantum prodire volando,
 quantum & acie possent oculi servare sequentum.
 ubi ventre ad fauces graveolentis *Æverni*,
 vident se celeres: liquidumque per aëra lapsa,
 subus optatis gemina super arbore sident:
 discolor unde auri per ramos ¹ aura refulsit.
 Quae solet *sytoia* brumali frigore viscum
 crude virere nova, quod ² non sua seminat arbor,
 croceo factu teretes circumdate truncos:
 nunc erat species auri frondentis opaca
 haec sic leni crepitabat bractea vento.
 cepit extemplo *Aeneas*, avidusque refringit
 constantem, & vatis portat sub tecta *Sibylla*.
 nec minus interea *Misenum* in litore *Teucri*
 abant, & cineri ingrato suprema ferebant.
 principio pinguem sedis & robore secto
 ingentem struxere pyram: cui frondibus atris
 auxant latera, & ferales ³ ante cupressos
 constituunt: decorantq; super fulgentibus armis.
 os calidos latices & abena undantia flammis
 expediunt, corpusq; lavant ⁴ frigentis & ungunt.
 sit gemitus: tum membra ⁵ toro desteta reponunt:
 impureasq; super vestes, velamina nota,
 conijciunt: pars ingenti subire pheretro,
 ista ministerium, & subjectam more ⁶ parentum
 avari tenuere facem: congesta cremantur
 tanta dona, dapēs, fuso crateres olivo:
 postquam collapsi cineres, & flamma quievit,
 reliquias vimo & bibulam lavere favillam:
 postquam lecta cado texit *Chorineus* abeno.
 demerit socios pura ⁷ circumtulit unda,
 mergens rore levi, & ramo felici oliva:
 astravitque viros, dixitque novissima verba.
 di pius *Aeneas* ingenti mole sepulcrum
 immitis, suaque arma viro, remumq; tubamque:
 Montes sub ⁸ aërio, qui nunc *Misenus* ab illo
 dicitur, eternumque tenet per secula nomen.

¹ Acumine
 oculorum.
² propter
 pro splendore.
 Discolor
 autem, quia ex
 viridi arb. ali-
 us color efful-
 sit.

³ Vide *Plini-
 um*.

⁴ Quod illi &
 vido cunctari
 videbatur.

⁵ In anteriori
 parte.

⁶ Expedire &
 celeriter pro-
 ferunt.

⁷ Jam frigen-
 tis: utpote
 mortui.

⁸ Pheretro.

⁹ Quia propin-
 quioribus viri-
 lis sexus hoc
 dabatur offi-
 cium.

¹⁰ Purgavit, ut
 expōn. Serv.
 addens esse
 antiquum.

¹¹ Altissimo.

g Cincta.

f Ad cœli
curvitatem.

g Succipiunt
antique, pro
suscipiunt.
h Nocti Sor.
Terræ.
i Quæ totâ no-
cte arderent.
Inferis dicatas

k Proserpinâ.

l Profundâ es-
t ligine terræ.

m Obscurâ.
Ego malim,
parcâ.

His actis, properè exequitur præcepta Sibyllæ,
Spelunca alta fuit, vastôq; immanis hiatus,
Scurpea, ^e tuta lacu nigro, nemorûmq; tenebrarum
Quam super haud ullæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens ^f supera ad convexa ferebat.
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quattuor hic primùm nigrantes terga juvenes
Constituit, frontique invergît vina sacerdos.
Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten Cælôq; Ereboq; potentem.
Supponunt alii cultros, tepidûmq; cruorem
Suscipiunt pateris: ipse atri velleris agnam
Aeneas ^h matri Eumenidum magnâq; sorori
Ense ferit, sterilemq; tibi, Proserpina, vaccam.
Tum Stygio regi ⁱ nocturnas inchoat aras:
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue superq; oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi sub lumina solis & ortus,
Sub pedibus mugire solum, & juga cœpta moveri
Sylvarum: visaq; canes ululare per umbram,
Adventante ^k dea: Procul, ô procul este profani,
(Conclamat vates) totôque absistite luco.
Tûq; invade viam, vaginâq; eripe ferrum:
Nunc animis opus Anea, nunc pectore fixo.
Tantum effat a, furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquos
Dii, quibus imperium est animarû, umbræq; silentis
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia latens
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro
Pandere res ^l alta terra & caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per umbras,
Pérq; domos Ditis vacuas, & inania regna.
Quale per incertam Lunam sub luce ^m maligna
Est iter in sylvis, ubi cælum condidit umbra
Juppiter, & rebus nox abstulit atra colorem.

Vellit

vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci,
 Luctus & ultrices posuere cubilia Curae:
 Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus,
 Et Metus, & malesuada Fames, & turpis Egestas:
 (Terribiles visu formæ) Lethūmque, Laborque:
 Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
 Gaudia: mortiferūque aduerso in limine Bellum:
 Terreis Eumncidum thalami, & Discordia demens,
 Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
 In medio ramos annosæque brachia pandit
 Ulmus opaca, ingens: quam sedem somnia vulgò
 Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
 Multaque præterea variarum monstra ferarum,
 Centauri in soribus^o stabulant, Scyllæq; bisformes:
 Et Pericentumgeminus Briareus, ac bellua^q Lerne,
 Horrendum fridens, flammisque armata Chimæra:
 Gorgones, Harpyiæq; & forma^r tricorporis umbra.
 Corripit hinc subita trepidus formidine ferrum
 Æneas, strictamque aciem venientibus offert.
 Et ni docta comes tenues sine corpore vitas
 Admoneat volitare^r cava sub imagine formæ,
 Irruat, & frustra ferro diuerberet umbras.
 Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas:
 Turbidus hic cæno, vastaque voragine gurges
 Æstuat, atque omnem^u Coccyto eructat arenam.
 Portitor has horrendus aquas & flumina servat
 Terribili squalore Charon: cui plurima mento
 Canities inculta jacet: ^xstant lumina flamma:
 Sordidus ex humeris^y nodo dependet amittus.
 Ipse ratem conto subigit, ^zvetisque ministrat,
 Et ferruginea subuectat corpora cymba,
 Jam senior: sed^a cruda deo viridisque senectus.
 Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
 Matres, atque viri, defunctæque corpora vita
 Magnanimū heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
 Impositiq; rogis iuvenes ante ora parentum:
 Quam multa in sylvis Autumni frigore primo

n Ex sceleribus provenientia.

o Ut de equis: quod illi ex parte sunt equi.

p Centimanus: & (secundum quosdam) etiam centiceps.

q Paludis bellua Hydra.

r Geryonis.

s Ni admonisset eum, vit.

ten. volitare, &c. irruisset & diuerberasset am.

z Non solidâ, sed inanl.

u In Coccyum per Stygem.

Al. co-yti.

x Horrent.

Alii exp. Plena sunt flammâ.

y Non sibi: saltrem, sed nodo suspensus.

z Ministerio fungitur circa vela. At Serv. Obsequitur velis.

a Ut Græc.

κορυφαίον.

b Hic vers. & duo sequen. extant supra, Geor. 4.

Lapsa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto
 Quàm multa glomerantur aves, ubi frigidus annus
 Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
 Stabant orantes, primi transmittere cursum:
 Tendebantque manus ripe ulterioris amore:
 Navita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos:
 Ast alios longe summos arceat arena.

Aeneas (miratus enim, motusque tumultu)

Dic, ait, o virgo, Quid vult concursus ad ammen?

e Quod est discrimen inter
 has quæ lin-
 quunt rip. &
 illas quæ vada
 livida verrunt,
 id est, navi-
 gant?
 d Juratum nu-
 men fallere,
 pejerare.

Quid vœpetunt animæ? vel^c quo discrimine ripas
 Hæ relinquunt, illæ remis vada livida verrunt?

Olli sic breviter fata est longæva sacerdos,

Anchisa generate, deum certissima proles:

Cocylî stagna alta vides, Stygiâque paludem,

Dii cujus^d jurare timent & fallere numen. (est)

Hæc omnis, quam cernis, inops inhumatâque turba

Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulchri

Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluentia

Transportare prius, quàm^e sedibus ossa quierunt.

Centum errant annos, volitantq; hæc littora circum:

Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.

Constitit Anchisa satius, & vestigia pressit,

Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.

Cernit ibi mæstos, & mortis honore carentes,

Leucæspim, & Lyciæ ductorem classis Orontem:

Quos simul à Troia ventosa per æquora vestros

Obruit Austër, aqua involvens navemque viròsq;.

Ecce, gubernator sese Palinurus agebat:

Qui Libyco nuper cursu, dum sydera servat,

Exciderat puppi, mediis effusus in undis.

Hunc ubi vix multa mæstum cognovit in umbra,

Sic prior alloquitur, Quis te Palinure deorum

Eripuit nobis, mediòque sub æquore merfuit?

Dic age: namque mihi fallax haud antè repertus,

Hoc uno responso animum delusit Apollò:

Qui fore te ponto incolumem, finèsque canebat

Ventiarum Aisinos: en! hæc promissa & fides est?

f Sepulchra.
 Alibi, Quisquæ
 honor summi.

g Al. fidisq;.

ille

Ille autem, Neque te Phœbi^h cortina sefellit,
 Dux Anchisiade, nec me deus aquore misit.
 Namque gubernaculum multa vi fortè revulsum,
 Cui datus hærebam custos, cursûsque rogebam,
 Præcipitans, traxi mecum: maria aspera juro,
 Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
 Quàm tua nè spoliataⁱ armis excussa^k magistro,
 Deficeret tantis navis surgentibus undis.
 Tres Notus hybernas immensa per aquora noctes
 Rexit me violentus aquas: vix lumine quarto
 Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda.
 Paulatim adnabam terræ, jam tuta tenebam:
 Nè gens crudelis madida cum veste gravatum,
 Pressantemq; uncis manibus capita aspera montis,
 Ferro invasisset, prædâque ignara putasset.
 Nunc me fluctus habet, versantque in littore venti.
 Quid te per cœli jucundum lumen, & auras,
 Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
 Eripe me his invictæ malis: aut tu mihi terram
 Injice, (namque potes) portûsque require^m Velinos:
 Aut tu, si qua via est, siquam tibi diva creatrix
 Offendit (neque enim, credo, sine numine divûm
 Flumina tanta paras Stygiâque innare paludem)
 Da dextram misero, & tecum me tolle per undas,
 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.
 Talia fatus erat, cœpit cùm talia vates,
 Unde hæc ô Palinure tibi tam dira cupido?
 Tu Stygias inhumatus aquas amnēque severum
 Eumenidum aspicias? ripârove injussus abibis?
 Desine fata deûm secti sperare precando.
 Sed cape dicta memor, duri solatia casûs.
 Nam tua^o finitimi, tongè latēque per urbes
 Prodigis acti cœlestibus, ossa piabunt,
 Et statuent tumulum, & tumulo solennia mittent:
 Eternūque locus Palinuri nomen habebit.
 His dictis curæ emote, pulsisque parumper
 Corde dolor tristis: & gaudet cognomine terra.

^h Locus unde
 responsa seu
 oracula da-
 bat: hic pro
 ipso oraculo.

ⁱ Gubernacu-
 lo
^k Gubernato-
 re.

^l Lucanorum,

^m Velia, Luca-
 niz oppidum.

ⁿ Auxilium
 præsta.

^o Ex historia:
 qui Lucanis
 in pestilentia
 responsum est,
 manes Palin-
 uri pla-
 candos.
 p Gaudet quod
 habiturus sit
 terram sibi co-
 gnominem.
 Sed in Pier.
 vet. lib. est
 terra: ut sit,
 Gaudet quod
 rer. habitura
 sit id cognom-
 en.

Ergò iter inceptum peragunt, fluvioq; propinquanti
 Navita quos jam indè ut Stygia prospexit ab unda
 Per tacitum nemus ire, pedèmq; advertere ripe:
 Sic prior aggreditur diffis, atque increpat ultro,
 Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
 Fare age quid venias: jam istinc & comprime gres-
 Umbrarum hic locus est, somni noctisq; sopore: (sum.
 Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
 Nec verò Alciden me sum letatus euntem
 Accepisse lacu: nec Thesea, Pirithoumq; :
 Diis quanquam geniti atque invisti viribus essent.
 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit,
 Ipsius à solio regis traxitque trementem :
 Hi^r dominam Ditis thalamo deducere adorti.
 Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates,
 Nulle hic insidiæ tales: (absiste moveri)
 Nec vim tela ferunt : licet ingens janitor antra
 Eternum latrans exangues terreat umbras :
 Casta licet^t patrui servet Proserpina limen.
 Troius Aneas, pietate insignis & armis,
 Ad genitorem, imas Erebi descendit ad umbras.
 Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
 At ramum hunc (^xaperit ramum qui veste latebat)
 Agnoscas: tumida ex ira tum corda residunt.
 Nec plura^r his. Ille admirans venerabile donum
 Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
 Ceruleam advertit puppim, ripeq; propinquat.
 Indè alias animas, quæ per juga longa sedebant,
 Deturbat, ^z laxatque foros: simul accipit alveo
 Ingentem Aneam: gemuit sub pondere cymba
 Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.
 Tandem trans fluvium incolumes vatèmq; virumq;
 Informi limo glaucâque exponit in ulva.
 Cerberus hec ingens latratu regna trifauci
 Personat, adverso recubans immanis in antro.
 Cui vates barrère videns jam eolla colubris,
 Melle soporatum & medicatis frugibus offam

Objicit.

g Cerberum.

r Proserpi-
nam.s Licet per
nos.z Quia Jovis
et filia ex Ce-
rore: Pluto au-
tem Jovis fra-
ter.u Ad visen-
dum genit.
x Profert.y Sub. dicta
fuerunt.z Quia velut
laxantur spa-
tia, multitu-
dine remotâ.
u Intexta, ex
quo fragilem
ostendit.

obijcit. Ille famę rabida tria guttura pandens
 rripit objectam: atque immania terga resolvit,
 palus humi, totoque ingens extenditur antro.
 Occupat Æneas aditum, custode^b sepulto,
 Evaditque ceter ripam irremeabilis unda.
 Continuo audite voces, vagitus & ingens,
 Infantumque animę, flentes in limine primo:
 Quos dulcis vitę exortes, & ab ubere raptos
 Absulit atra dies, & funere merfit acerbo.
 Hos juxta falso damnati crimine mortis.
 Nec verò hæc sine sorte data, sine iudice sedes:
 Quæstior Minos urnam movet: ille silentium
 Conciliūq; vocat, vitasque & crimina discit.
 Proxima deinde tenent mæsti loca, qui sibi letum
 In fontes peperere manu, lucemque perosi
 Projecere animas: quàm vellent æthere in alto
 Nunc & pauperiem & duros perferre^c labores!
 Fata obstant, tristisque palus^f inamabilis unda
 Alligat, & novies Styx interfusa coerces.
 Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
 Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
 Hic quos durus amor crudeli tæbe & peredit,
 Secreti celant calles, & myrtea circum
 Sylva tegit: curæ non ipsa in morte relinquunt.
 His Phædræ, Procrinque, locis, mæstamque Eriphylen
 Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
 Euadnēque, & Pasiphaen: his Laodamia
 It comes, & juvenis quondam, nunc sæmina Ceneus,
 Rursus & in veterem fato revoluta figuram.
 Inter quas Phœnissa recens à vulnere Dido
 Errabat sylva in magna: quam Troius heros,
 Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbram
 Obscuram (qualem^b primo qui surgere mense
 Aut videt, aut vidisse putat, per nubila lunam)
 Dimisit lacrymas, dulcique affatus amore est:
 Infelix Dido: verus mihi nuntius ergo
 Venerat, extinctam, ferroque extrema sequentam.

b In profun-
 dum somnum
 immerso.
 c Transiit.

d Quasi rem
 vilem.
 e Mala quibus
 vita est obno-
 xia.
 f Inamabilis leg-
 quidam.

g Al. Peremit.

h Primā men-
 sis parte.

Funeris (heu!) tibi causa fuit per sydera iuvo,
Per superos, & si qua fides tellure sub ima est,
In tuus, regina, tuo de littore cessi:

s Squalida.

k Tantum dol.
ut ex eo necem
tibi consciscere-
res.

l Ciebat sibi:
Aut Sermo
quidem ejus
lacrym ciebat, sed
illa immob.
mansit.
Quidam exp.
Cicere poterat.

m Apud superos.

n Mortui: a cadendo, unde cadavera, & cadiva olea.

o Imperfectus relinquitur.

Sed me iussa deum, quæ nunc has ire per umbras,
Per locaⁱ senta situ cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egere sub: nec credere quivi,
Hunc^k tantum tibi me discessu ferre dolorem.
Siste gradum, teque aspectu ne subtrahere nostro.
Quem fugi extremum fatis quod te alloquor, hoc est.
Talibus Ancas ardentem & turba tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymasque^l ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quam si dura silex, aut stet Marpesia cantes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi pristinus illi
Respondet curis, æquatq; Sichæus amorem.
Nec minus Aencas casu percussus iniquo,
Prosequitur lacrymans longè, & miseratus euntem
Indè datum molitur iter: jamque arva tenobant
Ultima, quæ bello clavi secreta frequentant:
Hic illi occurrit Tydens, hic inclutus armis
Parthenopæus, & Adraști pallentis imago.
Hic multum fletu^m ad superos, belloqueⁿ caduci
Dardanide: quos ille omnes longo ordine cernens,
Ingemuit: Glaucūmq; Medontāq; Therfilocbūmq;
Tres Antenoridas, Cercrīque sacrum Polybetem,
Ideūmq; etiam curus, etiam arma tenentem.
Circumstant anime dextra levāque frequentes.
Nec vidisse semel satis est: juvat usque morari,
Et conferre gradum, & veniendi discere causas.
At Danaūm proceres, Agamemnoniq; phalanges,
Ut videre virum, fulgentiāque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam peliere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor^o frustratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto

P Deipho.

Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora:
 Ora, manūque ambas, populatāque tempora raptis
 Auribus, & truncas inhonesto vulnere narces.
 Vix aded agnovit pavitantem, & dira regentem
 supplicia: & natis compellat vocibus ultro,
 Deiphobo armipotens, genus alto à sanguine Teucris,
 Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
 Cui tantum & de te licuit? mihi fama suprema
 Nocte tulit, fessum vasta te cade Pelasgum
 Procubuisse super confusa stragis acervum.
 Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
 Constitui, & magna manes ter voce vocavi.
 Nomen & arma locum servant: te amice requirvi
 Conspicere, & patria decedens ponere terra. (est
 Atque hic Priamides, NIHIL 6 tibi amice relictum
 Omnia Deiphobo solvisti, & sueris umbris:
 Sed me fata mea, & scelus exitiale Læone
 Hic mersere malis: illa hæc monumenta reliquit.
 Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
 Egerimus, nōsti: & nimium meminisse necesse est:
 Cum fatalla equus saltu super ardua vcnit
 Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.
 Illa chorum simulans, & evantes orgia circum
 Ducebat Phrygiæ: flammam media ipsa tenebat
 Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
 Tum me confectum curis, somnōque gravatum
 Infelix habuit thalamus: prestitque jacentem
 Dulcis & alta quies, placidaq; simillima morti.
 Regia interea conjux arma omnia lectis
 Emovet, & fidum capiti subduxerat ensen:
 Iura lecta vocat Menelaum, & limina pandit.
 Scilicet id magnū sperans fore munus amanti,
 Et famam extingui veterum sic posse malorum.
 Quid moror? irrumpunt thalamo: comes additur una
 Hortatur scelcrum: Æolides: ditaliz Graiis
 Instaurate, pio si pœnar ore reposco.
 Sed te qui vitæ casus, age fare visissim,

¶ Qui Hele-
 nam duxerat,
 mortuo Pa-
 ride.

¶ Pro, l. 131

¶ Tuum corpus
 Sic, Nunc me
 fluitus habet,
 ut suprà.

¶ Quis consti-
 tuto tumulto
 manes voca-
 vit.

¶ Sepulcræ
 umbr. nam fu-
 nus esse non
 potuit sine
 cadavere.

¶ Ut suprà,
 machina facta
 armis. Al. ta-
 men alvus.

¶ Bacchantes:
 quoniam Bac-
 chus, seu Li-
 ber, dicitur
 etiam Euan.

¶ Ironice di-
 ctum.

¶ Ulysses.

¶ Reddire, seu
 rependisse.

b Vi tempe-
statis huc de-
latus.

c Dum alter
alterum vicif-
sim interro-
gat.

d Implebo.
num. umbra-
rum ad eas re-
vertens. Pro
reddet tem. &
ita implebo.
num. ut sit hy-
steron prote-
ston. At Ser.
expl. dicit
que, quam

e Anribus hau-
et.

f Pio.

g Quas dii no-
censibus con-
stituerunt.

Attulerint: b pelagine venis erroribus actus?
An monitu divum? an qua te fortuna fatigat,
Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires?
c Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Jam medium aetherio cursu trajecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, brevitersq; affata Sibylla est,
Nox ruit, Aenea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas.
Dextera, qua Ditis magni sub mœni tendit.
Hâc iter Elysium nobis: at lava malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contrâ, Nè sevi magna sacerdos.
Discedam: d explebo numerum, reddarq; tenebris.
I decus i nostrum: melioribus utere satis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respicit Aeneas subitò, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
Porta adversa, ingens solidosq; adamante columnas
Vis ut nulla virum, non ipsi excindere ferro
Cœlicole valeant: stat ferrea turris ad auras:
Disphanéque sedens palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis servat noctesque diesque.
Hinc exaudiri gemitus, & sava sonare
Verbera: tum stridor ferri, tracteq; catenæ.
Constitit Aeneas, strepitumque exterritus e hausit:
Quæ scelerum facies? (ô virgo effare) quibusve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui, Dux inclyte Teucrum,
Nullis fas casto sceleratum insistere limen:
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Averni,
Ipsa & deum pœnas docuit, perque omnia duxit.
Grossus hæc Rhadamanthus habet durissima regna,
Castigatque, auditque dolos: subigitque fateri
Quæ quis apud superos, furto latatus inani,

Distulit.

Distulit in seram^h commissa piacula mortem.
 Continud fontes ulreix accincta flagello
 Tisiphone quatit insultans: torvosque sinistra
 Intentans angues, vocat agmina sevaⁱ sororum.
 Tum demum horrifono stridentes cardine sacra
 Panduntur portæ: cernis custodia qualis
 Vestibulo sedeat^h facies quæ limina seruet?
 Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
 Sævior intus habet sedem: tum Tartarus ipse
 Dupatet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
 Quantus ad ætherium cæli suspectus Olympum.
 Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
 Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
 Hic & Alor^hdas geminos, immania vidi
 Corpora: qui manibus magnum rescindere cælum
 Aggressi, superisque Fovem detrudere regnis.
 Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas
 Dum flammæ Fovis & sonitus imitatur Olympi.
 Quattuor hic invectus equis, & lampada quassans^l
 Per Gratiâm populos, medicâq; per Elidia urbem,
 Ibat ovans: divûmque sibi poscebat^m honorem:
 Demens: qui nimbos & non imitabile fulmen
 Are & cornipèdum cursu simulârat equorum.
 At pater omnipotens densa inter nubila telum
 Contorsit (non ille^h faces, nec fumea tædis
 Lumina.) præcipitemque immaniturbine adegit.
 Nec non & Tityon terræ omniparentis alumnum
 Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
 Porrigitur: rostroque immanis vultur obunco
 Immortale jecur^o tundens P^h sæcundâque pœnis
 Viscera, & rimaturque epulis, habitatque sub alto
 Pectore: nec fbris requies datur ulla renatis.
 Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoûmque?
 Quos super atra silex jamjam lapsura cadentique
 Imminet assimilis: lucent genalibus altis
 Aurea fulcra toris, epuleq; ante ora paratæ.
 Atgisco luxu: Furiarum maxima juxta

h Commissa,
 lis perpetratis
 ob quæ facien-
 da sunt sacra
 piacularia.
 i Sorores sunt
 Alecto & Me-
 gara.

h Sævior quàm
 illa, quæ limi-
 na servat.

l Quadrigis
 invectus.

m Al. honores.

n Non facit, non
 f. i. ut Salm.
 qui illis telum
 fulminis imi-
 tari volebat.
 o Tundendo
 depascens, avi-
 um more. Sed
 sondens erit

neipov,
 ut Hom. dicit,
 ηταιρ εξης-
 εov.

p Id est, rena-
 scentia: ut seq.
 fbris renatis.
 q Rimando
 depascitur.

Accubat,

Accubat, & manibus prohibet contingere mensas:
 Exurgitque facem at tollens, atque innotat are.
 Hic quibus inuisi fraus, dum uida marebat,
 Pulsatusve parens, & fraus innox a clienti:
 Aut qui diuinitis soli incumbere repertis,
 Nec partem pasuere suis (quæ maxima turba est)
 Quis, ob adulterium casus, quis, arcta sequati
 Impia, nec ueriti dominorum fallere dextras:
 Inclusi penam expectant: nè quere doteri
 Quam penam i aut que forma viros fortunæ uersut
 Saxum ingens voluunt alii, radiisque rotarum
 Distritti pendunt: sedet æternumque sedebit
 Infelix Thesens: Phlegyasque miserimus omnes
 Admonet, & magnæ testatur voce per umbras,
 DISCITE iustitiam moniti, & non temnere diuos,
 Vendidit hic anxo patriam, dominumque potentem
 Imposuit: fixit leges pretio atque refixit.
 Hic thalamum inuasit nata, uelutisque hymeneosa
 Ausi omnes immane nefas, ausuque patiti.
 Non, mihi si lingue centum sint, oraque centum,
 Ferrea vox, omnes scelerum comprehendere formas,
 Omnia panarum percurrere nomina possum.
 Hæc ubi dicta dedit Phæbi longæ uasiferos dos,
 Sed jam age carpe uinum, & susceptum perfice munus.
 Acceleremus, ait. Cyclopum educta camini
 Mænia conspicio, atq; aduerso fornice portus,
 Hæc ubi nos præcepta iubent deponere dona.
 Dixerat: & pariter gressi per opaca viarum,
 Corripiunt spatium medium foribusque propinquantes.
 Occupat Aeneas aditum, corpisque recenti
 Spargit aqua, ramumque aduerso in limine figit.
 His demum exactis, perfecto manere diuæ,
 Devenere locos lætos & amena uireta
 Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
 Largior hic campos æther & luimine vestit
 Purpureo: solemque suum, sicut sidera norunt.
 Pars in gramineæ corpora membra patet,

Impie des-
 cientes a suis
 hostibus arma
 sequuntur.

Siquidam de
 Cæs dictato-
 re intell.

Redde ra-
 main Profer-
 pinæ.
 Intel. Petrea,
 sicut antea,
 — stat ferrea &
 ad que.

Pulchre.

Contem-

concedunt luda, & fulva luffantur arena:
 Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
 Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
 obloquitur numero septem discrimina uauum,
 jamque eadem digitis, jam pectine pulsat obarra.
 Hic genus antiquum Tauri, pulcherrima proles,
 Magnanimi heredes, & nati melioribus amia,
 Illyq, Assaracifq, & Troie Dardanus autor
 arma procul, curruſq, virum miratur inanes.
 Stant terræ defixæ hæſte, paſſimq, ſoluti
 Per campos paſcuntur equi: quæ gratia æ curruſum
 armorumque fuit viuis, quæ cura nitentes
 Paſcere equos, eadem ſequitur tellure reſpoſtos.
 Conſpicit (ecce) alios dextra levæque per herbam
 Veſtentes, lætūmq, choro^b pæana canentes,
 Inter odoratum lauri nemus: unde ſupernæ
 Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
 Hæc manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi:
 Quig, ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
 Quig, pii vates, & ^c Phœbo digna loquuti:
 Inventas aut qui vitam excoluere per artes:
 Quig, ſui memores alios fecere^d merendas
 Omnibus his nivea cinguntur tempora vitæ.
 Quos circumſuſos ſic eſt affata Sibylla:
 (Muſæum ante omneſ: medium nam plurima turba
 Nunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis)
 Dicite felices anima, tuque optime vates,
 Quæ regio Anchifeſ, quis habet locus? ^e illius ergo
 Venimus, & magnos Erebi tranſivimus amnes.
 Atq, huic reſpoſum paucis ita reddidit heros,
 Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
 Ripariūq, toros & prata^f recentia rivis
 incolimus: ſed vos (ſi fert ita corde voluntas)
 Hoc ſuperate jugum: & facili jam tramile ſiſtam.
 Dixi: & ante tulit greſſum, campōſque nitentes
 Deſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt.
 At pater Anchifeſ penitus convalle virenti

y Sic Catul.
 O nimis optato
 ſeculorum tem-
 pore nati
 Heroes ſat veteres
 & Nam olim
 poſteriore
 partem hæſte
 præ pilabant,
 ad deſcendū
 humi.
 pro Curruſum

b Carmen de
 laud. Apoll.

c Digna, id eſt,
 vera.

d Bene me-
 rendo. Qui
 ſuis meritis
 memoriā
 ſui reliquerunt

e Propter il-
 lum, Eius cau-
 ſa. Ergo cum
 circumſi.
 agnoſcit & S.

f Virentia ri-
 vorum cauſa.

g Res ab illis
gestas. Al. ge-
stis que.

h Spes mea:
quia spei cura
est comes. At
Ser. cura mea
exp. dulcis.
alius.

i Mari.

k Præterfinit.

l Gentium &
pop. animæ.

m Pro quibus
vis floribus.

n Procul.

o Impetu.

p Ab effectu:
qui securos
reddunt: ut
pallida mors.

Inclusas animas, superûmq; ad lumen ituras,
Lustrabat studio recolens: omnémque suorum
Fortè recensebat numerum, charósque nepotes:
Fatâque fortunâsque virâm morésque & manúsque.
Isg, ubi tendentem aduersum per gramina vidit
Anean, alacris palmas utrasque tetendit:
Effusaq; genis lacryme, & vox excidit ore,
Venisti tandem, tuâque expectata parenti
Vicit iter durum pietas: datur ora tueri
Nate tua, & notas audire & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo, rebârque futurum,
Tempora dinumerans: nec me^h mea cura sefellit.
Quas ego te terras & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis jactatum nate periclis!
Quàm metui nequid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem, Tua me, genitor, tua tristis imago
Sapius occurrens, hæc limina tendere adëgit.
Stantⁱ sale Tyrrheno classes: da jungere dextram,
Da genitor: tēque amplexu nē subtrahere nostro.
Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter frustra comprehensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrîque simillima somno.
Interea videt Aneas in valle reducta
Secclusum nemus, & virgulta sonantia sylvis,
Lethæûmq;, domos placidas qui^k prænatat, annem:
Hunc circum^l innumere gentes populîq; volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æstate serena
Floribus insidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur: strepit omni murmure campus.
Horrescit visû subito, causâsque requirit
Inscius Aneas, quæ sint ea fluminaⁿ porró,
Qui^ove viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises, Animæ quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices, & longa oblivîa potant.
Has equidem memorare tibi atq; ostendere coram,

Tamo

Jam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum:

Quò magis Italia tandem latere reperta. (est

Opater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum

Sublimes animas? iterùmque ad tarda reverti

corpora? Quæ lucis miseris tam dira cupido?

Dicam equidem, nec te suspensum nate tenebo.

Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.

Principia cœlum ac terras, campôsque liquentes,

Lucentemque globum Lunæ, Titaniâque astra

Spiritus intus alit: totâmq; infusa per artus

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Indè hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Ignæus est ollis vigor & cœlestis origo

Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,

Terrenique bebetant artus, moribundâque membra.

Hinc meliùt, cupiuntq; dolèt, gaudèntq;: nec auras

Respiciunt, clausæ x tenebris & carcere cæco.

Quin & supremo cùm lumine vita reliquit,

Non tamen omne malû miseris, nec funditus omnes

Corporeæ excedunt pestes: penitusq; necesse est

Multa diu y concreta modis z inolescere miris.

Dygð exercentur pœnis, veterumque malorum

Supplicia expendunt: aliæ panduntur inanes

Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto

a Insectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Quisque suos patimur b manes: exinde per amplum

Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus:

c Donec longa dies perfectò temporis orbe

Concretam exemit labem, purumque reliquit

Etherium sensum, atque aurai simplicis ignem.

Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,

Lethæum ad fluvium deus evocat agmine magno:

Scilicet immemores supera ut convexa revisant,

Rursus & incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises: natumque unâque Sibyllam

Conventus erabit in mediis, turbamque sonantem:

Et.

q Ire sublimes
ad cœlum. At
Ser. animas
sublimium,
non omnium.

r Responder.

s Pro ære &
æthere.

t Elementa,
quæ membra
sunt mundi.

* In tantum
viget in omni
pars divinita-
tis, in quan-
tum finit corp.
qualitas.

x Corpora.

y Conglutina-
ta.

z Crescere.

a Al. inuolunt.
Quidam inf.
exp. quo ani-
mæ sunt infe-
ctæ.

b Supplicia
quæ sunt apud
manes: vel de
ingeniis in-
tel.

c Hæc quidam
jungunt illis,
Quisque suos
pat. manes.

^d Discernere.
Alii, periu-
rator.

^e Sine sepe.

^f Quia omnes
Alb. reges di-
xi sunt Syl-
vii.
^g Te humato
nascitura.

^h Coronâ cl-
vicâ ex quer-
cu. quæ daba-
tur iis qui ci-
vem servâs-
sent.

ⁱ Numitori.
Nam cum hoc
Rom. & Re-
mus nep. pûo
anno regnâ-
runt.

^k Cybele ma-
ter deûm, à
Berecynthio,
castello Phry-
giæ.

^l Al. huc flebo.
ut sit epana-
lexis.

Et tumulum capis, unde omnes longo ordine posses
Adversos ^a legere & venientum discere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustres animas, nostrumque in nomen ituras,
Expeditam dictis, & te tua fata docebo.
ille (vides?) ^e pura juvenis qui nititur basta,
Proxima sorte tenet lucis locas: primus ad auras
Etherias Italo commistus sanguine surget,
Sylvius, ^f Albanum nomen, tua & postuma proles.
Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
Educat sylvis regem, regumque parentem:
Unde gens longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille, Procas, Troiana gloria gentis,
Et Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet,
Sylvius Æneas, pariter pietate vel armis
Egregius, si unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas ostentant aspice vires.
At qui umbrata gerunt civili tempora ^h quercu,
Hæ tibi Nomentum & Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces:
Pometios, Castrumque Inai, Bolamque, Coranque.
Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terra.
Quin & ⁱ avo comitem sese Mavorius addet
Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educat: viden' ut gemine fient vertice criste,
Et pater ipse suo superum jam signet honores
Ent hujus, nate, auspiciis illa incluta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo:
Septemque una sibi muro circumdabit arces,
Felix prole virum: qualis ^k Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygiæ turrata per urbes,
Lata deumpartu, centum complexa nepotes,
Omnes cælicolas, omnes supera alta tenentes.
Huc geminas ^l nunc flebo acies: hæc aspice gentem
Romanosque tuos: hic Caesar, & omnis Iuli
Progenies, magnum cæli ventura sub æam.

Hic

Hic vir, hic est, tibi quem promitti sapius audis,
 Augustus Cæsar, ^m divum genus: aurea condet
 Secula qui rursus Latia, regnata per arva,
 Saturno quondam: super & Garamantas & Indos
 Proferet imperium: jacet extra sydera tellus,
 Extra ⁿ anni Solisque vias, ubi cœlifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum:
 Hujus in ^o adventu jam nunc & Caspia regna
 Responsis horrent divitum, & Mæotica tellus,
 Et septemgemi ^p turbant trepida ostia Nili.
 Nec verò Alcides tantum telluris obivit,
 Fixerit eripidem cervam licet, aut Erymanthi
 Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu:
 Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis
 Liber, agens celso ^q Nyse de vertice tigres.
 Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
 Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
 Quis procul ille autem ramis insignis olive,
 Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
 Regis Romani: ^r primus qui legibus urbem
 Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
 Missus in imperium magnum: cui deinde subibit
 Otia qui rumpet patria, residensque movebit
 Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis
 Agminat: quem juxta sequitur jactantior Ancus,
 Nunc quoq; jam nimium gaudens popularibus auris.
 Vix & Tarquinius reges, animamque superbam
 Ultoris Bruti, fascēsque videre receptos?
 Consulis imperium hic primus, ^t seuasque secures
 Accipiet: natosque pater, nova bella moventes,
 Ad penam pulchra pro libertate vocabit
 Infelix: utcumque ferent ea ^u facta ^x minores,
 Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.
 Quin Decios Drusosque procul, saevumque securi
 Aspice Torquatum, & referentem ^y signa Camillum.
 Illa autem, paribus quas fulgère cernis in armis,
 Concordes anima nunc, & dum nocte premuntur,
 Heu!

^m Al. Divi gen.
 nus.

ⁿ Offendit 12
 signa, in quibus
 est circulus
 solis.
^o Al. adventum

^p Turbantur.

^q Montis In-
 dia.

^r De Numa
 Pompilio

^s Uloris &
 libertatis pub.
 & violati pu-
 doris.
^t Quæ savie-
 runt etiam
 contra liberos.
^u Al. Fata.
^x Al. Nepotes.

^y Quæ Galli
 victis Rom.
 abstulerant.

& Caesar.
 a Pompeius.
 b Orientis
 pop.
 c Tu Caesar.
 Hortans au-
 tem ad par-
 cendum,
 elementem
 esse significat.
 Prior fortasse
 pro Superior,
 Victor.
 d L. Mummius

e Paupertate
 gloriosum.
 f Qui ab aratro
 evocatus ad
 dictaturam
 fuit.
 g De quo di-
 ctum fuit ab
 Ennio, *Uox
 qui nobis, &c.*
 h Quasi ex de-
 posito rigore
 in mollitudi-
 nem vivi ani-
 malis concef-
 surum sit.
 i Pro Morem
 legitur & le-
 gem.
 k Alioqui mo-
 rem quidam
 exp. leges ad
 conservandam
 pacem perti-
 nentes.

l Marcellum.

Heu! quantum inter se bellum, si lumina vite
 Attigerint, quantas acies stragemq; ciebunt!
 Aggeribus^a socer Alpinis, atque arce Monæci
 Descendens^a gener, adversis instructus^b Eois.
 Nè, pueri, nè tanta animis assuescite bella:
 Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
 c Tûq; prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
 Projice tela manu, sanguis meus.
 d Ille triumphata Capitolia^a ad alta Corinthe
 Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
 Eruet ille Argos, Agamemnoniâsque Mycenæ,
 Ipsûmq; Aeaciden genus armipotentis Achilli,
 Ultus avos Troiæ, templa & temerata Minervæ.
 Quis te, magne Cato, tacitû, aut te, Cossæ, relinquat?
 Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
 Scipiadas, cladem Libyæ^e parvôq; potentem
 Fabricium? vel te^f sulco, Scrrane, serentem?
 Quod sessum rapitis Fabii? tu maximus ille es,
 & Unus qui nobis cunctando restituis rem.
 Excudent alii spirantia^h mollis æra,
 Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
 Orabunt causas melius: cœlique meatus
 Describent radio, & surgentia sydera dicent:
 Tu regere imperio populos, Romane, memento,
 (Hæ tibi erunt artes) paci que imponereⁱ morem:
 Parcere subjectis, & debellare superbos.
 Sic^k pater Anchises: atque hæc mirantibus addit,
 Aspice ut insignis spoliis Marcellus opimis
 Ingreditur, victorq; viros supereminet omnes.
 Hic rem Romanam magno turbante tumultu
 Sistet eques: sternet Pænos, Gallumq; rebellem:
 Tertiâque arma patri suspendet capta Quirino.
 Atq; hic Aeneas (unâ namque ire videbat
 Egregium forma juvenem & fulgentibus armis:
 Sed frons læta parùm, & dejecto lumina vultu)
 Quis (pater) ille, l virum qui sic comitatur eunt?
 Filius? an ne aliquis magna de stirpe nepotum?

Qui.

Quis strepitus circà comitū! quantū m instar in ipso m
 Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra. (est!
 Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis,
 Onate, ingentem luctum nē quare tuorum,
 Offendent terris hunc tantū fata, neque ultrā
 Esse sinent: nimiū vobis Romana propago
 Visa potens, superi, n propria hęc si dona fuissent.
 Quantos ille virū magnam Mavortis ad urbem
 Campus aget gemitus: vel quæ Tyberine videbis
 Funera, cū tumulum præterlabere recentem!
 Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
 In tantum o spe tollet avos, nec Romula quondam
 Ullo se tantum tellus jactabit alumno.
 Heu pietas! heu prisca fides, invictæque bello
 Dextera! non illi quisquam se impune tulisset
 Obvius armato, seu cū pedes iret in hostem,
 Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
 Heu miserande puer! siquā fata aspera rumpas,
 Tu Marcellus eris: manibus date lilia plenis:
 Purpureos spargam flores: animāque nepotis
 His saltem accumulem donis, & fungar inani
 Munere. Sic tota passim regione vagantur
 P æris in campis latis, atque omnia lustrant.
 Que postquam Anchises natum per singula duxit,
 Incenditque animum q samæ venientis amore:
 Exim bella viro memorat quæ deinde gerenda:
 Laurentesque docet populos, urbemque Latini:
 Et quo quemque modo fugiā! que ferātque laborem.
 Sunt geminæ r somni portæ: quarum altera fertur
 Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris:
 Altera, candenti perfecta nitens l elephanto:
 Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes.
 His ubi tum natum Anchises undaque Sibyllam
 Prosequitur dictis, portæque emitit eburna:
 Ille viam secat ad naves, sociosque revist.
 Tum se ad Caietæ recto fert littore portum.
 Anchora de prora jacitur, stant littore puppes.

Quidam exp. Exemplar. Quidam, Quanta æquiparatio virtutis cum illo cui sanguine junctus est!

m Perpetuus. ut, Da propriam Th. domum.

a Eriger anti- quitatem ge- neris.

p Sic hēobey-
 τα κέλευ-
 δα, vias
 ærias pro ca-
 liginosis, di-
 cunt Gr. quæ
 ad Orcum fe-
 runt. Itā T. qui
 & aliter exp.
 q Laudis futu-
 ræ.
 r Pro somni
 potiùs dictum
 putat Turn. ut
 apud Hom.
 ὄνειρος
 πύλησ.
 s Ebores.

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. VII.

ARGUMENTUM.

Caietam, nutricem suam, Æneas sepelit, locumque ipsum ab ejus nomine Caietam appellat. Indè Circes sedem prætervehitur, secundoque vento ad Tiberis ostia defertur: adversoque flumine subvectus in Laurentem agrum egreditur. Ibi cum ex Ascanii verbis cognovisset, eam esse terram fatis sibi debitam, ad Latinum regem, qui ejus tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & suo nomine illi munera offerrent, & urbis condendæ locum peterent: Latinus, legatione auditâ, præter postulata, Laviniam filiam suam (quam, ex Fauni patris sui oraculis, & augurum responsis externo viro tradere jubebatur) ultro Æneæ conjugem offert. Interim Juno, prosperis Trojanorum rebus offensa, Allecto ad disturbandam pacem ab inferis evocat: quæ primùm Amatam, Latini uxorem, deinde ipsum etiam Turnum furiis suis implet: atque indè ad Trojanorum juventutem conversa, quæ tum fortè venationi operam dabat, mansuetum illis cervum objicit, Tyrrhei armentarii regii liberis in primis charum. Quem cum Ascanius sagittâ vulnerasset, iustici arreptis armis in Troianos impetum faciunt. Allecto ex superiore loco classicum canit. Cadunt in eo tumultu, Almon, Tyrrhei filius natu maximus, & Galeus, agricola regionis totius locupletissimus: qui cum in urbem mortui essent relati, Turnus & Amata regem Latinum ad bellum suscipiendum, injuriâque manu vindicandam, extimulant. Verum cum ille & fatorum & foederis nuper cum Trojanis initi memor, adduci non posset ut illis bellum indiceret, Juno ipsa belli portas aperuit. Turni auspicia ad bellum sequitur Mezentius, una cum Lauso filio: item Aventinus Hercules ex Rheæ filius, Catillus & Coras Tyburtini, fratres, Camilla

ex

ex Volscorum gente, mulier fortissima, aliique complures, quorum catalogus ad finem libri recense-
tur.

ALIUD MODESTINI

jurisconsulti argumentum.

*Hic quoque Caietam sepelit: tum deinde profectus
Laurentum venit: hanc verbis cognovit Iuli
Fatalem terram. Mensis (en!) vestimur, inquit.
Centum oratores veniam pacemque potentes
Ad regem mittit, lectos tum sorte, Latinum:
Qui cum pace etiam nata connubia pactus.
Hoc forte Allecto Junonis dissipat ira.
Concurrunt dictis, quamvis pia fata repugnent.
Belli causa fuit violatus vulnere ceruus.
Tum gentes socia arma parant, fremit arma juvenus.*

ALIUD INCERTI AUTORIS

argumentum.

*Tandem deveniunt Laurentia Troes in arva,
Et pace accepta lati nova mœnia condunt.
Nocte satam Juno Furiam evocat: illa Latinos
Inter & Aeneadas bellum serit, & ciot arma.
Protinus auxiliis terra instruit Itala Turnum.*

ALIUD MONOSTICHON.

Septimus Aeneam reddit fatalibus arvis.

ALIUD.

In Phrygas Italiam bello jam Septimus armat.

*T*u quoque littoribus nostris Aeneïa nutritrix
Aeternam moriens famam Caieta dedisti:
Et nunc^b servat honos sedem tuus: c ossaque no-
men
Hesperia in magna (si qua est ea gloria) signat.
At pius exequiis Aeneas rite solutus,

a Sicut Misenus & Palinurus.
b Quidam exp. per hypall. pro Sedes servat honorem tuum.
c Tumulus nomen habet.

Aggerem

^d Circa noctem.

^e Circe, ut mox
^f Pro resonare
facit: ut alibi.
^g Personat, per-
sonare facit.

^g Nè contin-
geret illis in
talibus monstra
mutari.

^h Cessare,
Quiescere.
ⁱ Remi: à ron-
dando, i. ra-
dendo.

^k Rem ab ip-
sis primordiis
rep. tam.
^l Impulsos po-
tius quam
Collectos.

Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aspirant auræ ^d in noctem: nec candida cursum
Luna negat, splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circeæ raduntur littora terræ,

Dives inaccessos ubi ^o Solis filia lucos
Assiduo ^f resonat cantu: testisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tennes percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:
Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominū ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Quæ s. nè monstra pii paterentur talia Troes,
Delati in portas, neu littora dira subirent,
Neptunus ventis implevit vela secundis:
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jâmque rubescebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis:

Cum venti ^h posuere, omnisque repente resedit
Flatus, & in lento luctantur marmore ⁱ tonsæ.
Atque hic Æneas ingentem ex aquore lucum
Prospicit: hunc inter fluvio Tyberinus amænos
Vorticibus rapidis & multa flavus arena
In mare prorumpit: variæ circumque supràque
Assueta ripis volucres & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucòque volabant.
Flectere iter sociis terræque advertere proras
Imperat: & latus fluvio succedit opaco.

Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,
Expediam: & primæ ^k revocabo exordia pugnae.
Tu vatem, tu diva mone: dicam horrida bella:
Dicam acies, ^l actòsque animis in funera reges,

Tyrrh.

Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
 Hesperiam: major rerum mihi nascitur ordo,
 Majus opus moveo. Rex arua Latinus & urbes
 Jam senior longa placidas in pace regebat.
 Hunc Fauno & Nympha genitum Laurente Marica
 Accipimus. Fauna Picus pater, isque parentem
 Te, Saturne, refert: tu sanguinis ^m ultimus autor.
 Filius huic, fato divum, prolesque virilis
 Nulla fuit: primaque oriens erepta juventa est.
 Sola domum & tantas servabat filia sedes,
 Jam matura viro, ⁿ jam plenis nubilis annis.
 Multi illam magno è Latio totaque petebant
 Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
 Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjux
 Adjungi generum ⁿ miro properabat amore:
 Sed variis portenta deum terroribus obstant.
 Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
 Sacra comam, multosq; ^o metu servata per annos:
 Quam pater inventam primas cum conderet arces,
 Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
 Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
 Hujus apes summum dense (mirabile dictu)
 Stridore ingenti, liquidum trans æthera velle,
 Obsedere apicem: & pedibus per mutua nexis
 Examen subitum ramo frondente pependit.
 Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
 Adventare virum: & partes petere agmen easdem
 Partibus ex iisdem, & summa dominarier arce.
 Præterea P castis adolet dum altaria tedis,
 Et juxta genitorem astat Lavinia virgo,
 Visa (nefas) longis comprehendere crinibus ignem:
 Atq; omnem ornatum flamma crepitante cremari:
 Regalesque accensa comas, accensa coronam
 Insignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
 Involvi, ac totis Vulcanum spargere tectis.
 Id verò horrendum ac visu mirabile ferri.
 Namq; fore illustrem fama satisque caneant

Ipsam,

m Primus, m
 exp. Ser. sed
 qui primus de
 scendendo,
 ult. est ascen.
 dendo. Sicut;
 principium
 dixit Cic.
 n Idem aliis
 verbis dicit:
 licet aliter
 censeat Ser.
 Sic Naso, Hal
 ubi nubilibus
 primis matu-
 ris annis
 o Desiderio
 ad hoc effici-
 endum fereba-
 tur.
 o Religioso,
 vel Religione

p Serv. exp.
 piis: sed & in
 sua signific. po-
 test intelligi:
 ut perinde sit
 ac si ipsamet
 casta diceretur.

Ipsam, sed populo magnum portendere bellum.

At rex sollicitus monstris, oracula Fauni

¶ Pro in. Et
autem Albunea
& fontis &
sylvar nomen.

*Fatidici genitoris adit: lucosque ⁊ sub alta
Consulit Albunea: nemorum quæ maxima sacro
Fonze sonat serâque exhalat opaca mephitim.*

¶ Proprie Sa-
binorum tra-
cto.

*Hinc Itale gentes, omnisque ⁊ Denotria tellus
In dubiis responsa petunt: huc dona sacerdos
Cum tulit, & caesarum ovium sub nocte silenti*

¶ Ad Amphia-
rai oraculum
quidam alludi
putant.

*Pellibus incubuit stratis, somnosque petiit,
Multa modis simulacra videt volitantia miris:
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Averni.
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus,*

¶ Cum debita
solennitate.

*Centum lanigeras mactabat ⁊ rite bidentes:
Atque harum effultus tergo stratisque jacebat
Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est,
Nè pete connubiis natam sociare Latinis,
O mea progenies: thalamis neu crede ⁊ paratis.*

¶ Paratis
Turno.

*Externi veniunt generi: qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant, quorumq; à stirpe nepotes
Omnia ⁊ sub pedibus quæ sol ⁊ utrumque recurrens
Aspsit Oceanum, veri que regique videbunt.*

¶ Sub potesta-
te sua.
¶ Mare Eoum
& occidentum;
ut Hor. uterq;
Pannus.

*Hæc responsa patris Fauni monitisque silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus:
Sed circum latè volitans jam fama per urbes
Ausonias tulerat: cum Laomedontia pubes
Gramineoripa religavit ab aggere classem.
Aeneas, primique duces, & pulcher Iulus,
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:*

¶ Ad liba, quæ
mox dicit ce-
reale solum, i-
tem pat. que-
dras, item men-
sas. Erant
mensæ pani-
cie.

*Instituuntque dapés, & ⁊ adorea liba per herbas
Subjiciunt epulis (sic Juppiter ipse monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumptis hîc fortè aliis, ut vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi:
Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crusti patulis nec parcere quadri:
Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.*

Nec plura, alludensq; ea vox audita laborum
 prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
 Exiit pater, ac stupefactus numine pressit.
 Continuo, Salve satis mihi debita tellus,
 Vsq; (ait) & fidi Troie salвете Penates:
 Hic domus, hæc patria est: genitor mihi talia namque
 (ut ante repelo) Anchises fatorum arcana reliquit:
 Cum te, nato, fames ignota ad littora veltum
 Accisit coget lapidibus consumere mensas,
 Tum sperare domos defessus, ibique memento
 Prima locare manu moliriq; aggere tella.
 Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant,
 Exitus postura modum.
 Quare agite, & primo leti cum lumine solis,
 Que loca, qui vobis habeant homines, ubi mœnia gentis,
 Veligemus, & à portu diversa petamus.
 Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate
 Anchisen genitorem: & vina reponite mensis.
 Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
 Implorat: & Geniumq; loci, primamque deorum
 Tellurem, Nymphasq; & adbut ignota precatur
 Flumina: tum noctem, noctisque orientia signa,
 Idemq; Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
 Invocat, & duplices Cœloque Ereboque parentes.
 Hic pater omnipotens ter Cœlo & clarus ab alto
 Intenuit: radiusque ardentem lucis & auro
 Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
 Diditur hic subito Troiana per agmina rumor,
 Advenisse diem quo^h debita mœnia condant.
 Certatim instaurant epulas: atqueⁱ omine magno
 Crateras leti statuunt, & vina coronant.
 Postera cum prima lustrabat lampade terras
 Omnia dies, urbem, & fines, & littora gentis
 Diversi explorant: hæc, fontis stagna Numici:
 Hunc, Tybrim fluvium: hic fontes habitare Latinos.
 Tum satis Anchisa, delectos ordine ab omni
 Gentium oratores angusta ad mœnia regis

a Dixit ludens:
 ut etiam en
 Cic. assertur
 illud pro hoc.
 Vel ad respon
 si fidem verba
 componens,
 inquit Serv.

b Vix espe
 rans donec
 totum eloque
 retur, dixit
 protinus se
 eam agnosce
 re, & omen
 accipere.

c Intell. Men
 sas panicias
 quæ subijcie
 bantur epulis:
 quæ & Adorea
 liba dicuntur.
 Sed & Cere
 le solum &
 Quadras patt
 las ipse vocat.
 d Habitant:
 ut & Graecæ

e xiv.

f Vinum: com
 pro contento.
 g Ut mox, in
 stantibus epulis

g Serenus. To
 nans autem
 sereno cœlo
 Jupiter, boni
 ominis augu
 rium dare
 existimatur.
 h Promissa fac
 tis.

i Magno qui
 dam expon.
 Valde mani
 festo.

k In diversas
 partes profecti
 di.

Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes:
 Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucri.
 Haud mora: festinant iussi, rapidique feruntur
 Passibus ipse humili designat mœnia fossa,
 Moliturque locum: primisque in littora sedes,
 Castrorum in morem, pinis atque aggerè cingit.
 Jamque iter emensi, turres ac tella Latinorum
 Ardua cernebant iuvenes, muroque subibant.
 Ante urbem pueri & primævo flore juvenus
 Exercentur equis, domitantque in pulvere curas.
 Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
 Spicula contorquent, cursuque istuc taceant.
 Cum proventus equo longævi regis ad aures
 Nuntius ingentes ignota in veste reportat
 Advenisse viros: ille intra tella vocari
 Imperat, & solio medius consedit avito.
 Tectum augustum, ingens, centum sublime columinis
 Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
 Horrendum sylvis & religione parentum.
 Hinc sceptrâ accipere & primos attollere fasces
 Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
 Hæ sacris sedes epulis: hic ariete cæso
 Perpetuis soliti patres confidere mensis.
 Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
 Antiqua ex cedro, Italusque, patèrque, Sabinus,
 Vitifator, curvam servans sub imagine falcem,
 Saturnusque senex, Janique bifrontis imago,
 Vestibulo astabant: aliique ab origine reges,
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passus.
 Multaque præterea sacris in postibus arma,
 Captivi pendentes currus, curvæque securæ,
 Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,
 Spiculæque, clypeique, ereptæque rostra carinis.
 Ipse Quirinali lituo parvæque sedebat
 Succinctus trabea, levæque ancile gerebat.
 Picus, equum domitor: quem capta cupidinis ira
 Aurea percussus virga, versumque venenis,

Qui puberes
 erant. Nam
 sexto decimo
 anno tirones
 erant. Id. &
 Ser.
 Equos sub
 euribus.

In Urbe summa,
 pro Arce: ut
 Græcæ tam
 vocant

ἀκράν πο-
 λιν, & fre-
 quantius com-

ἀκρόπολιν.

Ita ferè di-
 ctum ut alibi
 Metu, de reli-
 gioso metu
 seu religione.

Alii omnes
 perpetuâ se-
 rie, à prima
 origine usque
 ad Lat. At Ser.
 vult esse pro
 Aboriginum
 reges.

Sic, Barbari-
 to postes aut
 spoliis quo su-
 perbi.

Cum Quir.

lituo, Lituum

Quir. habens.

Non autem,

Sine cinctus lituo

Ser. malè

jungit cum

conjux: ut di-

ctum sit per

ironiam.

sit avem Circe sparsitque coloribus alas.
 intus templo divum, patriâque Latinus
 sedens, Teucros ad sese in tecta vocavit :
 Atque hæc ingressis placido prior edidit ore,
 Dicite Dardanide (neq; enim nescimus & urbem,
 & genus: auditique adversita æquore cursus)
 Quid petitis? quæ causa rates, aut cujus egentes
 Latum ad Ausonium tot per vada cæcula vexit?
 Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
 Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
 Flaminis intrastis ripas, portique sedetis:
 Ne fugite hospitium: nève ignorete Latinos
 Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
 Sponte sua, veterisque dei se more tenentem.
 Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
 Auruncos ità ferre senes: his ortus ut agria
 Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
 Threiciamq; Samû, quæ nunc Samothracia fertur.
 Hinc illum Coriti Tyrrhena ab sede profectum,
 aurea nunc solio stellantis regia cæli
 Accipit, & numerum divorum altaribus auget.
 Dixerat: & dicta Ilioneus sic voce sequutus.
 Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
 Atra subegit hyems vestris succedere terris:
 Nec sydus regione viæ, littusve fefellit:
 Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
 Afferimur, pulsæ regnis, quæ maxima quondam
 Extremo veniens Sol aspiciebat Olympo.
 Ab Jove principium generis, Jove Dardana pubes
 Gaudet avo: rex ipse Jovis de gente suprema
 Troius Aneas tua nos ad limina misit.
 Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
 Tempestas ierit campos, quibus actus uterque
 Europe atque Asia fatis concurrerit orbis:
 Audiit & siquem tellus extrema x refuso
 Submovet Oceano, & siquem extenta plagarum
 Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.

† Hic & seq.
 versu, descri-
 bit vitam ho-
 minum auri
 seculi sub Sa-
 turno. Nam
 eum appellat
 veterem deum.
 Haud ità mul-
 ti sunt anni,
 sed fama per-
 vagata non
 est.

* Siquis pro-
 cul habitat.
 x Ser. expon.
 refuso.

y Bello & ex-
cidio Troia-
no.

z Aquam &
aërem, quæ
omnibus pa-
cere debent.

a Pro, præten-
dimus.

b Cui me sorta-
me precari, Et
vitta complus
voluit præten-
dere ramus.

tlw i xatn-

ei ar πe-

tlw i xatn-

c Impulerunt.

d Hæc aureâ
paterâ.

e Diadema.

f Pro Sacra
giara,

g Potestate
pari,

Diluvio ex illo tot vasta per æquora velli,
Diis sedem exigua patriis, litiusque vagamus
Innocuum, & cunctis undamq; auramq; patentem
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama levis, tantique abolefcet gratia facti:
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus & armis:
Multi nos populi, multa (nè temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantum)
Et petière sibi & voluère adungere gentes.
Sed nos fata deùm vestras exquirere terras
Imperiis egère suis: hinc Dardanus ortus,
Huc repetit: iussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numi.
Dat tibi præterea fortuna parva prioris
Munera, relliquias Troia ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
Hoc Priami gestamen erat, cùm jura vocatis
More daret populis, sceptrumque, & sacèrque iatata
Iliadumque labor vestes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora: soloque immobilis heret,
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet, nec sceptrum movent Priameia tantum,
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur,
Et veteris Fauni voluit sub pectore sortem.
Hunc illum satis externa à sede profectum
Portendi generum, paribusque in regna vocari
& Auspiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem letus ait, Dii nostra incepta secudent,
Auguriūque suum: dabitur Troiane quod optas.
Munera nec sperno: non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri, Troiæ ve opulentiâ deerit.
Ipse modò Æneas (nostrî si tanta cupido est,
Si jungi hospitio properat, sociusque vocari)

Adveniat,

ueniat, vultus néve exhorrescat amicos.
 mibi^h pacis erit dextram tetigisseⁱ tyranni.
 contra regi mea nunc mandata referte.
 mibi nata, viro gentis quam jungere nostræ
 Non patrio ex adyto sortes, non plurima cælo
 Monstra sinunt: generos externis affore ab oris,
 (Hoc Latio restare canunt) qui sanguine nostrum
 Nomen in astra serant: bunc illum poscere fata
 Atteor, & (siquid veri mens augurat) opto.
 Hæc effatus: equos numero pater eligit omni.
 Stabant^k tercentum nitidi in præsepibus^l altis.
 Omnibus ex templo Teucris iubet ordine duci
 Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.
 Aurea pectoribus demissa^m monilia pendent:
 Testi auro, sulvum mandunt sub dentibus aurum.
 Absenti *Æneæ* currum, geminosque jugales
 Semine ab ætherio, spirantes naribus ignem &
 Illorum de gente, patri quosⁿ *dadala* *Circe*
 Supposita de matre notbos furata creavit.
 Talibus *Æneade* donis dictisque Latini
 Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
 Ecce autem, *Inachius* sese refert ad arces
 Sæva *Jovis* conjux, aurâsque in vesta tenebat:
 Et letum *Æneam*, clâsemque ex æthere longè
 Dardaniâ Siculo prospexit ab usque *Pachyno*.
 Moliri jam testâ videt, jam fidere terræ,
 Deservisse rates: stetit acri fixa dolore:
 Tum quassans caput, hæc effudit pectore dicta,
 Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris
 Fata *Phrygum*! num *Sigæis* occumbere campis,
 Num capri potuere capi? num incensa cremavit
 Troia viros? medias acies mediósque per ignes
 Invenere viam? at, credo, mea numina tandem
 Fessa jacent: odiis haud exaturata quicui.
 Quinet iam patria excussos infesta per undas
 Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.
 Absumptæ in Tencros vires cælique marisque.

b *Fœderis*.
 Ab eo quod
 sequitur id
 quod præce-
 dit
 i Dixit ut
 Græci, & qui-
 dem vetustio-
 res, dixerunt
τὴν ἐγγύον,
 pro rege sim-
 pliciter.
 k Ut in legio-
 ne Rom. erant
 trecenti equi-
 res.
 l Ad osten-
 dendam equo-
 rum magnitu-
 dinem.
 m *Phalæra*.
 Sed alii ad
 phal. referunt
 quod sequi-
 tur, *Testi auro*,
 n *ingeniosa*.

o Cum tal. do-
 nis & dictis.
 p Vel, sublimes
 talibus donis
 q *crectis* an-
 tis ob t. d.

q Credo. q. d.
 scilicet.
 r Quidam odia
 jung. cum
 quicui.

f Sine metu
pel. & mei.
s Talis locus
lib. 1. *Paullane*
exure cloffem.
u Illi suas iras
in Cal. effun-
dere. Ita ul-
cisci Cal. ut
iræ suæ satis-
faceret.
x Pro *Quam*
scolorū p̄nam,

Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alveo,
Securi pelagi atque mei: Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit: concessit in iras
Ipse deum antiquā genitor Calydonā Diana. (renes)
Quod scelus aut Lapithis tantū, aut Calydone mo-
Ast ego, magna Jovis conjux, nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea: quod si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare
quod usquam est.

FLECTERE si nequeo superos, Acheronta movebo
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis:
Atque immota manet fati Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos excindere regum.

y Suorum ca-
de confede-
rationem hanc
emant.
z Hecuba, Cif-
sei filia: quæ
se facem pare-
re somniavit.
u Pro, conju-
gales. i. ma-
trimonio con-
ceptos.

Hac gener atque socer coeant y mercede suorum.
Sanguine Troiano & Rutulo dotabere virgo:
Et Bellona manet te pronuba: nec face tantum
z Cisseis pragnans ignes enixa a jugales:

Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,
Funestaq; iterum recidiva in Pergama tecta.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
Luctificam Aleto dirarum ab sede sororum
Infernisque ciet tenebris: cui tristia bella,
Iræ, insidiæq; & crimina noxia cordi.
Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartarea monstrum: tot sese vertit in ora:
Tam seve facies, tor pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur,
Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem,
Hanc operam: nè noster honos, infractæve b cedat
Fama loco, neu connubii ambire Latinum
Æneade possint, Italosve obsidere fines.
TU POTES unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis versare domos: tu verbera tectis
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,

b Pro cadet.
Vel Vincatur.
Infra hæc au-
tem, quæ an-
tea fuit infra-
cta.

MILLE

ILLE nocendi artes: sæcundum concute pectus.
 Disjice^c compositam pacem, sere crimina belli.
 arma velit poscatq; simul rapiatque juventus.
 In Gorgoneis Aleto infecta venenis
 Principio Latium & Laurentis tecta tyranni
 celsa petit, ^d tacitumque obsedit limen Amatae.
 Quam super adventu Teucrum, Turniq; hymeneis,
 Fomineæ ardentem curæq; iræq; coquebant.
 Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
 Conjicit, inque sinum præcordia ad intima subdit:
 Quos furibunda domum monstro permisceat omnem.
 Ille inter vestes & levia pectora lapsus
 Voluitur^e attactu nullo & fallitque furentem
 Vipervam inspirans animam: sit tortile collo
 Aurum ingens coluber, sit longe tenia vitta:
 Innebitque comas, & membris lubricus errat.
 Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
 Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem:
 Nec dum animus toto percepit pectore flammam,
 Mollis, & solito matrum de more loquuta est:
 Multa super nata lacrymans, Phrygiisq; hymeneis.
 Exulibusne datur ducenda Lavina Teucris?
 (O genitor!) nec te miseret nataq; tuique?
 Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinques
 Perfidas, alta petens, abducta virgine prædor?
^f At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
 Ledeamq; Helenam Troianas vexit ad arces?
 Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
 Et consanguineo torques data dextera Turno?
 Si gener externa petitur de gente^g Latinis,
 Idq; sedet, Fæniq; ^h premunt te jussa parentis:
 Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
 Dissidet, externam reor & sic dicere divos.
 Et Turno (si prima domus repetatur origo)
 Inachus Acrisiusque patres, mediæq; Mycenæ.
 His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
 Contrastare videt: ⁱ penitusque in viscera lapsum
 Serpentis

^c De qua con-
venit.

^d Tacitè obs.
& sine strepitu

^e Fœminis ulsi-
tarat.

fit ut non
attingeret.
Vel, ut tactus
eius non sen-
tiretur.

^f Latenter in-
spirat furentem
Fœm. autem, &
furere incipi-
entem, vel,
dum in furo-
rem concita-
tur. Aliter,
Ser.

^g Al. Læmon.

ⁱ Quid erit,
vel est tua fi-
des, quid c. &c.
q. d. Cujus
est pretii? Vel
subaudi, pro-
dest, aut tale
quid.

^k Quidam Lat.
jung. cum se-
det.

^l Urgent.

^m Nam dixit,
Ac dum prima
læsi, &c.

• Inusitato
quodam modo
& inaudito.
• Furore per-
cussa.
• Tibul. ead.
comp. uritur.
• Per obliquas
vias.

• Quid in fu-
rore tibi vide-
retur sacra B.
celebrare.

f Euba, vel
Euboia. Sed Euba
est apud Cat.
& Horat. a
• pro
• u. o.

Est autem Bac-
chantium vox.
• Sumebat, &
sic in seq. Ser.
Vel potius
cum his infan-
tibus assumen-
dum verbum
vociferabatur,
ex partic. vo-
cif. repetitum.
• Al. choros.
• Nam thyrsos
pampinis vi-
tium imple-
tos gestabant
in his sacris.
• Pineam fa-
ciem.

• Sic & Prist.
legit expo-
nens, Quicunque
al. ubi, cumque.
• Talem agit,
id est, tali
modo agit,
Ita agit &
veritas.

Serpentis furiale malum, totamque pererrat
Tum vero infelix ingentibus excita monstria,
Immensam sine more furio lymphata per urbem:
P. Ceu quondam torto volitans sub verbera turbo,
Quem pupi magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
q Curvatus fertur spatius: stupet inscia turba,
Impubesque manus, mixta volubile buxum:
Dant animos plage: Non cursu segnior illo
Per medias urbes agitur, populosque feroces.
Quinetiam in sylvas, simulato numine Bacchi,
(Majus adorsa nefas, majoremque orsa furorem)
Evolat: & natam frondosis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tedaque, moretur:
f Eue, Bacche, fremens, solum te virgine dignum
Vociferans: etiam molles tibi sumere thyrsos,
Te instrare choro, sacrum tibi pascere crimem,
Euba violat: furis que accensas pectore matres
Idem omnes simul arator agit nova querere tellus.
Deservere domos: ventis dant colla comasque.
Ast alie tremulis ululzibus aibera complent,
x Pampineasque gerunt incincte pelibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
Sustinet, ac nata Turnique canit hymenaeos,
Sanguineam torquens aciem: torumque repente
Clamat, Io matres audite ubi quaque Latina
Siqua piis animis manet infelicitis amara
Gratia, si juris materni cura remordet:
Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter sylvas, inter desertas ferarum,
Reginam Aleto stimulis agit undique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnemque domum verisse Latini,
Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
Acrifioneis Danae fundasse colonis,
Præcipiti delata Notis: locus Ardea quondam

Diffus avis, & nunc magnum^b manet Ardea nomē, ^b Al. tamen.

Sed^c fortuna fuit: testis hūc Turnus in altis

^c Fortuna ipsa tulit ut Turnus carperet q.

Jam mediam nigra carpebat nocte quietem:

Aleto torvam faciem & furialia membra

Exiit: in vultus sese transformat aniles,

Et frontem obscenam rugis arat, induit albos

Cum vitæ crines: tum ramum innectit olivæ.

Fit Calybe Junonis anus, templique sacerdos:

Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert:

Turne, tot incassum fusos patiēre labores?

Et tua Dardaniis^d transcribi sceptræ colonis?

^d Transferri h. te ad colonos Dard. tibi erepta tradi col.

Rex tibi conjugium, & quæsitæ sanguine doles

Abnegat, externusque in regnum queritur hæres.

Inunc, ^e ingratis offer te irrise periclis:

^e Tuo. ^f Pro quibus nulla grātia reddetur.

Tyrbenas, i, sterne acies, tege pace Latinos.

Hæc aded tibi me, placida cum nocte jaceres,

Ipsa palam sari omnipotens Saturnia jussit.

Quare age, & armari pubem portisque moveri

Letus in arma para: & Phrygios qui flumina & pul-

^g Ut supra. ^h flu. Tyberis, anona.

Consedere duces, pictasque exire carinas.

Telesum vis magna jubet: rex ipse Latinus,

Ni dare conjugium, & dicto parere satetur,

Sentiat, & tandem Turnum experiat in armis.

ⁱ Turnus.

Hic^h juvenis vatem irridens, sic orsa vicissim

Oreresert, Classes in vectas Tybridis undam,

Non, ut rere, meas effugit nuntius aures:

(Nè tantos mihi finge metus) nec regia Juno

Immemor est nostri.

Sed teⁱ victa situ, verique^k effusa senectus,

ⁱ Squalore & marcore con- sumpta.

O mater, curis nequicquam exercet, & arma

Regum inter falsa vatem formidine ludit.

Cura tibi, divum effigies & templa tueri:

Bella viri pacemque gerant, quis bella gerenda.

Talibus Aleto dictus exarsit in iras.

At juveni oranti subitus tremor occupat artus:

Dirigere oculi: tot Erinys sibilat hydris,

Tamque se facies aperit: tum flammæ torquens

^k Cui sunt effusa vires ad dicendum quod verum est, Cui est exhausta vis dicendi vera. Ut innuat illam corpore delirare.

L 4

Lumina,

Lumina, cunctantem & querentem dicere plura
 Reppulit: & geminos erexit crinibus angues:
 Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore.
 En! ego victa sita, quam veri effata senectus.
 Arma inter regum falsa formidine ludis.

l Quidam, ad
 ba: adsum, i.
 ad regum ar-
 ma.

Respice! ad hæc: adsum dirarum ab sede serorum:
 Bella manu tethumque gero.

Sic effata facem juveni coniecit, & atro
 Lumine fumantes fixit sub pectore tedas.
 Olli somnum ingens rupit pavor: ossaque & artus
 Persudit toto proruptus corpore sudor.

m Cum fremi-
 tu poscit.

Arma amens^m fremis, arma toro testisque requirit.

Sævit amor ferri, & scelerata insania belli:

Ira super: magno veluti cum flamma sonore

n De virgis
 facta.
 o Al. Aquas
 Fum.

ⁿ Virgea suggeritur costis undantis abeni,
 Exultantque æstu latices: surit intus^o aquæ vis,
 Fumidus atque altè spumis exuberat amnis:

p Melius quàm
 si diceret, Nec
 jam vas un-
 dam capit.

^p Nec jam se capit unda, volat vapor ater ad auras.

Ergò iter ad regem, polluta pace, Latinum

Indicit primis juvenum, & jabet arma parari:

Tutari Italiam, destrudere finibus hostem:

Se sat is ambobus Teucrisque venire Latinisque.

q Quia votis
 nuncupatis
 bella sume-
 bant.

Hæc ubi dicta dedit, ^q divósque in vota vocavit,

Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.

Hunc decus egregium formæ movet atque juvenes:

r Pro, Clara
 dext. factis:
 per hypalla-
 gen.

Hunc atavi reges, hunc^r claris dextera factis.

Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,

Alesto in Teucros Stygiis se concitat alis:

Arte nova speculata locum quo littore pulcher

Insidiis cursuque feras agitabat Iulus.

s Alesto: a
 Coccyto fluvi-
 o inferorum:
 cecylique petit
 sedem.

Hic subitam canibus rabiem^s Cecytia virgo

Objicit, & noto vares contingit odore,

Ut cervum ardentes agrent: quæ prima matorum

Causa fuit, belloque animos accendit agrestes.

Geruserat forma præstanti & cornibus ingens,

t Tyrrhei fi-
 lii: lætatur au-
 tem & Tyrr-
 hidae.

Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum

Nutribant, Tyrrheisque pater: cui regia parca

Armenta,

Armenta, & latè custodia credita campi.
 Assuetum imperiis soror omni Sylvia cura
 Mollibus intexens ornabat cornua fertis:
 Pestebatque ^a ferum puròque in fonte lavabat.
 Ille ^z mansum patiens, mensq; assuetus herili,
 Errabat sylvis, rursusque ad limina nota
 Ipse domum fera^a quamvis se nocte ferebat.
 Hunc procul errantem rabida venantis Iulis
 Commovère canes: fluvio cum fortè secundo
 Deslueret, ripaque æstus viridante levaret.
 Ipse etiam eximia laudis succensus amore
 Ascanius, curvo direxit spicula cornu:
 Nec dextræ erranti deus absuit: actaque multo
 Perque iterum sonitu perque ilia venit arundo.
 Saucius at quadrupes nota intra tectâ refugit,
 Successitque gemens stabulis: questuque, cruentus
 Atque imploranti similis, tectum omne replevit.
 Sylvia prima soror palmis percussa lacertos
 Auxilium vocat, & duros conclamat agrestes.
 Olli (^z pestis enim tacitis latet aspera sylvis)
 Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
 Stipitis hic gravidinodis: ^a quod cuique repertum
 Rimanti, T E Lum ira facit: vocat agmina Tyrrhenus,
 Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
 Scindebat, rapta spirans immane securi.
 At si vera è speculis tempus dea nacta nocendi,
 Ardua tectâ petit, stabuli & de culmine summo
 Pastorale canit signum, cornuque recurvo.
 Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
 Contremuit nemus, & sylva intonuère profunda.
 Audiit & Trivia longè lacus, ^b audiit amnis
 Sulfurea Naralbus aqua, fontesque Velini:
 Et trepidæ matres pressère ad pectora natos.
 Tum terò ad vocem celeres, quâ buccina signum
 Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
 Indamiti agricolæ: nec non & Troia pubes
 Ascanio auxilium castris effundit apertis.

^a ut alibi de
 equo. Quis
 drupedem ex-
 pon.
^z Pro manu-
 um, ut vult Ser
 Sic f. currâm
 pro currum.
^y Quantumvis
 ferâ nocte.

^z Faria.

^a Quod quæ-
 rens quisque
 reperit, ira in-
 bet esse illi
 pro telo, ut
 lib. I. furor ar-
 ma ministras.

^b Quæ Diana
 speculum di-
 citur.

Direa

Dirēxere acies non jam certamine agresti,
 Stipitibus duris agitur, sudibusve praeustis:
 Sed ferro ancipiti decernunt, atrāque late
 Horrescit strictis seges ensibus: atrāque fulgent
 Sole lateffita, & lucem sub nubila jactant.

e Quia cum
 incipit mare
 paulum turba-
 ri, partes ejus
 quae non mo-
 ventur, albe-
 scere videntur
 & vernare: at
 eū inhorruit,
 nigrescit.
 d Pro sagitta:
 ut, ipse vol-
 uens Pythiam.

Fluctus uti primo cepit cum^c albescere vento,
 Paulatim sese tollit mare, & altius undas
 Erigit, inde ima consurgit ad aethera fundo:
 Hic juvenis, primam ante aciem stridente sagitta,
 Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon.

Sternitur, haesi enim sub gutture^d vulnus, & udae
 Vocis iter, tenuemque includit sanguine vitam.
 Corpora multa virū circē, seniorque Galesus:
 Dumpaci medium se offert, justissimus unus
 Qui fuit, Ausoniisq; olim ditissimus arvis.

Quinque greges illi balantum, quina redibant
 Armenta, & terram centum vertebat aratrii.
 Atque ea per campos equo dum Marte geruntur,
 Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum

a Uo dicitur
 committi pu-
 gna, cum in-
 choatur.

f Pro conve-
 ctā
 quidam accip.
 ut ille colo-
 vatis am is de-
 vora ab Indis,
 Georgic. 4.
 pro de vectus
 Alii, per con-
 vexa, per au-
 ras Jun. affatur
 g Vocis compos

Imbuat, & primae^c commisit funera pugnae:
 Deserit Hesperiam, & coeli^f convexa per auras,
 Junonem & viatrix affatur voce superba,
 En! perfecta tibi bello discordia tristi:

Nic in amicitiam coeant, & foedera jungant:
 Quandoquidem Ausonio respersti sanguine Teucros.

Hoc etiam his addam, tua si mihi centā voluntas,
 Finitimas in bella feram rumoribus urbes:

Accendamque animos insani Martis amore,
 Undiq; ut auxilio veniant: spargam arma per agros.

h Manent, per-
 maneat.

Tum contra Juno, Terrorum & fraudis abunde est
 Stant belli causer pugnatur cominus armis:

Quae fors prima dedit, sanguis novus imbuat arma.
 Talia connubia & tales celebrent hymeneos.

i Aeneas.

Egregium Veneruⁱ genus, & rex ipse Latinus.
 Te super aetherias errare licentiis auras

k Pro superest
 restat.

Haud pater ipse velit, summi regnator Olympi.
 Cede locis: ego, si qua super fortuna laborum est,

Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces.
 Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
 Corytisque perit sedem, super a ardua linquens.
 Est locus, Italiae in medio, sub montibus altis,
 Nobilis, & fama multis memoratus in oris:
 Am sancti valles: densis hinc frondibus atrum
 Urget utrumque latus nemoris, mediòque fragosus
 Dat sonitum saxi & torto vortice torrens.
 Hic specus horrendum, & sevi^m spiracula Ditis
 Manant, ruptoque ingens Acheronte vorago
 Pelliferas aperit fauces: quis condita Erinyes,
 Invisum numen, terras coelumque levabat.
 Nec minus interea extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum: ruit omnis in irbem
 Pastorum ex acie numerus: caesosque reportant,
 Almonem puerum, n^o fœdatique ora Galefi:
 Implorantque deos, obtestanturque Latinum.
 Turnus adest, mediòque in crimine, cadis & ignis
 Terrorem ingeminat: Teucrosque in regna vocari,
 Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
 Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia^o matres
 Insultant & thyaïs (neq; enim leve nomen Amatae)
 Madique collecti coeunt, Martemque^r fatigant.
 Illicet infandum cuncti contra omina bellum,
 Contra fata deum, perverso numine poscunt.
 Citatim regis circumstant tella Latini.
 Ille, velut pelagi rupes immota, resistit:
 Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
 Quae sese, multis circum latrantibus undis,
 Mole tenet: scopuli nequicquam & spumea circum
 Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.
 Vix ubi nulla datur cecum^r exuperare potestas
 Consilium, & saeva nutu Junonis eunt res:
 Multa deos aurâsque pater testatus inanes,
 Frangimur (heu!) fati, inquit, ferimurque procella:
 Ipsas & sacrilego pendetis sanguine pœnas,
 Omiserit Te Turne nefas, te triste manebit

Loca omni
 parte sancti.

Quae à Graecis
 Xapovρεia,
 fauces subter-
 raneae, tetrum
 exhalantes
 odorem & pe-
 stiferum: ex
 quo Ditis fau-
 ces existima-
 bantur,

Centurati

Ut paulo
 ante, Terrorum
 & fraudis a-
 bunde est.
 De quibus
 supra, & seq.
 Choreis.
 Exercent.

Al. expugna-
 re.
 Vos sacrile-
 gi pendetis
 hujus belli
 pœnas. Vocat
 sacril. quod
 bellum suscipe-
 rent contra
 voluntatem
 decorum.

Suppli-

Securitas
omnis in
promptu est.

Perpetua &
non intermis-
sa observatio-
ne.

Orientis po-
pulos,

Evocat ad
bella. Purat
Ser. alludi ad
genus tertium
militiae quod
evocatio dice-
batur.

Attingere
portas noluit
ad ipsas refe-
randas.

Ante inext.
atque imm. ut
intell. quanto
diutius defi-
des durant,
tanto ardenti-
us ad bellum
tunc fuisse pro-
fectos. Mox
dicet, Qui bel-

lo excitat reges
& Pars ard. pro

ardua in altis
equis, i. Popu-
lus partim pa-
rat ire pedes,
partim arduus
est. &c. Sic a-
libi ad rem,
non ad vo-
cem respicit.

Mutavit, cum
Crustumericum
diceretur.

Cavant tegm.
pro, conficiunt
cave regim.

Supplicium: votisque deos venerabere seris.

Nam mihi parata quies, ^u omnisque in limine portus:
Funere felici spoliior. Nec plura loquutus,
Sepsi se tectis, verumque reliquit habenas.

Mos erat Hesperio in Latio, quem ^x protinus urbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum

Roma colit, cum prima movent in praelia Martem:
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,

Hyrcanisve Arabisque parant, seu tendere ad Indos,

Auroramque sequi, Paribosque reposcere signas:
Sunt geminae belli portae (sic nomine dicunt)

Relligione sacrae & sœvi formidine Martis:

Centum ærei claudunt vœctes, æternaque ferri

Robora: nec custos absistit limine Janus:

Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnae,

Ipsæ, Quirinali trabea cinctique Gabino

Insignis, reserat stridentia limina consul:

Ipsæ ^z vocat pugnas: sequitur tum cætera pubes,

Æreæque assensu conspirant cornua rauco.

Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus

Mox jubebatur, tristisque recludere portas.

Abstinuit tactu pater, aversusque refugit

Fœda ministeria, & cæcis se condidit umbris.

Tum regina deum cælo delapsa, morantes

Impulit ipsa manu portas, & cardine verso

Belliferratos rupit Saturnia postes.

Ardet ^b inexcitata Ausonia atque immobilis ante.

Pars pedes ire parat campis: pars, ^c arduus altis

Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.

Pars leves clypeos, & spicula lucida tergent

Arvina pingui, subiguntque in cote secures:

Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum.

Quinque adeo magnæ positis incudibus urbes

Tela novant: Atina potens, Tyburaque superbum,

Ardea, ^d Crustumericque, & turrigera Ardea.

Tegmina tuta ^e cavant capitum, stectuntque saligna

Umbonum crates: alii thoracæ ahenos

Ante

Aut leves ocreas lento ducunt argento.
 Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
 Efficit amor: recoquunt patrios fornacibus enses.
 Classica jamque sonant: it bello ieffera signum.
 Rix galeam rectis trepidus rapit: ille frementes
 Ad juga cogit equos, clypeumque auròque trilocem
 Lorcam induitur, fidòque accingitur ense.
 Pandite nunc Heliconæ deæ cantusque movete:
 Qui bello exciti reges, quæ quemque sequuta
 Complèrint campos acies, quibus Itala jam tum
 Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis.
 Et meministis enim diæ, & memorare potestis:
 Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
 Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
 Contemptor divum Mæxentius, agminaque armat.
 Filius huic juxta Lausus: quo pulchrior alter
 Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
 Lausus equum domitor, debellatorque ferarum,
 Ducit Agyllina & nequicquam ex urbe sequutos
 Mille viros; ^b dignus patriis qui lætior esset
 Imperiis, ⁱ & cui pater haud Mæxentius esset.
 Post hos insignem palma per gramina curram,
 Victoresque ostentat equos satus Hercule pulchro
 Pulcher Aventinus: clypeoque insigne paternum
 Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydræ.
 Collis Aventini sylva quem Rhea sacerdos
 Euriuū partu sub luminis edidit auras,
 Mistæ deo mulier: postquam Laurentia victor
 Geryone extincto ^k Tyrrinthius attigit arva,
 Tyrrhenosque hoc es in flumine lavit Iberus.
 Pilam manu sevosque gerunt in bulla ^l dolones:
 Et tereti pugnans mucrone, verumque Sabello.
 Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,
 Terribili impexum seta, cum dentibus albis,
 Indutus capiti, sic regia tellus subibat,
 Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
 Tum gemini fratres Tyburtia mœnia relinquunt,

f Splenduerit
 aut, Quorum
 armorum a-
 more flagra-
 verit. Aut,
 quibus armis
 ardentem præ-
 liata sit.

g Quis in præ-
 lio perit, neq;
 paternum im-
 perium rece-
 pit.
 h Dignus cui
 lætior esset
 imperii pater:
 ni status.
 i q. d. Dignus
 alius patris
 imperiis læ-
 tioribus.

k Hercules.

l Dolones sunt
 vel flagella,
 intra quorum
 virgam latet
 pugio vel (se-
 cundum Var.)
 ingentes conti-
 eum ferro bre-
 vissimo.

Fra-

Montes
Theſſalia, qui
exiſtimantur
eſſe Centau-
rorum ſedes.

De his ver-
bis, omn. quæ
erant, atq.
lege Ser. &
vide an de-
beas illi cre-
dere.
Quæ Gabilis
colitur.

Pede ſiniſtro
iudo pugnare
inſtituerunt.

Tractat fer-
rum quod tra-
ctare deſueve-
rat.

Mons ſpud
Iripinos, haud
longè à Fla-
minia. De quo
Horatius, Vi-
des ut alta
ſit nive can-
didum Soracte.
In pares or-
dines diſceſſi.

Fratriſ Tyburti diſtam cognomine gentem,
Catilluſque, acérque Coras, Argiva iuventus.
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur:
Ceu duo nubigenæ cùm vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, ^m Homolen, Oſbryng, nivalen-
Linquentes curſu rapido: dat euntibus ingens
Sylvæ locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Præneſtinaſ fundator deſuit urbis,
Vulcano gentium pecora inter agreſtis regem,
Inventumque focus, ⁿ omnis quem credidit ætas,
Ceculus: hunc legio latè comitatur agreſtis:
Quique altum Præneſte viri, quique arva ^o Gabina
Junonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernicaſ ſaxa colunt: quos dives Anagnia paſcit,
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei curruſque ſonant: pars maxima glandes
Liventis plumbi ſpargit, pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvosque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capitiſ: P veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, crudus tegit altera pero.
At Meſapus equum domitor, Neptunia proles,
Quem neque ſas igni cuiquam, nec ſternere ferro,
Jam pridem reſides populos deſuetæque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumq; ^q retrahat
Hi Feſcenninæ acies, equosque Faliscos,
Hi ^r Soractis habent arces, Flaviniæque arva,
Et Cymini cùm monte lacum, lucosque Capenos.
Ibant ^r æquali numero, regemque canebant:
Cen quondam nivei liquida inter nubila cynci
Cùm ſeſe è paſtu reſerunt, & longa canoros
Dant per colla modos, ſonat amnis, & ^r Aſia longè
Pulſa palus.

Nec quiſquam aratus acies ex agmine tanto
Miſceri putet, æriam ſed gurgite ab alto
Surgeri volucrum raucarum ad littora nubem.
Ecceſ Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar:

Glandia

claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens
 per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
 Quà ingens Amiterna cohors, & prisca, Quirites
 Eret manus omnis, oliviferaq; Mutusca:
 Qui Nomentum urbem, qui^u Rosearura Velini,
 Qui Tetricæ horrentes rupes, montemq; Severum
 asperiamq; colunt, Formosq; & flumen Himelle:
 Qui Tyberim Fabarimq; bibunt: quos frigida misit
 Nurfæ, & Hortinæ classes, populique Larni:
 Quisq; secans^z infauftum interluit Allia nomen.
 Quam multi Libyco voluunt^r marmore fluctus,
 seuus ubi Orion hybernus conditur undis:
 Vel cùm sole novo densæ torrentur ariste
 Aut Hermi campo, aut Lycie flavenibus arvis:
 Scuta sonant, & pulsusq; pedum tremit excita tellus.
 Hinc Agamemnonius Troiani nominis hostis
 Curru jungit Hæsus equos, Turnoque feroces
 Mille^b rapit populos: vertunt felicia Baccho
 Massica qui rastro, & quos de collibus altis
 Aurunci misere patres, Sidicinæq; juxta
 Aquora: quique Gales linquunt: amnisque vadoli
 icola Vulturni, pariterq; Saliculus asper,
 Ostorumque manus: teretes sunt^c acides illis
 Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello.
 Levas tetra tegit, falcati cominus enses.
 Nec tu carminibus nostris indictus abibis
 Oebale, quem generasse Telon Sebethide Nympha
 Pertur, Teleboùm Capreas cùm regna teneres
 Jam senior: patriis sed non & filius arvis
 Contentus, latè jam tum ditione premebat
 Sarastes populos, & que rigat æquora Sarnus:
 Quisq; Rufas Batulúmque tenent, atq; arva Celeme:
 Et quos malifera despectant mania Abelle,
 Teutonico ritu soliti torquere^d cateias:
 Tegmina quis capitum raptus de subere cortex:
 Aratæq; micant peliæ, micat æreus ensis.
 Este montose misere in prælia Nurfæ,

id est, Sabinis:

u Al. Rosides
sed Rosæ Ser.
agnoscit, à lo
ci nomine,

z Ob eisdem
libi acceptam à
Romanis.
y Marl.

z Quidam Scas
ta f. jungunt
præced. com
parationi.
a Al. pulsusq;
pedum comen
ta tellus.
b Rapis. Ra
ptim adducit

c Jacula anse
ta vel amen
tata: cū n se
quatur, flag
lenso, i. loren
amento. As
fortasse ex
a. f. x. x. l. s. s.
f. x. l. s. s.
d. y. x. l. s. s.
depravata cō
vox.

d Tela Galli
ca,

Ufens,

¶ Inferatilibus.

Nam sacer-
dotes & vates
coronati & in-
fulati erant.
Serv. exponit,
Frondebis
comptus festi-
vus olive.
¶ Terrenis ser-
pent. Hydri
autem aquæ
serp.

¶ Al. Angitia,
progenies Mar-
sorum: quia
angustibus ad-
versatur.
¶ Etiam alii
lacus.

¶ Frequenti
sacrific. Plac.
q. d. Non qua-
lis antefuit,
vel illis, vel
apud Tauros,
humano gau-
dens errore.
¶ Ipsum Et-
culapum
Phœbo geni-
tum. At Serv.
Panisiam et-
iam asserit, i.
matre Pœni
genitum.

¶ Segueat.
At Serv. Com-
mendat, ab
aliis segrega-
tum.

¶ Al. segnius:
ut & Serv.
legit & exp.
Non segnius
patre. Tam-
audax ut nec
paternæ mor-
tis terretur
exemplo.

Usens, insignem fama & felicibus armis.

Horrida præcipue cui gens assuetaque multo

Venatu nemorum, & duris Equicola glebis:

Armati terram exercent: semperq; recentes

Convectare juvat prædas, & vivere rapto.

Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,

¶ Fronde super galeam & felici comptus oliva,

Archippi regis missu, fortissimus Umbro:

¶ Vipereo generi, & graviter spirantibus hydris

Spargere qui somnos cantuq; manuq; solebat,

Mulcebatq; iras, & morsus arte levabat.

Sed non Dardanice medicari cuspide ictum

Evaluit: neq; eum juvare in vulnera cantus

Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbe.

Tenemus^h Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,

Te liquidi flevère^l lacus.

Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,

Virbius: insignem quem mater Aritia misit

Eductum Ageriæ luctu, Hymettia circum

Littora: ^k pinguis ubi & placabilis ara Diane.

Namq; ferunt fama Hippolytæ, postquam arte novæ

Occiderit, patriasq; explerit sanguine pœnas

Turbatis distractus equis, ad sydera rursus

Ætheria & superas cœli venisse sub auras,

Pœoniis revocatum herbis, & amore Diane.

Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab um-

Mortalem infernis ad lumina surgere vite, (br)

Ipse repertorem medicina talis & artis

Fulmine^l Phœbigenam Stygias detrussit ad undas.

At Trivia Hippolytum secretis alma recondit

Sedibus, & Nymphæ Ageriæ nemorisq; ⁿ relegat:

Solus ubi in sylvis Italis ignobilis ævum

Exigeret, versosq; ubi nomine Virbius esset.

Unde etiam Triviæ templo lucisq; sacratis

Cornipedes arcentur equi, quod littore currum

Et juvenem monstris pavidi effudere marinis.

Filius ardentis haudⁿ secius æquore campi

Exercebat

Exercebat equos, currūve in bella ruebat.
 Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
 Vertitur, arma tenens, & toto vertice supræ est.
 Cui triplici crinita juba galea alta Chimeram
 Sustinet, & Ætneus efflantem faucibus ignes.
 Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis,
 Quam magis effuso crudescunt sanguine pugna.
 At levem clypeum sublatis cornibus Io
 Auro insignibat, jam setis obstita, jam bos,
 Argumentum ingens, & custos virginis Argus,
 Calatæque amnem fundens pater Inachus urna.
 Insequitur nimbus peditum: clypeatæque totis
 Agmina densantur campis, Argivæque pubes,
 Auruncæq; manus, Rutuli, veteresque Sicani:
 Et sacræ acies, & picti scuta Labici:
 Quis saltus, Tyberine, tuos, sacrumque Numici
 Litus arant: Rutulosque exercent vomere colles,
 Circūq; jugum: quis Juppiter Anxurus arvis
 Præsidet, & viridi gaudens Feronia luo.
 Qui Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
 Querit iter valles atque in mare conditur Usens.
 Hos super advenit Volscæ de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
 Bellatrix: non illa colo Calathisve Minervæ
 Famineas assueta manus, sed prælia virgo
 Dura pati, cursūque pedum prævertere ventos.
 Illa vel intacta segetis per summa volaret
 Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
 Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis
 Ferret iter, celeres nec tingeret aquore plantas.
 Illam omnis tectis agrisque effusa juvenus,
 Turbæque miratur matrum, & prospectat euntem,
 Attonitis inhians animis: ut regius ostro.
 Velel honos leves humeros, ut fibula crinem
 Auro internectat: Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
 Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

o Ser. expon.
 agit. At ego
 crediderim
 porius dictum
 exemplo Gra-
 eorum verbo-
 rum ὁρῶν-
 ται & πω-
 λείνται.

p Galea tres
 habens conos
 & lophos,
 tréque cri-
 stas. Græc.

τετραλῆτα.

q Ingentes, &
 Ætneis simi-
 les.

r Ut signific.
 fluminis an-
 gustias.

s Lanificæ.

i Cum stupore
 quodam pate-
 facto ore.
 u Lyc. Quasi
 Lyciam.

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. VIII.

ARGUMENTUM.

Belli signum Turnus ex Laurenti arce proponit, Latiusque totius finitimarumque urbium sibi auxilia adiungit. Venulus quoque Arpos ad Diomedem mittitur, ut eum periculi similitudine ad belli societatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque suarum paucitati diffidens, Tyberini monis aduerso flumine in ea loca subvehitur in quibus postea Roma condita fuit: Euandriusque regis, qui ex Arcadia profugus, in Palatino monte oppidum nomine Pallanteum condiderat, auxilium implorat. Euander Æneam, adventus ejus causam cognitam, benigne hospitio excipit: sacrisque Herculis, quibus tum intentus erat, adhibitum, causam ritusque sacrificii edocet. Locaque ejus traditis nobiliora obiter hospiti recenseret. Postridie Æneas, equitum quadringentorum subsidio adjunctus (quibus præerat Pallas, unicus Euander filius) partem copiarum secundo flumine ad suos remittit: ipse cum reliquis Agyllam florentissimam Tyrrhenorum civitatem petit: cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus uxoris blanditiis adductus, privigno suo arma fabricatur: eademque à Venere ad Æneam deferuntur, qui armorum pulchritudine delectatus, cum cætera omnia, tum clypeum in primis, quæ res à posteritate sua strenue gerendas habebat depictas, studiosè admiratur.

ALIUD MODESTINI
jurisconsulti argumentum.

Dat belli signum Laurenti Turnus ab arce.

Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,

*Qui petas auxilium, & doceat qua causa petendi.
 Æneæ divum monitu adit Arcada regem
 Euandrum, Arcadia profugum; nova regna petentem.
 Accipit auxilium: huic natum & sociâ agmina jungit
 Euander, Pallas fati comes ibas iniquis.
 Jamque habitu bello, & materni latus in armis,
 Fatâque fortunâque ducum, casûsque suorum
 Sortitus clypeo, divina intentus in arte est.*

ALIUD INCERTI AUTORIS
 argumentum.

*Vidit ut Æneas summa vi bella parari,
 Arcadas, Euandrumque senem sibi sedere jungit:
 Dardaniôque duci sociatur Etruria tota.
 Arma petit genitrix, dat Mulciber: in clypeo
 Res pingis Latias, & fortia fulta nepotum.*

ALIUD MONOSTICHON.

Præparat Octavo bellum quos mittat in hostes.

ALIUD.

Dat simul Ænea socios Octavus & arma.

*Tr. belli signum Laurenti Turnus ab arce
 Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu:
 Unde acres^b concussit equos, utque^c impulit arma:
 In templo turbati animi, simul omne tumultu
 Jurat trepido Latium: sævitque juvenus
 Ista: duces primi, Mæsupus & Ufens,
 Intempôrque deûm Mæxentius, undique cogunt
 Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
 Mittitur & magni Venulus Diomed: ad urbem,
 Qui petat auxilium: & Latio consistere Teucros,
 Invenit Æneam classis, victosque Penates
 Inferre, & fati regem se dicere posci,
 Doceat, multasque viro se adjungere gentes
 Dardanio, & latè Latio increbrescere nomen.
 Quid struat his cæptis, quem (si fortuna sequatur)
 Eventum pugne cupiat, manifestius ipsi,*

^a Vexillum.

^b Illo tubæ sonitu.

^c Ad pedites pertinere, & esse sacrorum, tradit Serv. Quidam exp. de hasta impulsâ in hostium fines, ut postea moris fuit fecialibus.

^d Ut lib. 1. -- Inferretque deus Latio.

Quam

⁊ Fiebant, aut
quid tale.
⁊ Sic Catul-
lus, Nos alio
montes, alio
divisumus en-
im;

⁊ Dii fluvio-
rum & maris
hoc vestitu
glauco, id est,
caeruleo, pingi
solebant, &
capite arundi-
ne recto. E
carbasso autem
texebantur te-
nuiss. vela.
⁊ Ob Darda-
num Troiani
generis auto-
rem, ex Italia
profectum.
Unde lib. 7.
hinc Dard-
anum, Huc ve-
nit.
⁊ Nè desere-
tuum incep-
tum. Jungun-
tur autem
hæc, Nè abfisse,
ideò illa nè
abf. non in-
clusa sunt pa-
rentes.

Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
⁊ Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:
Atq; animi nunc hæc celerem, nuncⁱ dividit illi
In partēsque rapit varias, pèrque omnia versat:
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen abenis
Sole percussum, aut radiantis imagine Luna,
Omnia pervolat latè lora: jamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omnes
Alituum pecudumque genus sopor altus habebat:
Cum pater in ripa gelidique sub ætheris axe
Aneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci fluvio Tyberinus amæno,
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus: eum tenuis & glauco velabat amictu
Carbasus, & crines umbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, & cætas his demere dictis,
O sate gente deum, Troianam ex hostibus urbem
Qui revebis nobis, æternæque Pergama servas,
Expectate solo Laurenti, arvisque Latinis:
Hic tibi certa domus, certi, nè abfisse, penates,
Nè belli terrere minis: timor omnis & ira
Concessere deum.
Jamque tibi (nè vana putes hæc fingere somnum)
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum sætus enixa, jacebit,
Alba solo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano: nunc qua ratione, quod instat,
Expeditas victor, paucis (adverte) docebo.
Arcades his oris (genus à Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites, qui signa sequuntur)
Delegere locum, & posuere in montibus urbem,

Pallante

Pallantis proavi de nomine, Pallantem.
 Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina:
 Hos castris adhibe socios, & fœdera junge.
 Ipsc ego te ripis & recto flumine ducam,
 Adversum remis superes subvectus ut amnem.
 Surge agè nate dea: primisque ^k cadentibus astris
 Junoni fer rite preces, iramque minasque
 Supplicibus supera votis, mihi victor honorem
 Perfolves: ego sum, plena quem flumine cernis
 Stringentem ripas, & pingua culta secantem,
 Ceruleus Tybris, cœlo gratissimus amnis:
 Hic mihi magna domus, celsis ^m caput urbibus exit.
 Dixit, deinde lacu fluvius se condidit alto,
 Una petens: nox Æneam somnūsque reliquit.
 Surgit, & ætherii spectans orientia solis
 Lamina, rite cavis undam de flumine palmis
 Sustulit: ac tales effudit ad æthera voces:
 Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus omnibus unde
 Tug, ô Tybris, tu ô genitor cum flumine sancto, (est,
 Accipite Ænean, & tandem arcete periculis.
 Quo te cunq, lacus miserantem incommoda nostra
 Fonte tenet, quocunque solo pulcherrimus exis,
 Semper honore meo, semper celebrare donis,
 Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.
 Adis ô tandem, propius tua numina firmes.
 Sic memorat: geminasque legit de classe bires,
 Remigiōque aptat: socios simul instruit armis.
 Ecce autem subitum atq, oculis mirabile monstrum!
 Candida per sylvam cum sætu concolor albo
 Procubuit, viridique in littore conspicitur sus.
 Quampius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno
 Nasciat, sacra ferens, & cum grege sistit ad aram,
 Tybris ea fluvium, quàm longa est, nocte tumentem
 Leniit, & tacita refluens ita substitit unda,
 Nitris ut in morem stagni placideq, paludis
 Sterneret aquor aquis: remo ut luctamen abesset.
 Igdo iter inceptum celerant & rumore secundo.

Labi-

k ut lib. 2.

—suadentque
 cadentia sydera
 somnos.

l Radentem;

m De fonte
 fluvii ex edit.
 Erruria parte
 exeunte. Con-
 venit quod ad-
 dit, — quocunq;
 solo pulch. exis,

n Ità Serv. di-
 stinguit. Alil,
 Nymphæ Lau-
 rentes, nymph. 2.

o Quod fluvii
 dividunt se in
 brachia, partes,
 vel offia, quæ
 cornua vocan-
 tur: ut, Rhodanus,
 bicornis: sive
 ob mugitum,

p Poetu. Est
 autem hyf.
 prot. pro Siflis
 & nasciat.

q Rumore secum,
 inter comites
 de felici pro-
 fectione, ut
 quidam exp.

§ Sylvarum
vianarum
bosines in
sumine ag-
narentes.

§ Pro, Ta. iti
incumbere.

§ Qui estis ge-
nere? Quo ge-
nere estis? ut
creta genus
phoece.

Labitur uncta vadis abissi mirantur & unde,
Miratur nemus insuetum fulgentia longe
Scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant:
Et longos superant flexus, variisque teguntur
Arboribus: viridescque secant placido aquare: § sylv
Sol medium cœli constenderat igneus orbem,
Cum muros artemque procut, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Aequavit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.
Fortè die solennem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniade magno divisque ferebat
Ante urbem, in tucos Pallas huic filius una,
Una omnes juvenum primi, pauperque senatus,
Thura dabant: tepidusque cruor sumabat ad aras.
Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur visu subito, cunctique relictis
Consurgunt mensis: audax quos rumpere Pallas
Sæva vetat, raptique volas telo obvius ipse:
Et procul è tumulto, juvenes, quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quod tenditis? inquit.
§ Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an
Tum pater Aneas puppi sic fatiur ab alta,
(Paciferaque manu ramum præendit olive)
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere superbo.
Euandrum petimus: scire hæc, & dicite lectos
Dardania venisse duces, socia arma rogantes.
Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
Egredere o quicumque es, ait: coramque parentem
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
Accepitque manu, dextramque amplexus inbasit.
Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Aneas dictis affatur amicis.
Optime Grajugenam, cui me fortuna precari,

uita comptos voluit prætere ramos: (cas,
 equidem extimui, Danaum quod ductor & Ar-
 ridus, à stirpe fores geminis conjunctus Atridis
 me virtus, & sancta oracula divum,
 patres, tua terra didici fama,
 iuxto tibi, & satis egere volentem.
 danus, Iliacæ primus pater urbi & autor,
 (ut Graii perhibent) Atlantide cretus
 Teucros: Elekram maximus Atlas
 ille, ætherios humero qui sustinet orbes
 Mercurius pater est, quem candida Mæna
 gelido conceptum vertice fudit.
 Maiam (auditis si quicquam credimus) Atlas,
 Atlas generat, cæli qui sydera tollit.
 genus amborum scindit se sanguine ab uxo.
 pretus, non legatos, neque prima per artem
 a tui pepigi: mihi ipse mœnibus
 caput, & supplex ad limina veni.
 eadem, qua te, crudeli & Daunia bello
 quitur: nos si pellant, nihil abfore credunt
 omne Hesperia penitus sua sub iuga mittant,
 mare, quod supra, teneant, quodq; alluit infra.
 daque fidem: sunt nobis forsia bello
 ora, sunt animi, & rebus spectata juvenus.
 rat Aneas: ille os oculosque loquentis
 nudum & totum lustrabat lumine corpus.
 sic pauca refert, ut te fortissime Teucrum
 agnoscoque libens! ut verba parentis
 vocem Anchise magni vultumque recordor!
 meminini Hesperia visentem regna sororis
 medontiadem Priamum, Salamina petentem,
 Arcadia gelidos in visere fines.
 mihi prima genas vestibat flore juvenas
 abarque duces Teucros, mirabar & ipsum
 medontiadem: sed cunctis altior ibat
 his: mihi mens juvenili ardebat amore
 cellare virum, & dextra conjungere dextram.

n. Pacifera &
 livæ ramum,
 ut modò dixie
 x Per terras
 sparsa. In qui-
 busdam edit.
 dedici male
 pro didici,
 voce antiqua
 Ut, didici
 hic subito Troi-
 ana per omnia
 timor.

y Cum nullis
 ante pactus
 sum, ut te aut
 per artem ali-
 quam, aut per
 legatos proba-
 rem: sed intro-
 pidum me tibi
 constissi. Ar-
 tem fortasse
 intell. Artifi-
 ciosam oratio-
 nem.
 Rutula, a
 Dauno regē

a Uno co-
 demque itine-
 re: vel, Contie-
 nuato itinere.
 Atque, ulterius
 pergentem.

M

Accessi,

^a Oppidū Ar-
adia.

^a Juncta est
antiquis ami-
ciliis per illud
Anchise hoc
spitium.

^a Ex herbis
structo super-
imposito sedili
^e Acceptum
collocat super
toto cooperto
pelle leonis.
^f Panes ex Ce-
rere confectos,
id est, & fru-
mento.
^g Quidam exp.
integri, &
nunquam in-
terrupti.

^b Quasi jam
jamque lapsu-
ram.

ⁱ Adventum
dei, qui ad-
ventus auxilio
fuit.
^k Qui se aliis
etiam plurimis
ultorem exhib-
uit.

Accessi, & cupidus ^b Phœnei sub mania duxi.
Ille mihi insignem pharetram, Lyciâsq; sagittas,
Discedens, chlamydēq; auro dedit intertextam,
Frangitque bina, mensaque nunc habet, aurea, Pall-
Ergo, & quam petiit, & juncta est mihi fadere de-
Et, lux cum primū terris sacra stina reddet,
Auxilio teros dimittam, opibusque juvabo.
Interea sacra hæc (quando huc venisti amici)
Annua, quæ differre nefas, celebrare faventes
Nobiscum, & jam nunc sacrorum assuescite mensis.
Hæc ubi dicta, dapēs jubet & sublata reponi
Poculas gramineoque viros locat ipse sedili:
Precipimūq; ^d toro & villosi pelle leonis
^e Accipit, Aneam, solioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim arēq; sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantq; canistris
^f Dona laborata Cereris, Bacchūq; ministrant.
Vescitur Aneas, simul & Troiana juvenus
& Perperui tergo bouis, & lustralibus extis.
Postquam exempta fames, & amor compressus edet
Rex Euandrus ait, Non hæc solennia nobis.
Hæc ex more dapēs, hanc tanti numinis aram.
Vana superstitiæ veterūve ignara deorum
Imposuit: sævis, hospes Troiane, periculis
Servati facimus, meritisquo novamus honores.
Jam primū saxi ^h suspensam hanc aspice rupem:
Disjectæ procul ut moles, desertæque montis
Stat domus, & scopuli ingentem iracunde ruinam
Hic spelunca fuit, vasto submotæ recessu,
Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,
Solis inaccessam radiis, semperque recenti
Cede tegebat humus: foribusq; affixa superbis
Ora virū tristi pendebant pallida tabo.
Huic, monstro Vulcanus erat pater: illum atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus etas
Auxilium adventumq; dei: nam maximus ^k ul-

^l Tergem

ergemini nece Geryonis^m spoliisque superbus,
 Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
 tentes: vallēque boves annēmque tenebant.
 furis Caci mens effera, nequid inausum
 tentatum scelerisve dolivē fuisset:
 quattuor à stabulis præstanti corpore tauros
 vertit, totidem forma superante juvenca.
 atque hos, nequa forent pedibus vestigia rectis,
 cunda in speluncam tractos, versisque viarum
 iudiciū raptos, saxo occultabat opaco.
 querentem nulla ad speluncam p^r signa ferebant.
 quæcū jam stabulis saturata moveret
 amphitryoniades armenta, abitūque pararet:
 discessu mugire boves, atque omne querelis
 impleri nemus, & colles clamore relinqui.
 addidit una bouū vocem, vasisque sub antro
 mugit, & Caci spem custodita fefellit.
 hic verò Alcide furis exarserat atro
 felle dolor: rapit^r arma manu, nodisque gravatum
 robur, & aërii cursu petit ardua montis.
 tum primū nostri Cacus vidēre timentem,
 turbatūque oculis: fugit ilicet ocyor Euro,
 speluncāque petit: PEDIBUS timor addidit alas.
 ut sese inclusit, ruptisque immane catenis
 dejecit saxum, ferro quod & arte paterna
 pendebat, fultōsque emuniit obice postes:
 acceles furens animū aderat Tirynthius, omnēque
 accessum lustrans, huc ora ferebat & illuc,
 dentibus infrendens: ter totum fervidus ira
 lustrat Aventini montem: ter saxea tentat
 limina nequicquam: ter^r fessus valle rescidit.
 stabat acuta flix, præcis undique saxis,
 spelunca dorso insurgens, altissima visu,
 ditæ nidi domus opportuna volutrum.
 hæc, ut prona jugo levum incumbibat ad amnem,
 dexter in adversum nitens concussit, & imis
 avulsam solvit radicibus: indè repente

Tricorporis
 m Tauris, ut
 vers. seq.

¶ Feri, in aliis
 ver. eod.

¶ Venigitiū

¶ Venigitiū,

¶ Sagittæ.

¶ Clavam.

¶ Ea parte tunc
 batum quæ
 prodiatrix est
 mentis, ut in-
 quit Serv. ad-
 dens legi
 etiam vult: ut
 sit, vidēre tunc
 batum oculis.

¶ De animo
 vult intelligi
 S. pro, Ege-
 nūlii: Sed
 alit simpli-
 cius, de cor-
 poris.

Impulsi: impulsu quo maximus insonat æther,
 Dissultant ripe, resluitque exterritus amnis.
 At specus & Caci detecta apparuit ingens
 Regia, & umbrosa penitus patuere caverna;
 Non secus ac si qua penitus vi terra debiscens
 Infernas referet sedes, & regna recludat
 Pallida, diu invisâ, superque immane barathrum
 Cernatur: trepidantque immisso lumine manes.
 Ergo insperata deprensus in luce repente,
 Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem
 Desuper Alcides telis premit: omniâque arma
 Advocat, & ramis vastisque^u molaribus instat.
 Ille autem (neq; enim fuga jam super ulla periculi)
 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 Evomit: involuitque domum caligine ceca,
 Prospectum eripiens oculis: glomeratque sub antra
 Fumiferam noctem, commisit igne tenebris.
 Non tulit Alcides animis: seque ipse per ignem
 Præcipiti jecit saltu, quâ plurimus^x undam
 Fumus agit, nebulâque ingens specus æstuat atra.
 Hic Cacus in tenebris incendia vana vomentem
 Corripit, in nodum complexus, & angit inhaerens
 Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
 Panditur ex templo foribus domus atra revulsis:
 Abstractæq; boves, & abjuratæq; rapinae
 Cælo ostenduntur: pedibusque informe cadaver
 Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
 Terribiles oculos, vultum villosâque setis
 Pectora^z semiseri, atque extinctos faucibus ignes.
 Ex illo celebratus bonos, letique minores
 Servavere diem: primisque Potitius autor,
 Et domus Herculei^z custos Pinaria sacri,
 Hanc aram luco statuis: quæ maxima semper
 Dicetur nobis, & erit quæ maxima semper.
 Quare agite o juvenes, tantarum in munere laudem
 Cingite fronde comas, & pocula^b porcite dextra:
 Commurêmq; vocate deum, & date vina volentes.

* Splendibus
 qui minores
 molaribus
 non erant.

x Intelligit
 vaporem qui
 in morem un-
 de circum-
 solvebatur.

y Quas jure-
 purando nega-
 verat esse a-
 pud se: Vel,
 pejerando re-
 tinebat. Ser.
 Contra jus re-
 tentæ.

z Antea voca-
 vit semihom-
 inem.

a Ministra: ut,
 Trivia custos.

b Præbere in-
 vicem pocula.

Dixit,

dixerat, ^c Herculeæ bicolor cùm populus umbra
 Velavitque comas, foliisque innexa pependit :
 Et sacer ^d implevit dextram scyphus: oculis omnes
 In mensam læti libant, divosque precantur.
 Deuexo interea propior fit vesp̄r Olympo :
 Jamque sacerdotes, primusque Potitius, ibant,
 Pellibus in morem cincti, flammâsque ferebant.
 Instaurant epulas, & mensa grata secunde
 Dona ferunt: cumulântque oneratis lancibus aras.
 Tum ^f Salii ad cantus, incensa altaria circum,
 Populeis adsunt evincti tempora ramis.
 Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
 Herculeas & facta ferunt: ut prima novercæ
 Monstra manu geminosque premens eliserit angues:
 Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
 Troiâque Oechaliâque: ut duros mille labores
 Rege sub Eurystheo, fatiis Junonis inique,
 Pertulerit. & Tu nubigenas, invictæ, bimbres
 Hylæumque Pholûmque, manu: tu Cressia mactas
 Prodigia, & vastum Nemea sub rupe leonem.
 Te Stygii tremuere lacus: te ^h janitor Orci,
 Ossa super recubans antro semesa cruento.
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhoeus,
 Arduus, arma tenens: non ⁱ te rationis egentem
 Lernaus turba capitum circumstetit anguis.
 Salve vera Jovis proles, decus addite divi:
 Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.
 Talia carminibus celebrant: super omnia Caci
 Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
 Consonat omne nemus strepitu, collésque resultant.
 Exi se cuncti divinis rebus ad urbem
 Perfectis referunt, ibat rex ^k obsitus ævo:
 Et comitem Æneam juxtâ natumque tenebat,
 Ingrediens: varioque viam sermone levabat.
 Miratur, ^l facilésque oculos fert omnia circum
 Æneas: capiturque locis, & singula lætus
 Exquirítque auditque virum monumenta priorum.

^c Herculi cons
 secratâ.

^d Ad signif.
 magnitudi-
 nem: ut cdm
 Græc. dicunt

χειρῶν
 ὁ δὲ λαός.
^e Inclinato in
 noctem.

^f Qui taji u-
 diantes aras
 circumibant.

^g Orationis
 forma mutatur
 in μῦθον.

^h Cerberus.

ⁱ Non te ita
 circumstetit
 ut reddiderit
 rationis egen-
 tem, id est,
 amentem.
 Vel, Non fuisti
 rationis e-
 gens, & con-
 filii inops
 eam te cir-
 cumstetit.

^k Sic Ter. di-
 cit Panth. co-
 nisque obsitum,

^l Mobiles.

in Pallanteo,
ubi postea pa-
dum fuit,

in Nec querere,
mer. paria tueri,
ut Naso loqu-
q. d. In diem
e. vivebant,

a Discedens &
degenerans à
priori colore.
Deposuit,
Mutavis in
aliud.
g Navigatio-
nem in lon-
ginquas & ult.
scerras procul
domo paran-
tem. Sic pe-
lago extrema,
erunt extre-
mae & lon-
gissimae remo-
tae ejus par-
tes.

Ad imitatio-
nem Athe-
nienſis aſyli
fecit.

Id est, oſen-
dit Luperca-
l Pandos Lycēſ,
dicatum ex
more Arcadi-
co.

Excrebilibis.

Jurat non
ſua culpā jura
hoſpitiſ tuiſſe
violata: quod
Argus quidam
ab eo ſuſceptus
hoſpitio, ibi
ſuiſſet necatus.

Diſſem-
poſtea Tar-
peiam, ſic Ca-
pitolia.

Metua.

Tum rex Euandrus, n^o Romane conditor arcis,
Hec nemora indigenae Fauni Nymphaeque tenebant,
Gensque virum truncis & duro robore nata: (ros
Quis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tam
Aut n^o componere opes norant, aut parcere partem
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
Primus ab aethereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis,
Composuit, legesque dedit: Latiumque vocari
Maluit, bis quoniam latuisset tutus in oris.
Aureaque (ut perhibent) illo sub rege suere
Secula: sic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim ac decolor aetas,
Et belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus Ausonio, & gentes venere Sicanae:
Sapius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperque immani corpore Tybris:
A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amiste verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, & polagique extrema sequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His posuere locis: matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphae monita, & deus autor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat & aram
Et Carmentalem Romano nomine portam: (rem
Quam memorant Nymphae priscum Carmentis bonum
Vatis fatidica: cecinit quae prima futuros
Aeneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem (quem Romulus acer asylum
& Rettulit) & gelida monstrat sub rupe Lupercal,
& Parchaso dictum Pandos de more Lycēi.
Nec non & sacri monstrat nemus Argilei:
Testaturque locum, & lethum docet hospitii Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
Fam tum religio pavidos terrebant agrestes

Diva loci, jam cum sylvam^a saxumq; tremebant.
 Hoc nomen, hunc (inquit) frondoso vertice collem,
 Quis deus, incertum est) habitat deus. Arcades ipsi
 credunt se vidisse Jovem, cum sepe nigrantem
 Igida concuteret dextra, b nimboſq; ciceret.
 Hæc duo præterea disjectis oppida muris,
 Reliquias veterumque vides monumenta virorum:
 Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
 Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
 Talibus inter se dictis ad tecta subibant
 Pauperis Evandri: passimque armenta videbant
 Romanos, foro & lautis mugire carinis.
 Adventum ad sedes, Hæc, inquit, limina victor
 Alcides subiit, hæc illum regia cepit.
 Aude hospes contemnere opes, & te quoq; dignum
 Finge deo, rebusq; veni non asper egenis.
 Dixit, & angusti subter fastigia tecti
 Ingentem Ancam duxit: stratisque locavit,
 Effulsit solis & pelle Libystidis urse.
 Nox tunc, & fuscis tellurem amplectitur alis:
 At Venus haud animo nequicquam exterrita mater
 Laurentumq; minis & duro mota tumultu,
 Vulcanum alloquitur: thalamosq; hæc conjugis antro
 Incipit, & dictis divinum aspirat amorem:
 Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
 Debita, casurasq; inimicis ignibus arces:
 Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 Atq; opib; tuæ: nec te charissime conjux,
 Incassumve tuos volui exercere labores:
 Quamvis & Priami deberem plurima natæ,
 Et durum Ance flevissem sæpe laborem.
 Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum constitit oris:
 Ergo eadem supplex venio, & sanctum mihi numen
 Arma rogo, genitrix nato: te filia Nerei,
 Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
 Aspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
 Ferrum acuant portus, in me excidiumq; meorum.

a Serv. esp.
 magne, cui non
 assentior.
 b Tarpeium.

d pro, fulmine
 nibe.

e Ubi posset
 Rom. forum &
 Carinæ fue-
 runt.

f In animum
 roum fortiter
 inducito.

g Fataliter ad
 exitium desti-
 nata. Itæ Ser-
 quæ fato de-
 hita.

h Post Arma
 rogo, dicit Ser-
 esse distin-
 guendum: ut
 cui petat non
 dicat, sed re-
 linquat intel-
 ligendum.

Cur. Tentem
de promissio-
ne

o Magno atq;
ades inmenso
Legitur autem
& devotus.
i Ex alto. Non.
exp. Ex veru-
sto & antiquo.
Ac Argumen-
tatione longe
repetita.
k Si sollicita
icidem fuisset
de armis ha-
bundis.

i Venti effice-
re possunt in
fabrili arte.
m Define, pre-
cando me, o-
stendere te in-
certam de au-
toritate quā
valere possis
apud me.

n Lanificio,
Lanificii arte.
Alii, pro mer-
cede & pte-
tio, quod Mi-
nervale dici-
tur.

o Unam ex
Vulcaniis in-
sulis nomine
Hieram de-
scribit; ubi
collis est flam-
mas noctu
evomens.

p Quod ex il-
lis ictibus eti-
am Aetna
resisterent.

q Per Echo.
r Hoc pro huc
ut test. Priscus
Sery.

Dixerat, & nivea hinc atque hinc diva lacerta
& Quæst antem amplexu molli fovet: ille repente
Accepit solitam flammam, notusque medullas
Intravit calor, & labefacta per ossa cucurrit:
Non secus atque olim tonitru cum rupta corusco
Ignearima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit leta dolis, & formæ conscia conjux.
Tum pater hæterno fatur devinctus amore,
Quid causas petis? ex alto? fiducia cessit
Quò tibi diva mei? k similis si cura fuisset,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
Nec pater omnipotens Troiam nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum superesse per annos
Et nunc, si bellare parat, atque hæc tibi mens est,
QVICquid in arte mea possum promittere cura,
Quid fieri ferro, liquida vè potes cunctare
Quantum ignes animæq; valent an abesse, precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba loquutus,
Optatos dedit amplexus: placidæque petivit
Conjugis infusus gremio per membra soporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abacta
Curriculo expulerat somnum: cum femina prima
Cui tolerare colo vitam tenuique n Minerva,
Impositum cinerem & sopitos suscitât ignes,
Noctem addens operi famulasque ad lumina longe
Exercet penso, castum ut servare cubile
Conjugis & possit parvos educere natos:
Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo,
Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.
o Insula Sicantium juxta latus Eoliûmq;
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxa:
Quam subter specus & Cyclopum exesa caminû
Antra p Aetna tonant: validique incudibus ictû
Audit q referunt gemitum: stridentque cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anbelat
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
r Hoc tunc ignipotens cælo descendit ab alto.

Ferrum

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
 Brontésque, Steropésque, & nudus membra Pyracmon.
 His informatum manibus, jam parte polita
 Fulmen erat († toto genitor que plurima cælo
 Dejicit in terras) pars imperfecta manebat.
 Tres^c imbris torti^a radios, tres nubis aquosæ
 Addiderant: rutili tres ignis & alitis Austri.
 Fulgores nunc terrificos, sonitumque metumque
 Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
 Parte alia Marti currumque rotasque volucres
 Instabant: quibus ille viros, quibus excitat urbes:
 Egidaque horrificam, x turbata Palladis arma,
 certatim squamis serpentum auróque polibant:
 connexosque angues, ipsamque in pectore divæ
 Gorgona, deserto vertentem lumina collo.
 Tollite cuncta (inquit) † captosque auferte labores
 Aetnei Cyclopes, & huc advertite mentem.
 Arma acri facienda viro: NUNC viribus usus,
 Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra:
 Precipitate moras. Nec plura effatus. At illi
 Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
 Sortiti: fluit æs rivis aurique metallum:
 Vulcanicusque chalybs vasta fornace liquescit.
 Ingentem clypeum informant, UNUM omnia contra
 Tela Latinorum, septenosque orbibus orbes
 Impediunt: alii ventosis sollibus auras
 Accipiunt redduntque, alii^a stridentia tingunt
 Æra lacu: gemit impositis incudibus antrum.
 Illi inter sese multa vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe massam.
 Hæc pater Aëolis properat dum^b Lemnius oris,
 Euandrum ex humili testro lux suscitât alma,
 Et matutini volucrum sub culmine cantus.
 Consurgit senior: tunicâque inducitur artus,
 Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
 Tum lateri atque humeris Tegeaum subligat ensen,
 Dimissa ab læva pantheræ terga retorquens.

† Qualis pluv.
 Jup. ab omni
 parte cæli de-
 jicit in ter.
 † Periph. gran-
 dinis. Toni. i.
 constricti &
 coacti in
 grandinem.
 x Fulminis,
 quod trifidum
 pingebatur,
 cuspides, ra-
 dios dicebant.
 Sic Apollon.
 dixit ακ-
 tive.

x Ad bella
 concitata, ut
 f. Extemplo
 turbati animi.
 † Al. Ceteris lab-
 i. qui quoti-
 dianâ operâ
 exercentur:
 qui olim insti-
 tuti, qui vobis
 præcipue soll-
 ti.

‡ Distribue-
 runt inter se
 sive divise-
 runt artis suæ
 officia: ut ali-
 bi, sortiti ve-
 mos: propriè
 Sorte divise-
 runt.

a Ita tingunt
 ut strident,
 seu strident.
 Vel, tingendo
 stridere fa-
 ciunt.

b Vulcanus à
 Lemno insula.

c Quia calceos
 Tufcos pri-
 mum senato-
 res, deinde &
 milites gerere
 soliti sunt.

Agilli pro-
misit illi.

Quem illis
eund inter se
conferre licet
hac.

Al. quom-
z. Faci neces-
sitate factum est
ut venires:
Fortuna bene-
ficio, ut illi
ducem requi-
rant. Legitur
de ager.
Opere anti-
quo.

Scilicet, mor-
tali: tunc, vi-
regis.

Necnon & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumque canes comitantur berilem.
Hospitis Aenea sedem, & secreta petebat,
Sermonum membra, & promissis muneris heros.
Nec minus Aeneas se matutinus agebat,
Filius huic Pallas, olivae comes ibat Achates.
Congressi jungunt dexteras, mediisque residunt
Adibus: & licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior haec,
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Troia vietas aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exigue vires: hinc Tusco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentique regnis
Fungere castra paro: quam fors inopina salutem
Ostendat, fatis huc te poscentibus & affers.
Haud procul hinc saxo colitur fundata vetusto
Urbis Agyllina sedes: ubi Lydia quondam
Gens bello praeclara jugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio & sevis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cedes? quid facta tyranni
Effera? dii capiti ipsius generique reservent!
Mortua quinetiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus atque oribus ora,
(Tormenti genus) & insanie taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At fessi tandem cives infanda furentem
Armati circumfistunt, ipsumque domumque
Obtruncant socios, ignem ad fastigia jactant.
Ille inter cedes Rutulorum elapsus in agros
Consugere, & Turri descendit hospitibus armis.
Ergo omnis furis surrexit Etruria iussis
Regem ad supplicium presenti Marte reposcunt.
His ego te, Aenea, ductorem millibus addam
Trois namque fremunt condensa distoque puppes.

Signaque

signisq; ferre jubent: retinet lægeons aruspex,
 Fata canens, O Mæonie delecta juvenus,
 Flos veterum virtusq; virum, quos iustus in hostem
 Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
 Nulli fas Italo tantam subjungere gentem,
 Externos optate duces. Tum Ætusa refedit
 Hoc acies campo, movitq; exterrita divum.
 Ipse oratores ad me, regnæque^k coronam
 Cum sceptro misit, mandataq; insignia Tarchon,
 Succedam castris, Tyrrhenaq; regna capeßam.
 Sed mihi tarda^l gelu seclesq; effreta senectus
 Invidet imperium, seraq; ad fortia vires.
 Quatum exhortarer, ni missus matre Sabella
 Hinc partem patriæ traheret: tu, cujus & annis
 Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
 Ingredere, & Teucrum atq; Italum fortissime ductor.
 Hunc tibi præterea, spes & solatia nostri,
 Pallanta adjungam: sub te tolerare magistro
 Militiam & grave Martis opus, tua cernere facta
 Assuescat, primis & te miretur ab annis.
 Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
 Lecta, dabo: totidemq; suo tibi nomine Pallas.
 Vix ea fatus erat, m^m defixique ora tenebant
 Agneæ Anchisiades & fidus Achætes:
 Multiq; dura suo tristi cum corde putabant,
 Ni signum cæloⁿ Cytherea dedisset^o aperto.
 Namque improvise vibratus ab æthere fulgor
 Cum sonitu venit: & ruerè omnia visa repente,
 Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
 Suspiciunt: iterum atq; iterum fragor intonat ingens:
 Arma inter nubem, cæli in regione serena,
 Per sudum rutilare vident, & pulsa tonare.
 Obstupet animis aliæ sed Troiæ heros
 Agnovit p^p sonitum, & divæ promissa parentis.
 Tum memorat, Nè verò hospes, nè quere profectò
 Quam casum portenta ferant: ego poscor^q Olympo.
 Hac signum cecinit missuram diva creatrix,

^k Insigne, species pro genere, quia Tusci reges non habuerunt coronam. Insignia autem, omnia ornata, regalia. Vel insignia, pro magna.
^l Frigore senili tarda, & annis debilitata.

^m Intenti: sed defixi præ se fert etiam stuporem quendam.
ⁿ Venus.
^o Sereno, ut alibi, aperta serenata.

^p quid sonitus significaret.
^q Olymp. vel, de Olymp. poscor. i. Hæc signa causæ mei sunt: Vel, In Olympum poscor. At relictis, Poscor ad bellum et Olympo.

v Datata de
fœderibus san-
ciendis fidem
violens.

f Hypall, pro
Herculeas
ras, in quibus
erant ignes so-
piri.

z Cui pridie
sacrificaverat.

z Eximium,
egregium.

z Aus quia un-
gues ipsi, cum
arguerunt, auri
imitantur co-
lorem: aut
quia solebant
decurari.

z Timens pro-
pinquum pe-
nillum.

Si bellum ingeneros, Vulcanique arma per arces
Laturam auxilio.

Hec quantæ miseræ cedes Laurentibus instant!

Quas pœnas mihi Turne dabis, quàm multa sub omni

Scuta virum, galeasq; & forti corpora volues, (da

Tybri pater! Pœcant acies, & fœdera rumpant.

Hec ubi dicta dedit, solto se tollit ab ulro:

Et primum Herculeis sopitas ignibus aras.

Excitat: hesternumque Larem parvòsq; Penates.

Letus adit: matras lectas de more videntes.

Euandrusq; iter, pariter Trojana juvenus.

Posthinc ad naves graditur, sociòsq; reviviscit:

Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,

Præstantes virtute legit: pars cetera prona:

Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,

Nuntia ventura Ascanio verùmq; patrìsq;

Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arvas.

Ducunt exortem, Ance, quem sulva leonis

Pellis obit totum, præfulgens unguis aureis.

Fama volat parvum subitò vulgata per urbem,

Ocyus ire equites Tyrrheni ad litora regis.

Vota metu duplicant matres, & propiusq; periclo

It, timor, & major Martis jam apparet imago.

Tum pater Euandrus dextram complexus eunice

Hæret, in expletum lacrymans: ac talia fatur,

O mihi præteritos referat si Juppiter annos!

(Qualis eram cum primam aciem Præneste sub ipsa

Stravi, scutorumq; incendi victor acervos:

Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi:

Nascenti cui tres animas Eronia mater

(Horrendum dictu) dederat, terrena arma movendo,

Ter letho sternendus erat: cui tunc tamen omnes

Abstulit hæc animas dextra, & totidè exiit armis)

Non ego aunc dulci amplecti divellerem usquam

Nate tuor, neq; finitimus Mexentius unquam

Huius capiti insultans, ros ferro seu dedit

Funera, tam multa vidisset iuvibus ætate

Arcadii, & Superi, & divum tu maxime rector
 Juppiter, Arcadii, queso, ³ miserescite regis:
 Et patrias audite preces: Si numina vestra
 Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant:
 Si pifurus eum vivo, & venturus in unum
 Vitam oro: patiar quemvis ^b durare laborem.
 Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris:
 Nunc, & nunc liceat crudelem abrumpere vitam!
 Dum cura ambigua, dum spes incerta futuri,
 Dum te chare puer, mea sera & sola voluptas,
 Complexu teneos: graviore nuntius aures
 Vultu eret. Hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebat: famuli collapsum in lecta ferebant:
 Jamq; adeo exierat portis equitatus apertis:
 Aeneas inter primos & fidus Achates:
 Inde alii Troiæ proceres: ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde & piftis ^d conspectus in armis.
 Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
 (Quem Venus ante alios astorum diligit ignes)
 Extulit os sacrum cælo, tenebrisq; resolvit.
 Stant pavide in muris matres, oculisq; sequuntur
 Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos, quâ proxima meta viarum,
 Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
 Quadrupedante patrē sonitu quatit ungula campū.
 Est ingens gelidum lucus prope Ceritis amnem,
 Religionem patrum latè sacer: undiq; colles
 Inlusere cavi, & nigra nemus abiete cingunt:
 Sylvano fama est veteres sacrâsse Pelasgos,
 Arvorum pecorisque deo, lucumque diemq;
 Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
 Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebāt
 Castra locis: celsoque omnis de colle videri
 Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis.
 Huc pater Aeneas, & bello lecta juvenus
 Succedunt, festique & equos & corpora curant.
 Atque inter eos inter decem candida nimbos

a Al. Remin-
 scere regis, &
 audique preces
 patrias.

b Ferre, Sustia
 nec.

c Ut Gr. dicunt
 τῆς αὐτοῦ
 & μὲν οὐκ ἐστὶν

d Conspicuos
 Spectabilis.

e De quadru-
 ped. properan-
 tibus hæc vox
 dicitur Plaut.
 quadrupedanti
 gantio.

¶ Deam con-
fess, ut lib. 2.

¶ Deuocare.

h Quod mani-
festam viderat
matrem, &
numinis sul-
cilem.

¶ Usque ad
Aug. Cxf. 1o
ad secret.
¶ Totus hic
locus Ennian.
est.

¶ Ubi populus
spectat.

¶ Pro porco
dictum putant
gramm. Suet.
porcam, Livi-
us porcum di-
xit. Sed por-
cus & de for-
mina dictum
fuisse videtur.

¶ Ut quæ cur-
stabant in
spacio Circi
maximâ con-
citatione cur-
riculi.

¶ Manere de-
buisse, vel
debuisse.

Dona ferens adorat: natumque in valle reducta
Ut procul è gelido secretum flumine vidit,
Talibus affata est dictis, & seque obtulit ultro:
En! perfecta mei promissa conjugis arce
Munera: nè mox aut Laurantes, nate, superbas,
Aut acrem dubites in prœlia & poscere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petiuit:
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.
Ille deæ donis & tanto letus^h honore,
Expleri nequit, atque oculos per singula voluit:
Miraturque interque manus & brachia versat
Terribilem cristis galeam, flammâsque vomentem,
Fatiserumque enses, lorica ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem: qualis cum cœrula nubes
Solis in ardescit radius, longèque resulget.
Tum leues ocreas electro auròque recocto,
Hastamque, & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futura
Stirpis¹ ab Ascanio, pugnatâque in ordine bella
Fecerat: & viridis fœtam Mauoris in antro
Procubuisse lupam: & geminos huic ubera circum
Ludere pendentis pueros, & lambere matrem
Impavidos: illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas
Confessu¹ caveæ, magnis Circensibus actis,
Addiderat: subitoque novum consurgere bellum
Romulidis, Tatiusque seni Curibusque severis.
Post iidem inter se posito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, paterâsque tenentes
Stabant, & cesa jungebant fœdera^m porca.
Haud procul inde, citæ Merium in diversa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis Albani² maneres)
Raptabâtque viri mendacis viscera tellus
Per Sylvam, & sparsis orabant sanguine vepres.

Necnon

non Tarquiniū ejectione Porſenna jubebat
 accipere, ingentique urbem obſidione premebat.
 ANE AD Æ in ferrum pro libertate ruebant.
 illam indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
 ſpiceret: pontem auderet quod vellere Cocles,
 ſtadium vinctis innaret Clælia ruptis.
 ſummo cuſtos Tarpeie Manlius arcis
 ſtat pro templo, & Capitolia celfa tenebat,
 amuloque recens horrebat regia culmo.
 atque hic auratis volitans argenteus anſer
 verticibus, Gallos in limine adefſe canebat:
 Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
 deſenſi tenebris & dono noctis opaca.
 Aurea caſaries olliſ, atque aurea veſtiſ:
 virgatiſ lucent ſaguliſ: tum lactea colla
 auro innectunturſ duo quiſque Alpina coruſcant
 caſa manuſ, ſcutiſ proteſti corpora longiſ.
 hic exultanteſ Salioſ, nudoſque Lupercos,
 ſanigeroſque apiceſ, & lapſa ancilia celo
 extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
 Pilentis matreſ in mollibuſ: hinc procul addit
 Tartareas etiam fedes, alta oſtia Ditiſ:
 Et ſclerum poenâſ, & te, Catilina, minaci
 pendenteſ ſcopulo, Furiarūque ora trementeſ,
 ſecretoſque pioſ: hiſ dantem jura Catonem.
 Hac inter tumidi latè maris ibat imago
 Aurea: ſed fluctu ſpumabant cœrula canoſ:
 Et circum argento clari delphineſ in orbem
 æquora verrebant caudiſ, æſtūque ſecabant.
 In medio claſſeſ erataſ, Alſia bella,
 curſe erat: totūque inſtructo Marte videret
 fervere Lencaton, aurōque effulgere fluctuſ.
 Hinc Auguſtuſ agens Italoſ in prælia Caſar,
 cum patribuſ populōq, Penatibuſ & magniſ diiſ,
 ſtans celfa in puppi: geminaſ cui tempora flammaſ
 leta vomunt, patriūque aperitur vertice ſyduſ.
 Parte alia ventiſ & diiſ Agrippa ſecundiſ,

p Summā elyſ
 pei pante

q Pro, barbari
 unde invellet,
 imberbeſ.

r pa C d o -
 toſ. virgaſ
 quidaſ in
 longum aur
 latum varia
 ſerie & color
 re porrectaſ
 habentibuſ.
 ſ Quia flami
 neſ geſtabant
 pileum, in quo
 erat brevis
 virga deſuper
 habent aliquid
 lanae

Arduuſ

De bello Si-
culo, quod
cum Pompeio
gestum est.

in Sil. de lib. 3.
Sed alii leg.
utrobique
rostrique strid.

Arva Nep-
tuno mari.

9 q. d. lictor
ialis qui in
Leucadio lit-
tore coleba-
tur, & ludis
triennialibus
& gymn. &
circens. nava-
libusque cele-
brabatur.
7 Vento ex
Apulia flante.

8 Quis Nilii oc-
cigu nescitur.

9 Lucii compi-
talis cele-
brabatur.

Ardens, agmen agens: cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata corona.
Hinc ope Barbarica variisque Antonius armis
Victor, ab aurore populis & littore rubro
Ægyptum, viresque Orientis, & ultima secum
Bactra vehit: sequiturque (nefas) Ægyptia conjux
Non omnes ruere, ac totum spumare reducit
Convulsam remis "rostri stridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altas
Tanta mole viri turritis puppibus instant:
Stupea flamma manu, telisque volatile ferrum
Spargitur: arva nova Neptunia cæde rubescunt
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro,
Nec dum etiam geminos à tergo respicit angues.
Omni genumque deum monstra, & latrator Anubis
Contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam
Tela tenent: sevit medio in certamine Mavors,
Cælatus ferro, tristisque ex æthere Divæ,
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
Quam consanguineo sequitur Bellona flagello.
Attius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indus
Omnia Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futura,
Fecerat ignipotens undis & Iapyge ferri:
Contra autem magno moerentem corpore Nilum,
Pendentemque finus, & tota veste vocantem
Ceruleum in gremium latebrosaque flumina visum
At Cæsar triplici in vestus Romana triumpho
Maxima, diis Italia votum immortale sacrabat,
Maxima tercentum totam delubra per urbem
Latitia ludisque vie plausuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ
Ante aras terram cæsi stravit juveni.

* Marmorei
templi limine

Ipse sedens niueo candentis limine Phæbi,
 quæ recognoscit populorum, aptatq; superbis
 possibus incedunt victæ longo ordine gentes,
 Quam variae linguis, habitu tam vestis & armis.
 Hic Nomadū genus, & discinctos Mulciber Afros,
 Hic Lelegas, Carasq; sagittiferosq; Gelonos
 iuxerat: Euphratesibat jam mollior undis:
 Extremiq; hominum Morini, Rhenusque bicornis,
 Indomitique ^d Dæ, & pontem indignatus Araxes. <sup>d Al. Dæci
vel Dæli</sup>
 Italia per clypeum Vulcani dona parentis
 miratur: rerumque ignarus imagine gaudet,
 Atollens humero famamq; & fata nepotum.

PUB.

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. IX.

ARGUMENTUM.

Absente Æneâ, & in Tuscia conquirendis auxiliis occupato, Turnus à Junone per Iridem admonitus ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quam proximè ad hostes copias admovent. Qui cum suis semœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, ut illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat ejus classis materia ex Idææ matris luco cæsa: quâ propter matris precibus adductus Jupiter, naves omnes instanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas convertit. Post hæc imminente jam nocte, Turnus adversus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: iis Messapum præficit. Interim consultantibus Troianorum ducibus, quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo cum fieret certior, ultro eam provinciam suscipiant Nisus & Euryalus, conjunctissimum amicorum par: qui cum urbe emissi, hostium excubias vino somnoscque obrutas offendifsent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorûmque se spoliis exornant. Verùm cum instante jam luce se recipere conantur, à Volscensis equitibus conspecti, ad sylvas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæque errore impeditus, in hostes incidit, & à Volscente, frustra deprecante Niso, confoditur. Nisus quoque, cæso Volscente, & Euryali nece strenuè vindicatâ, multis vulneribus confossus, super amici corpus concidit. Capita hastis affixa in castra deferuntur: ubi à Trojanis è mœnibus agnita, ingentem in urbe lætum excitant. Interim Turnus totis viribus hostes oppugnat: magna utrinque strages editur. Ibi Ascanius Numanus insolentiùs se jactantem, sagittæ iâu interficit. Pandarus & Bitias successu elati portam recludunt, hostesque subeuntes ingenti cæde propellunt. Ejus rei nuntio

guntio accepto, Turnus per portam patentem in oppidum irrupit, Troianisque in fugam convertit. Tandem hostium multitudine circumventus, paulatim cedit ad eam oppidi partem, quæ fluvio alluitur: & ut erat armatus, flumen tranans, incolumis ad suos revertitur.

ALIUD MODESTINI jurisconsulti argumentum.

*A*que ea diversa penitus dum parte geruntur,
Junonis monitu Turnus festinat in hostem.
Teucrorum naves, Rutuli jaculantibus ignem,
Nympharum in speciem divino numine versa.
Euryali & Nisi capiti suis exitus impar.
Pugnatur: castra Æneada vallumque tuentur.
Audacem Rutulum dat letho pulcher Iulus.
Fis viâ vi: Turnus Bisian & Pandaron altum
Dejicit, & totis victor dat funera castris:
Tâmq; fatigatus recipit se in castra suorum.

ALIUD INCERTI AUTORIS argumentum.

*A*d Turnum prope Junonia mittitur Iris,
Instigatque animos: acies movet ille, Phrygâsq;
Obsides: in nymphas versa est Ænëa clas.
Euryalus Nisûsq; lunnâ nocte prælia noctis.
Vt Turnus potitur castris, non pellitur inde.

ALIUD MONOSTICHON.

Nonus habet pugnas, nec adest dux ipse tumultu.

ALIUD.

Daunius expugnat Nono nova mœnia Troia.

*A*tque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Irim de cælo misit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum: luo tum fortè parentis
Pylumni Turnus sacrata valle sedebat.
Ad quem sic roseo Thaumantias ore loquuta est,
Turne, quod optanti divum promittere nemo
Auderet, voluenda dies (en!) attulit ultro.
Æneas, urbe, & sociis, & classe relicta,

Sceptra

• Hic federe
de eo dicit
qui mortuis
feriatur.

f Voluta, ut
apud Lucr.
exp. Quidam
volabilis. Sic
Hom.

Æneadibus
vix cæcis
f. f.

¶ *Peris prope-*
tiis (ut Malo
me Gal. peti)
 nam propter
 coitum voca-
 lium, ult. alijs
 brevis, produ-
 citur, T. Sed
 tamen Al. pe-
 tivis.

¶ Ut Cic. de
 hiatu terræ,
 cūm terra dis-
 cessisset ma-
 gnis quibus-
 dam imbribus.
 Discursantes,
 vel, vagantes.

¶ Exercitus:
 potius quam
 Messapus.

¶ Alveis, ut
 vult Ser. Alii
 de septem flu-
 minibus quas
 in se Ganges
 recipit.

¶ Altus, i. per
 profundam al-
 titudinem.

¶ Ser.
 ¶ Pro, quantus!
 admirantis,
 non interro-
 gantis.

¶ Al. Et som-
 nio.

¶ q. d. sicut
 decet opti-
 mum ducem.
 ¶ Siquis casus
 bellicus inter-
 venisset.

¶ Hortatur.

Scaptia Palatini sedemque & petit Euandri.
 Nec satis extremas Coriti penetravit ad urbes:
 Lydoriūque manum, collectos armat agrestes. (ru-
 Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere cur-
 Rumpe moras omnes, & turbata arripe castra.
 Dixit: & in cælum paribus se sustulit alis,
 Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
 Agnovit juvenis, duplicesque ad sydera palmas
 Sustulit: ac tali fugientem est voce sequutus,
 Iri, decus cæli, quis te mihi nubibus actam
 Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
 Tempestas? video medium^b discedere cælum,
^l Palantesque polo stellas: sequar omnia tanta,
 Quisquis in arma vocas: Et sic effatus ad undas
 Processit, summūque hausit de gurgite lymphas,
 Multa deos orans: oneravitque æthera votis.
 Jamque omnis campis exercitus ibat apertū,
^k Divæ equūm, divæ pietati vestis, & auri.
 Messapus primas acies, postrema coercent
 Tyrrhidae juvenes: medio dux agmine Turnus
 Vertitur, arma tenens, & toto vertice suprà est
 Ceu septem surgens sedatus^l annibus altus
^m Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus
 Cūm refluit campis, & jam se condidit, alveo.
 Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
 Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
 Primus ab adversa conclamat mole Caius,
ⁿ Quis globus, o cives, caligine volvitur, atra!
 Ferte citi ferrum: date tela, ° scandite muros:
 Hostis adest: eia: ingenti clamore per omnes
 Condunt se Teucri portas, & mœnia complent.
 Namque ita discedens præceperat^p optimus armis
 Aeneas, siqua interea fortuna fuisset,
 Nè struere auderent aciem, neu credere campo:
 Castra modò & tutos servarent aggere muros.
 Ergò, et si conferre manum pudor iraque^r monstrat,
 Objiciunt portas tamen, & præcepta facessunt:
 Armatique

Atmosque cavis expectant curribus hostem.
 Præter ut antè volans tardum præcesserat agmen,
 Vincti lectis equitum comitatus, & urbi
 Improvisus adest: maculis quem Thracius albis
 Portat equus; cristæque regit galea aurea rubra.
 Equit erit mecum, & juvenes qui primus in hostem?
 Inquit, & jaculum intorquens emittit in auras,
 Principium pugne: & campo sese arduus infert.
 Clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur
 Harrisono: Teucrum mirantur in inertia corda:
 Non æquo dare se campo, non obviam ferre (huc
 arma viros, sed castra fovere: huc turbidus atq;
 Lustrat equo muros, aditumque per avia querit.
 Ac veluti pleno lupo insidiatus ovili,
 Cum fremit ad caulas, ventos perpassus & imbres
 Nocte super mediam: ruii sub matribus agni
 Balatum exercent: ille asper & improbus ira
 Sedit in absentes: collecta fatigat edendi
 Ex longo rabies, & siccae sanguine fauces:
 Haud aliter Rutulo muros & castra tuenti
 Iuvenant ire, & duris dolor ossibus ardet:
 Quæ tentet ratione aditus, & quæ via clausos
 Excutiat Teucros vallo, atque effundat in aquor.
 Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
 Aggeribus septam circum & fluvialibus undis,
 Invadit, sociosque incendia poscit ovantes:
 Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 Tum verò incumbunt: ARGENT præsentia Turni,
 Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 Diripere fucos: piceum fert fumida lumen
 Teda, & commistam Vulcanus ad astra favillam.
 Quis deus, & Musa, tam sæva incendia Teucris
 Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
 Dicite: prisca fides facta, sed fama perennis.
 Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
 Eneas classem, & pelagi petere alta parabat:
 Hæc deum fertur genitrix Berecynthia magnum
 Vocibus

f Peditum, qui
 equitum com-
 paratione tan-
 di sunt.

h Hæc p
 etum clamore
 comitatur.
 Al. clamorem.
 Quæ talia
 esse indica-
 bant ex iis
 quæ statim ad-
 dit, Non æquo
 dare se cam-
 Non facere
 pugnandi po-
 tentiam.
 y Ultra medi-
 am noctem.

z Magis præ-
 bar. quæ via.
 Quidam quæ
 exp. In quo
 loco: via au-
 tem, accessio
 ad muros.
 Cogat æquo
 camp. se dare.
 b Ignem vel
 incendia.
 c Armatur.

d Factum hoc
 licet priscum
 sit, tamen fa-
 ma ejus non
 est oblitterata.

Vocibus his affata Jovem, Da nate petenti
 Quod tua chara parens domito te poscit Olympo.
 Pineæ sylva mihi multos dilecta per annos,
 Lucus in arce fuit summa, quod sacra ferebant,
 Nigranti picea trabibusque obscurus acernis:
 Has ego Dardanio juveni, cum classis egeret,
 Leta dedi: nunc sollicitam timor anxius urget.
 Solve metus, atq; hoc precibus sine posse parentem
 Nè cursu quassatæ ullo, neu turbine venti
 Vincantur: proficit, nostris in montibus ortas.
 Filius huic contrà, torquet qui sydera mundi,
 O genitrix, quod fata vocast aut quid petis istius
 Mortalinæ manu factæ immortale carinæ
 Fas habeant? certusque incerta pericula lustret
 Aeneas? cui tanta Deo permissa potestas?
 Imò ubi defunctæ finem portusque tenebunt
 Ausonios, olim quæcunque evaserit undis,
 Dardanumque ducem Laurentia vexerit arva,
 Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
 Aquoris esse deas: qualis Nereia Doto
 Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
 Dixerat: idque ratum, Stygii per flumina fratris
 Per pice torrentes atræque voragine ripas,
 Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
 Ergò aderat promissa dies, & tempora Parcæ
 Debita complerant: cum Turni injuria matrem
 Admonuit sacris ratibus depellere tedas.
 Hic primum nova lux oculis effulsi, & ingens
 Visus ab aurora cælum transcurrere nimbus,
 Idæique chori: tum vox horrenda per auras
 Excidit, & Troum Rutulorumque agmina complet
 Nè trepidate meas Tencri defendere naves,
 Nève armate manus: maria antè exurere Turno
 Quàm sacras dabitur pinus: vos ite solute,
 Ite deæ pelagi: genitrix juber, & sua quæque
 Continuo puppes abrumpunt insula ripis,
 Delphinumque modo demersis æquora rostris

3 Mene:

f Al. Augis:
 ut & apud
 Ser.

g Exime mihi
 metus. Libera
 me. hoc metu.

b Legitur
 etiam futa tra-
 his? quam lecta
 sequitur Ser.

i Jus, ut exp.
 Ser.

k Securus e-
 ventum ac
 periculorum:
 quia potius qui
 navigat, incertus
 certa adit
 pericula.

l Vel illic
 junge cum
 præcedenti-
 bus.

m Quidam In-
 tel. de matrè
 deorum Bere-
 cynthis, quæ
 & Cybele; cu-
 jus paulò antè
 facta mentio.

n Alli Gen. ju-
 ber, jungunt
 præced.

ma petunt: hinc virginæ (mirabile monstrum)
 addunt se totidem facies, pontoque feruntur,
 Quot prius ærata steterant ad littora proæ,
 Obstupere animis Rutuli: conterritus ipse
 turbatus Messapus equis: cunctatio & annis
 lauca sonos, revocatque pedem Tyberinus ab alto.
 At non audaci cessit fiducia Turno:
 Ultra animos tollit dictis, atque increpat ultro:
 Troiani hæc monstra petunt: hic Juppiter ipse
 Auxilium solitum eripuit, non tela nec ignes.
 Expectant Rutulos: ergo maria in via Teucris,
 Nec spes ulla fuge: rerum pars altera adempta est.
 Terra autem in manibus nostris: tot millia gentes
 Arma ferunt Itale: nil me fatalia terrent,
 Iqua Phryges præ se jactant responsa deorum.
 Satisfactis Venerique datum est, tetigere quod arva
 Fœdilis Ausoniæ Troes: sunt & mea contra
 fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
 Coniuge prærepta: nec solus tangit Atridas
 Ille dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
 Sed pernisse semel satis est: peccare fuisse
 Antefatis, penitus modo non genus omne perosos
 Famineum: quibus hæc mediæ fiducia valli,
 Fossarumque moræ, levi discriminæ parva,
 Dant animos: annon viderunt mœnia Troie,
 Neptuni fabricata manu, considerare in ignes?
 Sed vos o lecti, ferro quis scindere vallum
 apparat, & mecum invadit trepidantia castra?
 Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
 Est opus in Teucros: addant se proximis omnes
 Atresci socios: tenebras & inertia furtiva
 Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,
 Ne timeant: nec equi cæca condemur in alvos:
 Luce palam certum est igni circumdare muros.
 Nond sibi cum Danaï rem saxo, & pube Pelasga,
 Iseputent, decimum quos distulit Hector in annum.
 Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,

Quod

Quidam vñ
 cod. non habet
 hunc versum,

Malum Troi
 anis porten-
 dunt.

Non expe-
 ctant Tro. ut
 Rutulorum te-
 lis aut ign. pe-
 reant, qui jam
 navium amif-
 sione perie-
 runt.

In nostra est
 potestate, No-
 bis patet.

Al. gentis.

Nam Myce-
 na urbs Aga-
 memnonis.

Al. sibi di-
 scrimine parva.

Hæc oppo-
 nit tenebris &
 furtis, quæ di-
 xit.

Quod superest: lati bene gestis corpora rebus
Procurato viri, & pugnam sperate parati.
Inter oia vigilum exoubiis obsidere portas
Cura datam Messapo, & mania cingere sum
Bis septem Rutili, murosque milite seruent,
Delecti aut illos centeni quemque sequenti,
Purpurei cristis iuvenes aurorque coruscæ,
Discurrunt, variantque vices, fustiq; per herbas
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucant ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.

Hæc super è vallo prospectant Troes, & armia
Alta tenent: nec non & trepidi formidine portas
Explorant, pontesque & propugnacula jungunt
Tela gerunt: instant Mnestheus acérque Serestus
Quos pater Aeneas, siquando aduersa vocarent,
Rectores & iuueni, & rerum dedit esse magistros
Omnis per muros legio fortita periculum
Excubat, ^a exercetque vices, ^b quod cuiq; tuenda
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides (comitem Aeneæ quem miserat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibusque sagittis)
Et juxta comes Euryalus: quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum, Trojana nec induit arma,
Ora puer prima signans intonsa ^cjuventa:
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant
Tunc quoque communi portam statione tenebant
Nisus ait, ^dDirne hunc ardorem mentibus addo
Euryalei an sua cuique deus sit dira cupido?
Aut pugnam aut aliquid jamdudum invadere mæ
Mens agitat mibi, nec placida contenta quiete
Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: somno vinôq; soluti
Procubuerè: silent latè loca: percipe porro
Quid dubitè, & quæ nunc animo sententia sum
Enean acciri omnes, populûsq; patrêsq;
Exposcunt: mittique viros qui certa reportent

tibi que posco promittunt (nam mihi facti
 sunt est) tumultu videor reperire sub illa
 esse viam ad muros. Et mania Pallantea.
 Supplex magno laudum percussus amore
 Euryalus: simul his ardentem affatur amicum.
 Huc igitur facium summa adjungere rebus
 Me fugiat salum te in tanta pericula mittam?
 Ita me genitor bellis assuetus Opheltes
 Trolicum terrorem inter Troiaq; labores
 Oblatum erudit: nec tecum talia gessi.
 Magnanimum canem, et fata extrema sequentis.
 hic, est animus tuus contemptor: Et istum
 Si vita bene credat emi, quod tendis, honorem.
 Sus ad hec, Equidem de te nil tale verebar,
 Me fuit: Non ita me referat tibi magnus quantū
 Aspicit, aut quicumque oculis hac aspicit equis.
 Sed si quis (que multa vides discrimine tali)
 Quis in adversum rapiat casusve deusve,
 Superesse velim: tua vita dignior etas.
 Qui me naptum pugna, pretio veredemptum,
 Mandes humo solita: aut, si qua id fortuna vetabit,
 Misensiferat inferias, decor etque sepulchro:
 Tu matri misera tanti sis causa doloris,
 Que resola, puer, mulctus è matribus h' ausa
 Prosequitur, magnā nec mania curat Acesta.
 Tu autem, Causas ne quicquam nectis inanes,
 Mea iudicata loco sententia cedit.
 Acceleremus, ait: Vigiles simul excitat: illi
 Accedunt, servantq; vices: statione relicta
 Stompos Niso graditur, regemque requirunt.
 Itra per terras omnes animalia somno
 Exabant curas, et corda obliu laborum:
 Custodes Tenebrum primi, et delicta juvenus,
 Consilium summū regni de rebus habebant,
 Quid facerent, quisve Aene jam nuntius esset.
 Stant longis admixti bastis et scuta tenentes,
 Castrorum et campi medio: tum Nisus et una

Ubi muno
 credit esse
 Encam

f Vel et ad
 verbum: id
 est, in meo
 pectore.

q. d. Non
 fas est, inquam.
 Alii partic.
 non jungunt
 sequatibus.

b Pro Ausa est
 prosequi. Vel,
 Prosequitur,
 rem tantam
 ausa. Caterum
 pro ausa legi-
 tur etiam una

3 Ostendit et
 diurnā statio-
 ne fatigatos.

N

Euryalus

& Sic Naso,
Grande mora
pretium.
I Estinos.

m Fortunam
sequi, & arri-
pere occasio-
nem.

n Nos in obs-
vall. positi vid.
pri. partem
urbis.

a serv. legit,
Laudibus istis,
ut in aliis cod.

Vel de pre-
senti temp. vel
de futuro: id
est, cum ad
maturam seu
virilem aeta-
tem pervene-
rit.

g Me com-
mendo vestra
virtuti.

Euryalus confestim alacres admittit orantes
Rem magnam^k pretiumq; mora fore: primus Iulus
Accepit^l trepidos, ac^m visum dicere iussit
Tunc sic Hyrtacides, Adive & mentibus aquis
Aeneada: néve hac nostris spectentur ab annis,
Quae ferimus. Rutuli somno vniquoque sopor
Conticuere: locum insidii conspeximus ipsi,
Qui pater in virgine porta quae proxima porta
Interrupti ignes, atq; ad sidera sumus
Erigitur: siⁿ fortuna permittet isuri,
Quaesitum Aenean ad mensa Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti cede peracta,
Affore cernetis: nec nos via fallit euntes
Vidimusⁿ obscuris primam sub valibus urbem
Venatu assiduo, & torum cognovimus antem.
Hic annis gravis atque animi maturus Alerbae
Dii patrum, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos juvenum, & tam certa iussit
Pectora. Sic memorans, humeros dextraeque tenens
Amborum, & vultum lacrymis atq; ora rigabat.
Quae vobis, quae digna, viri, pro^o talibus ausis
Praemia posserear solvi? pulcherrima primum
Dii moresque dabant vestri: tum cetera reddet
Actutum pius Aeneas, atque P. iunger eum
Ascanius, meriti tanti non immemor unquam
Imò ego vos, cui sola salus genitore reducto;
(Excipit Ascanius) per magnos, Nise, Penates,
Assaracique Larè, & cane penetralia Vestae,
Obtestor (quaeunque mihi & fortuna fidesq; est,
In vestris pono gremiis) revocate parentem,
Reddite conspectum: NIHIL illo triste recepto
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, devicta genitor quae cepit Arisbas
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si verò capere Italiam sceptrisque potiri

Contigerit victori, & prae da ducere sortem:
 Adasti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
 Aureus? ipsum illum clypeum, cristasque rubentes
 Excipiam sorti, jam nunc tua premia Niso.
 Præterea his sex genitor lectissima matrum
 Corpora, captivosque dabit, suaque omnibus arma
 Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
 Te verò mea quem spatii propioribus atas
 Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
 Accipio, & comitem casum complector in omnes.
 Nulla meis sine te queretur gloria rebus,
 Seu pacem seu bella geram: tibi maxima rerum
 Verborumque fides. Contra quem talia satur
 Euryalus, Me nulla dies tam fortibus ausis
 Dissimilem arguerit: tantum fortuna secunda
 Aut adversa cadat. Sed te super omnia dona
 Unum oro: Genitrix Priami de gente vetusta
 Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus,
 Mecum excedentem, non moenia regis Aestæ.
 Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque periculi est,
 Inque salutata m linquo (nox & tua testis
 Dexterâ) quod nequeâ lacrymas perferre parentis.
 At tu, oro, solare inopem, & succurre restæ.
 Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
 In casus omnes. Percussa mente dederunt
 Dardanida lacrymas, ante omnes pulcher Iulus,
 Atque ² animum patriæ strinxit pietatis imago:
 Tum sic effatur,
 Spondeo digna tuis ingentibus omnia coëptis.
 Namque erit ista mihi genitrix, noménque Crensa
 Solum defuerit: nec partum gratia talem
 Parva manet, casus factum quicumque sequetur.
 Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat,
 Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
 Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
 Sic ait illacrymans: humero simul exiit ensam
 Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon

v Extra sortem
 tibi dabo: nec
 in sortitionem
 præda mit-
 tentur, sed
 tibi extra or-
 dinem cedent.
 f Præter hæc
 Alias, insuper
 id campi.

§ Nunquam
 meam de hoc
 audaci ince-
 pto senten-
 tiam mirabo.
 u Hoc tantum-
 modo de me
 possum pro-
 mittere. Itæ
 Ser. qui cū hæc
 expos. ostendit
 se adverb.
 à sequentibus
 & præced. le-
 parare: At
 Don. videtur
 legisse, —san-
 tuus sort. feru-
 da, hæc ost.
 uersa cadat.
 x Pro, ultra.
 y Fac me posse
 sperare, te non
 defuturum
 precibus meis.
 z Reoraten-
 tavit Euryalus
 charitatem er-
 ga parentem.

a Hoc verbum
in preced.
etiam intell.
Ensem exiit,
& dat Eury-
lo.
b Quia sunt
alii galeæ ex-
plorantiam.

c Consilio su-
det.
d Per hostiam
eandem & au-
daciam no-
diam.

e Exitum,
Mortem.

f Plurimum.
Qui i. in plu-
rimam usque
noctem. i.
maximam no-
ctis partem.
g Ulterius per-
gendo, seu
progrediendo.
Vel, Non in-
termittendo.
h Timoris, pro,
perturbans qui-
tis.

Cnosius, atque habilem vagina aptat eburnæ.
Dat Niso Mnōstibem pestem, horrentisque sonant
Exuvias: galeam fidem^b percutunt Alethēs.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenūque senūque
Prosequitur votis: necnon & pulcher ILLUS,
Ante annos animūque gerens curāque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed ante
Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
Egressi superant fossas, noctisque per umbram
Castra inimica petunt: multis tamen ante fatum
Exitio: passim vino somnōque per herbam
Corpora fusa vident: arreptos littore currus:
Inter lora rotāsque viros, simul arma jacere,
Vina simul: prior Hyrtacides sic ore loquutus,
Euryate, audendum dextra: nunc ipsa vocat rex.
Hac iter est: tu, nequa manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi, & consule longē:
Hec ego vastā dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocēque premit: simul ense superbū
Rhamnetem aggreditur, qui fortē tapetibus alitū
Extructus, toto prostabat pectore somnum:
Rex idem, & regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres juxta famulos temerē inter tela jacentes,
Armigerūque Rhemi premit, aurigāque sub ipso
Nactus equis, ferrōque secut pendencia colli.
Tum caput ipsi aufert domino, truncūq; relinquit,
Sanguine singultantem: atro tepesacta cruore
Terra toriq; madent: necnon Lamirūq; Lamiumq;
Et juvenem Serranum, illa qui^f plurima nocte
Luserat, insignis facie, multōque jacebat
Membra deo victus: felix, si^g protinus illum
Æquasset nocti ludum, in lucēque tulisset.
Impastus ceu plena leo^h per ovilia turbans
(Suadet enim vrsana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutūque metu, fremit ore cruento:

Nec minor Euryali cadex: inconsus & ipse
 Perfurit: ac multam in medio sine nomine plebem;
 Fadumq, Hebesumq, subit, Rhætumq, Aharimque,
 Ignaros: Rhætum, vigilantem & cuncta videntem:
 Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
 Pectore in aduersa totum cui cominus ense
 Condidit affurgenti, & multa¹ morte recepit.
 Purpuream uomit ille animam, & cum sanguine mista
 Vina refert moriens: hic^k furto seruidus instat.
 Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
 Deficere extremum, & religatos rite videbat
 Carpere gramen equos: breuiter cum talia Nisus,
 (Sensit enim nimia cade atque cupidine ferri)
 Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
 Penarum exhaustum satis est, via facta per hostes.
 Multa uirum solido argento perfecta relinquunt
 Armæque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
 Euryalus phaleras Rhamnetis & aurea bullis
 Cingula: Tyburti Remulo ditissimus olim
 Que mittit dona, hospitio cum jungeret absens,
 Caudicus: ille suo moriens dat habere nepoti:
 Post mortem bello Rutuli prædæque potiti:
 Hæc rapit, atq, humeris nequicquam fortibus aptat.
 Tum galeam Messapi¹ habilem cristisque decoram
 Induit: excedunt castris, & tuta capeſſunt.
 Interea præmissi equites ex urbe Latina,
 Cetera dum legis campis instructa moratur,
 Ibant, & Turno regi responsa ferebant:
 Tercentum, scutati omnes, Volſcente magistro.
 Jamque propinquabant castra, muroque subibant,
 Cum procul hos leuostæſcentes limite cernunt:
 Et galea Euryalum^m sublustri noctis in umbra
 Prodidit immemorem, radiisque aduersa refulsit.
 Haud temerè est visum. Conclamat ab agmine Vol-
 State viri: quæ causa viæ? quibve estis in armis? (scôs
 Quibve penotis iter? Nihil illiⁿ rendere contra,
 Sed celerare fugam in sylvas, & fidere nocti.

i Pro, Cruores
 Eduxit gla-
 dium cum
 multo cruore.
 Alii legunt
 purpuream, de
 ense qui mul-
 to cruore esset
 purpureus.
 Vel, multa
 morte, cum
 multo mo-
 rientiſ cruore;
 k Persequitur
 furtivas ca-
 des. At Ser.
 exp. nocturnq
 pralio.

l Aptam &
 convenien-
 tem. Sic, - b
 m m m de more
 habilem suffe-
 dens armam.

m Non per-
 tus illuſtri:
 quod lib. 6. di-
 cit, fons sub-
 lustris maligna:
 n Nihil respon-
 derunt. Tendo
 contra firma-
 tum. i tibi
 respondeo,

Al. abitur,
quod magis
probat Ser.

Al. loquor.

Ad seipsum
refert, ut pu-
ear Ser.

Al. fallaces
sylvæ: et di-
sting. revol-
vens.

Inter audi-
tum sonum &
visum Eurya-
lum.

Sic modò
dixit fallacem
sylvam.

Qui erat è
regione, etsi
non adverso
pectore. Hæc
porro sic fra-
cta est ipso
impetu ut sin-
deretur: ita
hastile fissum
& ipsa fis-
sione acumi-
natum præ-
cordia tran-
sit.

Objiciunt equites sese ad divortia nota
Hinc atq; hinc, omnemq; aditum custode coronant.
Sylvæ fuit latè dumis atque ilice nigra
Horrida: quam densi complerant undique senes.
Rara per occultos ducebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum onerosaque præda
Impediunt: fallitque timor regione viarum.
Nisus abit: jamque imprudens evaserat hostes,
Atque Placus, qui post Albæ de nomine dicti
Albani, tum rex stabula alta Latinus habebat.
Ut fleit, & frustra absentem respexit amicum,
Euryalæ infelix, qua te regione reliqui?
Quæve sequar? rursus perplexum iter omne revolvam.
Fallacis sylvæ, simul & vestigia retro
Observata legit, damisque silentibus errat.
Audit equos, audit strepitus, & signa sequentum.
Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
Pervenit: ac videt Euryalū, quem jam manus omnia
Fraude loci, & noctis subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, & conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur,
Tu dea, tu præsens nostro succurre labori,
Astrorum decus, & nemorum Latonia custos.
Siqua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, siqua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
Hunc sine me turbare globum, & rege tela per auras
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conjicit: hasta volans noctis diverberat umbras,
Et venit aduersi in tergum Sulmonis: ibique
Frangitur, ac fixo transit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen,
Frigidus, & longis singulibus ilia pulsatur.

Diversi

Diversi circumspiciunt: hoc acrior idem
 Ecce aliud summa telum^a librabat ab aure,
 Dum trepidant: ut hasta Tago per tempus utrumque
 Stridens, trajectôq; hæsit reposita cerebro.
 Sequitur atrox Volsens: nec icti conspicit usquam
 Autorem, nec quò se ardens immittere possit.
 Tu tamen^x interea calido mihi sanguine poenas
 Persolves amborum, inquit, simul ense recluso
 Ibat in Euryalum. Tunc verò exterritus, amens
 Conclamat, visus nec se celare tenebris
 Amplius aut tantum potuit perferre dolorem.
 Me, me: adsum qui feci in me convertite ferrum
 O Rutuli: mea fraus omnis: nihil iste nec ausus,
 Nec potuit (cœlum hoc & conscia sidera testor)
 Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
 Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
 Transadigit costas, & candida pectora rumpit.
 Voluitur Euryalus letho: pulchroq; per artus
 It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit:
 Purpureus veluti cum flos succisus aratro
 Languescit moriens, lassave papavera collo
 Demissore caput, pluvia cum fortè gravantur.
 At Risus ruit in medios, solùmque per omnes
 Volscentem petit, in solo Volscentie moratur:
 Què circum glomerati hostes, hinc cominus atq; hinc
 Proturbant: instat non^a segnius, ac rotat ense
 Fulmineum: donec Rutuli clamantis in ore
 Condidit adverso, & moriens animam abstulit hosti.
 Tum super ex animem sese projecit amicum
 Confossus, placidâque ibi^b demum morte quievit.
 Fortunati ambo: siquid mea carmina possunt,
 Nulla dies unquam memori vas eximet ævo,
 Dum domus Aeneæ Capitoli immobile saxum
 Accolet, imperiùmque pater Romanus habebit.
 Victores præda Rutuli spoliisq; potiti,
 Volscentem ex animem flentes in castra ferebant.
 Nec minor in castris luctus, Rhamniete reperto

^x Gestus jacu-
 lantis expri-
 mitur. Nam
 manualia tela
 aut ab aure auc
 à latere jaci-
 untur.

^y Donec illa
 inveniat,

^e Al. Trans
 abiit, & Trans
 adiit.
 Utrumlibet
 autem horum
 sequendo, scri-
 bendum fuerit
 rumpit.

^a Al. Serius, &
 quidem apud
 Serv. ita scri-
 ptum est: qui
 exp. Non feci.
 us quàm vul-
 neratus.
^b Cum illum
 vidit à se per-
 emptum,

a Hypal. pro
Tepidum lo-
cum recenti
cadde. Unde
multi legunt,
Tepidumque
res. c. locum.
d Spumant enim
sanguis cum
effunditur.
Adhuc autem
effundebatur:
quia dixit, Sa-
minesq; viros

e Quisq; suum
legit ser, sub-
audiens comi-
tes. Tunc su-
rem interpun-
fuerit post co-
git.
f Ex Euryali
et Nisi auda-
cia motus.

g Talera.
h Quam spera-
bam fore re-
quiem.
i Quidam ser,
dat prada.
k Pro funera.
Nam funera ad
quas funus
pertinet. Vide
ser. Alii in-
rell. pro Infa-
mera, vel ad
fun. Affertur &
alia scriptura
funero. Produ-
cere autem
exp. ante & des
proponere
mortuos ad
sequias.

Ex angui: & primis una tot cade peremptis,
Serranisque, Numaque ingens concursus ad ipsa
Corpora, seminecesq; viros? repidiq; recentem
Cade locum, & plenas spumanti sanguine rivus.
Agnoscent spolia inter se, galeamque nitentem
Messapi, & multo phaleras sudore receptas.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora rubore:
Jam sole infuso, jam rebus luce retectis;
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat: eratâque acies in prelia cogit.
Quisque suum, variisque accensum rumoribus in
Quin ipsa arreâis (visa mirabile) in hastis
Præfugunt capita (& multo clamore sequuntur)
Euryali & Nisi.
Aeneade duri murorum in parte sinistra
Opposuerunt aciem (nam dextera cingitur amni)
Ingentesq; tenent fossas, & turribus altis
Stant mæsti, simul ora virum præfixa videbant,
Nota nimis miseris, atroque silentia tabo.
Interea pavida volitans pennata per artem
Nuntia fama ruit, matrisq; ad labia car auris
Euryali: ac subitus miserae dolor ossa reliquit.
Excussi manibus radii, revolutaque pensa:
Evolat infelix, & fremendo natus,
Scissa comant, maros amens atque agmina cursu
Prima petit non illa virum, non illa pericli,
Tolorumq; memor: cælum dehinc questibus implet.
Hunc ego te, Euryate, aspicio? tunc ille sensisse
Sera me? requies? potuisti linquere so'am
Crudeli? nec se sub tanta pericula missum
Affari extremum misero data copia matri?
Hæu! terra ignota, canibus data prada Latinis
Alitibusq; jaces: nec te tua funera mater
Produxit, præfuit oculos, aut vulnera laevi,
Veste rogasse tibi quam noctes festina diesq;
Urgebam, & sola super solabar aniles.

Quæ sequar? aut quæ nunc artus avulsâq; membra
 Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
 Nate, refer? hoc sum terrâque marique sequatâ?
 Figite me, si qua est pietas in me omnia tela
 Conjicite, & Rutuli: me primam absumite ferro.
 Aut tu magne pater divum miserere, tuoque
 Invisum hoc detrude caput sub Tartara tela:
 Quando aliter nequeo crudelem abtrumpere vitam.
 Hoc fletu concussî animi, moestusque per omnes
 It gemitus corpebat, infracta ad prælia vires.
 Illam incendentes luctus Idans & Actor,
 Ilionei monitu, & multum lacrymantis Iuli,
 Corripiant, interque manus sub testa reponunt.
 Aut ubi terribilem sonitum præcubare canoro
 Increpuit: sequitur clamor, caelumque remugit.
 Accelérant acta pariter testudine Volsci,
 Et fossas implere parant, ac vellere vallum:
 Querunt pars aditum, & scalis ascendere muros,
 Quâ rara estacies, interlucetque corona
 Non tam spissa viris: telorum effundere contra
 Omne genus Tœneri, ac duris detrudere contis,
 Assueti longo muros defendere bello.
 Saxa quoque infesto voluebant pondere, siquâ
 Possent testam aciem percurrere: cum tamen omnes
 Ferre libes subter densa testudine casus.
 Nec jam sufficiunt: namquâ globus imminet ingens,
 Immanem Tœneri molem volvuntque ruuntque:
 Quæ stravit Rutulos latè, armorumque resolvit
 Tegmina: nec curant cæco contendere Marte
 Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
 Missilibus certant.
 Parte alia horrendus visu quassabat Etruscum
 Pinum, & sumiferos infert Mœrentius ignes.
 At Mœsapus, equum domitor, Neptunia proles,
 Rescindit vallum, & scatus in mania poscit.
 O Væ, & Calliope, precor aspirate canenti,
 Quas ibi iam ferro strages, quæ funera Turnus

[Cadenus]

m. Adgentes
 lectus. Vel,
 incitantem
 animos ad lue
 gendum.

m. Al. mabiosq;

o. Te cum ca
 teris Muis
 precor vel
 Te & cat.
 Muis. Ser. ab
 esse Syllēpū
 per numeros:
 pro Vos Mu
 is: vel, Te
 Call.

N 5

Ediderit,

Spacia ma-
gnâ belli ex-
plicare, ut En-
nius dixerat,
Qua potu ing-
uat evolueret.
Stilicet circa
portas.

Pro, Primus.

In incendio, ut
lib. 3. - toto
descendit cor-
pore ppiâ.

Pro, unus &
alter, vide
licet Hel. &
Lycus.
Educaverat.
Quia servi à
militia prohi-
beantur.
Sicco.
Quod xyo.

Qua, rone.
alt. non erant
muri, sed ad
impetum rati-
onem repellen-
dum.

Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco:

Et mecum ingentes Poras evoluite belli.

Et meministis enim diva, & memorare potestis.

Turris erat vasto suspectu, & pontibus altis,

Opportuna loco: summis quam viribus omnes

Expugnare Itali, summâque evertere opum vi

Certabant: Troes contra defendere saxis,

Pérque cavas densi tela intorquere fenestras.

Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,

Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento

Corripuit tabulas, & postibus hæsit adæsis.

Turbati trepidare intus, frustra que malorum.

Velle fugam: dum se glomerant, retroque residunt.

In partem quæ peste caret, tum pondere turris

Procubuit subito, & cælum tonat omne fragore.

Seminecas ad terram, immani mole sequuta,

Confixique suis telis, & pectora duro

Transfossi ligno, veniunt: vix unus Helenor

Et Lycus elapsi: quorum primævus Helenor,

Maonio regi, quem serva Lycimnia furtim

Sustulerat, & vetitisque ad Troiam miserat armis

Ense levius nudo, parmaque inglorius alba.

Isque ubi se Turni media inter millia vidit,

Hinc acies atque hinc acies astare Latinas:

Ut fera, quæ densa venantum septa coram

Contra tela furit, seseque haud nescia morti

Injicit, & saltu supra venabula fertur:

Haud aliter juvenis medios moriturus in hostes

Irruit, & quæ tela videt densissima, tendit.

At pedibus longè melior Lycus inter & hostes

Inter & arma fuga muros tenet, aliâque corat

Prædere tacta manu, sociumque attingere dextram

Quem Turnus pariter cursu teloque sequutus

Incrèpat his victor, Nostræne evadere demens

Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum

Pendentem, & magna muri cum parceret ulla

Quæ ubi aut lapidem aut candenti corpore cecidit

Sustulit.

Sistit atq; petens pedibus^b Jovis armiger uncis.

^b Aquilas

Quæstum aut mari multis balatibus agnum

Martius à stabulis rapiat lupusè undique clamor

Tollitur: invadunt, & fossas aggere complent.

Ardentes cedas alii ad fastigia jactant.

Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis,
Leucetium, portæ subeuntem, ignesque ferentem:

Amathionæ Liger, Chorinaeum sternit Asylas,

Hic jaculo bonus, hic longè fallente sagitta:

Ortygium Caneus, victorem Caneæ Turnus:

Turnus Ityn, Cloniumq; Dioxiippum, Promulūmq;

Et Sagarim, & summis stantem^c pro turribus Idamæ

Privernum Capys: hunc primò levis hasta Themilla

^dStrinxerat: ille manum projecto tegmine demens

Ad vulnus tulit: ergò alia altapsa sagitta,

Et in vo infixæ est lateri manus, abditæque intus

Spiramenta animæ lethali vulnere rupit.

^eStabat in egregiis Arcentis filius armis,

Pictus acû oblamydem, & ferrugine clarus Ibera,

Insigni facie: genitor quem miserat Arcens,

Eductum Martis tuco, Simethia circum

Flamina, pinguis ubi & placabilis æsa Palici.

Stridentem fundam positus Mexentius armis

Ipse ter adducta circum caput egit habena:

Et media aduersi liquesactò tempora plumbò

Diffidit, ac mutta porrectum extendit arena.

Tum primùm bello celerem intendisse sagittam

Dicitur: antè feras solitus terrere fugaces,

Astanius: fortèmq; manu sudisse Numanum,

Cui Remulo cognomen erat, Turniq; minorem

Germanam; nuper thalamo sociatus, habebat:

Is primam ante aciem digna atq; indigna relatus

Votisferans, & timidusq; novo præcordia regno

Ibat, & ingenti sese clamore ferebat:

Non pudet obsidione iterum vultòque teneri,

Bucapri Phryges, & ^hmorti prætereundè muros?

En qui postea sibi bello connubia poscunt!

^c Pro defensi-
one turrium.
Aut sic ma-
gnum ut tur-
rim putares.
^d Paululum
vulneraverat.

^e Stabat Ar-
centis fil. Ar-
cents, in ar.&c.
ut vult serv.

^f Animo elat-
us ob novum
regnum. Exp.
autem Serv.
duobus modis
novo regna.
^g Ser. legit, in-
genem. Non
erat ingens,
sed se esse in-
gentem clami-
tabat.

^h Ser. morti
exp. bello. Sed
malim illi
vulgarem sign.
relinquere: ut
intell. Muros
morti oppone-
re, & hoc ad-
versus illam
obstaculo se
tueri.

Quis

ætheria tum fortè plaga exinitus Apollo
 Desuper Ausonias acies urbemq; ridebat.
 Nuda sedens, atque his victorem affatur Iulum:
MACTE nova virtute puer (sic itur ad astra)
 Diis genite, & geniture deos: juro omnia bella
 Gente sub Assaraci fato ventura resident:
 Nec te Troia capit. Simul hac effatus, ab alio
 Athere se mittit: spirantes dimovet auras,
 Ascaniumq; petit: forma tum vertitur oris
 Antiquum in Bule: hic Dardanio Anchise
 Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos:
 Tum comitem Ascanio pater addidit. Ibat Apollo
 Omnia longævo similis, vocemq; calorèmq;
 Et crines albas, & sava sonoribus arma:
 Atque his ardentem dictis affatur Iulum,
 Sit satis **Æneide**, telis impune Numanum
 Oppetiisse tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
 Concedit laudem, & paribus non invidet armis:
 Cetera parce puer bello. Sic arsus Apollo
 Mortales medio aspectus sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 Agnovère deum proceres divinæq; tela
 Dardanida, phætræq; fuga sensere sonantem.
 Ergo avidum pugne dictis ac numixæ Phœbi
 Ascanium prohibent: ipsi in certamina rursus
 Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt.
 Itelamor totis per propugnacula muris:
 Intendunt aores arcus, & amentæque torquent.
 Sternitur omne solum telis: tum scuta cavæq;
 Dant sonitum & flictu galeæ: pugna aspera surgit:
 Quantus ab occasu veniens pluvialibus **Hædis**
 Verberat imber humum: quàm multa grandine nim-
 bi (stru
 In vada præcipitant, sum & Juppiter horridus Au-
 Turquet aquosam byemē, & calo cava nubila rum-
 Pandarus & Biriæ, Idæo Alcanore creti, (pit.
 Quos Jovis eduxit Iuæ Sylvæstriæ & Hæta,

Æneide, pro
 pter Venerem:
 gradus, propt.
 Jul. Cæs. de
 Aug.
 Ex Phil. di-
 cto ad Alexan
Maxedonia
 or & **Æneide**.
 At Serv. exp.
 Majoris es me-
 riti quàm civi-
 tas in qua nunc
 es.
 Scirepitu tere-
 ribilis.

Similiter
 non peritit,
 sed genere vi-
 detur. Para-
 gloria, quia ut
 Apollo puer,
 occiso Pytho-
 nultus est
 matris injuri-
 am, sic **Æneide**.
 occiso Numa.
 in juriis Tro-
 descendit.

Tellamæ
 tiorquent.
 Afflictum
 Aët. ut Hæ-
 sit Jovis fide
 Hyæni legen-
 dum suspic-
 tur Turn. ac
 (inquit) & Hy-
 velli hyæna
 edicari dic-
 tur, sem. a
 cetera, & an-
 lupa quidam
 nutritiæ, tu-

Abierit.

e quo imperio
abeuntis En.
commissa ei
fuerat: vel po-
tius, quæ imp.
En. fuerat
comm. Pand.
& Bitia.

a Hostibus:
scilicet Troi-
noram, qui a
Rutulis dis-
cordabant.
e Telum de
Itala cornu.
f Sp. vnde. Po-
etia exagger-
atione dicta
g Gladio co-
minus ferit:
cùm Antiph.
occidisset ja-
culò.
h Non facit: nec
nit.
i Ex casu cor-
poris imma-
nis, atque ar-
mis gravis.
Sicut enim alie
bi, - fœditum
super arma do-
miz. Hom.

a p. C. n. a.

3. r. u. x.

3. r. u. x.

Item.

quæ 3. o.

Re. x. r. u.

Re. x. r. u.

aa. x. r. u.

Abiectibus juvenes patriæ & montibus equos
Portam quæ ducis imperio commissa recedunt,
Freti armis, utroque invitant mœnibus hostem.
Ipsintus dextra ac levâ pro turribus affant,
Armati ferro, & cristis capita alta corusci:
Quales æriæ liquentia flumina circum,
Sive Padiripis, Athesim seu propter amenum,
Consurgunt gemine quercus, inonsaque calo
Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.
Continuò Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Ex præceptis animi Tmarus, & Mavortius Hæmon,
Agminibus totis aut versis terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus ire:
Et jam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum & procurrere longius audent.
Ductiori Turno diversa in parte furenti,
Turbantique viros, persertur nuntius, hostem
Fervere cæde nodas, & portas præbere patentes:
Deserit inceptum, atque immani contictus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresque superbos:
Et primùm Antiphaten (is enim se primus agebat)
Thebanæ de matre nothum Sarpedonis alit,
Conjecto sternit jaculos volat Itala cornus
Æra per denuem, stomachosq; infixâ sub altum
Pectus abiit: reddit specus atrî vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepefecit.
Tum Meropem atq; Erymanthæ manu, tum sternit
Aphidnum.
Tum Bitian ardentem oculis, animisque frementem,
Non jaculas, neq; enim jaculo vitam illo dedisset,
Sed magnum stridens contorta phalarica venit,
Palminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis & auro
Sustinuere collapsa ruunt immania membra.
Dat tellus gomidum, & stypeum super insanas iniquas

Qua-

Qualis in Euboico Baiarum litore quandam
 Saxeæ pila cadit, magnis quam molibus ante
 Constructam jaciunt ponto: Sic illa ruinam
 Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit.
 Miscent se maria, & nigre attolluntur arena:
 Tum sonitu Prochyta alta tremit, & durumque cubile
 Iuvare, Jovis imperiis impoſta Typhoeo.
 Hic Mars armipotens animum viresque Latinis
 Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit:
 Immisitque sugam Teucris, atrumque timorem.
 Undique conveniunt: quoniam data copia pugne,
 Bellatorque animo deus incidit.
 Pandarus ut fuso germanum corpore cernit,
 Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
 Portam vi multa converso cardine torquet,
 Obnixus latis humeris: multosque suorum,
 Quenibus exclusos, m̄ duro incertamine linquit:
 At alios secum includit, recipitque ruentes:
 Demens, qui Rutulum in medio non agmine regem
 Viderit irrumpentem, ultroque incluserit urbi,
 Immanem velut i pecora inter inertia tigrim.
 Continuo nova lux oculis effulſit, & arma
 Horrendum sonuere: tremunt in vertice criste
 Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
 Agnoscunt faciem invisam atque immania membra
 Turbati subito Æneadæ: tum Pandarus ingens
 Emicat, & maris fraternæ fervidus ira
 Effatur, ° Non hæc dotalis regia Amata,
 Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum;
 Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
 Olli subridens sedato pectore Turnus,
 Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram:
 Hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
 Dixerat. Ille rudem nodis & cortice p̄ crudo
 Intorquet, summis adnixus viribus, hastam.
 Excepere aure vulnus. Saturnia Jumo
 Decorſus veniens: porroq; inſigitur baſta.

& Mortiferum;
 ad pœnam
 statutum.

1. Atum per
 Metalepsin
 dicit, turpem,
 moleſum, o-
 dioſum: quod
 atra, inauspi-
 cata & funeſta
 & inſucunda
 erant.

m. Sive spe
 evadendi.

2. Hoc ex affe-
 ctione ſua po-
 ſuit poëta, in-
 quit. Et. qui
 & ſimilem
 locum aſſert,
 Exiſtens au-
 tem imitari
 Homericum

Verm. &
 quod Epipho-
 nemati iti-
 dem adhibet.

3. Oſtendere
 vult ſe non
 per imprudem-
 tiam Turnum
 incluſiſſe, ſed
 illum per ce-
 meritatem
 ſibi minimè
 profuturum ca-
 ſtra penetrat-
 ſe.

p. Viriſi, duro.

9 Pro & legi-
tur etiam ut
item est.
7 Genus feri-
endi Galli-
canum.

At non hoc telum, mea quod vix dextera versat,
Effugios: neque enim a iis teli nec vulneris auctor.
Sic ait: & subito altè con surgit in ensen,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubesque, immani vulnere, malas.
Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illud humero ex utraque pendit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troes.
Et, si continuè victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu, sociosq; immittere portu,
Ultimus ille dies bello gentique fuisset:
Sed furor ardentem cædisque insana cupido
Egit in adversos.

7 Hos qui ante
eum ex ad-
verso erant,
etiam tergum
avertentis &
fugerant.

7 Exaspit, &
succidit po-
pitem.

7 Deinde, rap-
tas de hos-
tibus cadave-
ribus.

Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
Excipit: hinc, raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum (furo vix animūque ministrat)
Addit Halyn comitem, & confixam Phægea parma
Ignaros deinde in murus, Martemque cientes,
Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytanumq;
Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat: huic uno defectum cominus ictu
Cum galea longè jacuit caput: inde ferarum
Vastatorem Amycum: quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno.
Et Clytium Aoliden, & amicum 7 Cretea Mus-
Cretea Musarium comitem, cui carmina semper
Et cithare cordi, 7 numerosque intendere nervi:
Semper equos atque arma virūmpugnāsque canebat.
Tandem ductores, auditā cæde suorum,
Conveniunt Teucris, Mnestheus acérque Sereffus:
Palantesque vident socios, hostemque receptum.
Et Mnestheus, Quid deinde fugam, quid tenditur
inquit.

7 Poëta dy-
riam.

7 Rhythmos
facere, inten-
tione nervo-
rum. Id est,
qui secundum
ordines verba
composuerat.

Quos alios muros, quæ jam ultra mania habent

Unus homo, & destris, & cives, undique septus
 Aggeribus, tantas strages impune per urbem
 Ediderit? juvenum primo, tot miseris Orco?
 Non infelici patria, & veterumque decorum,
 Et magni **Æneæ**, segnes, miseret, pudetque?
 Talibus accensi formantur, & agmine denso
 Conflunt. Turnus paulatim excedere pugna,
 Et fluvium petere, ac partem que cingitur amni.
 Acris hoc **Tencri** clamore incumbere magno,
 Et glomerare manum. ³ Ceu se cum turba leonem
 Cum telis premit insensis: at territus ille
 Asper, acerba tenens, retro redit: & neque terga
 Da dare aut virtus patitur, nec tendere contra
 Ille quidem, hoc cupiens, potis est, per tela virisq:
 Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
 Improperata refert, & mens exarsuat ira.
 Quinetiam his tum medios invaserat hostes,
 Da conversa fuga per muros agmina vertis:
 Sed manus è castris properè coit omnia in unum.
 Nec contra vires audet **Saburina** Juno
 Sufficere: aetiam cœlo nam **Juppiter** iram
 Dimisit, germane haud mollia jussa ferentem,
 Ni Turnus cedat **Tencriorum** moribus alis.
 Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum
 Nec dextra valet: ⁶ in jectis sic undique telis
 Obviant: strepit assidua cœca tempora circum
 Tinnit galon, & saxa solida ena fatiscunt.
 Distusæq; juba capiti: nec sufficere umbo
 Illibus ingeminant hastis & Troes, & ipse
 Fulmineus **Mnestheus**: tum tota corpore sudor
 Liquitur, & ⁷ piceum (nec respirare potest).
 Plurimum agit: fessos quatit æger anhelitus artus.
 Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
 In fluvium dedit: ille suo cum gurgite flava
 Decepit venientem, ac molibus extulit undis:
 Et lacum sociis ⁸ abluta cade remisit.

² Penates si-
 gnificat: quos
 semper coluere
 Troiani.

³ Haud aliter
 Turnus retro-
 cedens pete-
 bat flum. ac
 solet leo, pres-
 sus multitudi-
 ne, nec terga
 præbere, pro-
 pter iram vel
 pud nec, posse
 licet cupiat, in-
 venientes im-
 petum facere.

⁶ Al. Obj. 24

⁷ Nigrum, &
 ex eo multum.
 Maltus enim
 humor nigri-
 cat, qui paucus
 pellucet &
 limpidus est.
⁸ Quis ex de-
 contaminari
 aquâ se ablu-
 re solebant.

306 .XI. dis
PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. X.
ARGUMENTUM.

Jupiter, convocato deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Troianorum periculo, insatiabilisque Junonis odio conqueritur: aliquando tandem tot calamitatum requiem petit. Juno contra malorum omnium causam in Troianos, veluti primi belli autores, atque adeo si Venerem ipsam rejicit. Frustra itaq; tentata reconciliatione, Jupiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem aut filiam læderet, se neutrarum partium studiis secundum pronuntiat, sed pro sua æquitate omnia facta esse permittit. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt: non minore animo, obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latia geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque populorum auxiliis adjuvatus, triginta navium classe ad suos revehitur. Ibi Nymphas, paulo ante in eam formam ex navibus suis transformatas, obvias habet: ex iis & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium insque conspectum proventus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurrentesque ad litus, terrâ hostem prohibere conantur. Magnò utrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magnâ prius edita hostium strage, tandem à Turno occiditur. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amico inferias mitit. Ascanius quoque, eruptione factâ, suas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Juno, & pro Turno sollicita, impetratâ à Jove veniâ, præsentem eum periculo eripit, objectâ illi falsâ Æneæ imagine: quam dum in navim quandam fugientem insequitur, vinculis à Junone ruptis, tempestatis ad littora Ardeæ proxima devehitur. Interim Mezentius Jovis monitu pugæ succedens, magnum tam Troianorum quam Etruscorum numerum prostrat: donec ab Æneâ hastâ ictu vulneratus, & Lau-

Lauso filio protectus, ægrè se ad obligandum vulnuse acie recipit. Ibi Lausus quoque, dum patrem ulcisci conatur, ab Ænea interficitur. Ejus rei nuntio accepto, Mezentius consensu equo in prælium redit: ubi dum filii mortem vindicare parat, eadem quâ filius dextrâ concidit.

ALIUD MODESTINI

jurisconsulci argumentum.

*Concilium divi hominum de rebus habetur.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant.
Advenit Æneas multum cum milibus heros.
Mari vocat, & totum in pugnam viribus itur.
Interimit Pallanta potens in prælia Turnus:
Cadunturque duces: cadit & sine numine vulgus.
Subtrahitur pugna Jannoni numine Turnus.
Æneas perstat, Mezentii cade piata,
Et Lausum invicta perimit per vulnera dextra:
Mox ultor nati Mezentius occidit ipse.*

ALIUD INCERTI AUTORIS

argumentum.

*Placat & uxorem diſſu & jurgia nata
Juppiter: auxiliu instructus Troius heros
Advenit: occurrunt Rutuli, atque in listore pugnam.
Occidit à Turno Pallas, victorque superbus
Ænea eripitur. Mezentius interit acer.*

ALIUD MONOSTICHON.

Occidit Ænea Decimo Mezentius ira.

ALIUD.

Exponit Decimus Tuscorum in listore pugnat.

Panditur interea domus^e omnipotentis Olympi:
Conciliūque vocat divūm pater atque homi-
num rex

^e Omnia com-
plectentis,
omnibūque
potentis, ut
sit à Posior.
Quidam leg.

^{omnipotentis}: alii, ^{omnipotentē}. Est autem Navii versus, nisi quod ille scripserat,
^{omnipotentis}.

Sydeream

*Sydeream in sedem: terras unde ardens omnes,
Castraque Dardanidum aspectat, populoq; Latini
Considunt testis bipotentibus: incipit ipse,*

f Pro cur, ex
Dante.

*Colicole magni, qui anam sententia vobis
Versa retro? tantumque animis certatis iniquis?*

g Ut vicissim
agnoscere dici-
tur eam nunc
(quo totum
Olymp. tre-
mefacit) sibi
aliquid pla-
cere testatur.
h Al. accessio.

Abnueram bello Italiam concurrere Teucrus:

*Qua contra vetitum discordia? quis metus aut
Aut hos arma sequi ferrumque lacessere suasis?*

*Adveniet justum pugna (ne^h accersite) tempus:
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim*

i Bellum per
feciales indi-
cere.

Exitum magnum, atque Alpes immittet aperta

Tum certare odiis, tumⁱ res rapuisse licebit:

k Al. placidum.

Nunc sinibe, &^k placidum leti componite sedus.

*Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.*

O pater, o hominum divamque aeterna potestas,

(Namq; aliud quid sit quod jam implorare quæamus

Cernis ut insultent Rutuli, Turnusque feratur

Per medios insignis equis? tumidasque secundo

Marte ruat? non clausa regunt jam mœnia Teucrus

l Al. Fossa. Sed
f. fas legit
Prisc. ut sit
inundans acti-
vè positum.
Sic autem &
Serv. exp. Im-
plent & inun-
dare faciunt.
m Hoc mihi
refat, ut ite-
rum à Tydide
vulnerer.

Quin intra portas atque ipsis prælia miscet

Aggeribus murorum, & inundant sanguineⁱ fossas

Aureas ignarus abest: nunquàmne levare

Obsidione fines? muris iterum imminet hostis

Nascentis Troiæ, nec non exercitus alter:

Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis

Tydidem: equidem (credo) mea vulneraⁿ restant,

Et tua progenies mortaliaⁿ demoror arma.

n Expectanda
mihi sunt
arm.
Manet me seu
impender mi-
hi casus ille
ex armis
mort.

Si sine^o pace tua, atque invito numine, Troes

Italiam petiere; luant peccata, neque illos

Juvenis auxilio: sin tot responsa sequenti,

Qua superi manesq; dabant; cur nunc tua quisquam

Flectere jussa potest? aut cur nova condera satas?

Quid repetam exustas Ætynco in littore classes?

Quid tempestatum regem, veniosque furentes

Æolia excitos, aut ætiam nubibus Irim?

Nunc etiam^p manes (hæc intentata manebat

o Pro, venit.
p Juro supra.
Flectere si ne-
queo superos, A-
chilles in ur-
be.

res rerum) movet: & superis immissa repente
 lecto, medijs Itatūm bacchata per urbes,
 super imperio moveor: speravimus ista,
 cum fortuna fuit: vincant quos vincere mavis.
 nulla est regio, Teucris quam dei tua conjux
 Dura: per evrsa genitor sumantia Troia
 incidia obtestor, liceat dimittere ab armis
 Ascanium, liceat superesse nepotem:
 Eneus sanè ignotis jactetur in undis,
 ut, quæcūque viam dederit fortuna, sequatur:
 cur tegere, & dire valeam subducere pugna.
 Amathūs, est celsa mihi Paphos atque Cythera,
 libasq; domus: postis inglorius armis
 exeat hic ævum: magna ditionis iubeto
 arduo premat Ansoniam: nihil urbibus inde
 habuit Tyriis: quid pestem evadere belli
 fuit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
 utque maris vastæq; exhausta pericula terræ,
 cum Latij Teucris recidivâq; Pergama querunt?
 non satius cineres patrie insedisse supremos,
 atque solum quo Troia fuit? Xanthum & Simoenta
 reddo, oro, miseris: iterūque revolvere casus
 ex pater Iliacos Teucris. Tum regia Juno
 alta furore gravi, Quid me alta silentia cogis
 impere, & obductum verbis vulgare dolorem?
 Enean hominum quisquam divūque subegit
 nulla sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
 Italiam petiit satis autoribus: esto,
 Cassandra impulsus furiis. Num linquere castra
 mortati sumus, aut vitam committere ventis?
 Num puero summam belli, num credere muros?
 urdenāve fidem, aut gentes agitare quietas?
 Quis deus in frandem, quæ dura potentia nostra
 fuit ubi hinc Juno, demissæve nubibus Iris?
 indignum est Italos Troiam circumdare flammis
 nascentem, & patria Turnum consistere terra,
 cū Pylumnus avus, cui diva Venilia mater.

q. Dura sera
 jungit cum
 nomine con-
 jux: fortasse
 autem per dila-
 tionem fumen-
 tia, i. quæ ad
 huc fumant.

v. Intell. sedes
 certas peti
 quæ antiquæ
 patriæ imagi-
 nem habeant,
 ut loci, portæ,
 fluvij idem
 nomen haben-
 tes in memo-
 riam redigant
 eis belli Iliaci
 conditionem
 atque fortu-
 nam.

f. Ossem, vel
 auxilium, ut
 cūm dicitur,
 Dii vestram fi-
 dem.

Quid

Beſto ſavo,

b Propter il-
lud, ſculta vi-
ſum ſuſpicio pi-
ſtaſque imago
ſatiſſima.

c Q. d. Schil-
ler neſ. eſt. Vel
cum interrog.

3 Molles: qui
etiam ſine ini-
micis poſſent
perire. Rectius
caducos.

2 De Venere.

a Quia pars
Veneri ſave-
bat, pars Juno-
ni.

b Hæc verba
eo dicente, &
ſequen. ulque
ad Accip. ma-
lim notis
parenth. in-
cludi.

c Scit pro de-
ſecat, & proin-
de ſumit. Qui
enim quid de-
ſecat, ſibi id
ſumit: quod
& Græci

ἵνα τὸ μὲν
αὐτὸ dicunt.

d Fuit, pro fu-
erit. Fut.
temp. verb.
deſect.

e Ex opera.
f Quia ſcit hoc
eſſe fatale, ut
Æneas impe-
ret in Italia.

Quid, ¹face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atq; avertere prædæ?
Quid, ſoceros legere, & gremiis abducere paſſi?
Pacem orare manu, ²præſigere puppibus arma?
Tu poteſ Aneam manibus ſubducere Græci,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inanti
Et poteſ in totidem claſſem convertere Nymphæ
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe ³neſandum eſt.
Æneas ignarus abeſt: ignarus & abſit.
Eſt Paphos Idaliûmque tibi, ſunt alta Cytheræ:
Quid gravidâ bellis urbem & corda aſpera tentas?
Noſæ tibi ⁴fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? Noſ? An miſeros ⁵qui Troas Achivum
Objecit? quæ cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque Aſiamque, & fœdera ſolvere furtim
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter
Aut ego tela dedi, ſovique cupidine bella?
Tunc decuit metuſſe tui: nunc ſera querelis
Haud juſtis aſſurgis, & irrita jurgia jaſtas.
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
Cœlicolæ ⁶aſſenſu vario: cœn ſtamina prima
Cum deprenſa fremunt ſylvæ, & caca volutant
Murmura, venturos nautis proſentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,
Inſit: ⁷eo dicente, deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther:
Tum Zephyri poſuere, premit placida æquora pontus
Accipite ergo animis, atque hæc mea ſigite diſta
Quandoquidem Auſonios conjungi fœdere Tentor
Haud licitum eſt, nec veſtra capit diſcordia finem
Quæ cuique eſt fortuna hodie, quam quiſq; ⁸ſecutus eſt
Tros Rutulûſve ⁹ſuat, nullo diſcrimine habebos: ſi
Seu fati Italûm caſtra obſidione tenentur,
Sive errore malo Troiæ, monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſolvo: ſua cuique ¹⁰exorſa laborem
Fortunamque ferent: REX Juppiter omnibus idem
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratres

per pice torrentes atraque voragine ripas,
 amittit, & totum nuntiatremefecit Olympum.
 his suis famuli. Solio tum Juppiter aureo
 surgit: collicole medium quem ad limina ducunt.
 Interea Rutuli portus circum omnibus instant
 sternere caede viros, & moenia cingere flammis.
 At legio Aeneadem vallis obsessa tenetur:
 Nauphes illa fugae: miseri sunt turribus altis
 Nequicquam, & rura maros cinxere corona.
 Albus Imbrasides, Hicetaoniusq; Thymætes,
 Asaracique duo, & senior cum Castore Tybris,
 Crimæaces: hos & germani Sarpedonis ambo,
 Et Clarus, & Hæmon Lycia comitantur ab alta.
 Per ingens toto commixtus corpore saxum,
 Tandem parvam exigua montis, Lynceus Aemon,
 Stygio genitore minor, nec fratre Menestheo.
 Hi pueris, illi certant descendere saxis:
 Molis que ignem, nervoque aptare sagittas.
 Ise in en medio, teneris iustissima cura,
 Dardanius caput (ecce!) puer datetis honestum;
 Quas gemma micat, & fulgur que dividit aurum,
 Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
 Inclusum huxo, aut Oricia terebintho
 Lucet (ebur) fusos cervix cui lactea crines
 Accipit, & molli subnectis circulus auro.
 Te quoque magnanime viderunt, Ismare, gentes
 vulnera dirigere, & galamos armare venena,
 Et domum generose domo: ubi pingua culta
 Accercentque viri, Pactolusq; arigat auro.
 Atque & Dinestheus, quem pulsi pristina Turni
 Aggere murorum sublimem gloria tollit:
 Capys, hinc nomen Campana ducitur urbi.
 Illi inter sese duri certamina belli
 Contulerant: media Aeneas freta nocte secabat,
 Namq; ut ab Euandro castris ingressus Etruscis
 Regem adit, & regi memorat nomenq; genusq;
 Quidve petat, quidve ipse ferat, Mezentius arma

Aut inter se
 germani filii
 Sarpedonis:
 aut Sarpedo-
 nis fratres. Sed
 potius, Fratres
 uterini, & Sara-
 pedonis ambo
 filii. Et clar. &
 Hæm. Al. Et
 clarus Etheon.
 Al. clarus &
 Etheon cōi-
 tatur.
 b. Sine galea:
 ut non pugna-
 turus: ob illud
 quod audivit
 supra, cetera
 perire puerbatlo.
 i. Quæ est in
 medio annuli
 aurei.

Que sibi conciliet violentaque pectora Turni
 Edocet: humanis quo sit fiducia rebus
 Admonet, immiscetque preces: haud sic moras
 Jungit opes, fœdusque ferit: tum libera satis
 Classem conscendit iussis gens Lydia divam
 Externo commissa duci: Aeneia puppis
 Prima tenet, rostro Phrygiis subjuncta leones
 Imminet Ida super, profugis gratissima Tenebris
 Hic magnus sedet Aeneas, secumque volutas
 Eventus belli varios: Pallasque sinistro
 Affixus lateri, jam querit sydera opaca
 Noctis iter, jam que passus terraque marique

Pandite nunc Heliconæ dex, camisque movete,
 Que manus interea Tuscis comitetur ab oris
 Aenean, armæque rates, pelagique vehatur
 Massicus ærata princeps secat æquora Tigris
 Sub quo mille manus juvenum, qui moenia clausi
 Quique urbem liquere Cosas: quis tela, sagittæ
 Corythique leves humeris, & lethifer arcus.

Unâ torvus Abas huic totum insignibus armis
 Agmen & aurato fulgebat Apolline puppis:
 Sexcentos illi dederat Populonia mater
 Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos,
 Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis
 Tertius, ille hominum divumque interpretes Asius

Cui periculum fibre, cuique socium parent,
 Et lingua votuerum, & præfagi fulminis ignes
 Nille rapit densos acie, atque horrentibus hastis
 Hos parere jubent Alphææ ab origine Pise
 Urbs Etrusca solos sequitur pulcherrimus Astur
 Astur equo fidens, & versicoloribus armis.

Tercentum adjiciunt (mens omnibus una sequenda)
 Qui Cærète domo, qui sunt Albionibus arvis
 Et Pyrgi veteres, in tempestatibus, Gravisæque
 Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello,
 Transierim, Cyene: & paucis comitate Cupæ,
 Cujus plorine surgunt de vertice penne.

Intell. libere
 licuisse mili-
 tatum ire E-
 truscis, nihil
 refragantibus
 fatis, cum Ae-
 nea externo
 duci commissa
 essent. Nam
 duce Etrusco
 ne militarent
 in Mezentia,
 vatum effatis
 ante moniti
 fuerant.
 Proprietate
 illis navigia:

Navis nomine

Phæacem

Auratum A-
 poll. Simula-
 crum habebat.
 Alii de imagi-
 picta intell.

Peritissimè
 agnoscuntur.

Raptim du-
 cit.

Per equum
 equitandi pe-
 ritiam vide-
 tur intell. Ser.
 qui expon. E-
 gres optimus.
 sine tempe-
 rie. i. tranqui-
 litate. Pestil-
 lentes. Nam
 Gravisæ à
 gravi aëre
 sunt dictæ.

crimen amor vestrum, formeq; in signa paterna.
 camp, servant luctu Cycnum Phæthonis amati,
 populeas inter frondes, umbramq; sororum
 dum canit, & maestum musa solatur amore
 cunctem molli pluma duxisse senectam,
 linquentem terras, & sidera voce sequentem.
 Illius equales comitatus classe catervas,
 ingentem remis Centaurum promouet: ille
 latat aqua, saxūque undis immane minatur,
 ardens, & longa sulcat maria alta carina.
 Ille etiam patris agmen ciet. Ocnus ab oris,
 Atidice Atlantis & Thusci filius amnis,
 Qui muros matrisq; dedit tibi Mantua nomen,
 Mantua dives avis: sed non genus omnibus unum.
 Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:
 ipsa caput populi, Thusco de sanguine vires.
 Hinc quoque quingentos in se Mæxentius armat,
 Quos patre Benaco, velatus arundine glauca,
 Vincina infesta ducebat in æquora pinu.
 Et graui Aulotes, & centenāque arbore fluctum
 verberat assurgens: spumant vada marmore verso.
 Hunc vehit immanis Triton, & carula concha
 interrens freta: cui laterum tenuis hispida nanti
 Frons hominem præfert, in Pristin desinit alvus:
 Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
 Tot lecti procures ter denis navibus ibant
 subpadio Troia, & campos salis ære secabant.
 Jāque dies caelo concesserat, almaque curru
 Noctivago Phæbe medium pulsabat Olympum:
 Annos (neq; enim membris dat cura quietem)
 ipse sedens clavūq; regit, velisq; ministrat.
 Atque illi medio in spatio chorus (ecce!) suarum
 Occurrit comitum: nymphe, quas alma Cybele
 Numen habere maris, nymphasq; è navibus esse
 Jusserrat: innabant pariter, fluctusq; secabant,
 Quot prius ætate steterant ad littora proæ.
 Agrosunt longè regem, lustrantque choreis:

s Phæthonis
 quæ mutata
 fuerunt in ar-
 bores.

s Cum canit
 celum peten-
 tem. Vel quod
 est secura in
 sidera relata,
 ut videmus in
 sphæra,

s Quis Man-
 tua tres habuit
 tribus, quæ in
 quaternas ca-
 rias divide-
 bantur.

y Id est, odio
 sui in arma
 compellit.
 r Non dicit
 ramis, sed ar-
 boribus, ad ex-
 primendam
 nivis magni-
 tudinem, quæ
 plures habuit
 remorum or-
 dina.

s Ministrum
 se præbet velis

Qua

Quarum qua fundi doctissima Cymodocea,
 Ponè sequens, dextra puppim tenet: ipsaque dorso
 Eminent, ac leua tacitis subremigat undis.
 Tum sic ignarum alloquitur, Vigilàsne deùm genitrix
 Aeneas vigila, & vclis immitte rudentes.

^b Qui contra
 fœdus bellum
 movit.

^c Q. d. Mahis-
 semus tibi ser-
 uire, quàm in
 nymphas com-
 muni.

Nos sumus Idea sacro de vertice pinus,
 Nunc pelagi nymphae, classis tua: ^b perfidus ut
 Precipites ferro Rutulus flammâque premebat,
 Rupimus ^c invita tua vincula, teque per aquas
 Quærimus: hanc genitrix faciem misera ta refert
 Et dedit esse deas, ævumq; agitare sub undis.

^d Extremi-
 tes.

^e Moderatio-
 nis, quippe
 quæ tuerat na-
 vis.

At puer Ascanius muro sospisq; tenetur
 Tela inter media, atq; horrentes Marte Latino
 Jam loca jussa tenet forti permixtus Etrusco
 Arcas eques: medias illis opponere turmas,
 Nè castris jungant, certa est sententia Turno.
 Surge age, & aurora socios veniente vocari
 Primus in arma jube: & clypeum cape, quem de
 Inviſtum Ignipotens, atq; ^d oras ambiit auro.
 Crastina lux (mea si non irrita dicta putâris)
 Ingentes Rutula spectabit cadis æceruos.

Dixerat, & dextra discedens impulit altam,
 (Haud iguara ^e modi) puppim: fugit illa per undas
 Ocyor & jaculo & ventos æquante sagitta.
 Indè alie celerant cursus: stupet inscius ipse
 Tros Anchisiades: animos tamen omine tollit.

^f Id est, domi-
 ti leones. Nam
 quæ animalia
 franos recipi-
 unt, domita
 sunt.

^g Familiare
 efficias.

^h Aperta: ut
 invictum di-
 citur quod
 clausum est.

Tum breviter supera aspectans convexa præcursu
 Alma parens Idea deùm, cui Dindyma cordi,
 Turrigeraq; urbes, bijugiq; ⁱ ad fræna leones:
 Tu mihi nunc pugna princeps, tu rite ^j propinquas
 Augurium, Pbrygibusq; adsis pede diva secundas
 Tantum effatus: & interea ^k revoluta ruebat
 Matura jam luce dies, noctemq; fugarat.
 Principio socii edicit, signa sequantur:
 Atque animos aptent armis, pugnaq; parent se.
 Jamque in conspectu Teucros habet, & sua castra
 Stans celsa in pappi: clypeum, tum deinde sinistra

extulit ardentem: clamorem ad sidera tollunt
 Dardanide è muris: spes addita suscitatur iras.
 Tela manu jaciunt: quales sub nubibus atris
 strymonia dant signa græves, atque æthera tranant
 cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
 At Rutulo regi ducibusque ea mira videri
 Ausonide: donec versas ad littora puppes
 respiciunt, totumque allabi classibus æquor.
 Ardet apex capiti, cristisque à vertice flamma
 funditur, & vastos umbo vomit aureo ignes:
 Non secus ac liquida si quando nocte cometa
 sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
 Ille sitim morbosque ferens mortalibus agris
 nascitur, & i levo contristat lumine cælum.
 Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
 littora præripere, & venientes pellere terra.
 Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro,
 Quod votis optastis, adest perfringere dextra:
 In manibus Mars ipse, viri: nunc conjugis esto
 Quisque sue lætisque memor: nunc magna referto
 Facta, patrum laudes: ultro occurramus ad undā,
 Dum trepidi, egressisque labant vestigia prima.
 ANDENTES fortuna juvat.
 Hæc ait: & secum versat, quos ducere contra,
 Vel quibus obsessos possit concedere muros.
 Interea Æneas socios de puppibus altis
 Pontibus exponit: multi servare recursus
 Languentis pelagi, & brevis se credere saltu:
 Per remos alii. Speculatus littora Tarchon,
 Quæ vada non sperat, nec fracta remurmurat unda
 Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
 Advertit subitò proras: sociosque precatur,
 Nunc o læta manus valida incumbite remis:
 Tollite, ferte rates, inimicam & findite rostris
 Hanc terram, sulcūque sibi premat ipsa carina.
 Frangere nec tali & puppim statione recuso,
 Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam

i Sinistro. Vel
 potius aliquid
 sinistrum &
 infelix por-
 tendente.

k Præsentem
 jam sunt ho-
 stes, ita ut ma-
 nu cum illis
 confingere
 possitis. Jam
 vobis facta est
 manum con-
 ferendi po-
 testas. Al. viri.
 l Al. Facta pa-
 trum laudes.
 Vel, lætisque.
 m Scalas navis
 um.
 n Tranquilla
 o Brevis autem
 tem, vadis.
 Per remos, læ-
 phis.

p Milicari sella
 dictum est, ut
 etiam terra
 ipsa quodam-
 modo sentiat
 hostis adven-
 tum.
 q Al. puppes.

v Arena duri-
oris tumulo.

Quia licet
rursus se ubiq;
vincit Aeneas.

2 Lorica
splendentem
auro. Haurit,
pro, suis.

u Legitur de
Phaon. Ser. u.
tramq; lect.
agnoscit: &
clamant legit
utrobique, non
clamantib.

Effatus Tarchon, socii consurgere iussit,
Spumantesque rates arvis inferre Latinis:
Donec rostra tenent siccum, & sedere carina
Omnes innocuae: sed non puppis una, Tarchon.
Namque inflata vadis: dorso dum pendet iniqui,
Anceps, sustentata diu, fluctibusque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos & fluitantia transire
Impediunt, retrahitque pedes simul undas relabens
Nec Turnum segnis retinet mora: sed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in litore fissis
Signa canunt: primus turmas invastis aggressus
Aeneas, omen pugnae: stravitque Latinos,
Occiso Therone, virum qui maximus ultro
Aeneam petit: hinc gladio, perque area senta,
Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum
Inde Lycam ferit, exectum jam matre peremptum,
Et tibi, Phoebe, sacrum: casus evadere ferri
Cui licuit parvo. Nec longè Cissea duram,
Immanemque Gyam, steruentes agmina clavis,
Dejecit lethor: nihil illos Herculis arma,
Nil validae juvare manus, genitorque Metamph
Alcide comes usque, graves dum terra labores
Præbuit: ecce! Pharo, voces dum jactat incerta,
Intorquens jaculum, clamantem sistit in ore.
Tu quoque flaventem prima tanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix novum gaudia Cydoni
Dardania stratus dextra, securus amorum
Qui juvenum tibi semper erant, miserande jacens
Ni fratrum stipata cohors foret obvia: Phorib
Progenies, septem numero, septenæque tela
Conjiciunt: partim galea clypeoque resultant
Irrita, deflexit partim stringentia corpus
Alma Venus: fidum Aeneas affatur Achaten,
Suggere tela mihi (non ullum dextera frustra
Torserit in Rutulos) steterant quæ in corpore Graul
Iliacis campis: tum magnam corripit hastam,

Injacet: illa volans clypei transverberat ara
 Æconia, & thoraca simul cum pectore rumpit.
 Hic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
 sustentat dextra: & trajecto missa lacerto
 Volans hasta fugit, servatque cruenta & tenorem:
 Dexterâq; ex humero nervus moribunda pendit.
 Tum cumitor, jaculo fratris de corpore raptâ,
 Etiam petiit: sed non & figere contra
 Volantem, magnique semur perstrinxit Achata.
 Ille Curibus, sedens primæuo corpore, Lausus
 Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta,
 Sub mentum graviter pressa, pariterque loquentis
 Vocem animamque rapit, trajecto guttore: at ille
 Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
 Tres quoque Threïcios, Borea de gente suprema,
 Et tres quos Idas pater & patria Ismara mittit,
 Per varios sternit casus: occurrit Halesus,
 Auruncæq; manus: subit & Neptunia proles,
 Insignis Hæssapus equis: expellere tendunt
 Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso
 Ausonia: magno discordes æthere venti
 Pelia ceu tollunt, animis & viribus equis:
 Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
 Ante pugna diu, stant & obnixâ omnia contra:
 Haud aliter Troiana acies, aciesque Latina
 Concurrunt: hæret pede pes, densûsq; virq; vir.
 At parte ex alia, quâ saxa rotantia lætè
 Implerat torrens, arbutûq; diruta ripta,
 Arcadas insuetos acies inferre pedes
 Et vidit Pallas & Latio dare terga & sequaci,
 Aspera quis natura læci dimittere quando
 Suasit equos, unum quod rebus restat egenis,
 Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
 Quò fugitis socii? per vos, & fortia facta,
 Per ductis Euandri nomen, devictâque bella,
 Ipse meam, patriæ que nunc subit æmula laudis,
 Fidis ne pedibus: ferro rumpenda per hostes

& Retroacto.
 Al. transjecto.
 & Currendi
 modum.

& Mare mari,
 nubes nubibus,
 venti ventis.
 Legitur &
 Obnixâ, ut re-
 feratur ad
 ventos.

a Latinis seq.
 b Acriter in-
 sequenti.

c Fuge.

^d Hoc vult pa-
tria ut per ex-
des hostium
revertamur.

^e At. magna.
Item magni.

^f Non occu-
pat desuper.
Ideo autem
desuper, quia
Pallas ad e-
vellendam
hastam tuerat
inclinatus.
^g Nam eundem
Pallas ante
excipit. i. dolo
interimit.
^h Et naturali-
ter tumido, &
quia furebat.

ⁱ Quid miris
periret.

^k Quasi flam-
mae sint Vul-
cani exercitus.
Ser. exp. vis
igneae.

Est via, quā globus ille virūm densissimus urget:
^a Hac vos & Pallanta ducem patria alta reposcit:
Namina nulla premunt: mortali urgemur ab hoste
Mortales: totidem nobis animae, manusque.
Eccel' maris ^c magno claudit nos obice pontus:
Deest jam terra fugae: pelago Troiamne petemus
Hac aut, & medius densos prorumpit in hostes.
Obuius huic primum satis adductus iniquus
Fit Lagos: hunc, magno vellet dum pondere saxum
Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium quā spina dedit: hastamque receptat
Offibus haerentem: quem non super occupat Hūber
Ille quidem hoc sperans: nam & Pallas ante ruentem
Dum furit, incautum, crudeli morte sodali,
Excipit, atque ensē ^b tumido in pulmone recondit
Hinc Helenum petit, & Rhæti de gente venusta
Anchemolum, thalamos ausum incestare noverca
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis,
Daucia, & aride Tymbrēque, simillima proles,
Indi, creta suis, gratusque parentibus error:
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
Nam tibi, Tymbræ, caput Euanthius abstulit ens
Te decisa, suum, Laride, dextera quærit:
Semianimesq; misant digiti, ferrumque retrahant.
Arcadas accensos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, mistus dolor & pudor armat in hostes.
Tum Pallas hijugis fugientem Rhætea præter
Trajicit: hoc spatium tantumque ^c mora fuit illo.
Illo namque procul validam direxerat hastam:
Quam medius Rhæteus intercipit (optime Teuthi
Te fugiens, fratremque Tyren) curruque volutus
Cedit semianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optato ventū æstate coortis
Dispersa immittit sylvis incendia pastor:
Corruptis subito mediis extenditur unda
Horrida per latos ^k acies Vulcania campos:
Ille sedens victor flammæ despexit ovantes.

Non aliter socium virtus coit omnis in unum,
 seq. juvat Pallas: sed bellis acer Halesus
 tendit in adversos, seq. in sua colligit arma.
 hic mastrat Ladona, Pheretâque Demodocumq;
 Strymonio dextram fulgenti diripit ense,
 Etatam in jugulum: saxo ferit ora Thoantis,
 Ossaq. dispergit cerebro permista cruento.
 Fata canens Sylvius genitor celârat Halesum:
 Et senior letho canentia lumina solvit,
 Injecere manum Parca, telisq. sacrarunt
 Euandri: quem sic Pallas petit antè precatus,
 Da nunc, Tybri pater, ferro, quod missile libro,
 Fortunam atque viam duri per pectus Halesi:
 Hac arma exuviasq. viri tua quercus habebit.
 Audiit ille deus. Dum° texit Imaona Halesus,
 Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
 At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, finit agmina: primus Abantem
 Oppositum interimit, pugnae nodumq. moramque.
 Sternitur Arcadia proles, sternuntur Etrusci:
 Et vos 6 Graii & imperdita corpora Teucri.
 Agmina concurrunt ducibusq. & viribus equis:
 Extremi & addensent acies, nec turba moveri
 Tela manisq. finit: hinc Pallas instat & urget,
 Hinc contrâ Lausus: (nec multum discrepat ætas)
 Egregii forma, sed quis fortuna negarat
 In patriam reditus: ipsos concurrere passus
 Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
 Mox illos sua fata manent: majore sub hoste.
 Interea soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum, qui volucris curru medium secat agmen,
 Ut vidit socios, Tempus desistere pugna:
 Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
 Debetur: superem ipse parens spectator adesses.
 Hac ait: & socii cesserunt aquore iussi.
 At Rutulûm abscessu juvenis, tum jussa superba
 Moratus, stupet in Turno: corpusq. per ingens

1 Post scutum
 se clausit. To-
 tum se scuto
 communiavit
 propter vim
 plurimorum.
 2 Jugulo vul-
 nus minantem
 3 AL. evans.

4 Spoliis, exp.
 Ser. afferens
 ex Plauto, Ego
 hunc hominem
 dextram palli.
 5 Quos Graeci
 perdere ne-
 quiverunt.
 Teucros au-
 tem intell.
 quos secum
 duxit Æneas.
 6 Conjug. se-
 cundæ.

7 Sub majori-
 bus hostibus,
 ut non intell.
 utrumq. sub
 eodem hoste.

¶ Pater, quem
cupis spectato-
rem adede, &
quo animo te-
rec quicquid
acciderit.

¶ Eo processis-
se ut hastā pos-
set contingi.
Venisse intra
pectus hastā,
Itā ut eā pos-
set feriri.

¶ Gogantur
iuvēta hoc spe-
ctaculum ferre

¶ Jupiter Hen-
cilem.

¶ Dicit ideo
cūcā mandam
virtutem, ut
vita brevitas
fama & glo-
ria meritis
possit augeri.

¶ Cū diu li-
brasset.

Lumina voluit, obliq. truci procul omnia visu.
Talibus & distulit contra dicta tyranni,
Aut spoliis ego jam captis laudabor opimis,
Aut letho insignis fori & pater equis utriusq. aff.
Tolle minas. Fatus medium procedit in equora
Frigidus Arcadibus coit in praecordia sanguis.
Desiluit Turnus bijugis: pedes apponat ire
Comminatusq. leo, specula cūm vidit ab alta
Stare procul campis meditantem praelia rauram,
Advolat: haud alia est Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum missa fore credidit hasta
Ire prior Pallas, siqua fors adjuvet ausum.
Viribus imparibus magnūq. ita ad athera fatum,
Per patris hospitium, & mensus quas advena adisti
Te precor Alcide, cū prius ingentibus adsis:
Cernat semine si sibi me capere arma cruenta,
Victoremq. referant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem magnūq. sub imo
Corde premit gemitum, lacrymasque effudit inani.
Tum genitor natum distulit affatur amicis,
STAT sua enīq. dies: breve & irreparabile tempus
Omnibusest vitæ: sed, & famam extendere satūq.
Hoc virtutis opus. Troie sub munibus alii
Tot nati cecidere deum: quin occidit una
Sarpedon, mea progenies etiam sua Turnum.
Fata vocant, metasque dati pervenit ad iovi.
Sic ait, atque oculos Ratorum reiecit arvis.
At Pallas magnūq. emittit viribus hastam
Vagināque cava fulgentem diripit ensē.
Illa volans, humeris surgunt quā regmina summa
Incidit: atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magnū strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro praefixum rabit acuto
In Pallanta, diu librans, jacit: atq. ita satur,
Aspice num magis sit nostrum penetrabile telum.
Dixerat: at clypeum, tot ferri terga, tot aris,
Cū pectus toties abeat circumdata saxi,

Vibrans

*Vibranti cuspis medium transverberat istu,
 Loricaq; moras, & pectus parforat ingens.
 Ille rapit calidum frustra de vulnere telum:
 Una eademque via sanguisq; animusq; sequuntur.
 Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere:
 Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
 Quem Turnus super^b assistens,
 Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
 Euandro: qualem meruit Pallanta remitto. (est
 Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
 Largior, haud illi stabunt cuncta parvo
 Hospitia: & levo pressit pede, talia fatum,
 Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
 Impressumque nefas: una sub nocte jugali
 Cesa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti:
 Que bonus Eurytion multo colaverat auro,
 Quo nunc Turnus ovat spolio gaudèsq; positus:
 NESCIAMENS hominum fati, sortisque futura,
 Et servare modum, rebus sublata secundis.
 Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
 Intactum Pallanta, & cum spoliis ista diemque
 Oderit: at socii multo gemitu lacrymisque
 Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
 O dolor, atque decus magnum redit ure parenti!
 Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
 Cum tamen ingentes Rutulorum linquas æceruos.
 Nec jam fama mali tanti, sed certior autor
 Advolat Ænæ: tenui discrimine lecti
 Esse suos, tempus & versis succurrere Tenetis.
 Proxima quaque metit gladio, latumque per agmen
 Ardens limitem agit ferro, te, Turne, superbum
 Cede nova querens: Pallas, Euander, in ipsos
 Omnia sicut oculis: mense, quas advena primus
 Tunc adiit, dextraq; datæ Salmone creatos
 Quattuor hic juvenes; totidem quos educat usus,
 Viventes rapit, inferis quos immolet umbris,
 Captivobque rogi perfundat sanguine flammæ.*

Pro, animas

b Quamdam et
 dit. post assi-
 stens habent,
 sic esse profe-
 tur. Sed hæc
 verba pro no-
 tis habentur.
 c Constatunt.

d Insculptum
 Danaidum
 nefas.

e Quia, pro-
 pter hunc pe-
 riturus est bal-
 teum, quem
 nunc se sustu-
 lisse lætatur.

f Hos duos
 versus alii 3
 poetæ, alii 2
 locis repor-
 tantibus co-
 daver, diel
 voluit. Deum
 autem propter
 hæc, cum ta-
 men ingentes
 Rut. Æc.
 3 Versu in fu-
 gam, Fugatis.

Subdic.

3 Parce, p. serua.
 & Vicissitudi-
 nes & igno-
 sciendi faculta-
 tem. Humani-
 tatem poseis
 que inter par-
 tes tolerali-
 quando pra-
 rari. sed istam
 mihi tuus ille
 Turnus sustu-
 lit, & inhu-
 manitatem
 plenam morte
 Pallantis dor-
 exit.
 4 Quasi victi-
 mam, ut ille
 consueverat :
 nam hoc ver-
 ba ad sacerdo-
 tis nomen al-
 ligit.
 5 Sign. infe-
 ram fortasse
 fuisse ei Ne-
 mesim, adver-
 sari solitam
 superbis :
 6 Quisq. infe-
 rentiam pro-
 vocasse deo-
 rum invidiam,
 quæ ei exitii
 causa fuerit &
 perierit.
 7 Hæc En-
 tranſverbera-
 tus fuit clype-
 us, & ita per-
 mectata lorica
 ut in ea hære-
 ret. Ità l. &
 cl. impedi-
 entur. Redu-
 ctæ autem,
 quis lacertos
 retro redu-
 cunt, hastam
 mittere pa-
 raptes.

Inde Mago procul insensam cum tenderet hastam,
 Ille astu^h subit, ac tremebunda supervolat hastas
 Et genua amplectens effatur talia supplex,
 Per patrios manes, & spes surgentis Iuli,
 Te precor, hanc animam serves natoque patrique.
 Est domus alta: jacent penitus defossa talenta.
 Cælati argenti: sunt auri pondera facti
 Infectique mibi: non hic victoria Teucrum
 Vertitur: haud anima una dabit discriminanti.
 Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit,
 Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
 Gnatisⁱ parce tuis: belli^k commercia Turnus
 Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto.
 Hoc patris Anchisa manes, hoc sentit Iulus.
 Sic fatus, galeam levia tenet: atque reflexa
 Cervice orantis capulo tenus abdidit ensen.
 Nec procul Amonides, Phœbi Triviaq. sacerdos,
 Insula cui sacra redimibat tempora vitta:
 Totus collucens veste atque insignibus armis.
 Quem congressus agit campo, lapsimq. superstant
 Immolat, ingentique umbra tegit: arma Sereestas
 Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue trophæum.
 Instaurant acies Vulcani stirpe creatus
 Cæculus & veniens Marforum montibus Umbræ.
 Dardanides contra furit: Anxuris ense sinistram
 Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
 Dixorat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
 Crediderat, cæloque animum fortasse ferebat:
 Canitiemque sibi & longos promiserat annos.
 Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
 Sylvicole Fauno Dryope quem Nympha crearat,
 Obvius ardenti sese obtulit: ille reducta
 Loricam clypei que ingens onus impedit hasta.
 Tum caput orantis nequicquam, & multa parantem
 Dicere, deturbat terræ truncumque repente
 Provolvens, super hæc inimico pectore fatur,
 Istic nunc matuende pæcor: non te optima mater

Condet humi, patrioq; onerabit membra sepulcro.
 Alitibus linquere feris: aut gurgite mersum
 unda feret, piscesque impasti vulnera lambent.
 Protinus **Antheum** & **Lycum**, prima agmina **Turni**,
 Persequitur, sortemq; **Numam**, **solvimaq; Camertem**
 Magnanimo Volscente satum: dirissimus agri
 Qui fuit **Ausonidam**, & tacitis regnavit **Amyclis**.
 Agaon qualis, centum curbrachia dicunt
 Centenasq; manno, quinquaginta oribus ignem
 Pectoribusq; arsisse: Fovis cum fulmina contra
 Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses:
 Sic toto **Aneas** deservit in equore victor,
 Ut semel intepuit mucro: quin (ecce!) **Niphai**
 Quadrijuges in equos adversaque pectora tendit:
 Atque illi^o longè gradientem & dira frementem
 Ut vidère, metu versi, retròque ruentes,
 Effunduntq; ducem, rapiuntq; ad littora currus.
 Interea bijugis insert se **Lucagus albis**
 In medios, fraterq; **Liger**: sed frater habenis
 Flebit equos, strictum rotat acer **Lucagus** enses.
 Haud tulit **Aneas** tanto fervore furentes:
 Irruit, adversaque ingens apparuit hasta.
 Cui **Liger**,
 Non **Diomedis** equos, non currum cernis **Achillis**,
 Aut **Phrygia** campos: nunc belli finis & ævi
 His dabitur terra. Vesano talia latè
 Dicta volans **Ligeri**: sed non & **Troius** heros
 Dicta parat contrà: jaculum nam torquet in hostem.
Lucagus, ut prænus pendens in verbera telo
 Admonuit bijugos, P projecto dum pede levo
 Aptat se pugnae, subit oras hasta per imas
 Fulgentis clypei: tum levum perforat inguen.
 Excussus curru moribundus volvitur arvis:
 Quem pius **Aneas** dictis affatur amaris,
Leucage, & nulla tuos currus fuga seguis equorum
 Prodidit, aut vane vertèrè ex hostibus umbræ:
 Ipse rotis saliens juga deserit. Hæc ita fatua

o Longis grebibus seu passibus.

p Protervo, Extrinseco.
 q Objecisti mihi quod sum &c
 a Diomede &c
 ab Achille conversus in fugam: te vero nec equorum tarditas prodidit (quod mihi contigit) nec aliqua umbræ equi cui sunt equorum

Arraphe

Arripuit hijugam frater tendebat incerta
 Infelix palmas, curru delapsus eodem.
 Per te, per qui te talem genuere parentes,
 Hæc Troiane, siue hanc animam, et misere precor.
 Pluribus onasti Atneas, haud talia dudum
 Dicta dabat morere, et fratrem ne desere frater.
 Tam latebras anime, pectus mucrone recludis.
 Talia per campos edebat funera ducem
 Dardanius, torrens aqua vel turbinis axis.
 More funens tandem erumpunt et castra relinquunt.
 Ascanius puer et noqui equam obfessa iuventus.
 Junonem interea compellat Juppiter ultero,
 O germana mihi atque eadem gratissima conjux,
 Ut rehare, Venus (ut te sententia fallit)
 Troianas sustentat opes: non virida bello
 Dextra visis, animis que ferax, patiens que periculi
 Cui Juno summissa, Quid, o puleberrime conjux,
 Sollicitas agram, et tua tristia dicta timentem?
 Si mihi qua quondam fuerat, quamque esse decebat
 Vis in amore foret: non hac mihi namq. negares,
 Omnipotens, quin et pugne subducere Turnum,
 Et Dauno possem incolumem servare parenti.
 Nunc pereat, Teucrisque, pio det sanguine parcas.
 Ille tamen nostra deducit origine nomen:
 Pilumnusque illi quartus pater, et tua large
 Sæpe manu multisque oneravit limina donis.
 Cui rex ætheni breviter sic fatatur Olympi,
 Si mora presentis lethi tempusque caduto
 Oratur juveni, meque hoc ita ponere sentis,
 Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.
 Hactenus indulgisse vacati sunt alior istis
 Sub precibus veniam ulla latet, totumque moveri
 Mutari ve putas bellum, spes pascis inanes.
 Cui Juno illacrymans, Quid si, quod voce gravaris,
 Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
 Nunc manes infontem gravis exitus: aut ego viri
 Vana serore Quid ut o potius formidine falsa
 Ludat?

Summissam
 animum præ-
 ferens. Vt
 summissa voce

Som latenter
 Ne ex-
 quat, qui ubiq;
 eustor deorum
 inducit.

Vis me hoc
 ita statuere.
 Q. d. Undiq;
 jam in morte
 audiat. hoc
 ratiū vocat
 incūm.
 Veni im-
 perrat. Sū-
 p. præc. ita
 tendunt ad
 amorem
 aliam veni-
 i. ut aliud in-
 dulgeam.
 Veritatis
 hanc agnoscit.

Ludat! et in melius tua, qui potes, orsu reflectas!
Hæc ubi dicta dedit, cælo se protinus alto
Misi, agens hyemem nimbo succincta per auras:

Pro, nubibus

Itaque aciem et Laurentia castra petiit.
Tum dea nube cava tenuam sine viribus umbram,
In faciem Aeneæ (visu mirabile monstrum)

Dardaniis ornat telis, clypeumque iubaſque
Diripi assimulat capitis: dat inania verba,
Dat sine mente sonum, gressusque effugit euntis.

Morte obita quales fama est volitare figuras,
Aut que sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exultat imago,

Iritatque virum telis, et voce laceſſit.
Instat cui Turnus, stridentemque ominis hastam
Conjicit: illa dato vertit vestigia tergo.

Tum verò Aenean aversum ut cedere Turnus
Credidit, atq; animo spem turbidus hausit inanem,
Quò fugis Aeneas? et balamos nè desere pactos:

Hæc dabitur dextra tellus quaſita per undas.
Talia vociferans sequitur, stridentemque cornuſcat
Mucronem: nec ferye videt sua gaudia ventos.

Fortè ratis celsi conjuncta crepidine saxi
Expositis stabat ſcalis, et ponte parato,
Quà rex Cluſtais adveſtus Oſtinis oris.

Huc ſeſe trepida Aeneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior iſtat,
Exuperatq; moras, et pontes tranſiit altos.

Vix proram attigerat, rumpit Saturnia ſunem,
Avulſamq; rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Aeneas abſentem in prælia poſcit:

Obvia multa virum demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultra latebras hæc querit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:

Cùm Turnum medio interea fert æquore turbo.
Aſpicit ignarus rerum ingratusque ſalutis,
Et duplices cum voce manus ad ſydera tendit,

Omnipotens genitor, tantùm me crimine dignum
Duxiſti?

a Expecta dum
ſervata pacto-
rum fide opta-
tam ducas vi-
orem.
b Nec animam
vertit vanum
eſſe ſuum gau-
dium.
c Pro, crepidi-
tis.

d Nè depre-
henſo dolo
rediret ad
prælium.
e Al (non re-
ctè) ille autem
Aeneas, &c.
f Utpote igna-
rus rerum.
Nullam grati-
am habens pro
illis quæ in e-
jus ſalutem fa-
cta erant: ut
pote qui ea
nec ſciat.

Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas?

Pro. qualem. Quò feror? unde abis? quæ me fuga, & quæ morè reddat?

Laurentésne iterum muros aut castra videbor?

Quid manus illa virum qui me meaq; arma sequuntur?

Quosq; (nefas) omnes infanda in morte reliquit

Et nunc palantes video, gemitumque cadentum

Accipio. Quid agam? aut quæ jam satès ima debet

Terra mihi? vos è potius miserescite ventii:

In rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro)

Ferte ratem, fœvisque vadis immittite syrtis:

Quò neque me Rutuli, neq; conscia fama sequatur.

Hæc memorans, animo nunc huc nunc fluctuat illuc,

An sese mucrone ob tantum dedecus amens

Induat, & crudum per costas exigit ense:

Fluctibus an jaciat mediis, & littora rando

Curva petat, Teucrûmq; iterum se reddat in arma.

Ter conatus utramq; viam: ter maxima Juno

Continuit, juvenemq; animo miserata repressit.

Labitur alta secans, fluctuque aestuque secundo,

E: patris antiquam Daunî desertur ad urbem.

At Jovis interea monitis Mezentius ardens:

Succedit pugna, Teucrûsq; invadit ovantes.

Concurrunt Tyrhæne acies, atque omnibus uni,

Uui odiisque viro, telisque frequentibus instans.

Ille, velut rupes vastum quæ prodit in æquor,

Obvia ventorum furis, expostaque ponto,

Vim cunctam atq; minâ perfert cœlique marisque.

Ipsa immota manens prolem Dolichaonis Hebrum

Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumq; fugat:

Sed Latagum saxo, atq; ingenti fragmine monitum

Occupat os, faciemque adversam: poplisc Palmum.

Succiso volui segnem sinis: armaque Lauso

Donat habere humeris, & vertice figere cristas.

Nec non Euantem Phrygium, Paridisq; Mimante

Acqualem, comitén que: una quem nocte Theano

In lucem genitori Amyco dedit, & facce pragnans

Gissæis regina Parin creat: urbe paterna

Occubat.

b Sic loquitur
est Caesar, De
bello Gall. l. 7
Se ipsi ac-
tiff. vallis in-
ducunt. Male
igitur Serv.
putat vel per
abdicionem, vel
per hypallagiam
dictum.

Pro. reddat
armis.

k Al. manet.

l Qui una ca-
demque nocte
natus fuerat
quæ Paris.
m Quia ante-
quam pareretur,
faciem sepe per-
risse vidit in
somniis.

Oscubāt, Pignarum Laurens habet ora Mimantā.
 Ac velut ille canum morsu de montibus altis
 Aētus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
 Defendit, multosque palus Laurentia) sylva
 Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est
 Substitit, infremuitque serox, & Vinborruit armos:
 Nec cuiquam irasci propiusve accedere virtus,
 Sed jaculis tutisque procul clamoribus instant:
 Haud aliter, justa quibus est Mezentius ira,
 Non ulli est animus stricto concurrere ferro:
 Missilibus longē & vasto clamore lacerant.
 Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes
 Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
 Venerat antiquis Coriti de sinibus Atron,
 Graius homo, infectos linquens profugus hymeneos:
 Hunc ubi miscentem longē media agmina vidit,
 Purpureum pennis & pacta conjugis ostro:
 Impastus stabula alta leo ceu saepe peragrans,
 (Suadet enim vesana fames) si fortē fugacem
 Conspectit caprē, aut surgentem in cornua cervum,
 Gaudet hians immane, comasque arrexit, & heret
 Visceribus super accumbens: lavit improba teter
 Ora cruor:
 Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
 Sternitur infelix Atron, & calcibus atram
 Tundit humum, expirans, infractaq; tela cruentat.
 Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden
 Sternere: nec jacta cæcum dare cuspide vulnus:
 Obuius adversoque occurrit, seque viro vir
 Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.
 Tum super abjectum posito pede nixus & hasta,
 Pars belli haud temnenda, viri jacet altus Orodes.
 Conclamant socii, letum Peana sequenti.
 Ille autem expirans, Non me, quicumque es, inulto,
 Victor, nec longum letabere: te quoque fata
 Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
 Ad quem subridens mista Mezentius ira,

o Paris:
 p Pro ignoran-
 tum: ut test.
 etiam Gell.
 Sic. Nescius:
 pass.

q Quia setas
 tum erigunt.
 r Quibus ira
 est: ut dicitur,
 Esse odio.
 Non est ani-
 mus ulli eo-
 rum quibus est
 ira.

s Hic vers. &
 sequens sua
 sede videtur
 mori.

t Scuto.

u Capite ar-
 duo.

x Insuper vel
 dolo.

y Al. Viri: ut
 sit, haud tem-
 nenda viri.

Nunc morere: ast de me diuū pater atq; bonū
Viderit: hoc dicens, eduxit corpore telum.

Olli dura quies oculos & servus urget

Somnus: in eternam clauduntur lumina vellent.

Caecus Alcathoū obtruncat, Sacraſtor Hydaspem,

Partheniūque Rapo, & prædurum viribus Orſan

Mefſapus Cloniūque, Iſacaoniūque Ericaton:

Illum & infans equi lapſu tellure jacentem:

Hunc, peditem pedes, & Lycius & præcefferat Agri

Quem tamen laud expers Valerius viriſſimū

Dejicit: Atronium Salium, Saliumque Nealon,

Inſignis jaculo, & tōgē fallente ſagitta.

Jam gravis æquabat luſtus & mutua ſilavores

Funera: cedebant pariter pariſerque ruebant

Viſtores viſſique: neque hiſ fuga nota nec illis.

Dii Jovis in teſſis iram miſerantur inanem

Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.

Hinc Venus, hinc conerā ſpectat Saturnia Juv.

Pallida Tiſiphone media inter millia ſedit.

At verō ingentem quatiens Mezentius baſtam

Turbidus ingreditur campo: quā magis Oriū,

Cū pedes incedit mediū per maxima Meri

Stagna, viam ſcindens, humero ſupereminet undam

Aut ſummis referens annoſam montibus onnum,

Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila cūdit:

Talis ſe vaſtus inferi Mezentius armis.

Huius contrā Aeneas, ſpeculatus in agmine longo,

Obvius ire parat: manet imperterritus ille,

Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſua ſua.

Atque oculis ſpatium emenſus quātiū ſatis baſtam,

Dextra mihi deus, & telum quod miſſile libro,

Nunc adſiat: & voveo prædonis corpore raptū

Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, trophæum

Aeneas: Dixit, ſtridentēque eminus baſtam

Fecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa: procūque

Egregium Anthorem latus inter & illa ſigit:

Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Arge,

Helen.

2 Affertim.
qui tranſcorum
ſperneret re-
gimen.

3 Dimicaturus
contra Meſ-
ſed Val. præ-
veniens eum
occidit.

4 Fortaſſe pro
Non degene-
rans à vir. avi-
ta. Ser. tamen
aliter.

5 Jactu longē
fallentis ſa-
gittæ: ut ſit
et ſic ſu-

6 Itā Ser.
quem ſequi
nolim, ſed
hæc ſeparat:

7 & tōgē fall-
ſagitta intelli-
gere, quæ fal-
lit veniendo
ex remotiore
loco quā un-
de ventura
putaretur.

8 Virtute ſua
conſiliis ſa-
bat: Itā D. non
rectē.

9 Hinc ſuprà,
contemptor di-
vum Mezen-
tium.

10 Conſecro &
dico.

Hosceat Euandro, atque Italia confederat urbe.
 Siernitur infelix & alieno vulnere: cœlumque
 Aspiciat, & dulces moriens reminiscitur Argos.
 Tum pius *Aeneas* hastam jactat: illa per orbem
 Are cavum triplici, per ^h linea terga, tribusque
 Transsit intextum ^l tauris opus, imaque sedit
 Inguines: sed vires haud pertulit: ocyus ensem
Aeneas, viso *Tyrrheni* sanguine, letus
 eripit à fomore, & trepidanti fervidus instat.
 Ingenuus chari graviter genitoris amore,
 Ut vidit, *Lausus*: lacrymans, per ora voluta.
 Hic mortis dura casum, tuque optima facta,
 Siqua fidem tanto est ^k operi latura vestustas,
 Non quidem nec te juvenis memorande sibebo.
 Ille pedem refrenans, & inuicilis, inque ligatus
 Cedebat, clypeoque inimicum hostile traherat:
 Proripuit juvenis, seseque immiscuit armis.
 Jamque assurgens ^m dextera, plagamque, parentis
Aeneas subiit mucronem: ipsumque morando
 Sustinuit: fociis magno clamore sequuntur,
 Dum genitor nati parma prosectus abiret:
 Telique conficiant, proturbantque eminus hostem
 Missilibus: ⁿ furit *Aeneas*, reclusque tenet se.
 Ac velut effusa siquando grandine nimbi
 Precipitant, omnis campis diffugit arator,
 Omnis & agricola, & tuta latet arce viator,
 Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
 Dum pluit in terris: ut possint sole reducto
 Exercere diem: sic obrutus undique telis
Aeneas, nubem belli, dum ^p detonet, omnem
 Sustinet, & *Lausum* increpitat, *Laus*q; minatur,
 Quà moriture ruit majoraque viribus audest
 Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
 Exultat demens: sæve jamque altius ire
 Dardanio surgunt ductori: extremaque *Lauso*
 Parca fila ^q legunt: validum namque exigit enses
 Per medium *Aeneas* juvenem, totumque recondit.
 Transsit

g *Alienum* vob
 casu vulnus,
 quod accepit,
 set telo in-
 tentato alii:
 videlicet *Æ-
 nez*.
 h Lino enim
 tegebantur
 scuta, ut pos-
 set inhære
 pictura.
 i Tergoribus
 taurorum,

k A pleste
 profecto: ut
 mox, *Fallit te
 incautum pietas
 tua*. Quiliam
 male de armis
 Virg. intell.
 l Al. *Proripit*.
 m Al. *dextram*
 ut ordo verb.
 sit, Subit dex-
 tram *Æn.* jam
 aff. & mucr. E
 pl. Sic mox, *U
 pro me hostili
 pariter succide-
 re dextera*.
 n Quod plene
 de tanto hoste
 victoriam re-
 portare non
 possit.

o Hypall. pro
 Exerceri per
 diem.
 p Pro, *Violen-
 tus impetus
 hostium remit-
 tatur*. Al. *dum
 desinet omnes*.
 Vel, ~nubem
 belli dum desi-
 net, omnes Sust.
 q Colligunt,

¶ Parmam, le-
via arma, non
clypeus. At Don-
nas seperat.

¶ Qui error &
apud Hor. Est
autem pro
acclinatus.

¶ Qui error &
apud Hor. Est
autem pro
acclinatus.

¶ Qui error &
apud Hor. Est
autem pro
acclinatus.

¶ Qui error &
apud Hor. Est
autem pro
acclinatus.

¶ Quali hoc
morienti ali-
quod solacium
afferat, magni
alicuius viri
dextra potius
cadere, quam
gregarii mili-
tis.

¶ Al. levabat.
¶ Acclinis, Le-
ge, non accli-
ui. Qui error &
apud Hor. Est
autem pro
acclinatus.
¶ Acclinis se
arboris trunco.
Ad ius arb.
er. reficiebat
lassata colla.
Ita D. nisi po-
tius scriptum
adnixus.

Transiit & parmam mucro, levia arma minaci,
Et tunicam, molli mater quam neverat aurea
Implevitq; sinum sanguis: tum vita per aurum
Concessit mæsta ad mænes, corpusq; reliquit.
At verò ut vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchisades pallentia miris,
Ingemuit miserans graviter, dextramq; tetendit
Et mentem patria subiit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tuas: tēq; parentum
Manibus & cineri (siqua est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem:

¶ AENEAS magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantes socios, & terra subleuat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq; levabat,
Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
Dependet galea, & prætore gravia arma quiescunt.
Stant lecti circum iuvenes: ipse ager, anhelans
¶ Colla fovet, fusus prope xam in pectore barbam.
Multa super Lauso rogitat, multosq; remittit
Qui revocent mæstique ferant mandata parentū.
At Lausum socii exanimus supra arma ferebant
Fleentes ingentem, atque ingenti vulnere visum.
Agnovit longè gemitum præfaga mali mens:
Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cælum tendit palmas, & corpore inheret.
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hostili paterer succedere dextræ
Quem genuit tuane hæc genitor per vulnera feror,
Morte tua vivens? Heu! nunc misero mihi demum
Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculavi crimine nomen,
Pulsus ob invidiam folio sceptrisque paternis.
Debiter am patriæ poenas odiisque meorum

Omnes per mortes animam fontem ipse dedisse:

Nunc vivo, neque adhuc homines lucemq. relinquo.

Sed linguam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum

Se femur: & quanquam vis alto vulnere tardat,

Hand² dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,

Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat

Omnibus: Alloquitur mærentem & talibus infir,

Rhæbe diu (res si qua diu mortalibus ulla est)

Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta

Et caput Æneæ referes, Lausque dolorum

Ultor eris mecum: aut, (^a aperit si nulla viam viam)

Ocumbes pariter: neque enim, fortissime, credo

Iussa aliena pati & dominos dignabere Teucros.

Dixit: & ^b exceptus tergo consueta locavit

Membra: manisque ambas jaculis oneravit acutis,

Ære caput fulgens, cristæque hirsutus equina.

Sic cursum in medios rapidus dedit: æstuat ingens

Imo in corde^c pudor, mistoque insania luctu,

Et furiis agitatus amor, & conscia virtus.

Atque hic Æneam magna ter voce vocavit,

^d Æneas agnovit eum, letusque precatur,

Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo:

Incipias conferre manum.

Tantum effatus, ^e & infesta subit obviis hasta.

Ille autem, Quid me eripito, sævissime, nato

Terres? hæc via sola fuit qua perdere posses.

Nec mortem horremus, nec ^f divum parcimus ulli.

Desine: jam venio moriturus, & hæc tibi porto

Dona prius. Dixit, telumque intorsit in hostem.

Indè aliud super atque aliud figitque, volatque

Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo,

Ter circum astantem ^g lævos equitavit in orbes,

Tela manu jaciens: ter secum Troiæ heros

Immanem ærato circumfert tegmine sylvam.

Indè ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet

Vellere, & urgetur ^h pugna congressus iniqua,

Multa moeans animo, jam tandem erumpit, & inter

Bellatoris

y Per omnia
mortis gene-
ra. Q. d. De-
buam me
cui libet peri-
culo, sine ul-
lus mortis
metu, objice-
re. Al. d. d. f.
son.
2 Dejecto
animo.

a Si virtuti est
adversus e-
ventus,
b Equi se præ-
bentis & ad-
moventis. At
Don. Exceperat
tanquam è su-
periore loco,
cum ascende-
re non posset.
c Quod jam
victus sit.

d Æneas (ag-
novit eum) in
vet. cod.

e Ad vulnus
infligendum
prorenta.

f Propter illa
Æn. Sic pater
ille deum fa-
ciat.

g In lævam
partem circū-
ibat, ut dex-
tram Æneæ
partem cir-
cumveniret,
quæ nuda erat.
h Pedes con-
tra equitem.

3 Cadens in
siccum.

4 Non cum
hac pacto A
ce Lausus re-
cessit, ut vi-
tam aequi-
ram,

5 Offendit il-
lum præbisse
jugulum.

Bellatoris equitava tempora conjicit hastam.
Tollit se arreptum quadrupes, & calcibus auras
Perberat, effusumque equitem super ipso sequutus
Implicat: ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cælum Troësque Latinique.
Aduolat Aeneas, vaginâque eripit ensen:
Et super hæc, Ubi nunc Mezentius acor, & illa
Effera vis animi! Contra Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens hausit cælum, mentemque recepit,
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris
Nullum in eade resas: nec sic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Unum hoc, per si qua est vultis venia hostibus, oro,
Corpus humo patiare regi: scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) defende furorem,
Et me consortem nati concede sepulcro.
Hæc loquitur¹ juguloque band inscius accipit en-
sem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS

LIB. XII

ARGUMENTUM.

Occiso Mezentio, victor Æneas Marti trophæum erigit. Pallantis mortui corpus magno pompæ apparatu ad Euandri urbem remittit: ubi summo & patris & suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores à Latinis missi dierum 12 inducias impetrant: quo temporis spatium utrique suorum cadavera perquirunt, supremoque sepulturæ honore prosequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomed. miserant Latini, ad suos rediens, auxilia sibi denegata renuntiat. Eâ spe destitutus Latinus, concilio convocato, de summa belli consultat, legatosque de pacis conditionibus ad Æneam mittendos censer. Ibi Drances & Turnus, pro inveterato inter ipsos odio, se mutuis convitiis proscindunt. Interim Æneas bipartito divisis copiis, levis armaturæ equites planis itineribus ad urbem præmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca sylvis montibusque impedita ad editiorem oppidi partem contendit. Cujus rei nuntio Laurentum perlato, concilium dimittitur: paranturque ea quæ ad urbis defensionem putantur pertinere. Turnus, cognito per exploratores Æneæ consilio, bifariam & ipse suas copias partitur. Equitibus Messapum & Camillam præficit, còsque hostium equitibus opponit: ipse cum pedibus angustias, quæ necessario Æneæ ad urbem iter erat, breviori itinere occupat, atque ibi in subsidiis subsistit. Interim equestre prælium committitur, diuque dubio utrinque eventu pugnatur. Ibi Camilla, magnâ prius editâ hostium strage, dum Chloreum Cybeler sacerdotem, armorum ejus pulchritudine capta incautiùs insequitur, ex insidiis ab Arunte hastâ trajicitur. Quam tamen sacræ virginis eadem Aruns non diu tulit inultam. Nam & ipse paulò post ab Opi Dianæ ministra

ministra sagittâ trejcius, offensâ numinis pœnas per
solvit. Camilla nec consternari Rutuli, fugam arri-
piunt. Troiani urbis oppugnationem parant. Ejus
calamitatis nuntio ab Acca Camille comite ad Tur-
num perlato, reliqui quas obsederat angustiiis, suis
auxilio accurrunt. Eodem subsequitur & Æneas: &
quoniam imminente jam nocte prælium committi
non poterat, utrique positis castris ante urbem consi-
dunt.

ALIUD MODESTINI jurisconsulti argumentum.

*Constituit Marti spoliolum ex hoste trophaum:
Exanimûmque patri natum Pallanta remisit:
Jura sepultura tribuit tempusque Latinis.
Euander patrios affectus edis in urbe.
Corpora casa virum passim digesta cremantur
Legati referunt Diomedem arma negasse.
Drances & Turnus, leges aequante Latino,
Concurrunt dictu. Æneas imminet urbi.
Pugnatur: vincunt Troes: cadis ista Camilla.
Deinde duces castris donec cessero mixantur.*

ALIUD INCERTI AUTORIS argumentum.

*Occis proprium pars utraque reddit honorem.
Supplicibus Calydone satius negat arma Latinus.
Cum Drance alterno jurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obvia virgo
Excipit. Extincta Rutuli dant terga Camilla.*

ALIUD MONOSTICHON.

Undecimo victa est non equo Marte Camilla.

ALIUD.

Undecimo Rutuli superantur morte Camilla.

Oceanum interea surgens aurora reliquit.
Æneas (quanquam & sociis dare tempus
humandis
Precipitant curæ, turbatâque^b funere mens est)
Vota deum^c primo victor solvebat Eo.

^a Urgent.

^b Pallantis.

^c Id est, simul

atque sol or-

bis fuit.

Ingentem

Ingentem quereum decisis undique ramis
 Constituit tumulo: fulgentiâque induit arma,
 Merenti ducis exuvias, tibi magne trophæum
 Bellipotens: aptat vorantes sanguine cristas,
 Telâque trunca viri, & his sex thoraca petita
 Perforssumque locis: clypeumque ex ære sinistra
 Subligat, atque ensē collo suspendit eburnum.
 Tum socios (namque omnis eum stipata tēgebat
 Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes,
 Maxima reseffecta, utrius timor omnis abesto,
 Quod superest: hæc sunt spolia, & de rege superbo
 Primitiæ: manibusque meis Merentius hic est.
 Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
 Arma parate, animis & spe præsumite bellum:
 Nequa mora ignaros (ubi præmum vellere signa
 Annuerint superi, pubemque educere castris)
 Impediat, segnesque metu sententia tardet.
 Interea & socios inhumatâque corpora terræ
 Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
 Ille ait: egregias animas, quæ sanguine nobis
 Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
 Muneribus: mæstamque Euandri primus ad urbem
 Mittatur Pallas: quem non virtutis egentem
 Abstulit atra dies, & funere merse¹ acerbo.
 Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum:
 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Aceles
 Servabat senior, qui Parrhasio Euandro
 Armiger antè fuit: sed non felicibus æquè
 Tum comes auspiciis charo datus²ibat alumno.
 Circum omnes famulūmq; manus, Troianâq; turba,
 Et mæstæ³ Ilia des crinem de more solutæ.
 Ut verò Aeneas foribus sese intulit aliis,
 Ingentem gemitum tunsis ad sydera tollunt
 Pectoribus: mæstoque immugit regia luctu.
 Ipse caput nivei sultum Pallantis & ora
 Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
 Cuspide Ausonia, lacrymis ita fatatur obortis,

d Vaginam
eburneam.

e Talis est, &
Vide num re-
ctius, hic est, ut
hic sit adverb.
f Alperate ani-
ma, pro parare
animos armis,
per hypall.

g Sociorum
corpora inhu-
mata,

h Ex Ennio.

i Immaruro
Ante diem.

k Pro ierat.

l Aeneas ancil-
lulæ: nam
omnes hone-
stas mulieres
in Sicilia reli-
querat, exce-
ptâ Euryali
matre,

Tene

Tene, inquit, miserande puer, cum leta venires,
 Invidit fortuna mihi, ne regna videres
 Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas.
 Non hæc Euandro de te promissa parenti
 Discedens dederam, cum me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium: motusq; morum
 Atres esse viros, cum dura prætia gente.
 Et nunc ille quidem spe multum captus iuveni,
 Fors & vota facit, cumulatq; altaria donis.
 Nos juvenem exanimum, & nil jam caelestibus ulli
 Debentem, vno masti comitamur honore.
 Infelix nati sumus crudele videbis.
 Hi nostri reditus, expectatique triumphi:
 Hæc mea magna fides: At non Euandre pudenda
 Vulneribus pulsus aspicias: nec sospite dirum
 Optabis nato sumus pater. Hei mihi! quantum
 Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis tui!
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
 Imperat: & toto lectos ex agmine mittit
 Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
 Intersatque patris lacrymis solatia luctus
 Exigua ingentis, misero sed debita patri.
 Hand segnes alii crates & molle phœrum
 Arbutis texunt virgæ, & vimine querno:
 Extructosq; toros & obtentu frondis inumbrans.
 Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt,
 Qualem virgineo demessum pollice florem
 Seu mollis violæ, seu tanguentis hyacinthi,
 Cui neque fulgor adhuc, necdum sua forma recessit.
 Non jam mater alit tellus, virēsque ministrat.
 Tum geminas vestes ostroq; auroq; rigentes
 Extulit æneas: quas illi læta laborum
 Ipsa suis quondam manibus sidonia Dido
 Fecerat, & tenni telas discreverat auro.
 Harum unam juveni supremum mæstus honorem
 Induit: arsurasq; comas obnubit amictu.
 Multaq; præterea Laurentis præmia pugne

in Quidam leg
 forsi. Utroque
 modo profor-
 tasse.

in Quia qui
 mortui sunt,
 non amplius
 illis superis
 obnoxii sunt,
 sed infestis.

o Fletum ab-
 solvit: ut De-
 bellare, desun-
 gi.

o Obtentu
 frondibus.

o Quamvis
 laboris non
 pigeret.

o Unam indu-
 it juveni, alte-
 ra caput ejus
 velavit.

Aggerat, & longa prædam jubet ordine duci.
 Addit equos & tela, quibus spoliaverat hostem.
 Vinxerat & post terga manus, quas mitteret umbra
 Inferias, cæsa sparsuros sanguine flammæ:
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces, inimicæque nomina figi.
 Ducitur infelix cum confectus Acetes,
 Pectora nunc sudans pugnis, nunc unguibus ora:
 Sternitur & tota projectus corpore terre.
 Ducunt & Rutula persusas sanguine currus.
 Post bellator equus, & positus insignibus, Athon
 Is lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
 Hastam alii galeamque ferunt: nam cætera Turnus
 Victor habet: cum mæssa phalanx Teucrig sequun-
 Tyrheniq; duces, & versis Arcades armis. *(tur, y)*
 Postquam omnis longè comitum processerat ordo,
 Substitit Æneas, gemituq; hæc addidit alto,
 Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
 Fata vocant: Salve æternum mihi maxime Pella,
 Æternūq; vale. Nec plura effatus, ad altos
 Tendeat muros, gressumq; in castra scribebat.
 Jamq; oratores aderant ex urbe Latina,
 Velati ramis oleæ, & veniamq; rogantes:
 Corpora per campos ferro que fusa jacebant,
 Redderet, ac ^a tumulo sineret succedere terra:
 Nullum cum victis certamen & æthere cassis:
 Parceret hospitiū quondam socrisq; vocatis.
 Quos bonus ^a Æneas, haud aspernanda precantes,
 Prosequitur veniam & verbis hæc insuper addit,
 Quenam vos tanto fortuna indigna, Latini,
 Implicuit bello, qui nos fugatis amicos?
 Pacemne ex animis, & Martis sorte peremptis
 Oratis equidem & vivis concedere ^b vellem.
 Nec veni, nisi fata locum sedemq; dedissent.
 Nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit
 Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
 Equius ^d huic Turno fuerat se opponere morti.

f Quem cæci
 funderent.
 & jubet trun-
 cos ferre du-
 cum spolia: ut
 trophæa, duces
 ipsos dixerit.
 & Quasi qui
 confectus
 nimio dolore
 ire non pote-
 rat.
 & Sine phala-
 ris.

more, muer-
nem hastæ non
cuspidem con-
tra terram te-
nentes.

2 Beneficium

a Tumulum
subire.

6 Mæssa, legda
Don. Legitur
etiam sine &.
c Pro venissent
d Mute morti,
Sex. Inco-
quasi ostendat
ops jacentes.

• Visisset.

f Quasi aliena
culpa percu-
sibus.

g celo, pro iis
qui in celo
sunt: .i. diis.
h Dat huic
verbo confr.
Græc.

Idem, ut
ut subaud. cau-
sa: sicut Græc.
Evangel.

i Si volunta-
tem nostram
fortuna comi-
retur.
k Propter il-
lud, Nisi fata
sunt, sed dedissem.
l Mediâ.
m Al. illa.

n Raptim &
festinanter tu-
lerunt.

• Al. Pallanta.

• Sic Ovid.
Nec me flere
dixit, nec potuisse
loqui.

Si bellum finire manu, si pellerè Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis.
Vixet cui vitam deus aut sua dextera dedisset.
Nunc ite, & miseris supponite civibus ignem.
Dixerat Aeneas: omnes obstupuerunt silentes:
Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperq. odiss & crimine Drances
Insensus juveni Turno sic ore vitissim
Orsa refert, o fama ingens, ingentior armis
Vir Troianel Quibus & celo te laudibus æquem
Fustitienè prius mirer, belline laborum?
Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem.
Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxag. subvestire humeris Troiana juvabit.
Dixerat hæc: unusq. omnes eadem ore fremebant.
Bis senos pepigere dies: & pace sequestra
Per sylvas Teucris mistique impunè Latini
Errare fugâ: ferro sonat alta bipennis
Fraxinus: evertunt altas ad sydera pinus:
Robora nec cuneis & olentem scindere cædum,
Nec plaustris cessant vestire gementibus ornos.
Et jam fama volans tanti prænuntia luctus,
Euandrum Euandrique domos & mœnia complecti
Quæ modò victorèm Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetusto
Funereas rapuere faces: luctet viâ longo
Ordine flammaram, & latè discriminat agros.
Contrà turba Phrygum veniens plangentia iungit
Agminas: quæ postquam matres succedere telis
Viderunt, mæstam incendunt clamoribus urbem.
At non Euandrum poris est vis ulla tenere:
Sed venit in medios: pheretro Pallante reposto,
Procumbit super, atque hæret lacrymansq. gementisq.
Et vis vix tandem voci laxata dolore est,
Non hæc ô Palla de ceras promissa parenti,

Cantius

cautiùs ut sevo velles te credere Marti?
 Haud ignarus eram quantum nova glotia in armis.
 Et prædulce decus primo certamine posset.
 Primitiæ juvenis misera, bellique propinquæ
 Dura rudimenta: & nulli exaudita deorum
 Vota, precésq; mea. Tūque, ô sanctissima conjux,
 Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem:
 Contrà ego vivendo & vici mea fata: superstes
 Restarem ut genitor, Troium socia arma sequuntum.
 Obruerent Rutuli telis, animam ipse dedissem:
 Atque hæc pompa domum me, non Pallanta referret.
 Nec vos arguerim Teucris, nec fœdera, nec quas
 Junximus hospitio dexteras: fors ista senectæ
 Debita erat nostræ: quod si immatura manebat
 Mors natum, cæsis Volscorum millibus antè,
 Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit.
 Quin ego non alio dignex te funere Palla, (quàm
 Quàm pius Æneas, & quàm magni Phryges, &
 Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis:
 Magna trophæa ferūt, quos dat tua dextera leibo
 Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis,
 Esset par etas & idem si robur ab annis,
 Turne: sed infelix Teucros quid demoror armis?
 Vadite, & hæc memores regi mandata referite.
 Quod vitam moror invisam, Pallante perempto,
 Dextera causa tua est, Turnum gnatoque patrique
 Quam debere vides, meritis vacat hic tibi solus
 Fortunæq; locus: non vitæ gaudia quero,
 Nec fas: sed gnato manes perferre sub imos.
 Aurora interea & miseris mortalibus almam
 Extulerat lucem, referens opera atque labores.
 Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
 Constituere pyras: huc corpora quisque suorum
 More tulere patrum, subjectisque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
 Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 Decurrere rogos, ter maestum funeris ignem

¶ Naturalem
 ordinem vitæ
 longiore sup-
 ravi: qui est,
 ut sint paren-
 ribus supersti-
 tes filii. Est &
 alia expos.
 Vide Ser.
 & si non viciss.
 sem ea fata. Q.
 d. al oqui ob.

f Hic versus à
 nonnullis ex-
 empl. abest.
 Sicut isti da-
 ces de quibus
 hæc sunt tro-
 phæa: ut supra.
 Inductusque ju-
 bos it. &c.

¶ Spes quam
 de virtute tua
 concipio: quæ
 Turni cæce
 natum meum
 & me ulcisci
 debet. Non
 enim aliud
 superest quæ
 virtus tua ve-
 fore. præstare
 possit.
 x Ut alibi ex
 his Homera
 verbis
 δειλοῖν
 βεγτοῖν.

Iustravere in equis, utulatusque ore dedere.
 Spargitur & tellus lacrymis, sparguntur & arva
 Et caelo clamorque virum, clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia oreis divopoli Basinis
 Conjiciunt igni, galeas, ensesque decoros,
 Franâque^a ferventisque rotas: pars munera nota,
 Ipsorum clypeos, &^b non solida tela.
 Multa bouum circa mactantur corpora morti:
 Setigerâsque sues raptâsque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecudes: tum histore toto
 Ardentes spectant socios, somnâque servant
 Busta: neque avelli possunt, nox humida donec
 Invertit eolum stellis fulgentibus aptum.
 Nec minùs & miseri diversa in parte Latini
 Innumeras struere pyras, & corpora pariter
 Multa virum terra infodiunt: avellâque partim
 Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
 Cetera, confusâq; ingentem^c cadis acervum,
 Nec numero nec honore cremant: tunc undiq; vasti
 Certatim crebris collucent ignibus agri.
 Tertia lux gelidam caelo dimoverat umbram:
 Maerentes altum cinerem & confusa^d ruebant
 Offa socii, ^erepidâque onerabant aggere terra.
 Jam verò in tellus prædixit urbe Latini
 Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus.
 Hic matres, miserâq; nurus, hic chara sororum
 Pectora maerentiam, puerique parentibus orbi
 Dirum execrantur bellum, Turnique hymenaei
 Ipsum armis ipsumque iubent decernere ferro,
 Qui regnum Italiae & primos sibi postulat honores.
 Ingravat hæc sævus Drances: solûmque vocat
 Testatur; solum postci in certamina Turnum.
 Multa simul contra variis sententia dictis
 Pro Turno: & magnum regina nomen^f obumbrat:
 Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
 Hos inter motus medio flagrante tumultu,
 Ecce super masti magna Diomedis ab urbe

ymilo curia.

2 Quibus se
 defendere ne
 quiverunt vel,
 ita se defen-
 dere ut mor-
 tem propulsa-
 rent.

a Al. frangis. Id
 est, cumulum
 eadaverum
 permistorum.

b Ruebant 2
 cineribus.
 c Hypall. i.
 ossa repida.

d Anget hæc
 quibus invi-
 dia Turno
 concitabatur.
 e Obumbrat,
 Turnum. id
 est, tuetur, de-
 fendit. Me-
 taph. ab arb.
 Amor regina
 ad favorem
 popularem
 plurimum
 proderat Tur-
 no.

Legati

Legati responsa ferunt: nihil omnibus aſſum
Tantum impensis operum: nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Querenda, aut pacem Troiano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus.

Fatalem *Æneam* manifeſto numine ferri
Admonet ira deum, & tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum primosque ſuorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.

Olli convenire, ſtantiſque ad regia plenis
Teſta viis: ſedet in mediis^b & maximus ævo,
Et primus ſceptris, haud leta fronte, Latinus.

Atque hic legatos *Ætola* ex urberemiſſos
Que reſerant, ſari jubet: & reſponſa reſpoſit
Ordine cuncta ſui: tunc facta ſilentia linguis,

Et *Venulus* dicto parens, ita ſarier inſit,
Vidimus, o cives, *Diomede*, *Argivæ*que caſtra
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes,

Conſtigimusque manum qua concidit *Iliæ* tellus.
Ille urbem *Argiripam* patriæ cognomine gentis
Victorⁱ *Gargani* condebat *Iapygis* agris.

Poſtquam introgreſſi, & coram data copia ſandi,
Munera præſerimus, nomen patriamque docemus:
Qui bellum intulerint, que cauſa attraxerit *Arpos*.

Audiſis ille hæc placido ſic reddidit ore,
O fortunatæ gentes, *Saturnia* regna,
Antiqui *Anſonii*! Quæ vos fortuna^k quietos
ſollicitat, ſuadetque ignota lateſſere bella?

Quicumque *Iliacos* ferro violavimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhausta ſub altis,
Quod *Simois* premit ille viros) infanda per orbem
ſupplicia, & ſcelerum^l penas expendimus omnes,

Vel *Priamo* miſeranda manus: ſcit triſte *Mænervæ*
Sydus, & *Euboicæ* cautes, ultiorque *Caphareus*.
Miliria ex illa diverſum ad littus abacti,
Atrides *Protei* *Mænelaus* aduſque columnas
Exulat, *Æturus* vidit *Cyclopes* *Ulyſſes*.

Regna

f *Patis* adve-
ctum.
g *Caſorum*
in pugna.

b *Al.* *via* *mon,*

i *Iapygia* *patriæ*
Apollis, in qua
eſt mons *Garg-*
gani.

k *Ætologi* *in*
antiquos *pe-*
nis.

l *Pan.* *omnes*,
Luimus quæ
ſunt ſtatim
ſceleribus. *Id.*
ſer. qui addit
legi etiam,
ſceleris omnis.
m *Etiam* *Dr.*

verfos &
 dirutos: aut in
 aliena jura
 converfos. Itā
 Ser. qui &
 cum voce
 regna subau-
 dit eversa.
 o Cūm Aga-
 mem. Aſiam
 deviciſſet, re-
 manſit in inſi-
 diis adulter,
 qui cum inter-
 ficeret. Legi-
 rur & deviciſſam
 Aſiam: ut Sub-
 ſedit ſit Ex. in-
 ſidiis occupa-
 vit: vel, dolo
 poſſedit.
 p Referāme
 invidiſſe deos,
 &c. ex praece-
 dentibus.
 g. Nam Diom.
 novas ſedes in
 Apulia capta-
 vit, auſitque
 ſocios, in ſui
 nominis aves
 converſos: nec
 hitoria fidem
 mutavit ut
 Ser. ſubjunct.
 Paſch. ex Ly-
 cophr.
 7. Ser. pro ti-
 menda. Ser.
 f. Et commi-
 nus & è lon-
 ginoquo inter-
 nos bella tra-
 ctavimus.
 i. In Graeciam
 veniſſent Tro-
 jani, & quae
 nunc victoriā
 gaudet, luge-
 ret quod victa
 eſſet. Vocavit
 autem lib. 7.
 Argos, Ina-
 chios. At Dar-
 danus pro
 Dardanius.
 Quaeunque
 ratione datur.
 Quibusunque
 datur condi-
 tionibus etiam
 iniquis.

Regna Neoptolemi referamⁿ verſosque penates
 Idomenei? Libycōve habitantes littore Locros:
 Ipſe Mycenaeus magnorum duſtor Achivum
 Conjugis infanda prima intra limina dextra
 Oppetiit: devicta^o Aſia ſubſedit adulter.
 p Invidiſſe deos patriis ut redditus oris
 Conjugium optatum & pulchram Galydona vi-
 derem?

Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
 Et ſocii amiſſi petierunt aethera pennis.
 Fluminibusque vagantur aves, (heu dira meorum
 Supplicia!) & ſcopulos lacrymoſis vocibus im-
 plent.

Haec aded ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
 Tempore, cū ferro caeſticia corpora demens
 Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
 Ne verò, nè me ad tales impellite pugnas.
 Nec mihi cum Teucris ullum poſteruta bellum
 Pergama, nec veterum memini latōve malorum.
 Munera quae patriis ad me portāſtis ab oris,
 Vertite ad Aeneam: ſtetimus tela aſpera contra,
 Conſulimusque manus: EXPERTO credite, quan-
 tus

In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat baſtam.
 Si duo prater ea tales. Idea tuliſſet
 Terra viros, ultro Inachias veniſſet ad urbes
 Dardanus, & verſis lugeret Graeci ſatū.
 Quicquid apud dura ceſſatum eſt mœnia Troia,
 Hectoris Aeneā manu victoria Graiū
 Haſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.
 Ambo animis, ambo inſignes praſtantibus armis:
 Hic pietate prior: coeant in ſœdera dextra,
 Quā datur: aſt armis concurrant arma, cave,
 Et reſponſa ſimul quae ſint, rex optime regum,
 Audiſti, & quae ſit magno ſententia bello.
 Vix ea legati: variūſque per ora cucurrit
 Auſoniū turbata fremor: Ceu, ſaxa morantur

Cum rapidos amnes, ^x clauso fit gurgite murmur,
 Vicinas fremunt ripæ crepitantibus undis.
 Ut primum placati animi, & frigida ora quierunt,
 Presatus ævros solio rex insit ab alto,
 Antè equidem summa de re statuissè, Latini,
 Et vellem, & fuerat melius: non tempore tali
 Cogere concilium, cum muros obsidet hostis.
 Bellum importunum, ciues, cum ^z gente deorum
 Inuictisq; viris gerimus: quos nulla fatigant
 Prælia, nec victi possunt abstinere ^a ferro.
 Spem siquam accitis Atolam habuistis in armis,
 Ponite: SPES sibi quisq; sed hæc quàm angusta vide-
 cetera qua rerum jactant percussa ruina, (tis.
 Ante oculos interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit: ^c toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeo, quæ sit dubia sententia menti,
 Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo.
 Est antiquus ager ^d Thusco mihi proximus amni,
 Longus in occasum, fines super usque Sicanos:
 Aurunci Rursusque serunt, & vomere duos
 Exercent colles: atque horum asperrima pascunt.
 Hæc omnis regio & celsi plaga pinea montis
 Cedat amicitiæ Teucrorum: & sœderis æquas
 Dicamus leges, sociosq; in regna vocemus.
 Considant, si tantus amor, & moenia condant:
 Sin alios fines, aliâmq; capeßere gentem
 Est animus, possuntq; solo decedere nostro:
 Bis denas Italo texamus robore naves,
 Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
 Materies: ipsi numerumq; modumq; carinis
 Præcipiant: nos æra, manus, & navalia demus.
 Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firmant,
 Centum oratores prima de gente Latinos
 Ire placet, pacisq; manu prætendere ramos:
 Munera portantes eborisq; auriq; ^h talenta,
 Et sellam regni trabemq; insignia nostri.

^x Saxorum
 objectione
 præcluso.

^y Quoniam ap-
 pud antiquos,
 antequam ver-
 ba in senatu
 vel concione
 facerent, deos
 precabantur.
^z Originem
 ducente à diis.

^a Al. bello.

^b Q. d. Cum
 ipsi cernatis,
 non est quod
 vobis narrem.
^c Totis impe-
 rii viribus.

^d Tyberino:
 ut alibi dicit
 Thuscum Ty-
 berim.

^e Concedat in
 pretium am.
 & pari inter
 nos societate
 versemur: i.
 ut sit neuter
 inferior.
^f Al. Postquamque

^g Pro gradibus
 ex quibus na-
 ves sunt.

^h Quidam in-
 terpungunt
 ante accus, ta-
 lentia.

In commune Consultis in medium, & rebus succurrere festis.
Non venien- Tum Drances idem insensu, quem gloria Turni
se recta & a- Obliqua invidia stimulis agitabat amaris.
petta via, sed Largus opum, & lingua melior: sed frigida bello
ex occulto & Dexterâ, consiliis habitus non futilis autor:
quali ex inidi- Seditione potens (genus huic materna superbum
is. Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Potentior. Surgit, & his operat dictis, alque aggerat iras.

m Verentur:
 ab iis qui insu-
 rrant vel ob-
 murmurant
 quod cum me-
 su dicunt.

n Superbiam.
Q. d. Si ma-
 lis ruis omni-
 bus non egre-
 derentur, pos-
 sent forsitan
 superare vir-
 tue.

p In luctum
 esse demersam
 Alii, Jacere
 præ luctu.

q Desiderandi.
 significationes.

.i. Caelum de-
 sisque terrere
 velle videtur.

r Al. disquis
 jubet ut per-
 sistent ad na-
 ves & agrum:
 quæ veritas ob-
 servanda sint,

f Ut super,
-- & latus vo-
lunt cadaveribus
qum.

RE M nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
 Consulis, & bone rex: cuncti se scire fatentur
 Quid fortuna ferat populi, sed dicere^m missant.
 Det libertatem fandi, n statimq; remittat,
 Cujus^o ob auspiciū infastum morēsque sinistra
 (Dicam equidē, licet arma mihi mortēq; minetur)
 Lumina tot cecidisse ducum, totāmq; vedemas
 P Consedisse urbem luctu: dūm Troia tentat
 Castra, fugæ fidens, & cælum^q territat armis.
 Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
 Dardanidis^r duciq; jubes, unum, optime regum,
 Adjicias: nec te ullius violentia vincat,
 Quin gnatam egregio genero dignisq; hymenæu
 Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
 Quid si tantus habet mentes & pectora terror,
 Ipsum obtestemur, veniamq; oremus ab ipso:
 Cedat jus proprium regi, patrieq; remittat.
 Quid miseros toties in aperta pericula cives
 Projiciat & Latio caput horum & causa malorum?
 NULLA salus bello: pacem te poscimus omnes
 Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego, inuisum quem tu tibi fingis, & esse
 Nil moror: enī supplex venio: miserere tuorum:
 Pone animos & pulsas abi: sat funera fusi
 Vidimus ingentes & desolavimus agros.
 Aut (si fama movet, si tantum pectore robur
 Concipis, & si aded dotalis regia cordi est)
 Aude, atq; adversum fidens fer pectus in hostem:
 Scilicet, ut Turno contingat regia conjux.

Nos: anima viles, inhumata in steratque turba,
Sternamur campis: etiam tu, si qua tibi vis,
Si patris quid Martis habes, illum aspice contra
Qui vocat.

Talibus exarsit dictis violentia Turni:

Dat gemitum: rumpitque has imo pectore voces,
Larga quidem semper, Drance, tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poscunt: patribusque vocatis
Primus ades: sed non replenda est curia verbis,
Quæ tutò tibi magna volant, dum^a distinct hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Promde tona cloquio, & solitum tibi, meque timoris
Argue tu Drance: & tot quando stragus acervos
Tentorum tua dextra dedit, passimque trophæis
Insignis & agros. Possit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longè scilicet hostes
Querendi nobis: circumstant undique muros.
Imus in adversos? quid cessas? ^a An tibi Mavors
Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
Semper erit?

Pulsus ego? aut quisquam merito fœdissime pulsum
Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine & Euandri totam^c cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub Tartara misi,
Inclusus muris, hostilique aggere septus.

Nulla salus bello? capiti cane talia dicens
Dardanio, rebusque tuis: proinde omnia magno
Nè cessa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremi-
Nunc & Tydides, & Larissæus Achilles: (scunt,
Amnis & Adriacas retro fugit Ausidus undas.
Vel cum se pavidum contra mea jurgia fingit
Artificis scelus, & formidine crimen acerbatur.

Nunquam animam talem dextra hac (absiste moveri)

Tanquam
animæ viles

^a Arcet, Res-
pellit. Pro-
priè, Extra
tenet.

^x Ut solitum
est tibi.

^y Hæc per iro-
niam, vel po-
tius cum spe-
ra irrisione,
propter ea
quæ pr.

^z campus, Legit
Ser.

^a An semper
te Martiam
esse vitromja-
ctabilis, cum ni-
hil aliud quam
loqui de bello,
aut à bello
fugere soleas?

^b Don. legit
Haud de ar-
gis, absque
interr.

^c Ob Pallan-
tem situm
ejus occisum.

^d Dranceis ver-
ba sunt pan-
ant.

Amittet: habitet tecum, & sit pectore in isto.
 Nunc ad te & tua, magne pater, consulta revertor.
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis,
 Si tam^e deserti sumus, & semel agmine verso
 Funditus occidimus, neq. habet fortuna regressum.
 Oremus pacem, & dextrae tendamus inermes.
 (Quaquam b si solita quicquam virtutis adesses,
 Ille mihi ante alios, fortunatusque laborum,
 Egrediensque animi, qui, nequid tale videret,
 Procubuit moriens, & humum semel ore momordit)
 Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
 Auxilioque urbes Itale populique supersunt:
 Sin & Troianis cum multo gloria venit
 Sanguine, sunt illis sua funera, parque per omnes
 Tempestas: cur indecores in limine primo
 Desicimas? cur ante tubam tremor occupat armu?
MULTA dies variusque labor mutabilis ævi
 Rettulit in melius: multos^h alterna revivens
 Lustris, & in solido rursus fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
 At Messapus erit, felixque Tolumnius, & quos
 Tot populi misere duces: nec^l parva sequetur
 Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
 Est & Volscorum egregia de gente Camilla,
 Agmen agens equitum & florentes ære catervas.
 Quid sine solum Teucris in certamina poscunt,
 Idque placet, tantumque bonis communibus obito:
 Non adeo has exarsa manus victoria fugit,
 Ut^k tanta quicquam pro spe tentare recusem.
 Ibo animis contrā: vel magnum præstet Achillem,
 Factaque Vulcani manibus paria induat arma
 Ille licet. Vobis animam hanc, soceroque Latino,
 Turnus ego, hand ulli veterum virtute secundus,
 Devoveo: solum Æneas vocat? & vocet, oro.
 Nec Drances^m potius, siue est hec ira deorum,
 Morte tuat: siue est virtus & gloria, tollat.
 Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant

CERTAMINI

s. d. etiam
 Diom. auxi-
 lium nobis de-
 negarit, non
 tamen omni-
 no deserti su-
 mus.
 f. Non frustra
 laborare vi-
 decur.
 g. Exa. Ser.
 Cita. Confe-
 sima. qui ro-
 ta mortis ce-
 leritate de-
 functus. Sed
 retinere potest
 propria ejus
 significatio.

b. Al. mutata.
 Sed hæc dua
 voces alteras
 versibus pro-
 priis accedunt
 ad Græciam.
 c. M. v. g.
 d. N. g.
 i. Per hæc
 Servius. i. r. d.
 Exponit e-
 nim. Latina
 pubes. celerri-
 me victoriam
 adipiscetur.
 k. Spe. tanta
 laudis, quam
 consequat si
 solus cæteris
 omnibus salu-
 tem peperisset.
 l. ar.
 m. Etiam al-
 rum Achillem
 se exhibeat. E-
 tiam non mi-
 nora præstet
 quam Achil-
 les.
 n. Nec Dran-
 ces potius
 quam ego.

Certantes: castra ~~Æneas~~ aciemq; movebat;
 Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
 (Ecce!) ruit: magnisq; urbem terroribus implet
 Instructos acie Tyberina & flumine Tencros,
 Tyrrhenamq; manum tota descendere campis.
 Exemplo turbati animi, concussaq; vulgi
 Pectora, & arrecte simul haud mollibus ire.
 Arma manu trepidi poscunt, fremit arma juvenis.
 Flent maesti & mussantq; patres: hic undique clamor
 Dissensu vario magnus se tollit in auras:
 Haud secus atque alto in luco cum sorte ceteros
 Consedere avium, piscosove amne Paduse
 Dant sonitum ranci per stagna loquacia cygni.
 Imò, ait, & arces arrepto tempore, Turnus,
 Cogite concilium, & pacem laudate o sedentes:
 Illi armis in regna ruunt. Nec plura loquutus
 Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
 Tu Voluse armari Volschorum edice maniplis:
 Duc, ait: & Rutulos equites Messapii pin armis,
 Et cum fratre Coras latius diffundite campis.
 Pars aditus urbis firment, turresq; capestant:
 Cetera, quæ jussu, mecum manus inferat arma.
 Illicet in muros tota discurretur urbe.
 Concilium ipse pater & magna incepta Latinus
 Deserit, ac tristi turbatus tempore differt.
 Multaq; se incusat, qui non acceperit ultro
 Dardanium & Æneam, generumque asciverit urbi.
 Presodiunt alii portas, aut saxa sudescq;
 Subjiciunt: bello dat signum rauca cruentum
 Buccina: tunc muros varia cinxere corona
 Matrone pueriq; vocat labor ultimus omnes.
 Non ad templum summasq; ad Palladis arces
 Subvehitur magna matrum regina ceteros
 Dona ferens: juxtaq; comes Lavinia virgo,
 Causa mali tanti, atq; oculos dejecta decoros.
 Succedunt matres, & templum ibure vaporant,
 Et mastas alto fundunt de limine voces,

Quæruunt

o Desides, Pi-
 gri. Vel sup-
 pliciter seden-
 tes in concilio

p In armis: i. i.
 armatos, in-
 quit Ser. qui
 Mess. vult esse
 antiquum vo-
 cat. aut nom.
 pro voc. Nisi
 dicatur, Mess.
 & Coras eq.
 diffundite, pro
 diffundant.
 q Jussu pro
 Jussu.

r Pro multum.
 ut Gr. plurali

πολλὰ
 utuntur ad-
 verbaliter. v.
 Sic alibi.

s Ante portas
 fossas faciunt.

t Quis pientis
 volebantur
 matronæ ad
 templum

Armi-

Armipotens belli præses Tritonia virgo,
 Frange manu relictum Phrygiæ ædoni: & ipsum
 Pronum sternere solo; portisq; effundere sub altis.
 Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
 Jamq; adeo Rutulam thoraca indutus abenis
 Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
 Tempora nudum adhuc, lateriq; accinxerat enses,
 Fulgebantque alta decurrens aureus arces
 Exultansq; animis, & spe jam præcipit hostem.
 Qualis ubi abruptis fugit præsepia vinclis
 Tandem liber equus, campoque positus apertus
 Aut ille in pastus armentaq; tendit equarum:
 Aut assuetus aqua perfundi flumine noto
 Emicat, arreptisq; fremit cervicibus alte
 Luxurians: luduntque juba per colla, per arma
 Obvia cui Volscorum acie comitante Camilla
 Occurrit, portisq; ab equo regina sub ipsis
 Desluit: quam tota cohors imitata, relicta
 Ad terram defluxit equis tum talia satur,
 Turne, sui meritis quæ est fiducia sorti,
 Audeo, & Aeneadum promitto occurrere turme,
 Solâq; Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Ne sine prima manu tentare pericula belli &
 Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serua.
 Turnus ad hoc, oculosq; horrenda in virgine fixos,
 O decus Italiae virgo! Quas dicere grates,
 Quasve referre parem? Sed nunc (est omnia quando
 Iste animus supra) mecum partire laborem:
 Aeneas (ut fama fidem, missique reportant
 Exploratores) equitum leuia improbus arma
 Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montium
 Per desertâ jugo properans adventat ad urbem.
 Fuit a paro belli convexo in tramite sylve,
 Ut bivias armato obsidam milite fances:
 Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis.
 Tecum acer Messapus erit, turmeq; Latine,
 Tybarrique manus: ducis & tu concipe curam.

Non dum ge-
 braus.

w Homericæ
 comparatio,
 quam Ennius
 jam mutatus
 erat.

y Descendit
 eum arte qua-
 dam & facili
 concinnæque
 motu
 z Si fortis sibi
 quicquam de-
 bet fidere: si
 quid spei in
 sua fortitudi-
 ne debet po-
 nere.
 a Cujus terri-
 bilis erat aspe-
 ctus.

b Quidam exp-
 ut perturba-
 rent insidias
 c Insidias.
 d Itinera an-
 gustâ inter
 duos montes
 e Simul cum
 illis cape: ut
 non sit conjun-
 ctiva particu-
 la.

praeit, & paribus Messapum in praelia dictis
 portatur, sociisque duces: & pergit in hostem.
 curvo anfractu valles, accommoda fraudi
 armorumq; dolis: quam densis frondibus arum
 arget utrinque latus: tenuis & quod semita ducit,
 Angustaq; ferunt fances, aditusque maligni.
 Hanc super, in specula summorum, in vertice montis
 Placities ignota facit, & tutique receptus
 seu dextra levâque velis occurrere pugnae,
 siue instare jugis, & grandia volvere saxa.
 Huc juvenis nota fertur regione viarum,
 arripuitque locum, & sylvis insedit iniquis.
 Velocem interea superis in sedibus Opim,
 quam ex virginibus sociis sacrâque caterva
 compellabat, & has tristes Latonia voces
 ore dabat, Graditur bellum ad crudele Camilla,
 O virgo, & nostris nequicquam cingitur armis,
 Chara mihi ante alias: neq; enim novus iste Diana
 Venit amor, subitaq; animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno, virisque superbâs,
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
 Infantem fugiens media inter praelia belli
 suscepit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmille, mutata parte, Camillam.
 Ipse sinu prae se portans juga & longa petebat
 dolorum nedorum: tela undique se va premebant,
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce! fugae medio summis Amasenus abundans
 spumabat ripis (tantus se nubibus imber
 ruperat) ille innare parans, infantis amore
 tardatur, charoque oneri timet: omnia secum
 Versanti subit, vix hac sententia sedit.
 Telum immane, manu valida quod forte ferebat
 Bellator, solidum nodis & robore coctos
 Huic natam, libro & sylvestri subere clausam
 Implicat, atque habilem media circumligat hasta.
 Quam dextra ingenti librans, ita ad æthera satur,
 Alma,

si cetero
 f. Ser. quag
 legit valles, an
 tique diatom,
 metri causâ.
 & Al. quâ san,

& Quâ se turd
 recipere potest
 exercitus.

i Innere et
 detur Camil-
 lam à Casm.
 la deduci, de-
 tractâ literâ.
 sic Camcenâ,
 quæ priscis
 Lat. Casmoe-
 nâ.
 k Longè pos-
 ta, remotiora

l Aliâs, Versam
 si, subito vir b

m Quod hasta
 igni durari
 consueverint,

b Consecro in
uum ministe-
rium.

o Nec in ur-
bes, nec in pri-
vatas domos
admissus est.
p Praefertate
Ut ferus erat,
non consensu-
set. Si qui eum
voluissent sus-
cipere, eorum
confortia fu-
gisset.
q Pastoralem
vitam.
r Indomitae.
Ideo seq. lactis
ferino.

f Thraciam, à
fluvio Strymo-
ne.

a Al. N. genitur.

u Pro, commis-
sit.

a Quis dixit
rat. sacrum.

Alma, tibi hanc, nemorum culeri Latonia virga
Ipse pater^u famulam voco: tua prima per auras
Tela senens supplex hostem fugis accipe, fessor.
Dira tuam, qua nunc dubius committitur auris.
Dixit, & adducta contortum hastile lateris
Immittit: sonuere unda: rapidum super amnem
Infelix fugit, in jaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propius jam urgente ceteros,
Dat sese fluxio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo, donum Irviae, de cespite vellit.
Non illum^o rectis ulla non manibus urbes
Accepere: (neq. ipse manus pferitate dedisset)
q Pastorum & solis exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis, interque horrentia lustra,
r Armentalis eque mammis & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, jaculo palmas oneravit acuto,
Spiculâq. ex humera parva suspendit & arcum.
Pro criminali auro, pro longe regimine palle,
Tigridis exuvie per dorsum à vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torsti,
Et fundam tereti circum caput egit habena,
f Strymoniamq. gruem aut album dejecit olorem.
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: sola contenta Diana
Aeternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit: vellem baud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Chara mihi comitumq. foret nunc una mecum.
Verum age, quandoquidem fati^e urgetur acerbus,
Labere Nympha polo, finesque invise Latinos,
Tristis ubi infaus^o committitur omine pugna.
Hec cape, & ulticem pharetra deprome sagittam:
Hac, quicunq. sacrum^x violavit vulnere torpui,
Tros Italusve, mihi pariter det sanguine penus.
Pœnege nube cava miseranda corpus & arma

Insp.

Inspoliata feram tumulo, patriæq; reponam.
 Dixit: at illa leves cœli demissa per auras
 Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
 At manus interea muris Troiana propinquat,
 Etruscique duces, equitumque exercitus omnis,
 Compositi numero in turmas: fremit æquore toto
 Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis.
 Huc obversus & huc: tum late⁷ ferreus hastis
 Horret ager, campique armis sublimibus⁸ ardent.
 Necnon Messapus contra celerèsque Latini,
 Et cum fratre Coras, & virginis ala Camilla,
 Adversis campo apparent: hastasque⁹ reductis
 Protendunt longè dextris, & spicula vibrant:
 Adventusque virum, fremitusq; ardescit equorum,
 Jamque intra jactum teli progressus uterq;
 Substiterat: subito erumpunt clamore, frementèsq;
 Exhortantur equos: fundunt simul undique tela
 Crebra, nivis ritu: cœlumque obtexitur umbra
 Continud adversis Tyrrenus & acer Aconteus
 Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
 Dant sonitu ingenti: præfractaque quadrupedantum
 Pectora pectoribus rumpunt: excussus Aconteus
 Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
 Præcipitat longè, & vitam dispergit in auras.
 Exemplo turbata acies: versæque Latini
 Rejiciant parmas, & equos ad mœnia vertunt.
 Troes agunt, princeps turmas inducit Asylas.
 Jamque propinquabant portis: rursusque Latini
 Clamorem tollunt, & molli colla reflectunt:
 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
 Nunc ruit ad terras, & scopulosq; superjacet undam
 Spumeus, extremamque¹⁰ sinu perfundit arenam:
 Nunc rapidus retro atque æstu revoluta resorbens
 Saxa, fugit, litusque¹¹ vado labente relinquit.
 At Thysci Ratulos egere ad mœnia versos,
 Barejecti armis respuant terga tegentes:

7 Intell: Hord
 ret: habis fer-
 reis.
 8 Id est, re-
 splendent.
 Versus Ennii
 irrissus à Lucij
 lio.
 9 Habitu &
 reddidit homi-
 nis in proci-
 tu hastam te-
 nentis, & ma-
 no retrorsum
 ductâ eam li-
 brantis, pa-
 rantisque mis-
 tere.

10 Præcipita-
 tur.

11 Retro agunt.

12 Jactundam
 super scop. 11
 13 Curvatione
 & flexu unda-
 rum.
 14 Per Hypal-
 pro, Lebens
 late per vax
 dura.

Tertia

I Delegit.

D Ex vulneris
genere fugient
cum ipsa in-
tel. esse per-
cussam.

I Hostilia tela.
R Al. - dupli-
catusque virum
transfixa dolo-
re. Id est, Du-
plici dol. vi-
rum cumulat.
ut. Ovid.
dixit, Dupli-
catusque vulnero
caco est.

I Legitur e-
tiam viri &
dolorem.

m Suspenden-
tium exultat:
ut Am. intelligi-
gas, quasi Am.

n Pro sentia
Don. lata. Qui-
dam putant
lenta hast. &
velut bipem
dixisse quasi
omni telorum
genere apte &
militariter
uteretur.

o Fug. spicula
pro, ipsa fu-
giens.

p Generosa, ut
exp. Ser. Sed
legitur & de-
ra: quo dixit
modo, Dittum
in stirpe genus.

q Aut bellico-
sa, aut Martia
filia.

r Eumenium leg.
Ser. & Don.

Tertia sed postquam congressi in praelia, totas
Implicuere inter se acies, & legitque virum vir,
Tum verò & gemitus morientium, & sanguine in
Armæque corporaq; & permisti cæde virorum (alla
Semianimes voluntat equi: pagna aspera surgit.
Orsilochnus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
Hastam intorsit equo, ferturq; ⁿ sub aure reliquit.
Quo sonipes ictu furit ardens, altaque jactat,
Vulneris impatiens, arrepto pectore crura:
Voluitur ille excussus humi. Catillus totam,
Ingentemque animis, ingentem corpore & armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice sulva
Casaries, nudique humeri: nec vulnera terrent:
Tantus in¹ arma patet: latos hinc hasta per artus
Acta tremis, ^h duplicatq; virum transfixa, ^l dolor.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramq; petunt per vulnera mortem.
At medias inter cades ^m exultat Amazon,
Unum exerta latus pugne, pharetrata Camilla.
Et nunc ⁿ lenta manu spargens basilica densat,
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula conuerso ^o fugientia dirigit arcu.
At circum lecta comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quærens Tarpeia securim,
Italides: quas ipsa decus sibi ^p dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellicque ministras.
Quales Threicia cum flumina Thermodoontis
Pulsant, & pictus bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, seu cum se ^q Maria curra
Penthesilea refert: magnæque ululante tumultu
Fœminea exultant lunatis agmina peliis.
Quem telo primum, quem postremum aspera virgo
Dejicit? aut quot humi morientia corpora fundit
^r Eumenium Glytio primum patre: cujus apertum
Adversus longa transverberat abiete pectus.

Sanguis

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque truentans
Mædæ bîmum, moriensq; suo se in vulnere versat.
Tum Lirin Pagasumq; super quorum alter habenas
Suffossus revolutus equo dum colligit, alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterque ruunt: his addit Amastrum
Hippotaden: sequiturq; incumbens cœnus hasta
Tereâq; Harpalyciumq; & Demopboonta, Chro-
minque.

Quæque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygiæ cecidere viri: procul Ornitus armis
Ignotis, & equo venator¹ lapyge fertur.
Qui² pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput, ingens oris biatus
Et male texere lupi cum dentibus albis:
Agrestisq; manus armat³ & sparsus ipse cætervis
Vertitur in mediis, & toto vertice supra est.
Hunc illa exceptum (neq; enim labor agmine verso)
Trajicit, & super hæc inimico pectore satur,
Sylvæ te Tyrrbene seras agitare putasti?
Advenit qui vestra dies muliebribus armis
Verba redargueret: nomen tamen band leve patræ
Manibus hoc referes, telo cecidisse Camille.
Protinus Orsilocho, & Buten, duo maxima Ten-
Corpora: sed Buten adversum cuspide fixit (crâni
Loricam galeamq; inter, quæ colla⁴ & sedentis
Lucent, & laevo dependet parma lacertos
Orsilocho fugiens, magnamq; agitata per orbem
Mudit gyro⁵ interior, sequiturque sequentem.
Tum validam perque arma viro perq; ossa securim,
Altiore surgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huc subitoq; aspectu territus hæsit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud⁶ Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant
Istæ, ubi se nullo jam cursu evadere pugna
Posse, neq; instantem reginam avertere, cernit:

¹ Al. Suffossus.
utrumq; Serv.
agnosceit.
² Dum se ad
sustentationem
ruentis incli-
nat. Et vult
utrumq; tantâ
celeritate esse
percutsum, ut
unum ictum
putares.

³ Apulo.
⁴ Lorica: nam
propriè est ta-
gmen de lora
factum.

⁵ Telum rusticum
in modum
pedis rotæ
vult.

⁶ Senoris
equitis.

⁷ Sinisterior,
breviore cir-
cula.

⁸ Quos omnes
esse fallaces,
tradidit Var-
ro, Olig. lib. 2.

Con-

Consilio versare dolos ingressus & astu,
 Incipit hæc. Quid tam egregium, si fœmina forti
 Vidis equas? dimitte fugam, & te communis aqua
 Necum crede solo, pugnaq; actinge pedestri:
 Jam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.
 Dixit: at illa furens, acrique incensa dolore,
 Tradit equum comiti, paribusque assistit in armis.
 Ense pedes nudo, puraque interrita parma,
 At juvenis vicisse doloratus, avolat ipse,
 (Haud mora) conversisq; fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemq; citum ferrata calce fatigat.
 Vane Ligus, frustra; animis elate superbis,
 Nequicquam patrias tentasti lubricus artes:
 Nec frans te incolumem fallaci perferet Auno.
 Hæc satur virgo, & pernicious ignea plantis
 Transiit equum cursu: franisq; adversa prebensis
 Congreditur, pœnasque inimico à sanguine sumit.
 Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
 Comprœsamque tenet, pedibusque eviscerat unci:
 Tum cruor & vultu labuntur ab æthere plume.
 At non hæc nullis hominum salor atque deorum
 Observans oculus, summo sedet altus Olympo.
 Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
 Suscitât, & stimulis hæud mollibus incitat iras.
 Ergo inter cædes cedentiâq; agmina Tarchon
 Fertur equo, variisque instigat vocibus alas,
 Nomine quemq; vocans: resicitq; in prælia pullos.
 Quis metus, & nunquam dolituri, & semper inertes
 Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
 Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit.
 Quod ferrum? quidvè hæc geritis tela irrita dextris?
 At non in Venerem segnes nocturna;que bestia:
 Aut ubi curva choras indixit tibia Bacchi,
 Expectare dapes, & plena pocula mensæ.
 Hic amor, hoc studium, dum sacra secundus aruspex
 Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altor.

o Pallax, Mo-
bilia.

d Negligenti-
bus.

o Qualis, vel,
quantus metus
qui vos fœmi-
nam etiam ti-
mere compel-
lit.

f Sculti, ut exp.
Serv. Veram
vox seq. igna-
via, non vide-
tur admittere
hanc expol.

Hæc effatus, equum in medios & moriturnus & ipse
 Concitat, & Venulo adversum se turbidus insert:
 Direptumque ab equo dextra complectitur hostem,
 Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
 Tollitur in cælum clamor, cunctique Latini
 Convertere oculos: volat igneus æquore Tarchon
 Arma virumque ferens: tum summa ipse ab hasta
 Desfringit ferrum, & partes rimatur apertas,
 Quà vulnus lethale ferat: contra ille repugnans
 Sustinet à jugulo dextram, & vim viribus exit:
 Utque volans altè raptum cùm fulva draconem
 Fect aquila, implicuitque pedes, atq; unguibus hæsit:
 Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
 Arrectisque horret squamis, & sibilat ore,
 Arduus insurgens: illa haud minùs urget aduoco
 Luctantem rostro, simul æthera verberat àlis:
 Haud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon
 Portat ovans: ducis exemplum eveniuntque sequuti
 Neonida incurrunt: tum fatiæ debitus Aruns
 Velocem jaculo & multa prior arte Camillam
 Circuit, & quæ sit fortuna facillima, tentat.
 Quà se cunque furens medio tulsi agmine virgo,
 Hæc Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
 Quà victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
 Hæc juvenis furtim celeres detorquet habenas:
 Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
 Undiq; circuitum, & certâ quatit improbus hastam.
 Fortè sacer Cybelo Chlorens, olimque sacerdos,
 Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis:
 Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
 In plumam squamis auro conferta tegebat.
 Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro,
 Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
 Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
 Cassidastum croceam chlamydemq; sinûsq; crepantes
 Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
 Rictus acû tunicas, & barbara tegmina crurum.

2. Hoc consilio
 ut se morti
 offerret, i.
 mortis discri-
 mina adiret.
 3. Terribilis,

Evitat, ut
 alib.

4. Al. eorum
 exemplumque.
 Sed alteram
 lect. habent
 vet. & rectius.
 Par. n. est (ut
 Pier. admo-
 net) rem prius
 aggredi quàm
 quid inde e-
 veniat specta-
 re possis.

5. Al. pater Cy-
 bele. Sed sacer
 Cybelo ha-
 bent aliqui
 vet. ut sit no-
 men montis
 pro numine
 quod in eo
 colitur.

6. In modum
 plumæ, seu si-
 militudinem.

Hunc

Hunc virgo (sive ut templis præsigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro)
 Venatrix unum ex omni certamine pugna
 Ceca sequēbatur, totūque incauta per agmen,
 Fœmineo præda & spoliū ardebat amore.
 Telum ex insidiis cū tandem tempore capto
 Conjicit, & superos Aruns sic voce precatur,
 Summe deū, sancti custos Sorastis Apollo,
 Quem primi colimus, cui pinus ardor paceret
 Pascitur, & mediū freti pietate per ignem
 Cultores multa premimus vestigia pruna:
 Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis
 Omnipotens: non exuvias pulseve trophæum
 Virginis, aut spolia ulla peto: mihi cætera laudem
 Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere pestis
 Pulsa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
 Audiit, & voti Phœbus succedere partem
 Mente dedit, partem volucres disperfit ignis.
 Sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
 Annuit orantis reducem ut patria alta videres,
 Non dedit: inque Notos vocem vertere procella.
 Ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 Convertere animos acies, oculosque tulere
 Cuncti ad reginam Volsci: nihil ipsa nec auras
 Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere telus
 Hasta sub exertam donec perlata papillam
 Hæsit, virginēque altè bibit ætæ cruorem.
 Concurrunt trepide comites, domināq; ruentem
 Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
 Læritia, mistoque metu: nec jam ampliùs haste
 Credere, nec telis occurrere virginis audet.
 Ac velut ille, prius quàm tela inimica sequantur,
 Continud in montes sese avius abdidit altus
 Occiso pastore lupus, & magnæve juvenco,
 Consciū audacis facti: candamque remulcens
 Subjecit pavitantem utero, sylvæque petivit:
 Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
 Contem-

Impatienti.

Alli exp. ve-
hementi, vel
vehementiss.

Al. concitat.
quod Pier.

magis probat:
quia non mul-
to post ait.

Ergo ut missa
manu s. d. hasta
per auras.

Pyra.
De sacerdot.

ambulantibus
supra ignem.

Occisus, pulsa
troph.

Paria. ingl.
urbis, Pier. af-
fert ex omni.

fuit vet. lib.
Est autem

propter.

Annus pro
aura antiquo

more, legunt
Asper & Serv.

Amazonum
more.

Ita infixa
est ut non cla-

peretur.

Al. magnus.

Quæ timo-
rem indicat.

pro Ipse pavi-
tans.

vehementer
percutatus.

Contonsisque fuga, modis se immiscuit armis.
 Illa manu moriens totum trahit: ossa sed inter
 Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
 Labitur exanguis, labuntur frigida letha
 Luminas purpureo quondam, color ora reliquit.
 Tum sic expirans, Accam, ex aequalibus unam,
 Alloquitur (pda ante alias que sola Camille,
 Quicum partiri curas) atque hæc ita satur,
 Hactenus Aeca soror potuit: nunc vulnus acerbum
 Consciscit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
 Effuge, & hæc Turno mandata novissima perfer,
 Succedat pugna, Troianisque arceat urbe.
 Jamque vale. Simul hîc diffis linquebat habenas,
 Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto
 Paulatim exolvit se corpore: lentæque colla
 Et capsum letho posuit caput, arma relinquens:
 Vitæque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
 Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor
 Sydera: dejecta & crudescit pugna Camilla.
 Inturrunt densi, simul omnis copia Teucrum,
 Tyrrhenique duces, & Nandrique Arcadis ale.
 At triviarum custos jamdudum in montibus Ops
 Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.
 Uique procul medio juvenum in clamore furcitur
 Prospexit tristi multatam morte Camillam,
 Ingemitque, deditque hæc imo pectore voces,
 Heu! nimium virgo, nimium crudelte luvisti
 Supplicium, Teucros conata laceffere bello.
 Nec tibi deserte in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras:
 Non tamen indecorem tua te regina relinquet
 Extrema jam in morte: neq; hoc sine nomine lethum
 Per gentes erit, aut famam patieris multa.
 Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
 Antiqui Laurentis, opacæque ilice tellus.

5 ANI 180. 200
 gunt, & inter
 pulcra.

5 Sub. solebat
 5 Pugnae vel
 vivit.

5 Animus bel-
 lificus often-
 ditur, qui non
 se dolens lucem
 sed bellis re-
 linquere.

f Troianorum
 clamor, Cay
 mil. morte
 exultantium.
 5 Crudelior
 hîc, eade mul-
 torum.

5 Don. 1. 188
 Hoc tibi des.
 5 Malim ge-
 ssisse: licet
 multa plura
 exopt. ha-
 beant gessisse.

¶ Confine.
Sed intell.
eam totis vi-
ribus in vola-
tu usam esse.

¶ Dolet eam
mortis genere
nobilitari.

¶ Arcum.

¶ Extremi-
tes arcus.

¶ Celeritas ja-
culantis ex-
primitur.

¶ Deserti fi-
gniferi.

¶ Non inten-
tos, sed jam
solutos.

¶ Sic paulò
post, fumantes
pulvere campos.

¶ Ex denso au-
tem & spisso
pulvere (quem
vocat turbi-
dum atra cal.)
ostendit ma-
gnam fugien-
tium nume-
ram.

¶ Id est, quæ
alioqui vata e-
rant tuta.

¶ Dare aditum.

¶ In quas pa-
tebat præci-
pitium.

Hic dea se primum rapido pulcherrima ^h visu
Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur (inquit) diversus ab his buce dirige gressum,
Huc periture veni: capias ut digna Camilla
Præmia, ¹ tunc etiam tela moriere Diana?
Dixit, & aurata volucrum Threïssa sagittam
Deprompsit phætra, ^m cornuque infensa tetendit:
Et duxit longè, donec curvata coirent
Inter se ⁿ capita, & manibus jam tangeret equis,
Iæva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Ex templo teli stridorem aurâsque sonantes
Auduit unâ Aruns, hæsitque in corpore ferrum.
Illum expirantem socii atque extrema gementem
Obliiti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, levis ala Camilla:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disjunctique duces, ^p desolatique manipuli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros lethumq; ferentes
Sustentare valet telis, aut sistere contra:
Sed ^q laxos referunt humeris languentibus arcus
Quadrupedumq; putrem cursu quatit ungula cam-
Voluitur ad muros, ^r caligine turbidus atra (pau-
Pulvis: & è speculis percussa pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli sydera tollunt.
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super misto premit agmine turba.
Nec miseram effugiunt mortem: sed limine in ipso
Mœnibus in patriis atque inter ^t tuta domorum
Confixi expirant animas: pars claudere portas,
Nec sociis ^t aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturque miserrima cedes
Defendentium armis aditus, inque arma ruentum.
Exclusi ante oculos lacrymantumque ora parentum
Pars in ^u præcipites fossas, urgente ruina,

Voluit

Voluitur: immisit pars cæda & concita frenis
 Arietat in portas, & duros obice posses.
 Ipse de miris summo certamine matres
 (Monstrat amor vetus patriæ) ut videre Camillam
 Tela man^z tæpida^z jaciunt, ac robore duro
 Stipitibus ferrum sudibusq; imitantur obussis,
 Precipites, primæq; mari^b pro mœnibus audent.
 Interea Turnum in^e sylvis se^z dissimulus implet
 Nuntius: & juveni ingenû se^z Acca tumultum:
 Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam:
 Ingruere insensos hostes, & Marte secundo
 Omnia corripuisse: metum jam ad mœnia ferri.
 Ille furens (nam sua Jovis sic numina poscunt)
 Desert obsessos colles, nemora aspera linquit.
 Fixæ conspectu exserat, & campumque tenebat,
 Cum pater Æneas, saltus ingressus^h apertos,
 Exuperatque jugum, sylvaque evadit opaca.
 Sic ambo ad muros rapidi totòque feruntur
 Agmine, nec longis inter se passibus absunt.
 At simul Æneas fumantes pulvere campos
 Prospexit longè, Laurentiaque agmina vidit:
 Et se^z Turnum Ænean agnovit Turnus in armis,
 Adventumque pedum statûsq; audivit equorum:
 Continuo pugnas ineant, & praelia tentent:
 Xiroseus fessos jam gurgite Phœbus Ibero
 Lingat equos, noctemq; die labente reducat.
 Insidunt castris ante urbem, & mania^k vallant.

* Irruit in
 portas tanquã
 aries bellica
 machina.

y Sic alibi ob-
 ce: sed alii ser-
 & illic & hîc
 obice.

z Festina.

a In mortem
 ruentes.

b Pro defens-
 one mœnium.

c Ubi latebat
 ad insidias.

d Impetum
 facere: ut, in-
 gruit æneas
 armis.

e Periculum
 ipis mœnibus
 jam impende-
 re.

f Dolore
 amens.

g Planitiem,
 relictis mon-
 tibus & sylvis.
 h Insidiis ca-
 rentes.

i Fortem;

& Et qui tuen-
 tur, & qui ob-
 sidem.

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS
LIB. XII.

ARGUMENTUM.

Attritis duobus adversis præliis Latinorum viribus, et
mîsque eorum fractis, Turnus, ubi omnem spem suam
in seipso sitam videt, frustra dissuadente Latino, ro-
ginâque multis cum cum lacrymis nequicquam in-
nente, singulari certamine cum Ænea dimicare co-
tuit: ejusque rei Æneam, per quendam ex suis, Idme-
nem nomine, facit certiores. Accipit conditionem
Æneas, solenniq; utrinque sacramento fœdus sanc-
tur. Id Junonis impulsu à Juturna Nympha, Turni
sorore, in falsa Camertis imaginem conversa, perur-
batur: primûsq; omnium Tolumnius augur falso au-
gurio certam suis victoriam promittens, unum ex Gy-
lippi filiis hastâ trajicit. Æneas quoque, dum subiti
tumultûs causam ignorans suos revocare conatur, ab
incerto autore sagittâ vulneratus, prælio excidere co-
gitur. Quâ re intellectâ, Turnus magnam sibi rei bene-
gerendæ occasionem oblatam ratus, ingenitè hostium
stragem edit. Interim Venus, decerpto ex Ida Cretensi
dicamno herbâ, filio suo medetur. Refectis viribus
Æneas, Ascanium paucis suo exemplo ad virtutem
cohortatus, suis auxilio accurrit, Turnumq; nomi-
tim ad pugnam deposcit. Verum cum Turnus sui co-
piam non faceret (Juturna enim quæ excusso Me-
tesco auriga, currum ejus moderabatur, in diversam
semper partem habenas defleâens, congregi eos non
patiebatur) oppugnandæ urbis consilium capit: ad-
motoque ad mœnia exercitus, in propugnacula proxi-
mâq; ædificia ignem conjicit. Ibi Amata, cum Tur-
num occisum arbitraretur, doloris impatientiâ laqueo
vitam finit. His rebus Turno per Sagem nuntiatis,
cum eò rem deductam videret ut sibi necessario dimi-
candum esset, nisi perpeti mallet sociorum urbem, et
inspiciente, in hostium potestatem pervenire, ultro
Æneam ex præscripto fœderis ad singulare certamen
provocat.

provocat. Ea pugna superior Æneas, cum vidit hostis
precibus jam penè ad misericordiam flexeretur, con-
spicito in humeris ejus balteq, quem occiso Pallanti
Turnus detraxerat, repente irâ accensus, gladio pro-
pèctus adacto, cum vitâ spoliât.

ALIUD MODESTINI

jurisconsulti argumentum.

*Turnus, jam fractis adverso Marte Latinis,
Semet in arma parat, pacem cupiente Latinus
Fidus percussus passurus omnia victis.
Hoc Turnus, Turnus soror confundis, et ambos
In pugnam populos agit, emensita Cameræ,
Æneas volueri tardatur membra sagitta.
Anxia pro nato servavis cura parentis.
Urbis capitur: vitam laqueo sibi finis Amara.
Æneas Turnum campo congressus, utrinque
Circumsusa acie, vitâ spoliavit et armis.*

ALIUD INCERTI AUTORIS

argumentum.

*Troiani Rutuli que placet conjungere sedas.
Id Rutuli rumpunt. Nota Venus alma modatus
Distans: Rutuli que laurus perjuris victi.
Cogitur Ænea Danni concurrere proles.
Pallantem necem misero dant cingula Turno.*

ALIUD MONOSTICHON

Duodecimo Turnus divinus occidit armis

ALIUD.

Ultimus imponis bello Turni neq, finem.

*Turnus ut fractos adverso Marte Latinis
Defecisse videt, sua nunc promissa reposti,
signari oculis: ultro implacabilis ardet,
stellig, animos: Paenorum qualis in arvis*

*a Adm. fudo
per infractos
de invictos.
b Quia dixerat
lib. animi con-
sta*

Q

SANCING

• Venatoris:
quod sit in in-
fidis latro-
num more.
• Crescit.
• Cui opponi-
tur, Sedato con-
de, mox, de
Latino.

f Al, cedatque.

g Casum va-
rietatem se ti-
mere dicit, ne
de ejus virtu-
te desperare
videatur.

h Omni atten-
tione percipe.

i Propter Fau-
nam & vates.

k Vincula & re-
ligionis & for-
deris.

l Exp. Serv.
præcipuus.
m Primum oc-
ciso Mezentio,
deinde occisa
Camilla.

n Fortuna
reddat vana
hæc quæ dixi.

Saucius ille gravi venantium vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo: gaudetq; canantem
Excitans cervicem toros, sitimq; haurientem
Impavidus frangit telum, & fremit ore cruentos
Haud secus accenso^d gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atq; ita^e turbidus insit,
Nulla mora in Turno: nihil est quod dicta retrahat
Ignavi Aeneade, nos quæ pepigere recusent.
Congredior: ser sacra pater, & condipe sedes.
Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam
Desertorem Asia (sedeant spectentq; Latini)
Et solus ferro crimen commune refellamus.
Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
Olli sedato, respondit corde Latinus,
O prestans animi juvenis, quantum ipse seroci,
Virinte exuperas, tanto me impensius æquum est
Consultere, atq; omnes metuentem expendere & casu.
Sunt tibi regna patriæ Dauni, sunt oppida capta
Multa manu: necnon aurumq; animusq; Latino est.
Sunt alie innuptæ Latio & Laurentibus agri,
Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fata
Sublatæ aperire dolis, simul hæc^h animo hauri:
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat: idq; omnesⁱ diviq; hominesq; canebant:
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Conjugis & mæste lacrymis, k vincula omnia rupi,
Promissam eripui genero, arma impia sumpsi.
Ex illo, qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella, vides: quantos^l primus patiare labores.
m Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluentia,
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus al bent.
Quod referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno extincto, socios sum accire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem sic (n fors dicta refutet)

Prodi

Prodiderim, natam & connubia nostra petentem?

Respice res bello varias: miserere parentis

Longevi, quem nunc mœstum patria Ardea longè

Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni

Flebitur: exuperat magis, pægrescitque medendo.

Ut primum fari potuit, sic incipit ore,

Quam pro me curam geris, hanc precor optime pro me

Deponas: lethumque sinas pro laude & pacisci.

Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra

Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.

Longè illi dea mater erit, quæ nube fugacem

Faminea tegat, & vanis sese occulat umbris.

At regina nova pugna conterrita sorte

Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:

Turne, per has ego te lacrymas, per siquis Amata

Tangit honos animum (spes tu tunc una senectæ,

Tu requies misera: decus imperiumque Latini

Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit)

Unum oro, desiste manum committere Teucris.

Qui te cunque manent isto certamine casus,

Et me Turne mazent: simul hæc invisa relinquam

Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.

Accepit vocem lacrymis Lavinia matris

Flagrantes persusa genas, cui plurimus ignem

Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.

Indum sanguineo veluti violaverit ostro

Siquis ebur, vel mista rubent ubi lilia multa

Alba rosa, tales virgo dabat ore colores.

Ilum turbat amor, figitque in virgine vultus.

Ardet in arma magis: paucisque affatur Amatam,

Nè quæso, nè me lacrymis neve omine tanto

Prosequere, in duri certamina Martis euntem,

O mater: neque enim Turno mora libera mortis.

Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno

Haud placitura refer, Cum primum crastina cælo

Puniceis in vesta rotis Aurora rubebit, (escant

Non Teucros agat in Rutulos: Teucrum arma qui-

• Nè eum ig-
navis videa-
tur argueri
ut f. - aliquo
tunc metuen-
tem expendere
caput.

p. Indè ejas
agritudo cre-
scebat, unde se
ei Latii
medium
rabat as-
q. Scal.
eligere.

r. Ut in
Troiane

f. Nec el-
tandiu
donec vi-
deat.
r. Accepit
cem mat-
per f. g. l.
x Per H.
pro, Cui
animi sul-
ruborem.

x Mihi ne-
trum veli-
berum est
pugnam de-
tractare non
possum: ut, si
est oppeten-
dum, diserre
non possum.

Et Rutulúm: nostro dirimatur sanguine bellum.
Illo queratur conjux Lavinia campo.

Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit.
Poscit equos: gaudetque tuens ante ora frementes.

7 Ad decus, ad
ornamentum.

Tilumno quos ipsa 7 decus dedit Orithya,
Qui candore nives anteirent, cursibus auras,

2 Auri com-
paratione.

3 Ad habendum: ut congruè possint
inherere.

6 Comas.

Circumstant properi aurigæ, manibusque lateffunt
Pectora plausa cavis, & colla comantia pectus.

c Per col. ex-
primit (Ser.
ait) hæc ma-
gnitudinem.

Ipsæ dehinc auro squalentem 2 albæque orichalco
Circumdat lorica mumeris: simul aptat 2 habent

Ensemque clypeumque, & rubra 6 cornua cristæ
Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti

Fecerat, & Stygia cadentem tinxerat unda.
Exin, quæ in mediis c ingenti adnixa columna

Edibus astat, validam vi corripit hastam,
Actoris Arunci spoliū, quassatque tremantem,

Vociferans, Nunc, 6 nunquam frustrata vocatus
Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Ator,

Tē Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revulsam

Semiviri Phrygiæ, & sedare in pulvere crines,
2 Vibratos calido ferro, myrrhæque madentes.

2 Unguenta-
tos, & Vib. c. f.
Crispatos ca-
lamistro.

His agitur furis, totoque ardentis ab ore
Scintille abstunt: oculis micat acribus ignis.

Alugitus veluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,

Arboris obnixus trunco, ventosque lateffit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.

Nec minus interea c maternis sævus in armis
Aneas f acuit Martem, & se suscitât ira,

Oblato gaudens componi sedere bellum.
Tum socios mæstique metum solatur Iuli,

6 Fata docens: regique jubet responsa Latino
Certa referre viros, & paci dicere leges.

Postera vix n summos spargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt

Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:

2 Quæ mater
ei à Vulcano
impetraverat.
3 Irritat se ad
futura certamina, ut exp.
ser. Sed ma-
li: excitat se.
6 Docens fata
velle, ut victo
Turno ea loca
Tencri obtri-
ment.
4 Id est, mon-
tium cacumi-
na. 5 gitor
etiam summo:
quod non
placet.

Campum

campum ad certamen magna sub manibus urbis
 Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant :
 in mediisque focos, & diis communibus aras
 Gramineas: alii fontemque ignemque ferebant,
 Velati lino, & verbera tempora vincti.

Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
 Agmina se fundunt portis: hinc Troius omnis
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis:
 Haud secus instructi ferro quam si aspera Martis
 pugna vocet: nec non mediis in millibus ipsi
 Ductores auro volitant ostrisque decori:
 Eigenus Assaraci Mnestheus, & fortis Asylas,
 Et Messapus, equum domitor, Neptunia proles.
 Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
 Desigunt tellure hastas, & scuta reclinant.

Tum studio effusa matres, & vulgus inermum,
 Invalidique senes, turres & tecta domorum
 Obsedere: alii portis sublimibus astant.

At Juno ex summo, qui nunc Albanus habetur,
 (Tunc neq. nomen erat, neq. bonos aut gloria monti)
 Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
 Laurentum Troiumque acies, urbemque Latini.
 Extemplo Turni sic est affata sororem.

Diva deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
 Præsidet: (hunc illi rex ætheris altus honorem
 Juppiter erepta pro virginitate sacravit)

Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
 Scis ut te cunctis unam, quæcunque Latine
 Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,
 Prætulero, cælique libens in parte locarim,
 Disce tuum (ne me incuses) Futurna dolorem.

Quæ visa est fortuna pati, Parca sinebant

Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:

Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:

Parcarumque dies & vis inimica propinquat.

Non pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera possum.

Tu pro germano siquid præsentius audes,

Diis, quorum simulacra in gram. aris erant posituris quod eorum religione communiret utraque pars fœdus esset percussura. Fontem pro aqua posuit, & toto partem intell. Pro Iuno affertur alia lætio, lino.

Turni fons est in Italia saluberrimus juxta Nomicum fluvium.

Ut saepe Hom. Eur.

Turni fons.

In divinitatis parte.

Quatenus, vel in quantum permisit.

Pro, Succedere.

Concursum esse. Vel hoc dicit ut

dea, cernens etiam futura.

Perge: decet: forsan miseros meliora sequentur.
 Vix ea, cum lacrymas oculis Futurna profudit
 Tèrque quaterque manu pectus percussit honestum.
 Non lacrymis hoc tempus (ait Saturnia Juno)
 Accelera, & fratrem, siquis modus, eripe mortis:
 Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
 Autor ego audendi. Sic exhortata reliquit
 Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis.

Pompâ, am-
 bisu.

1 A Vulcano
 fabricatis.
 2 Romano mo-
 re: ut, — cæsa
 jungebant fœ-
 dera porca.
 3 Oviculum
 anondum ton-
 sam.
 4 Nam farre
 & sale cultri
 & victimæ
 aspergebantur.
 5 Quoniam
 infecta erat
 Troianis, pre-
 catur ut ani-
 mum mutet
 in Troianos
 & eis bona
 esse velit. Q.
 d. Ad te re-
 deas, & te
 diam esse me-
 mineris: cujus
 proprium est
 non nocere.
 6 Quasi Mars
 sit eorum qui
 victoriam ob-
 tinent, quoniã
 illorum esse
 videtur quibus
 faveret. Nostrum
 i. nobis faven-
 tem & secun-
 dum.

Interea reges (ingenti mole Latinus
 Quadrijugo vebitur curru, cui tempora circum
 Aurati bissex radii fulgentia cingunt,
 Solis avi specimen bigis it Turnus in albis,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Hinc pater Æneas, Romane stirpis origo,
 Sydereo flagrans clypeo, & cælestibus armis,
 Et juxta Ascanius, magnæ spes altera Rome)
 Procedunt castris: puraque in veste sacerdos
 1 Setigera fœtum suls, 2 intonsamque bidentem
 Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
 Illi ad surgentem conversi lumina solem,
 Dant 3 fruges manibus salsas, & tempora ferro
 Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
 Tum pius Æneas stricto sic ense precatur,
 Esto nunc Sol testis & hæc mihi terra precanti,
 Quam propter tantos potui perferre labores:
 Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno,
 Jam melior, 4 jam diva, precor: tunc inclyte Mavori,
 Cuncta tuo qui bella pater sub numine torques:
 Fontesque fluviisque voco, quæq; etheris alti
 Relligio, & quæ cæruleo sunt numina ponto.
 Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
 Convenit Evandri victos discedere ad urbem:
 Cedet Iulus agria, nec post arma ulla rebelles
 Æneade referent, ferræve hæc regna laceissent.
 Sin 5 nostrum annuerit nobis victoria Martem,
 (Ut potius reor, & potius dii numine firment)
 Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,

Nec mihi regna peto: paribus se legibus ambæ
 uisita gentes æterna in fœdera mittant.
 sacra deòsq; dabo: socer arma Latinus habeto.
 Imperium solenne socer, mihi mœnia Teucrî
 Constituent, urbiq; dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas, sequitur sic deinde Latinus,
 Suspiciens cœlum, tenditq; ad sydera dextram:
 Hec eadem Ænea, terram, mare, sydera juro,
 Latonæq; genus duplex, Janumq; bifrontem,
 Vimq; deum infernam, & diri sacraria Ditis:
 Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit:
 Tango aras, mediòsq; ignes, & numina testor:
 Nulla dies pacem hanc Italî nec fœdera rumpet,
 Quo res cunque cadent: nec me vi ulla volentem
 Avertat: non si tellurem effundat in undas
 Diluvio miscens, cœlumve in Tartara solvat:
 Ut sceptrum hoc (dextra sceptrũ nam fortè gerebat)
 Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras
 Cum semel in sylvis imo de stirpe recisum
 Matre caret, posuitque comas & brachia ferro:
 Olim arbos, nunc artificis manus ere decoro
 Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.
 Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
 Conspectu in medio procerum: tum rite sacratas
 In flammam jugulant pecudes, & viscera vivis
 Eripiunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
 At verò Rutulis impar ea pugna^f videri
 Jamdudum, & vario misceri pectora motu.
 Tum magis, ut propius cernunt^h non viribus equis.
 Adjuvat incessu tacito progressus, & aram
 Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
 Pubentèsq; genæ, & juvenili in corpore pallor.
 Quem simulac Futurna soror crebrescere vidit
 Sermouem, & vulgi variare labantia corda:
 In medias acies, formam assumulata Camerti:
 (Cui genus à proavis ingens, clarumq; paternæ
 Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis)

l Utrumque
 scum Lato-
 nia sobolis.

c Cum ad ar-
 bellum in Ti-
 tanas susceptu-
 ri dii juras-
 sent, obtinuit
 ut postea reli-
 gio jurisuran-
 di, ejus tactu
 & ignis testa-
 tione sancire-
 tur.

d Vel terra,
 vel arbore: ut,
 Perus sub in-
 genti matris se
 subijcit umbra,
 e Orichalco.

f In fin. pro in-
 dicativis, vi-
 debatur & mi-
 sceb.

Vel, Videri
 coepit, & pect-
 coeperunt mi-
 sceri.

g Diligentius.
 h Nam viribus
 aguti, sub eos
 congressuros,

¶ *et covered. ali.*
Vel, si secun-
du quisque
nostrum con-
grediatur.
¶ Tanquam de
vivo omnes
loquentur.

¶ *Quidem exp.*
magis in tem-
pore oblatum,
ideoque ad
animos tur-
bandos effica-
cus. Alias,
præstantius.

¶ *Redeunt*
eum clamore:
sicut in exerci-
tu solet fieri.

¶ *Venerantur,*
ut dicitur sa-
lutare deos.

¶ *Interpreta-*
tur augurium,
& confirmat
ed ad præsens
negotium per-
tinere.

In medias dat sese acies, hand nescia rerum,
 Rumoresque serit varios: ac talia fatur,
 Non pudet ô Rutuli cunctis pro talibus unam
 Obiectare animam? numerone an viribus aequi
 Non sumus? En! omnes & Troes & Arcades hic
 Fatalisq; manus, infensa Etruria Turno: (sum,
 Vix hostem, ⁱ alterni si congrediamur, habemus.
 Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
 Succedet fama, ^k vivisque per ora feretur:
 Nos patria amissa dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis
 Jam magis atq; magis: serpitq; per agmina murmur,
 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini,
 Qui sibi jam requiem pugne rebusque salutem
 Sperabant, nunc arma volunt, sædusque precantur
 Insectum, & Turni sortem miserantur iniquam.
 His aliud majus faturna adjungit, & alto
 Dat signum cælo: quo non ⁱ presentius ullum
 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
 Namq; volans rubra fulvus Jovis ales in æthra,
 Littoreas agitabat aves, turbamque sonantem
 Agminis aligeri, subitò cum lapsus ad undas
 Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncus.
 Arrexere animos Itali: cunctaq; volucres
 Convertunt clamore fugam (miserabile visu)
 Ætheraque obscurant pennis, hostemque per auras
 Facta nube premunt: donec vi victus & ipso
 Pondere defecit, prædæque ex unguibus ales
 Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
 Tum verò augurium Rutuli clamore ⁿ salutant,
 Expediuntq; manus: primusq; Tolumnius augur,
 Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sepe petivi.
 Accipio, agnoscoq; deos: M & me duce ferrum
 Corripite ô Rutuli, ^o quos improbus advena bello
 Territat, invalidas ut aves, & littora vestra
 Populat: petes ille fugam, petitisque profundo

Vela

*Vela dabit: vos unanimi densate catarvas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.*

Dixit, & adversos telum contorsit in hostes

Procurrrens: sonitum dat stridula cornus, & auras

¶ Certa secat: simul hoc, simul ingens clamor, & om-

Turbati cunei, calefactaque corda tumultu. (nes

Hasta volans, ut fortè novem pulcherrima fratrum

Corpora consisterant contrà, quos fida creârat

Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo,

Horum ¶ unum ad medium, teritur quâ sutilis alvo

Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,

Egregium forma juvenem & fulgentibus armis,

Transadigit costas, fulvâque extendit arena.

At fratres, animosa phalanx, accensâque luctu,

Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum

Corripiunt, ¶ cæcique ruunt: quos agmina contra

Procurrunt Laurentum: binc densi rursus inundant

Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis.

Sic omnes amor unus habet decernere ferro.

Diripuerunt aras: it toto turbida cælo

Tempestat telorum, ac ferreus ingruit imber:

Craterâsque focosque ferunt: fugit ipse Latinus,

Pulsatos referens infecto sædere divos.

Infrænant alii ¶ currus, aut corpora saltu

¶ Subjiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.

Messapus regem regisque ¶ insigne gerentem

Tyrrhenum Aulestem, avidus confundere sædus

Adverso proterret equos: ruit ille recedens,

Et miser oppositis à tergo involvitur aris

In caput, inque humeros: at servidus advolat hasta

Messapus, teloque orantem multa trabali

Desuper altus equo graviter ferit: atque ita fatur,

¶ Hoc habet, hæc melior magnis data víctima divis.

Concurrunt Itali, spoliântque talentia membra.

Oboius ambustum torrem Chorineus ab ara

Corripit: & venienti Ebuso plagâque ferenti

Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit,

¶ Nido

¶ *librum rursus
sad. costas, pro
unius costas*

¶ *Salutis læ-
providi.
More unda
fluunt.*

¶ *Equos, ut g
libi, - neque
undat currus ha-
benat.
x Super equos
jaciunt.
x Diadema
habentem*

¶ *Lethali per-
cussus est vul-
nere, ut Ter-
captus est, ha-
bet. At Don.
Bene se habet
res. Refusus*

Q

g. Ducorem, ut
Ser. aut erit
Catachresis.

o. Al. citare.

b. Ut posset
agnosci.
c. Utrumque
exercitum
jam suum vo-
cabat. ut talis
fuerit ejus.
clamor, Cur in
vos invicem
ruitis mei?
d. Al. Recens.

e. Regit, ut
exp. Ser. qui
vult esse acy-
rologiam.

f. Sanguine
gaudens,
g. Al. uo
est.

² Nidorémque ambusta dedit: super ipse sequentem
Cesariem levaturbati corripit hostis,
Impressoque genu nitens, terræ applicat ipsum.
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, primaque acie per tela ruentem
Ense sequens nudo superimminet: ille securi
Adversus frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, & sparsa latè rigat arma² cerebro.
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus: in eternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
^b Nudato capite, atque^c suos clamore vocabat.
Quo ruitis? que vè ista^d repens discordia surgit?
O cohibete iras: istum jam fœdus, & omnes
Compositæ leges: mihi jus concurrere soli.
Me finite, atque auferte metus: ego fœdera fæxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
(Ecce!) viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta:
Quis tantam Rutulis laudem, casusne deusne,
Attulerit: pressa est insignis gloria facti:
Nec sese Ænea jactavit vulnere quisquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet:
Poscit equos atque arma simul, saltuque superbus
Emicat in currum, & manibus^e molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora leto.
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cum flamina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atq; furens
Bella^f moriens immittit equos: illi equore aperta
Ante Notos Zephyrumq; volanti gemit ultima pulsu
Thracæ pedum: circumque atræ Formidinis ora,
Iraq insidiæq; dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus

Furans

Fumantes sudore quatit (& miserabile) caëss
Hostibus insultans: spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mistâque cruor calcatur arena.
Jamq; neci Sithenelûmq; dedit, Thamyrimq; Polûmq;
Hunc congressus, & hunc: illum, eminuss: eminuss
ambos

g Miserabiliter
caëss, Ser.
Verum huic
non assentior:
& per paren-
thesi, interje-
ctam potius
existim.

Imbrasidas, Glaucum atq; Ladë: quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lycia, paribûsq; ornaverat armis,
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur
Antiqui proles bello præclara Dolonis,
Nomine avum referens, animo manibûsq; parentë,
Qui quondam castra ut Danaûm speculator adiret,
Ausus Pelide pretium sibi poscere currus.
Illum^h Tydides alio pro talibus ausis
Affecitⁱ pretio: ^k nec equis aspirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto,
Antè levi jaculo longum per inane sequutus,
Sistit equos bijuges, & curru desilit: atque
Semianimi lapsq; supervenit: & pede collo
Impresso, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tinxit jugulo: atque hæc insuper addit,
En! agros, & quam bello Troiane petisti
Hesperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
Ferro ausi^l tentare, ferent: sic mœnia condunt.
Huic comitem Buten, conjecta cuspide, mittit:
Chloreâque, Sybarimq; Daretâq; Thersilochûmq;
Et^m sternacis equi lapsum cervice Thymæten.
Ac velutⁿ Edoni Boreæ cûm spiritus alto
Insonat Ægea, sequiturque ad litora fluctus,
Quâ venti incubuere, fugam dant nubila colo:
Sic Turno, quacunque viam secat, agmina cedunt,
Conversæq; ^o ruunt acies: fert impetus ipsum
Et cristam adverso curru quatit aura volentem,
Non tulit instantem Phegeus, animisq; frementem:
Objecit sese ad currum, & spumantia frenis
Ora^p citatorum dextra detorsit equorum.

g Diomedes:
i Poena.
k Nec est con-
secutus equos
Achillis.

l Lacerare.

m Ferocis, qui
facile sternit
sedentem.
Ita Ser. at?
Scal. exp. cal-
citronis.
n Thracii.

o Ruunt in
fugam.

p Proconcita-
torum.

Dum

⁊ Leviter at-
tingit.

⁊ Impetu, ut
expon. Ser. qui
etiam admo-
net unam esse
partem oratio-
nis: nē quis
legat pro cursu

⁊ Passus alteri-
us vulnerati
pedis hastili
sustinentem
& fulcientem.
⁊ Quia non po-
tuit in bella
procedere.

⁊ Desperati
parent. De
cujus vita de-
sperabatur.
⁊ Protraheret,
produceret.

⁊ Quidam exp.
Festinat. Vide
num, Trepidū
administat.
⁊ Nullus even-
tus rationem
praestat.

⁊ Plenum esse.
⁊ Al. subq.
⁊ hinc eq.

Dum trahitur, pendetq; jugis, hunc lata relictum
Lancea consequitur, rumpisque infixā bilicem
Loricam, & summum ⁊ degustat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto conversus in hostem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:

Quem rota precipitem & ⁊ procursu concitus axis
Impulit, effuditq; solo: Turnusq; sequutus,
Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
Abstulit ense caput, truncūque reliquit arena.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Aneam Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusq; comes, castris statuere cruentum,
⁊ Alternos longa nitentem cuspide gressus.

⁊ Sevit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxiliūque viam, quā proxima, poscit:
Ense secant lato vulnus, telisque latebram
Rescindant penitus, seseq; in bella remittant.
Jamq; aderat Phœbo ante alios dilectus lapis
Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera letus Apollo
Augurium citharāque dabat, celerēq; sagittas.

Ille, ut ⁊ deposui ⁊ proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usūq; medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem mixtus in hastam,
⁊ Encas, magno juvenum & mœrentis Iuli
Concursu, lacrymisque immobilis: ille resorto
Peonium in morem senior succinctus amittit
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis,
Nequicquam ⁊ trepidat; nequicquam spicula dextra
Sollicitat, prensatq; tenaci forcipe ferrum.

⁊ Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: & sevens campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusq; malum est: jam pulvere calum
⁊ Stare vident: ⁊ subeunt equites, & spicula castris
⁊ Densa cadunt mediis: it tristis ad aethera clamor
Bellantium juvenum, & duro sub Marte cadentum.

Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
 Distamnum genitrix Græca^a carpit ab Ida,
 & puberibus caulem foliis, & flore comantem
 Purpureo: non illa feris incognita capris.
 Gramina, cum tergo volucres hesere sagitte.
 Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
 Detulit: hoc fuscum labris splendentibus amnem
 Inficit, occultè medicans: spargitque salubris
 Ambrosiæ succos, & odoriferam panaceam.
 Fovit eā vulnus lymphæ longævus Iapix,
 Ignorans: subitoque omnia de corpore fugit
 Quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis:
 Jamque sequuta manum nullo cogente sagitta
 Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.
 Arma citi properate viro: quid statis? Iapix
 Conclamat: primusque animos accendit in hostes.
 Non hæc humanis opibus, non arte magistra
 Proveniunt: neque te, Ænea, mea dextera servat:
 Major agit & deus, atque opera ad majora remittit.
 Ille, avidus pugne, suras incluserat auro
 Hinc atque hinc: edictq; moras, hastamq; ^hcoruscat
 Postquam habilis lateri clypeus, loricæque tergo est,
 Ascanium fuscis circum complectitur armis:
 Summæque per galeam delibans oscula, fatur,
 DISCE puer virtutem ex me, verumque laborem,
 Fortunamⁱ ex aliis: nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit, & magna inter premia ducet.
 Tu facito mox, cum matura adoleverit ætas,
 Sis memor: & te animo repetentem exempla tuorum,
 ET PATER Æneas, & avunculus excitet Hector.
 Hæc ubi dicta dedit, ^kportis sese extulit, ingens
 Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
 Anticusq; Mnestheusq; ruunt: omnisque relictis
 Turba fluit castris: tum cæco pulvere campus
 Miscetur, pulsūque pedum tremit excita tellus.
 Vitiū ab adverso venientes aggere Turnus,
 Videre Ausonii: gelidūque per ima cucurrit

^c Qui natus
 erat ex vulne-
 re indignè il-
 lato, scil. per
 insidias.

^d Al. Distam-
 num.

^e Sed à Dona-
 to legitur &
 ita hic versus.
 Ipsa manu geni-
 trix creta carpit
 ab Ida.

^f Adultis, vel
 florentibus.
 Aut potius,
 Villosâ pube
 lanuginosis.
 Talia enim fo-
 lia ei attribuit
 Diosc.

^g Apollo, in-
 ventor medi-
 cinæ.

^h Crispæ ali-
 bi dicit Hom.

ⁱ Ajax.

^j Sub. opta.
 Est autem hic
 Sophoclem
 imitatus: apud
 quem Ajax ta-
 lia filio dicit.

^k Portis ca-
 strorum, quæ
 alia erant pro-
 pter aggerem
 & fossam.

⁊ Pulveris ab-
he coopertum.

⁊ Eructi
Everter.

⁊ Troianus, ⁊
Rhœteo pro-
montorio
Troia: -
⁊ Densantur,
ut in cuneo-
rum modum
compositi di-
micent.

⁊ Al. adversos
& in seq. Nec
p. congr. nec eq.
Sed adversos
magis proba-
tur: ut dicat,
eum nec terga
dantes sternere
voluisse, nec
armis paribus
congressos, nec
qui ferirent
cominus, inse-
qui: sed Turn.
⁊ Mulier quæ
virile implet
officium.

⁊ Quoniam &
mulcas.
⁊ Magnis, ut
quidem vult
Ser. afferens
locum illum.
⁊ vacua atria in-
strat Sancius.

⁊ obliquas &
implicitas vias
⁊ Dissipata ad-
vancu Aeneæ.

Ossa tremor, prima ante omnes Futurna Latinos
Audiit, agnovitq; sonum: & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen apertum.
Qualis ubi ad terras abrupto sydere nimbus
It mare per medium (miseria heu præscia longè
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis, ⁊ ruet omnia latè.
Antè volant, sonitumque ferunt ad litora venti)
Talli in adversos ductor Rhœteius hostes.
Agmen agit: densi cuneis se quisque coactis
⁊ Agglomerant, ferit ense gravè Thybraeus Osirim:
Archetium Mnestheus, Epulonè obtruncat Achates,
Vfentemque Gyas: cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostes.
Tollitur in cælum clamor: versique vicissim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipse neq; ⁊ adversos dignatur sternere morti,
Nec pede congressos equo, nec tela ferentes
Insequitur: solum densa in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina postit.
Hoc concussa metu mentem Futurna virago,
Aurigam Turni media inter lora Metiscum
Excudit, & longè lapsum temone relinquit:
Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemq; & corpus & arma Metisci.
Nigra velut magnas domini cum divitis aedes
Pervolat, & pennis alta atria lustrat birundo,
⁊ Pabula parva legens, nidisq; loquacibus escas:
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna sonat: similis medios Futurna per hostes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamq; hic germanum jamq; hic ostendit ovantem
Nec conferre manum patitur: volat avia longè.
Haud minùs Aeneas tortos legit obvius orbes,
Vestigatque virum, & disjecta per agmina, magna
Voce vocat: quoties oculos conjecit in hostem,
Alipedumque fugam cursu tentavit equorum.

Aversos

Aversos toties currus Futurna retorfit.
 Heu! quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:
 Diverſæq; vocant animum in contraria cura.
 Huic Mæſſapus, uti lava duo fortè gerebat
 Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
 Horum unum certo contorquens dirigit iſtu.
 Subſtitit Aneas, & ſe collegit in arma,
 Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
 Haſta tulit, ſummâſque excuſſit vertice criſtas.
 Tum verò aſſurgunt iræ, inſidiisq; ſubactis
 Diverſos ubi ſenſit equos currumque referri,
 Multa Jovem & leſi teſtatus fœderis aras:
 Jam tandem invadit medios, & Marte ſecundo
 Terribilis, ſævam nullo discrimine cadem
 Suſcitât, irarumque omnes effundit habenas. (des
 Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cæ-
 Diverſas, obitumque ducum, quos æquore toto
 Inq; vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
 Expediat, tanton' placuit concurrere motu,
 Juppiter, æterna gentes in pace futuras?
 Ancis Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
 Pugna loco ſtatuit Tencros) baud multa² moratus
 Excipit in latus, &, quâſata celerrima,³ crudum
 Tranſadigit coſtas & crates peſtoris enſem.
 Turnus equo dejectum Amycum, fratremq; Diorem,
 Congreſſus pedes, hunc, venientem cuſpide longa,
 Hunc mucrone ferit: currumque abſciſſa duorum
 Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
 Ille Talon Tanaimque neci, fortémque Cethegum,
 Tres uno congreſſu, & mæſtum mittit Onyten,
 Nomen^c Ethionium, matrisque genus Peridiæ.
 Hic fratres Lycia miſſos & Apollinis agris,
 Et juvenem exoſum nequicquam bella Mænzen
 Arcada: piſcoſæ cui circum flumina Lerne
 Ars fuerat, pauperque domus: nec nota potentum
^d Munera, conſuctaque pater tellure ſerebat.
 Ac velut immiſſi diverſis partibus ignes

Ita ſeſe tenet
 ut nullâ parte
 poſſet feriri.
 S. Idem ap-
 cem exp. galeæ
 eminentiam;
 ubi criſta. Gr.
 conum.

Q. d. Nec
 Muſa nec
 Apollo ſuffi-
 ciunt.

Al. mæſti-
 ſem, ut uno
 eam vulnere
 conſectum
 offendat.

a Al. crudo enſe.
 Sed cum alte-
 re lectione ma-
 gis convenit
 locus ille.
 crudum per
 coſtas exigit
 enſem.

b Triftem na-
 turâ, Severum,
 quem Græc.

αἰχμήν
 dicunt.

c Thebanum.

d Obſequia,
 quæ pauperes
 divitibus loco
 munerum ſo-
 vunt.

Arcentem.

• Postquam
populando &
vastando sibi
iter fecit. Itā
enim malo
quā cum ali-
is, Populatus
quicquid sibi
in itinere oc-
currit.
• Ex Lucr. lib.
3. de leonibus.
• Al. Ingenii.

• Al. fusa.

• Allud ex alio
ostenditur, vi-
delicet corpo-
ris magnitu-
do.
• Mors quæ
meta est. Sic
Hom. Δαρ-
τοιο τῆς δ-
τῆς.

• Consilium,
vel volunta-
tem.
• Contra ur-
bem.

*Arentem in sylvam, & virgulta sonantia lauro:
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitū spumosi amnes, & in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Æneas Turnusque ruunt per prælia, nunc nunc
Fluëuat ira intus: frumpuntur nescia vinci
Pectora: nunc totis in vulnere viribus itur.
Murrani hic, atavos & avorum antiqua sonantem
Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo atque singentis turbine saxi
Excutit, effunditque solo: hunc lora & juga subit
Provolvère rotæ, crebro super ungula pulsu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hilo, animisque immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam^h fixo stetit hasta crebro.
Dextera nec tua te, Graiū fortissime Creteu,
Eripuit Turno: nec dii texere Cupentum
Ænea veniente sui: dedit obvia ferro
Pectora, nec misero clypei mora profuit æci.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere,^l & latè terram consternere tergo.
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles.
Hic tibi^k mortis erant metæ, domus alta sub Ida,
Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulcrum.
Tota adeò converse acies, omnesque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mnestheus, acérque Sereſtus,
Et Messapus, equū domitor, & sortis Asylas,
Thuscorumque phalanx, Euandrique Arcadiæ alæ:
Pro se quisque viri summa nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.
Hic^l mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
Iret ut ad muros,^m urbique adverteret agmen
Ocyus, & subita turbaret clade Latinos.
Ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit, aspiciit urbem*

Immunem

Immunem tanti belli, atque impune quietam,
 Continuo pugne accendit majoris imago.
 Mnesthea Sergeſtūque vocat, fortemque Sereſtum,
 Duſtores: tumulūque capit, quod cætera Teu crūm
 Concurrit legio: nes ſcuta aut ſpicula denſi
 Deponunt: celſo mediū ſtans aggere ſatur,
 Nequa meis eſto diſtis mora: ° Juppiter hūc ſtat:
 Neu quis ꝑ ob inceptum ſubitum mihi ſegniꝝ ito.
 Urbem hodie, cauſam belli, regna ipſe Latini,
 (Ni frenum accipere & victi parere ſatentur)
 Eruant: & æqua ſolo ſumantia culmina ponant.
 Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
 Noſtra pati: rursūſque velit concurrere victus?
 Hoc caput, & cives, hæc belli ſumma nefandi.
 Ferte faces properè ꝑ ſædūſque repoſcite flammis.
 Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
 Dant cuneum, denſāque ad muros mole ſeruntur
 Scale improviſo, ſubitūſque apparuit ignis.
 Diſcunt alii ad portas, primōſque trucidant:
 Ferram alii torquent, & obumbrant æthera telia.
 Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
 Aneas magnāque incuſat voce Latinam:
 Teſtaturque deos, iterum ſe ad prælia cogi:
 Buſ jam Italos ꝑ hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
 Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
 Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
 Dardanidis, ipſūmq; trahunt in mœnia regem:
 Arma ſerunt alii, & pergunt defendere muros.
 Incluſas ut cūm latebroſo in pumice paſtor
 Veſtigavit apes, ſumōq; implevit amaro:
 Ille intus trepide rerum per cerea caſtra
 Diſcunt, magniſque acunt ſtridoribus iras.
 Volvitur ꝑ ater odor teſtis, tum murmur ꝑ cæco
 Intuſ ſaxa ſonant: vacuas it ſumus ad auras.
 Accidit hæc ſeſſis etiam fortuna Latinis,
 Quæ totam luſtu concuſſit funditus urbem.
 Ræina ut teſtis venientem proſpiciſt hoſtem,

ꝑ Quæ debuit
 pœnas luere
 propter fœdus
 ruptum.

ꝑ Pro nobis eſt
 religio, quam
 læſerunt Ru-
 tuli. Hic eſt
 modus, hæc
 via imponendæ
 facis finem.
 ꝑ Repentinum
 imperium nul-
 lam vobis af-
 ferat moram.

ꝑ Flammæ
 tueris inno-
 venus urbis
 incendio.
 ꝑ Itæ Ser. qui
 vult repoſcere
 hic eſſe Inno-
 vate & revo-
 cate. Sed ma-
 lim accipere
 quaſi dicatur,
 Flammæ faci-
 ant ut ratio
 vobis redda-
 tur fœderis.
 ꝑ Apud Don.
 Teſtaturque deos
 ſe invitum ad
 prælia cogi.
 ꝑ Fieri.

ꝑ Saxo cavo &
 latebroſo.

ꝑ Quia in fu-
 mo odor.
 ꝑ Quia clauſæ
 apes.

ꝑ Inceſſu

¹ Al. Inveni.
Pro quo quidam leg. in-
scendi. Sed Ser.
agnoscit inces-
sū, exponens
inva di.
a Sic alibi, ca-
pit horum &
causa malorum.
sed hic addit,
crimen.

⁶ Antiqua le-
ctio flores ha-
buit, id est, flo-
rulentos, pul-
chros, & est
sermo Ennia-
nus. S. erit
autem synize-
sis.

² Infelix nun-
tia, id est, in-
felicitatis.

⁴ Pro Despon-
dent animum,
Desperant ut
contra spes
erigit mentes.

^b Quia natu-
rale est, ut a
qua parte ven-
tus fiat, inde
clamor audia-
tur.

^f Ad audien-
dum sollicitas.

^g Consilii in-
ops. Vel, con-
surgatus.

^h Nec paucio-
res interimes,
nec minor te
quam Æneam
gloria comi-
tabitur.

² Incessi muros, ignesque ad tecta volare,
Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Tur-
Infelix pugnae juvenem in certamine credit. (na
Extinctum, & subito mentem turbata dolore,
Se ^a causam clamat crimenque; caputque malorum:
Multaque per maestum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe neclit ab alta.
Quam cladem misere postquam accepere Latine,
Filia prima manu ^b flavos Lavinia crines
Et roseas laniata genas, tum cetera circum
Turba furit: resonant late plangoribus ædes.
Hinc totam ^c infelix vulgatur fama per urbem.
^d Demittunt mentes: it scissa veste Latinus,
Conjugis attonitus fati, urbisque ruina,
Canitiem immundo perfusam pulvere turpans:
Multaque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque asciverit ultro.
Interea extremo bellator in equore Turnus
Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque
Jam minus atque minus successu letus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus ^e aura
Commistum clamorem, ^f arreptasque impulit aures
Confuse sonus urbis, & illelabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?
Sic ait, adductisque ^g amens subsistit habenis.
Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
Auriga, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis, Hæc Turne sequamur
Trojugenas, quæ prima viam victoria pandit.
Sunt alii qui tecta manu defendere possunt:
Ingruit Æneas Italia, & prælia miscet:
Et nos seua manu mittamus funera Teucris.
^h Nec numero inferior pugnae, nec honore recedes.
Turnus ad hæc,
O soror & dudum agnovi, cum prima per artem

Fede-

Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
 Et nunc nequicquam fallis dea: sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores?
 An fratris miseri lethum ut crudele videres?
 Nā quid ago? aut quæ jam spondet fortuna salutē?
 Vidi oculos ante ipse meus, me voce vocantem
 Murranum (quo nonⁱ superat mihi charior alter) i Superstes est
Vel vivis.
 Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
 Occidit infelix^k nē nostrum dedecus iſens
 Aspiceret: Teucri potiuntur corpore & armis.
 Excindēne domos (id rebus defuit unum)
 Perpetiar? dextera nec^l Drancis dicta refellam?
 Terga dabo? & Turnū fugientem hæc terra videbit?
 Usque adeōne mori miserum est? vos ō mihi manes
 Este boni, quoniam superis aversa voluntas.
 Sancta ad vos anima, atque istius^m inscia culpa,
 Descendā, magnorū hāud unquāⁿ indignus avorum.
 Vix enī fatus erat, medios volat (ecce!) per hōstes
 Vestus equo spumante Sages, adversa sagitta.
 Saucius ora: ruitque, implorans nomine Turnum,
 Turne, in te suprema salus: miserere tuorum.
 Fulminat Aneas armis, summāsque minatur
 Dejecturum acies Italiam, excidiōque daturum:
 Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
 In te oculos referunt: o^o mussat rex ipse Latinus,
 Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
 Præterea regina tui fidissima dextra
 Occidit ipsa sua, lucēque exterrita fugit.
 Soli pro portis Messapus & Acer Atinas
 Sustenant aciem: circum hos utrinque phalanges
 Stant dense, stricteque seges mucronibus horret
 Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.
 Obstupuit P^p varia confusus imagine rerum
 Turnus, & obtutu tacito stetit: æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mistōque insania luctu,
 Et furis agitatns amor, & conscia virtus. (est
 Ut primū discusse^q umbra, & lux reddita menti
 Ardentes

Et Q. d. Fer-
 tasse viveret:
 nisi ideo vola-
 isset occum-
 bere, nē nos
 victos vide-
 ret.

l Dr. dicta, lib.
 II. dum Trois
 tentat castra sa-
 ge fidens.

m Nescia, apud
 Macr.

n Constructio
 Gr id est, quam
 habet vox

avā & i^o,
 quæ signif.
 indignum.

o Dubitat, ut
 Ser. exp.

p Multiplex
 nuntio. S. Vel
 portus. Obstus
 puit confusus
 variis rebus
 quas sibi ante
 oculos ponit,
 q Tenebræ
 mentis disc.

^r Currus. A
parte totum
paulo pōst,
— & ē curru
saltum dedit.

^f Ut trahi pos-
set ad ea loca
quibus hostis
instabat.

^s Certum mi-
hi est. Decre-
vi.

^u Morsis pars.
^x Id est, im-
pulsu.

^y Iustus. Sic
Hor. Verum
est pro iustum
est. Equum
est, vel Par
est.

^z Celeritate
superat omnes
moras.

^m Aut quantus
ipse pater A-
penn. cum
fremat cor. il.

Ardentes oculorum acies ad mœnia torfit
Turbidus, éque ^r rotis magnam respexit ad urbem.
Ecce autem! flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipse,
Subdiderátque ^r rotas, pontésque instraverat altos.
Jam jam fata, soror, superant: absciste morari:
Quò deus, & quò dura vocat fortuna, sequamur.
^t Stat conferre manū. Aeneas: stat, quicquid acerbi est,
Morte patis nec me indecorem germana videbis
Amplius: hunc (oro) sine me furere ante furorem.
Dixit, & ē curru saltum dedit ocyus arvis:
Pérque hostes, per tela ruit, mœstámque sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
Ac veluti montis saxum de vertice præcepit
Cum ruit avulsum vento: seu turbidus imber
Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas:
Fertur in abruptum magno ^u mons improbus ^x altus,
Exultatque solo, sylvas armenta virósque
Involvens secum: disiecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, stridentque bastilibus aures:
Significátque manu, & magno simul incipit ore,
Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibere Latini.
Quæcunque est fortuna, mea est: me ^r verius unum
Pro vobis sædus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medii, spatiumque dedere.
At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros & summas deserit arces,
^z Præcipitátque moras omnes, opera omnia rumpit,
Letitia exultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscus
Cum fremit illicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Jam verò & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Convertère oculos Itali: quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros:

Armáque

Armæque deposuere humeris: stupet ipse Latinus,
 Ingentes genitos diversis partibus orbis
 Inter se coisse viros, & cernere ferro.
 Atque illi, ut vacuo patuerunt aquore campi,
 Procursu rapido coniectis eminus hastis,
 Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro:
 (Dat gemitum tellus) tum crebros ensibus ictus
 Congeminant: fors & virtus miscentur in unum.
 Ac velut ingenti Sylæ, Summæque Taburno,
 Cum duo conversis inimica in prælia tauri
 Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri:
 Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ
 Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequan-
 Illi inter sese multa vi vulnere miscent, (tur.
 Cornuque obnixi insigunt, & sanguine largo
 Colla armosque lavant: gemitu nemus omne remugit:
 Haud aliter Tros Æneas & Daunius heros
 Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
 Juppiter ipse duas aequato examine lances
 Sustinet, & fata imponit diversa duorum:
 Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethi.
 Emicat hic, impune putans, & corpore toto
 Altè sublatum consurgit Turnus in enses,
 Et ferit: exclamant Troes, trepidique Latini,
 Arrestatque amborum acies: at perfidus ensis
 Frangitur, in mediisque ardentem deserit ictu,
 Ni fuga subsidio subeat: fugit ocyor Euro,
 Ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
 Fama est, præcipientem, cum prima in prælia junctos
 Conscendebat equos patrio mucrone relicto,
 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci,
 Idque diu, dum terga dabant palantia Tencri,
 Suffecit: postquam arma dei ad Vulcania ventum
 Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
 Dissiluit: fulva resplendent fragmina arena.
 Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus,
 Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.

Undique

b Al. Fitis
 cernere ferro.
 Al. & decer.
 for. ut per Sy-
 natorphan ex-
 cludatur sylæ
 posterior non
 minis.
 c Incipiunt
 pugnare.
 d Præpos. em-
 get suum, &
 duos designat.
 e Monte Bru-
 tiorum, qui
 hodieque no-
 men retinet.
 Pier.

f Verbum fa-
 ctitium, non
 absolum à bo-
 um voce, ut a-
 pud Aristoph.
 est versus ex
 μῦ, μῦ.

g Liberet. ita
 Damnat in
 quoque vocis.
 Quidam exp.
 Qui damnetur
 labore, & duro
 labori addit
 æquum.

h Paterno
 ensis.

Undique enim densa Teucris includere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt.

¹ Vulnere il-
lato sagittā.
Inepta sunt
ad curren-
dum. ² De linea
qua vario plu-
marum actu
discolori, ter-
ret aptos, lu-
pos, urfos: sed
potissimum
cervos. Sic &
alibi.

Nec minus Aeneas (quanquam tardante ³ sagitta
Interdum genua impediunt, ⁴ cursūque recusant)
Insequitur: trepidique pedem pede fervidus urget.
Inclusum velui si quando in flumine nactus
Cervum, aut punicea septum ⁵ formidine penna,
Venator cursu canis & latratibus instat.
Ille autem insidiis & ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at virvidus Umber
Haeret hians: jam jamque tenet, similisque tenenti
Increpuit malis, morsūque elusus inani est.

Tum verò exoritur clamor, ripaq; lacūsque
Responsant circa, & cælum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
Nomine quemq; vocans, notūq; efflagitat ense.
Aeneas mortem contrā præsensque minatur
Exitium, si quisquam adeat: terrēque trementes,
Excisurum urbem minitans, & saucius instat.
Quinque orbes explent cursu, totidēque retexunt
Huc, illūc: nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia, sed Turni de vita & sanguine certant.
Fortē sacer Fauni foliis oleaster amaris

⁶ Ob antiqui-
tatem.

⁷ Voto pro-
missas. Al.
male leg. no-
tas.

⁸ Sine intuitu
religionis.

⁹ Ser. jungit
cum seq. Ple-
num est (im-
quit) quam
radix fixam
tenebat. Apud
Don. legimus
Detulerat mot-
lem, & L. rad. s.

Hic steterat, nautis olim ¹⁰ venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo, & ¹¹ votas suspendere vestes:
Sed stirpem Teucris p¹² nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
Hic hasta Aeneæ stabat: huc impetus illam
Detulerat ¹³ fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque sequi quem prendere cursu
Non poterat: tum verò amens formidine Turnus,
Faune, precor, misereve, inquit: tūq; optima ferrum
Terra tene: colui vestros si semper honores,
Quos contrā Aeneada bello fecere profanos.
Dixit: optemque dei ¹⁴ non cassa in vota vocavit.

Namque

Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
 Viribus haud utilis valuit discludere morsus
 Roboris Aneas: dum nititur acer, & instat,
 Rursus in auriga faciem mutata Metisci
 Prochrrit, fratrique ensē dea Daunīa reddit.
 Quod Venus audaci Nympha indignata licere,
 Accessit, telūque alta ab radice revellit.
 Olli sublimes, armis uniusque resecti,
 Hic gladio fidens, hic acer & ardens hasta,
 Assistunt contrā, certamine Martis anbeli.
 Junonem interea rex omnipotentis olympi
 Alloquitur, fulva pūgnas de nube tuentem.
 Quae jam senis erit, conjux? quid deniq; restat?
 Indigitem Aneam scis ipsa & scire fateris
 Deberi caelo, fatisque ad sydera tolli.
 Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus haeres?
 Mortalē decuit violari vulnere divum?
 Aut ensē (quid enim sine te futura valeret?)
 Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?
 Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris:
 Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi cure
 Saepe tuo dulci tristes ex ore recurrant.
 Ventum ad supremum est: terris agitare vel undis
 Troianos * potuisti, infandum accendere bellum,
 Deformare domum, & luctu mistere hymenaeos:
 Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orsus:
 Sic dea submisso contrā Saturnia vultu,
 Ista quidem quia nota mihi tua magne voluntas
 Juppiter, & Turnum & terras invita reliqui.
 Nec tū me aëria solam nunc sede videres
 Digna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
 Starem aëre, traheremq; inimicā in praelia Teucros.
 Futurnam misero (fateor) succurrere fratri
 Quasi, & pro vita majora audere probavi:
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
 Quia & superstitio superis quae reddita divis.

¶ Quasi cum
 armis animi
 simul illis re-
 dierint. Nam
 (inquit Serv.)
 antea armo-
 rum inopia
 animi utriusq;
 torpebant.

¶ Al. Mortalem
 & dicunt, quod
 futura, cum
 dea esset. Æ-
 neam adhuc
 mortalem vul-
 neraverat.
 ¶ Itā dictum
 ut, - est mollis
 gemma mada-
 lita.

¶ Potuisti per-
 mittentibus
 fati.

¶ Quid illi
 pati: prover-
 bialiter.

¶ Exponitur
 metus: malim
 tamen non
 simpliciter ex-
 ponere Metus,
 sed superstiti-
 osus metus.

Et

a Respexit ad
Sat. qui in Ita-
lia regnaverat

b Si fataliter
imminet ut a
Troianis origo
Romana de-
scendat.

c Troiani Ita-
lorum nomen
accipiant, ut
Rom de Italia
non de Troia-
nis videantur
progeniti.

d Alii sine in-
terrog. Sed
apta est huic
loco interp.
g. d. Itane
volvis sub
pect. &c.

e Pro dimitte.
Misum facito.
f Remanebunt,
Latebunt, La-
tinorum scili-
ces multitudine.

g Videntur,
exp. Ser. Sed
a tera rector,
quam addit,
Praesto sunt
ad obsequium.
h Ut iurorum
omen, frater-
nae mortis ef-
ficeret.

Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
Illud te, nulla fari quod lege tenetur,

Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorumque

Cum jam connubiis pacem felicibus (esto)

Component, cum jam leges & fœdera jungenti

Nè vetus indigenas nomen mutare Latinos,

Nec Troas fieri jubens, Teucrosque vocari:

Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.

Sit Latium, sint Albani per secula reges:

b Sit Romana potens Itala virtute propagos

Occidit, occideritque sinas cum nomine Troia.

Olli subridens hominum rerumque repertor,

Es germana Jovis, Saturnique altera proles:

d Itarum tantos volvis sub pectore fluctus?

Verum age, & inceptum frustra summi te furoris

Do quod vis, & me victusque volensque remitto.

Sermonem Ausonii patrium moreque tenebunt:

Utque est, nomen erit: commisti corpore tantum

f Subsident Teucris, morem ritusque sacrorum

Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.

Hinc genus, Ausonio mistum quod sanguine surget,

Supra homines, supra ire deos pietate videbis

Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores.

Annuir bis Juno, & mentem letata retorfit.

Interea excedit cælo, nubemque reliquit.

His actis, aliud genitor secum ipse volutat:

Futurnamque parat fratris dimittere ab armis.

Dicuntur gemina pestes, cognomine Dira,

Quas & Tartaream Nox in tempesta Megeram

Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit

Serpentum spiris, ventosisque addidit alas.

Haec Jovis ad solium sævique in limine regis

g Apparent, acuminemque metum mortalibus ægris.

Siquando lethum horrificum morbosque deum rex

Molitur, meritas aut bello terreat urbes.

Harum unam celerem demittit ab æthere summo

Juppiter, hinc omen Futurnæ occurrere iussit.

illa volat, celerique ad terram turbine fertur
 Non secus ac nervo per nubem impulsæ sagittæ,
 Armatam sævi Parthiæ quam felle veneni,
 Parthiæ sive ¹ Odon, telum immedicabile, torfit
 Stridens, & celeres incognita transiit umbras:
 Talis se sata Noctæ tulit, terræque petiit.
 Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni,
 Alitu in parvæ subito collecta figuram:
 Quæ quondam in bustis aut cùmimibus desertis
 Noctæ sedens, serum canit importuna per umbras:
 Hanc versâ in faciem, Turni se pestis ^m ad ora
 Fertque refertque sonans: clypeumq; everberat alis.
 Illi membra novus solvit formidine torpor:
 Arrestatq; horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
 At procul ut diræ stridorem agnovit & alas,
 Infelix crines scindit Futurnâ solutos,
 Unguibus ora soror sedans & pectora pugnis.
 Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
 Aut quid jam ^m misera superat mihi? qua tibi lucem
 Arte morer? talin' possum me opponere ^o monstro?
 Jam jam linquo acies, nè me terrele timentem
 Obscane & volucres: alarum verbera nosco,
 Leithalémque sonum, nec fallunt iussa superba.
 Magnanimi Jovis: Hæc pro virginitate reponit?
 Quod vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
 Conditi? possem tantos finire dolores
 Nunc certe, & misero fratri comes ire per umbras,
 Jam mortalis ego: baud quicquam mihi dulce
 meorum
 te sine frater erit: O! Quæ satîs ima dehiscat
 Terra mihi, manesque deam demittat ad imos.
 Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
 Multa gemens, & se fluvio dea condidit alto.
 Aeneas instat contrâ, telumque coruscat
 Ingens arboreum: & sævo sic pectore fatur,
 Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam Turne
 retrahas?

3 Cretenfis: æ
 lib. 10. propr.
 nomen priore
 longâ
 4 Taliter col:
 lecta: ex ni-
 mia scilicet
 furæ magis
 tudine
 5 Nocturnæ vel
 bustionem in-
 telligit, inquit
 Don. Ag. Ser-
 vius, No-
 ctuam, non
 bustionem.
 m. Al. O. m.

8 Al. Duxer
 quam lectio-
 nem sequitur
 Ser. exponens
 Immixti.
 9 Augurio ex
 Jovis volunta-
 te venienti.
 10 Invidiosè
 dixit, ut de
 plur. cum uni-
 ca esset,

11 Si jam mar-
 censem, finire
 possem undol.
 Al. Immanis
 ego hanc q. &c.
 Al. cum in-
 terr. post ego
 & post vi-
 præsertim si
 legatur aut pro
 baud.
 12 En. ingens
 coruscat te-
 lum arb. re-
 sint duo epi-
 theta.

R

Non

Collige.

1 Ferox vale
Ser. jungi cum
hostis, atque
ita includen-
da essent pa-
rent. quæ
sunt interje-
cta. Sed dura
esset hæc tra-
jectio.
2 Festina, vel
re verâ trepi-
da: quia seq.
Sed neque curvi

3 Evacuatus
est, impetus
ipsius spatio
longiore. Ita
Ser. qui dist.
post evasi: alii
post totum.

4 Quidam fort.
exp. Forte ob-
litam oppor-
tunitatem.
Alii intell.
collimasse.
5 Ser. exp.
Oculis eligi-
locum ad fe-
rendum, quem
fort. destina-
verat vulneri.
6 Pro tonitru:
sine quo ful-
men nunquam
mittitur.

Non cursu, sevis certandum est comminus armis.
Verte omnes tece in facies, & contrabe quicquid
Sive animis siue arte vales: opta ardua pennis
Astra sequi, clausumque cava te condere terra.
Ille, caput quassans, Non me tua fervida terrens
Diffa' ferox: dii me terrent, & Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens:
Saxum antiquum, ingens, campo qui sorte jacebat
Limes agro positus, licem ut discerneret arvis.
Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus:
Ille manu raptum trepida torquebat in hastem
Altior insurgens & cursu concitus heros.
Sed neque currentem se nec cognoscit euntem,
Tollentemque manu saxumque immane morientem:
Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit, & totum nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis oculos ubi languida pressit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
Velle videmur, & in mediis canationibus agri
Succidimus: non lingua valet, non corpore note
Sufficiunt vires, nec vox nec verba sequuntur:
Sic Turno (quacunque viam virtute perivit)
Successum dea dira negat. Tum pectore sensus
Vertuntur vari: Rutulos aspectat & urbem,
Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit,
Nec quod se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt, aurigamque sororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscet,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Diffultant crepitus. Volat atrî turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
Loxæ, & clypei extremos septemplex orbis
Per medium frivdens transi semur: incidit ictus

Ingens

Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
 Mons circum, & vocem latè nemora alta remittunt.
 Ille, humilis supplèxque, oculos dextramque precan-
 tem

Protendens, Equidem merui, nec deprecor (inquit)

Interere sorte tua. Miseri te si qua parentis
 Tangere cura potest, oro (fuit & tibi talis
 Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:

Et^b me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
 Redde meis. Vicisti, & victum tendere palmas
 Ausonii videre: tua est Lavinia conjux.

Uterius nè tende odiis. Stetit acer in armis

Aneas, volvens oculos, dextramque repressit.

Et jam jamque magis cunctantem flectere^c sermo
 Ceperat, infelix humero cum apparuit^e ingens
 Balteus, & notis fulserunt cingula bullis

Pallantis pueri, victum, quem vulnere Turnus
 Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.

Ille oculis postquam sevi monumenta doloris

Exuviisque hausit: furiis accensus, & ira

Terribilis, Tunc hinc spoliis indute meorum

Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas

Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.

Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit

Fervidus: ast illi solvuntur frigore membra,

Vilæque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

^a Interfice
 hostem tuum,
 in quem fors
 tua tibi dæ
 potestatem.
^b Me redde
 meis, aut sal-
 tem meum
 corpus sepe-
 liendum, ubi

^c Al. morantem
^d Infelicitatis
 causa mox fa-
 turus.
^e Pro ingens
 autem leg. &
 alto, nè duo
 sint epitheta

^f Ad suæ mor-
 tis & rupti
 foderis ul-
 tionem te,
 tanquam ho-
 stiam, immo-
 lat.

FINIS.

GNOMÆ VIRGILIANÆ.

	Pagina.
A Litur vitium, vivitque regendo.	73
--- Amor omnibus idem.	67
Audentes fortuna juvat.	315
C	
Cede Deo.	198
D	
Degeneres animos timor arguit.	164
Discite justitiam moniti, & non temnere divos.	228
E	
--- Experto credite.	342
F	
--- Facilis descensus Averni;	215
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:	
Sed revocare gradum, superâsque vadere ad auras,	
Hoc opus, hic labor est.	
--- Facilis jactura sepulcri est.	136
Fama malum, quo non aliud velocius ullum,	169
Mobilitate viget, virêsq; acquirit eundo.	
Felix qui potuit rerum cognoscere causas.	58
--- Fessos sopor irrigat artus.	132
--- Fugit irreparabile tempus.	68
--- Furor irâque mentem	127
Præcipitant.	

Gnoma Virgiliana.

Pagina.

39 Inprimis venerare deos.

33 --- Labor omnia vincit
Improbis.

247 Mille nocendi artes.

346 Multa dies variisque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius.

62 --- Nè pòst amissa requitas,
Antè veni.

129 --- Nihil invitis fas quenquam fidere divi.

22 --- Non omnia possumus omnes.

344 Nulla salus bello.

374 Nusquam tuta fides.

25 Omnia fert ætas.

28 Omnia vincit amor.

62 Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit.

144 --- Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

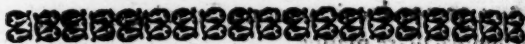
35 --- Redit agricolis labor actus in orbem.
310 --- Rex Juppiter omnibus idem.

16 --- Satis est potuisse videri.

Sævus

Gnoma Virgiliana.

Sevus amor docuit natorum sanguine matrem	Pagina.
Commaculare manus.	21
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.	119
Sors omnia versat.	24
Stat sua cuique dies: breve & irreparabile tempus	320
Omnibus est vitæ.	
Superanda omnis fortuna ferendo est.	204
T	
Trahit sua quemque voluptas.	6
Telum ira facit.	251
Una salus victis nullam sperare salutem.	128

GNOMIS VIRGILIANIS.

(nè plures vacarent paginae) ad-
jecimus pastorum, ducum & mili-
tum Apophthegmata, aliâq;
nonnulla observatione
digna.

Pagina.

Melibæus.

3 --- **E**N quò discordia cives
Perdaxit, miseros!

De Daphnide.

13 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne ruis.

Damon.

21 --- Quid non speremus amantes?

De apibus.

80 Ingentes animos angusto in pectore versant.

--- Melior vacuâ sine regnet in aula.

82 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.

De Proteo.

88 --- Sine vi non ulla dabit præcepta, neq; illum
Orando flectes.

Dido ad Aneam.

113 Non ignara mali, miseris succurrere disco.

Aneas ad Didonem.

120 Accipe nunc Danaûm infidias: & crimine ab uno
Disce omnes.

De Troia.

124 Invadunt urbem somno vinôque sepultam.

Venus.

[Apophthegmata.]

Venus ad Aeneam.

Pagina.

Incllementia divum
Has evertit opes.

134

Aeneas ad Anchisen.

Quo res cunque cadent, unum & commune peri-
clum,
Una salus ambobus erit.

137

Creusa ad Aeneam.

Non hæc sine numine divum
veniunt.

139

Achæmenides ad Troianos.

per eo manibus hominum, periisse juvabit.

139

Venus ad Junonem.

Quis talia demens
obnuat? aut tecum malit contendere bello?

167

Mercurius ad Aeneam.

Potes hoc sub casu ducere somnos?

179

Varium & mutabile semper
gemina.

ibid.

Dido.

ixi: & quem dederat cursum fortuna peregi.

182

Moriemur inultæ?

ibid.

De militibus.

igui numero, sed bello vivida virtus.

206

Neptunus de Palinuro.

num pro multis dabitur caput.

207

Sibylla de Lavinia.

ausa mali tanti conjux.

214

Sibylla ad Aeneam.

u nè cede malis, sed contra audentior ito.

ibid.

Anchises ad Aeneam.

Dubitamus adhuc virtutem extendere factis?

233

Anchis.

Apophthegmata.

Pagina.

Anchis. de Bruto.

ibid. Vincer amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Junio.

246 Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

Ascanius.

300 Juppiter omnipotens audacibus annue cœptis.

Ascanius ad Remulum.

Ibid. ---I, verbis virtutem illud superbis.

Apollo ad Ascanium.

301 ---Maeste nova virtute puer.

FINIS.

ido.

bo.

s.

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all

all